ISSN 2304-5809

Молодий Вчений

12 (27)
2015

ISSN (Print): 2304-5809
ISSN (Online): 2313-2167

Науковий журнал

«Молодий вчений»

№ 12 (27) грудень, 2015 р.

Частина 4

Члени редакційної колегії журналу:

Вікторова Інна Анатоліївна – доктор медичних наук (Росія)
Глущенко Олеся Анатоліївна – доктор філологічних наук (Росія)
Дмитрієв Олександр Миколайович – кандидат історичних наук (Україна)
Змерзлий Борис Володимирович – доктор історичних наук (Україна)
Іртищева Інна Олександрівна – доктор економічних наук (Україна)
Лебєдєва Надія Анатоліївна – доктор філософії в галузі культурології (Україна)
Марусенко Ірина Михайлівна – доктор медичних наук (Росія)
Морозенко Дмитро Володимирович – доктор ветеринарних наук (Україна)
Нетюхайло Лілія Григорівна – доктор медичних наук (Україна)
Пекліна Галина Петрівна – доктор медичних наук (Україна)
Романенкова Юлія Вікторівна – доктор мистецтвознавства (Україна)
Стратонов Василь Миколайович – доктор юридичних наук (Україна)
Шаванов Сергій Валентинович – кандидат психологічних наук (Україна)
Шайко-Шайковський Олександр Геннадійович – доктор технічних наук (Україна)
Шапошникова Ірина Василівна – доктор соціологічних наук (Україна)
Швецова Вікторія Михайлівна – кандидат філологічних наук (Росія)
Шепель Юрій Олександрович – доктор філологічних наук (Україна)
Шерман Михайло Ісаакович – доктор педагогічних наук (Україна)
Шипота Галина Євгенівна – кандидат педагогічних наук (Україна)
Яковлев Денис Вікторович – доктор політичних наук (Україна)
Яригіна Ірина Зотовна – доктор економічних наук (Росія)

Повний бібліографічний опис всіх статей журналу представлено у:
Національній бібліотеці України імені В.В. Вернадського,
Науковій електронній бібліотеці «КіберЛенінка»,
Науковій електронній бібліотеці Elibrary.ru, Polish Scholarly Bibliography

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus.
Index Copernicus (IC™ Value): 5.77 (2014)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 18987-7777Р від 05.06.2012 р.
видане Державною реєстраційною службою України

Обкладинка журналу присвячена найпотужнішому і єдиному у своєму екземплярі літаку у світі – українському Ан-225 «Мрія». Розробки цієї моделі розпочалися на Авіаційному науково-технічному комплексі ім. О.К. Антонова в Києві ще у 1983 р. Літак був розрахований на перевезення космічних кораблів та інших вантажів у рамках космічної програми. 21 грудня 1988 р. Ан-225 піднявся в небо і вже через рік, піднявши на свій борт 156,3 т вантажу, встановив 110 світових рекордів серед літаків такого ж класу. Ан-225 є найважчим вантажопідйомним літаком, що коли-небудь піднімався в повітря. Сьогодні літак працює на комерційних авіалініях, він перевозить нестандартні великогабаритні вантажі, адже має для цього всі умови.

Відповідальність за зміст, добір та викладення фактів у статтях несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та редакції журналу.

© Науковий журнал «Молодий вчений», 2015
© Дизайн, Видавничий дім «Гельветика», 2015

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Сікура А.О.
Методи підвищення пізнавальної активності студентів при вивченні мікробіології 8

Solovyova O.V.
B. Bloom's taxonomy and its modern revised versions 11

Федоренко І.С.
Психологічні та лінгвістичні особливості формування компетентності в англійському діалогічному мовленні у майбутніх техніків-будівельників 14

Черненко Г.М.
Сучасна система професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи 19

МЕДИЧНІ НАУКИ

Вівсянник В.В., Гавриш Л.О., Сажин Н.І., Бойко Л.Д., Гретчин В.М., Вишневська Л.Т., Бейчук Н.Г.
Особливості клініко-патогенетичного механізму хронічної хвороби нирок у пацієнтів з ерозивно-виразковими ураженнями шлунка та дванадцятипалої кишки 24

Лавринюк В.Є., Грейда Н.Б.
Клініко-ехокардіографічна диференціація при синдромі дилятації правих відділів серця 27

Павлюкович Н.Д., Павлюкович О.В., Трефаненко І.В., Козар М.Ф.
Метаболічні ефекти телмісартана у хворих на ішемічну хворобу серця та цукровий діабет 2-го типу 31

Процюк Л.О., Станіславчук М.А.
Особливості клінічних проявів захворювання у хворих на ревматоїдний артрит з різними поліморфними варіантами гена серотонінових рецепторів 5-HT2A T102C 35

Трефаненко І.В., Павлюкович Н.Д., Гречко С.І.
Корекція змін центральної гемодинаміки у жінок з поєднаним перебігом хронічного некаменевого холециститу та ішемічної хвороби серця 39

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Первушина О.А.
Применение криоконсервированных эритроцитов для коррекции анемичного состояния собак, больных бабезиозом 44

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Бардашевська Я.М.
Образно-стилістичні і жанрові концепції в українській вокально-хоровій музиці на основі поезій Т.Г. Шевченка 50

Квецко О.Я.
Бойківський танець в контексті розвитку українського народно-сценічного танцю 54

Колоскова Г.М., Орябинська Л.П.
Удосконалення конструкції чайної етикетки 57

АРХІТЕКТУРА

Ковальська Г.Л.
Вплив адміністративно-територіальної реформи на формування освітніх округів на території України 62

Русева Я.П.
Инновационные технологии в градостроительстве – пути перехода к энергосбережению в городах Украины 65

Сергіюк І.М.
Військові православні храми Центральної Польщі 1831-1915 років 71

Третяк Ю.В.
Теоретичні підходи до формування і гармонізації архітектурного середовища пенітенціарних комплексів 77

Шебек Н.М., Костюк О.О.
Систематизація особливостей середовищної поведінки соціально-однорідних груп мешканців житлових утворень 81

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Гріньова О.М.
Теоретичні засади метапроектування особистості у дошкільному віці 86

Коханова О.П.
Проблема входження першокурсників в освітнє середовище 89

Стеблянко Е.А., Кузьминова С.В.
Женское чувство вины как следствие аборта 93

Тарасова О.В.
Складові психологічної готовності до професійної мобільності сучасного фахівця 97

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Мещан І.В.
Міжсекторне соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування як соціальна практика 102

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Михалюк Н.Ю.
Політика Ради Європи щодо агресії Росії в Україні 108

Почта А.М., Лапка В.С., Маскевич О.Л.
Стан політичної свідомості сучасного українського суспільства 113

Тарханова Н.А., Тимошко Г.В.
Сущность и формы реализации социально-политических интересов 117

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Бурлака І.В., Лукачина А.В.
Особливості мотивації студентів до занять у групах тенісу у ВНЗ неспортивного профілю 122
Ібрагімов Е.Ю.
Застосування методів фізичної реабілітації до студентів з функціональними порушеннями постави в процесі навчання у ВНЗ 127
Чубатенко С.Ю.
Технологія підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами 131

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Бабенко А.Г., Дікалова Н.О.
Формування соціальної відповідальності на підприємстві 136
Бардаков Я.В., Тяпкіна Н.І.
Типологія розважальних телевізійних програм 140
Гершун Г.О.
Мовна гра як прояв постмодерністської тенденції у журналістському тексті 143
Закарлюка М.П.
Специфіка рекламної комунікації агенції «PR Mafia» 147
Кузьмич-Походенко А.С.
Проблема Чорнобиля у публіцистиці Ліни Костенко 150
Тернова А.І., Ніколаєвська Л.В.
Молодіжне телебачення в Україні: становлення та специфіка розвитку на сучасному етапі 154
Шемаєва Г.В., Ткаченко Т.П.
Напрями впровадження системи менеджменту якості в бібліотеки України для забезпечення їх сталого розвитку 158
Щербаков Р.М.
Цільова аудиторія як чинник формування іміджу підприємств сфери громадського харчування 162

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Казимирів Х.Т.
Трагізм міфологеми землі в українській музиці за поезіями Т. Шевченка 168
Лебедева Н.А.
Тематические и художественные особенности фильмов X Международного кинофестиваля аматорского кино «Кинокиммерия» 172

CONTENTS

PEDAGOGICAL SCIENCES

Sikura A.O.
Methods for increasing cognitive activity of students in the study microbiology 8
Solovyova O.V.
B. Bloom's taxonomy and its modern revised versions 11
Fedorenko I.S.
Psychological and linguistic peculiarities of future technician-builders' proficiency formation in the English interaction 14
Chernenko G.M.
Modern system of professional preparation of future primary school teachers 19

MEDICAL SCIENCES

Vivsiannyk V.V., Gavrish L.O., Sazhin N.I., Boyko L.D., Hretchyn V.M., Vishnevskaya L.T., Beychuk N.G.
Clinical-pathogenetic mechanism chronic kidney disease in patients with erosive and ulcerative lesions stomach and duodenal 24
Lavrynyuk V.E., Greida N.B.
Clinical and echocardiographic differentiation the syndrome dilatation of the right heart 27
Pavlyukovich N.D., Pavlyukovich O.V., Trefanenko I.V., Kozar M.F.
Metabolic effects of telmisartan in patients with coronary artery disease and diabetes mellitus type 2 31
Protsyuk L.O., Stanislavchuk M.A.
Features of clinical symptoms of deceases in ills of pseudorheumatism with different polymorphic genes' variants of serotonin receptors 5-HT2A T102C 35
Trefanenko I.V., Pavlyukovich N.D., Hrechko S.I.
Correction of central hemodynamics changes in women with combined course of chronic acalculous cholecystitis and coronary artery disease 39

VETERINARY SCIENCES

Pervushina O.A.
Application of cryopreserved erythrocytes for correcting of the anemic state in dogs with canine babesiosis 44

HISTORY OF ART

Bardashevskaya Y.M.
Figuratively-stylistic and genre concepts ukrainian vocal-choral music on the basis of poetry T.G. Shevchenko 50
KKvetsko O.Ya.
Boyko's dance in the context of Ukrainian folk stage dance 54
Koloskova G.M., Oryabinska L.P.
Improvement of the tea label design 57

ARCHITECTURE

Kovalska G.L.
The impact of administrative-territorial reform on formation educational district in Ukraine 62
Ruseva Y.P.
Innovative technologies in urban development – transition to energy saving in the cities of Ukraine 65
Serhiiuk I.M.
Military orthodox churches of Central Poland in 1831-1915 years 71
Tretiak J.V.
Theoretical approaches to the formulation and harmonization of architectural environment penitentiary complexes 77
Shebek N.N., Kostiuk O.O.
Systematization of environmental features behaviour relatively homogeneous social group in housing environment 81

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

Grynova O.M.
Theoritical basis of personal goal setting in preschool age 86
Kokhanova O.P.
Problem of integration of first-year students on educational environment 89
Steblyanko E.A., Kuzminova S.V.
Emotion of guilt among women after abortion 93
Tarasova O.V.
Psychological readiness compounds to professional mobility of modern specialist 97

SOCIOLOGICAL SCIENCES

Meschan I.V.
Cross-sectoral social partnership in the management of social service institutions as social practice 102

POLITICAL SCIENCES

Mykhaliuk N.J.
The policy of the Council of Europe on Russian aggression in Ukraine 108
Pochta A.M., Lapka V.S., Maskevich O.L.
The state of the political consciousness of modern Ukrainian society 113
Tarkhanova N.A., Tymoshko G.V.
Essence and forms of realization of socio-political interests 117

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

Burlaka I.V., Lukachyna A.V.
On specific features of students' motivation for tennis lessons in universities of non-athletic profile 122

Ibragimov E.Y.
Methods of physical rehabilitation for students functional posture during training in universities 127
Chubatenko S.Y.
Technology training students to exercise independent 131

SOCIAL COMMUNICATIONS

Babenko A.H., Dikalova N.O.
The formation of social responsibility at the company 136
Bardakov Y.V., Tyapkina N.I.
The typology of entertainment TV programs 140
Gershun G.O.
Language game as f feature of postmodernism in journalist`s text 143
Zakarlyuka M.P.
Advertising communication peculiarities of «PR Mafia» agency 147
Kuzmych-Pokhodenko A.S.
Problem of Chornobyl in Lina Kostenko's publicism 150
Ternova A.I., Nikolaevskaya L.V.
Youth TV in Ukraine: formation and specificity of development at the present stage 154
Shemaeva H.V., Tkachenko T.P.
Areas of implementation of quality management in libraries of Ukraine for sustainable development 158
Shcherbakov R.M.
The target audience as an image making factor of the public sector catering 162

CULTURAL STUDIES

Kazymyriv K.T.
The tragic of earth mythologeme in Ukrainian music by T. Shevchenko's poetry 168
Lebyedyeva N.A.
Theme and artistic features of films of the X International amateur cinema festival «Kinokimmeriya» 172

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.147

МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ МІКРОБІОЛОГІЇ

Сікура А.О.
Ужгородський національний університет

В статті розглянуті деякі аспекти викладання мікробіології у вищих навчальних закладах. Увага акцентується на реалізацію системного підходу в навчальному процесі, сутність якого полягає у розгляді об'єкту дослідження та практичної діяльності у єдності зовнішніх і внутрішніх зв'язків. Реалізація компетентнісного підходу при викладанні мікробіології здійснюється шляхом застосування в навчальному процесі активних та інтерактивних методів. Проведення науково-дослідної роботи сприяє атмосфері творчого пошуку, підвищує рівень знань і пізнавальної активності студентів. Студенти, що приймають участь у наукових дослідженнях, краще проходять професійну адаптацію й підготовку, демонструють системне розуміння й майстерність у навичках і методах дослідження в мікробіології.
Ключові слова: мікробіологія, пізнавальна активність, фахівці-мікробіологи, технологічні компетенції.

Постановка проблеми. На сучасному етапі прискореного соціально-економічного розвитку суспільства, що характеризується поступовою й неухильною інтеграцією України в європейські політичні, економічні й культурні структури, виняткового важливого значення набуває підвищення освітнього рівня підготовки висококваліфікованих компетентних спеціалістів для всіх галузей діяльності, збагачення інтелектуального та творчого потенціалу. Важливою умовою розв'язання цього завдання є необхідність озброєння спеціалістів, яких готує вища школа, умінням володіти знаннями, сукупністю практичних навичок і здатних працювати з першого дня своєї професійної діяльності.

Особливо гостро постала проблема підготовки спеціалістів-мікробіологів, що відповідають новим вимогам суспільства, вміють організувати і контролювати процес виробництва продукції з урахуванням потреб, інтересів та можливостей споживача. В сучасному виробничому процесі потрібен досвідчений спеціаліст-мікробіолог, що володіє високим рівнем професійних знань і вмінь. Спеціаліст-мікробіолог під час своєї діяльності досліджує різні мікроорганізми з метою застосування їх у народному господарстві, біотехнології, медицині, фармакології, охороні навколишнього середовища. Він також організує й виконує експедиційні роботи й лабораторні дослідження, аналізуючи отриману інформацію, проводить експериментальні дослідження у своїй сфері. Його діяльність необхідна в фармацевтичному і харчовому виробництві, у медичних та освітніх закладах. В цілому, робота мікробіолога зосереджена на мікроорганізмах та продуктах їх життєдіяльності. Мікробіологія, як наука, надзвичайно важлива на сучасному етапі розвитку суспільства, необхідна частина інноваційної економіки, на рівні з біотехнологією. Велика кількість екологічних проектів, модернізація виробництв, особливо харчової промисловості, сільського господарства і, в першу чергу, фундаментальні дослідження вимагають залучення висококваліфікованих спеціалістів-мікробіологів. Екологи-мікробіологи, санітарні та промислові мікробіологи затребувані у багатьох сферах професійної діяльності: на підприємствах біотехнологічної, фармацевтичної, харчової промисловості, в науково-дослідних і науково-виробничих організаціях, в органах охорони природи і управління природокористуванням, у навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування активної пізнавальної діяльності, що лежить в основі розвитку й удосконалення різних аспектів дослідницьких умінь студентів, приділено увагу в працях таких авторів, як Ковальчук В.В., Моїсєєв Л.М., Церковский А.Л., Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш [2; 5; 6; 8].

Формування дослідницьких умінь студентів залежить від методики та організації навчально-пізнавальної та науково-дослідницької діяльності, від сформованості у них навчальних і дослідницьких умінь [2; 5].

Сучасна педагогіка характеризується творчим підходом до навчального процесу, в якому використовуються технології особистісно-орієнтовного навчання, створення високого рівня мотивації студента та позитивного відношення до предмету дослідження. Кінцевим і основним результатом діяльності педагога є компетентний спеціаліст, конкурентноспроможний на міжнародному рівні. Ефективне засвоєння матеріалу неможливе без глибоких сучасних знань з предмету, творчого підходу до викладенню матеріалу, інноваційних способів і прийомів у викладанні мікробіології. Інновації в навчанні можна розуміти як внесення нового, так і удосконалення вже існуючого. Нове завжди зберігає багато із традиційного, які є базою інноваційного навчання [3; 4].

Основним методом підвищення пізнавальної активності студентів є самостійна робота. Звідси найважливіша мета і завдання педагога – навчання студентів самостійної творчої діяльності [5; 7]. Самостійні роботи дають можливість індивідуально-диференційованого й особисто-орієнтованого підходу до студентів при розробці завдань різного ступеня складності; сприяє залученню студентів у навчально-дослідницьку діяльність при вивченні курсу мікробіології [1; 4]. Педагог організує взаємодію студентів у пізнавальному процесі, який зводиться до засвоєння і обміну інформацією.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Практика й результати досліджень доводять, що рівень знань, умінь і навичок у студентів та випускників вищих навчальних закладів недостатній для задоволення зростаючих потреб як професійного, так і особистого характеру. Зростаючий розрив між обсягом знань, призначених для вивчення, й можливістю їх засвоєння, може бути подоланий, головним чином, шляхом розвитку розумових здібностей студентів, формування в них здатності самим регулювати процес засвоєння нових знань і підвищення

© Сікура А.О., 2015

ефективності навчання. Сучасне розуміння педагогічної освіти передбачає демократичний стиль взаємовідносин між викладачем і студентами, коли формальний процес передачі знань замінюється вирішенням конкретних задач, які викладач і студент обговорюють разом.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз різних методів підвищення пізнавальної активності студентів при вивченні мікробіології. Поставлені завдання передбачали розвиток у студентів прагнення до досліджень у галузі мікробіології та накопичення досвіду цієї роботи; розвиток у майбутніх спеціалістів творчого мислення та формування дослідницьких умінь та навичок; виховання потреби постійно вдосконалювати свої знання, поширювати теоретичний кругозір та наукову ерудицію; підвищення учбової мотивації, забезпечення професіональної орієнтації; організації самостійної роботи студентів, розвитку у них критичного мислення, навичок переказу власної точки зору, аргументації своєї позиції.

Виклад основного матеріалу. Добре організована та методично спланована фундаментальна аудиторна підготовка студентів є передумовою забезпечення їх цілеспрямованої орієнтації на майбутню діяльність в умовах практичного використання теоретичних знань. Загальні й конкретні методики викладаються під час лекційних та практичних занять, а також самостійну роботу. Курс мікробіології як навчальної дисципліни містить великий об'єм оволодіння практичними навичками. Слід відзначити, що студенти проявляють значний інтерес до практичної діяльності, можливо, навіть більший, ніж до засвоєння теоретичного матеріалу. Практикум, як різновид навчальної діяльності, також сприяє розвитку когнітивних процесів, активізує творчий потенціал студента, формує професійну поведінку. Різні види навчальної діяльності, включаючи самостійну роботу студентів, формують у них здатність до аналізу своїх можливостей, вміння набувати нові знання, використовувати різні форми навчання, інформаційно-освітні технології. Самостійна робота студентів-мікробіологів здійснюється з урахуванням їх свідомості й активності.

Застосування в навчальному процесі активних методів навчання дозволяє виділяти ознаки й властивості досліджуваних об'єктів, встановлювати зв'язки між досліджуваними поняттями, розкривати теоретичну й практичну важливість виконання самостійної роботи, формуючи у студентів пізнавальну потребу й готовність до одержання професійних навичок.

Важливою складовою навчального процесу є наукові дослідження фундаментального й прикладного спрямування. Система завдань забезпечує формування професійних умінь і навичок з реалізації основних функцій мікробіолога. Науково-дослідна діяльність передбачає збір та підготовку наукових матеріалів, кваліфіковану постановку експериментів, проведення польових досліджень, обробку результатів польових та експериментальних досліджень. Прикладна лабораторна діяльність полягає в отриманні матеріалів для лабораторних аналізів, кваліфіковане проведення експериментів, заключення за результатами експериментів і аналізів.

Особливе місце при проведенні лабораторних занять з мікробіології займає засвоєння студентами практичних навичок (технологічних компетенцій). Для успішного формування компетенцій у студентів використовуються наступні інноваційні педагогічні технології:

– інтегроване й інтерактивне викладання;

– формування бази проблемно-ситуаційних задач практичного й теоретичного спрямування та їх вирішення;

– впровадження в методику викладання мікробіології сучасних методів батеріологічного аналізу;

– навчально-дослідна робота студентів.

Для реалізації компетентністного підходу необхідно удосконалювати існуючі, розробляти нові методи викладання дисципліни, впроваджуючи в навчальний процес активні й інтерактивні форми проведення занять:

– репродуктивний або творчо-репродуктивний метод (вирішення ситуаційних завдань з актуальних питань мікробіології; написання і захист протоколів за результатами виконаної роботи та ін.)

– метод «малих груп» (розвиток навичок самостійної роботи та вміння працювати у колективі, самооцінка отриманих даних);

– метод «рольових ігор» (які максимально наближують студентів до їх професійної діяльності, наприклад, при санітарно-мікробіологічному контролі повітря, води, змивів з рук, столів і т.д.; таким чином, кожний студент має можливість ознайомитись як з теоретичною частиною, так і самостійно оволодіти практичними навичками);

– інформаційно-рецептивний метод (використання унаочнень – мікропрепарати, біопрепарати, демонстраційні посіви і т.д.);

– самостійна робота з виконання завдань дослідницької роботи під керівництвом і контролем викладача.

Аналізуючи активність участі студентів у дослідницькій діяльності, слід відзначити, що студенти більш активно приймають участь у тих видах самостійної роботи, де результат можна отримати за короткий період. Зокрема, кількість учасників дослідження в процесі практичної діяльності збільшувалось до 52%, а в кінцевому результаті – до 95%, що свідчить про високу зацікавленість студентів в поглибленому вивченні актуальних проблем мікробіології та прагненні до діяльності, спрямованої на розвиток творчих здібностей. Отже, проведення науково-дослідної роботи створює атмосферу творчого пошуку, підвищує рівень знань і пізнавальної активності студентів.

Висновки і пропозиції. Мікробіологія знаходиться на межі природничих і клінічних дисциплін. Викладання мікробіології як однієї з фундаментальних дисциплін при підготовці майбутніх фахівців-мікробіологів передбачає необхідність створення міждисциплінарного простору і залучення до нього студентів. Реалізація компетентністного підходу при викладанні мікробіології здійснюється шляхом застосування в навчальному процесі активних та інтерактивних методів. При їх використанні з'являється пізнавально-спонукальна мотивація, що перетворюється у фактор активізації навчального процесу та підвищення ефективності навчання. Пізнавальна мотивація ініціює студентів до розкриття їх можливостей та суттєво впливає на формування особистості майбутнього фахівця-мікробіолога.

Студенти, що приймали участь у наукових дослідженнях, краще проходили професійну адаптацію й підготовку й демонстрували системне розуміння й майстерність у навичках і методах дослідження в мікробіології.

Список літератури:

1. Зинчук В. В. Инновационные методы обучения в системе преподавания классических дисциплин // Современные образовательные технологии и методическое обеспечение в высшей медицинской школе: Материалы Республиканской конференции с международным участием. – Гродно, 2010. – С. 104-107.
2. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. – 2-е видання, перероблене і доповнене. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 208 с.
3. Научно-методические инновации в высшей школе / под общ. ред. проф. А. В. Макарова. – Минск: РИВШ, 2008. – 186 с.
4. Олексенко В. М. Інноваційні заходи щодо підготовки фахівців. – Киев: НМЦВО, 2006. – Вип. 44. – С. 37-43.
5. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
6. Палеха Ю. І. Основи науково-дослідної роботи: навч. посіб. / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш. – К.: Ліра-К, 2013. – 336 с.
7. Педагогические основы самостоятельной работы студентов: пособие для преподавателей и студентов / О. Л. Жук [и др.]; под общ. ред. О. Л. Жук. – Минск: РИВШ, 2005. – 112 с.
8. Церковский А. Л. Технологии личностно-ориентированного обучения / А. Л. Церковский // Информационный бюл. – Витебск, 2009. – 18 с.

Сикура А.А.
Ужгородский национальный университет

МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ МИКРОБИОЛОГИИ

Аннотация
В статье рассмотрены некоторые аспекты преподавания микробиологии в высших учебных заведениях. Внимание акцентируется на реализацию системного подхода в учебном процессе, сущность которого состоит в рассмотрении объекта исследования и практической деятельности в единстве внешних и внутренних связей. Реализация компетентностного подхода при преподавании микробиологии осуществляется путем применения в учебном процессе активных и интерактивных методов. Проведение научно-исследовательской работы оказывает содействие атмосфере творческого поиска, повышает уровень знаний и познавательной активности студентов. Студенты, которые принимают участие в научных исследованиях, лучше проходят профессиональную адаптацию и подготовку, демонстрируют системное понимание и мастерство в привычках и методах исследования в микробиологии.
Ключевые слова: микробиология, познавательная активность, специалисты-микробиологи, технологические компетенции.

Sikura A.O.
Uzhhorod National University

METHODS FOR INCREASING COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS IN THE STUDY MICROBIOLOGY

Summary
The article deals with some aspects of microbiology teaching in higher education. Attention is paid to the implementation of a systematic approach to the learning process, the essence of which is to consider the object of research and practice in the unity of external and internal communications. Implementing competency approach in teaching microbiology is done by the use in the educational process of active and interactive methods. Conducting research contributes to an atmosphere of creativity, knowledge and enhances cognitive activity of students. Students participating in research, better adaptation and on vocational training, demonstrate a systematic understanding and mastery of skills and research methods in microbiology.
Keywords: microbiology, cognitive activity, specialists-microbiologists, technological competence.

УДК 37.036.5/.091:165.41:811.111

B. BLOOM'S TAXONOMY AND ITS MODERN REVISED VERSIONS

Solovyova O.V.
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

This article presents B. Bloom's Taxonomy which can be used during the leaning process to cultivate creative potential in future teachers of foreign languages in higher educational establsihments. The author gives a revised variant of this classification made by American scientists and the structure of observed learning outcome SOLO which can be utilized to assess the degree of creative potential of future teachers of foreign languages The article is illustrated with authors' quotes which describe the main positions of the paper.
Keywords: creativity, creative potential, taxonomy, observation, learning process.

Formulating of the problem. Both teaching and learning today are desperately in need of reconsidering. Practitioners and academicians have been researching and experimenting on bettering teaching and learning: education theories, teaching approaches, learning strategies. We are never short of resources, because globalization and information technology have enabled us to have access to almost whatever we want.

Instead, what we need now is how to make wise use of those resources in order to produce new thoughts, ideas and products, and to do that, people need to be able to evaluate and select from the vast ocean of resources. However, the ability of evaluating can only be acquired after the acquisition of the abilities of remembering, understanding, applying, and analyzing. And that process of learning to remember, understand, apply, analyze, and evaluate does not come easy. It takes knowledge, skill, and attitude. Any weak link among these categories would definitely result in failure of learning, and that's probably what most unsuccessful learnings share in common.

Analysis of the recent research and publictions. In the eighteenth century Abigail Adams stated that «learning is not obtained by chance, it must be sought for with ardour and attended to with diligence» [1]. The issue of creative and critical thinking and how it can enhance an academic process at a higher establishment has been of great interest to researches since the 1948 Convention of the American Psychological Association. A group of educators led by B. Bloom undertook a very sophisticated task to classify educational goals and objectives. They intended to develop a method of classification for thinking behaviours which will help to promote higher thinking in the classroom. This framework became taxonomy of three domains:

– the cognitive domain – knowledge based domain which consisted of six levels

– the affective domain – attitudinal based which consisted of five levels

– the psychomotor domain – skills based domain which consisted of six levels

In 1956 they published a handbook on cognitive domain known as Bloom's Taxonomy, after eight years of arduous work.

In 1990s, Bloom's student L. Anderson led an assembly aiming at updating this taxonomy and hoping to add relevance to 21st century teachers and students. This group of hard-working researchers spent years to finalize their work. They made some changes which seem to be quite important.

Contemporary scientists M. Forehand, M. Argiro, J. Ostin, W. Taylor are digging out cognitive and affective domains of Bloom's Taxonomy and Revised Bloom's Taxonomy in order to adopt them to academic and educational process and enable teachers to enhance teaching by incorporating creative and critical thinking into the classroom.

Though some believe that critical thinking is a dry-as-dust exercise in analysis [2] we assume that it can also enhance creative potential and call for creative thinking, for critical thinkers use imagination to give examples while remembering, understanding, applying, analyzing, synthesizing. And this work usually results in creating some original thought, idea or product.

Purpose of the article. This paper aims at summarizing Benjamin Bloom's original Taxonomy (1956) and its revised version as well as giving short explanation of SOLO taxonomy.

Presenting new material. What ability do graduates need to evaluate the surrounding environment, to select the appropriate information as well as to find original solutions in different complicated situations at workplace as well as in private life in this quickly changing world? The answer is creativity. A person who has a cultivated creative potential, who can think creatively and critically, accordingly, can ask appropriate questions, gather relevant information, creatively sort through this information, reason logically from this information and come to reliable conclusions and new solutions. In this context it is pertinent to speak about critical thinking skills or higher-order thinking skills enabling a future teacher of English, for example, to assess the consequences of low quality of teaching to find a novel way to increase it. Being a constituent of creative potential critical thinking enables an individual to be a responsible citizen to contribute to society but not be merely a consumer of society's aberration.

Cognitive Domain of Bloom's Taxonomy is a multi-dimensional stairway of six levels. The lowest three are knowledge, comprehension and application. These are believed to encourage a low level of a thought. The highest three levels are analysis, synthesis and evaluation. This classification is a hierarchy of subsuming levels which means that a student performing «analysis» level has also mastered at the «knowledge», «comprehension», and «application» [3] (Picture 1).

This classification has stood the test of time. It has been condensed, expanded, and reinterpreted in a variety of ways. Many researchers appreciated it, others criticized. In Bloom's words, «we intended the Taxonomy as a method of classifying educational objectives, educational experiences, learning processes, and evaluation questions and problems. We did not intend to

© Solovyova O.V., 2015

provide a constraint of educational philosophy, teaching methods, or curriculum development» [4].

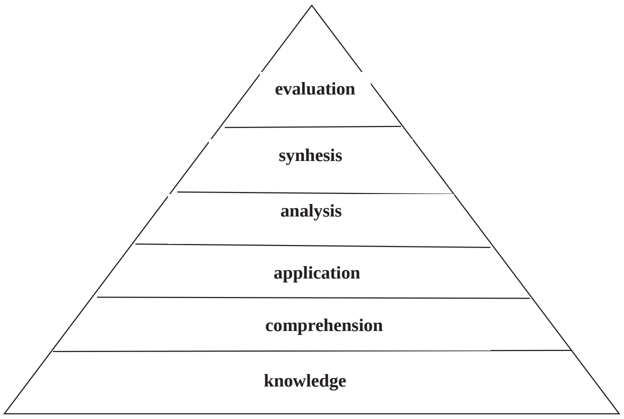

Picture 1. Original Bloom's Taxonomy

In our opinion, one revised version merits particular attention. In 2001 it was published and presented some changes in terminology. Bloom's major categories were changed from noun to verb -ing forms. Additionally, some levels were renamed: knowledge became remembering, comprehension became understanding, evaluation became creating. The new terms are defined as:

– **Remembering:** Retrieving, recognizing, and recalling relevant knowledge from long-term memory.

– **Understanding:** Constructing meaning from oral, written, and graphic messages through interpreting, exemplifying, classifying, summarizing, inferring, comparing, and explaining.

– **Applying:** Carrying out or using a procedure through executing, or implementing.

– **Analyzing:** Breaking material into constituent parts, determining how the parts relate to one another and to an overall structure or purpose through differentiating, organizing, and attributing.

– **Evaluating:** Making judgments based on criteria and standards through checking and critiquing.

– **Creating:** Putting elements together to form a coherent or functional whole; reorganizing elements into a new pattern or structure through generating, planning, or producing [3] (Picture 2).

A representative from Oregon State University Dianna Fisher designed the table of structural changes. The original cognitive taxonomy was one-dimensional one [5]. When to add behaviours to the Revised Bloom's Taxonomy, it becomes a table of two dimensions. One of the dimensions is The Knowledge Dimension (or the kind of knowledge to be learned) while the second is The Cognitive Process Dimension (or the process used to learn). Thus, the grid consists of twenty-four cells presenting the intersection of the knowledge and cognitive process.

The Knowledge Dimension on the left side is composed of four levels that are defined as Factual, Conceptual, Procedural, and Meta-Cognitive. The Cognitive Process Dimension across the top of the grid consists of six levels that are defined as Remember, Understand, Apply, Analyze, Evaluate, and Create. Each level of both dimensions of the table is subdivided.

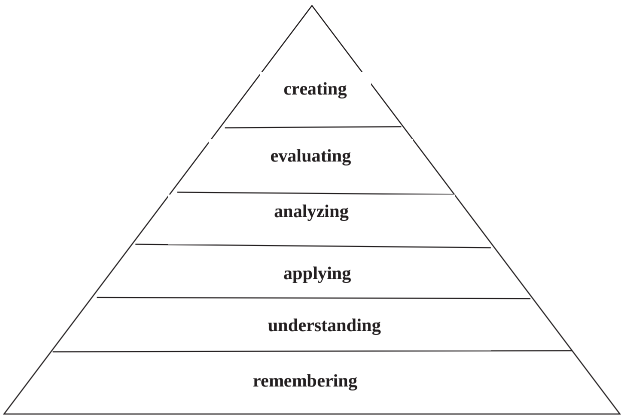

Picture 2. Revised Bloom's Taxonomy

Each of the four Knowledge Dimension levels is subdivided into either three or four categories (e.g. Factual is divided into Factual, Knowledge of Terminology, and Knowledge of Specific Details and Elements). The Cognitive Process Dimension levels are also subdivided with the number of sectors in each level ranging from a low of three to a high of eight categories. For example, Remember is subdivided into the three categories of Remember, Recognizing, and Recalling while the Understanding level is divided into eight separate categories. The resulting grid, containing 19 subcategories is most helpful to teachers in both writing objectives and aligning standards with curricular. The «Why» and «How» sections of this chapter further discuss use of the Taxonomy Table as well as provide specific examples of applications [3] (Table 1). World Wide Web presents clear evidence that Bloom's Taxonomy can be applied in many situations, especially during learning process. When stating one objective targeting Cognitive Domain for the lesson, a teacher can utilize this taxonomy, for example,

Having carefully studies and discussed the given grammatical material a student will be able to accurately use different subjects in six sentences of their own.

Another model that might prove to be useful to extend learning is the Structure of Observed Learning Outcome (SOLO) Taxonomy. This classification describes five levels of complexity in a learner's perceiving the subject. The use of this taxonomy enables both teachers and students to understand the learning process and to assess it. It consists of the following levels:

1) Pre-structural (the student does not understand the lesson);

Table 1

Table of Structural Changes

Bloom's Taxonomy						
The Knowledge Dimension	The Cognitive Process Dimension					
	REMEMBER	UNDERSTAND	APPLY	ANALYZE	EVALUATE	CREATE
Factual Knowledge	list	summarize	classify	order	rank	combine
Conceptual Knowledge	tabulate	predict	calculate	differentiate	conclude	compose
Meta-Cognitive Knowledge	appropriate use	execute	construct	achieve	action	actualize

2) Uni-structural (the student has basic knowledge on the subject);

3) Multi-structural (the student possesses several concepts about the subject);

4) Relational (the student has mastered the subject);

5) Extended abstract (the student is able to create new thoughts, ideas) [6].

Conclusions and suggestions. Teaching content is not enough anymore. Much has been discussed about the 21st Century Skills (so-called the 4 C's – Communication, Collaboration, Critical Thinking and Creativity) as the set of knowledge, skills, work habits and character traits that are critical to be successful in today's world. These skills have also been integrated in language teaching/ learning in an attempt to guide language teachers. Teaching languages as we used to do (i.e. teaching grammar, vocabulary, pronunciation or teaching the four skills – listening, reading, speaking and writing) won't be so important in the future, since it is possible that a lot of this will be learned through technology. So, teacher's role is changing – it will be our responsibility to guide students through the acquisition of the broader, more complex skills, seen as universal and relevant to any field of knowledge. That's where the presented taxonomies come in: they provide us with the tools, the path, the parameters to help students.

References:

1. Quotation Details // Material from the website www.quotationspage.com. – Retrieved from: http://www.quotationspage.com/quote/3072.html
2. Critical Thinking What Is And What Isn't Invitation to Critical Thinking // Material from the website www.oregonstate.edu – Retrieved from: https://blackboard.uoregon.edu/bbcswebdav/pid-8824231-dt-content-rid-15935060_1/courses/201501.AEI33547/201104%283%29.AEI31773_ImportedContent_20120622114107/201103%281%29.AEI31138_ImportedContent_20120405010040/CT_What%20It%20Is%20and%20What%20It%20Is%20Not.pdf
3. Bloom's Taxonomy // Material from the website www.epltt.coe.uga.edu/. – Retrieved from: http://epltt.coe.uga.edu/index.php?title=Bloom%27s_Taxonomy
4. Richard W. Paul. Bloom's Taxonomy and Critical Thinking Instruction // Material from the website www.oregonstate.edu. – Retrieved from: https://blackboard.uoregon.edu/courses/1/201501.AEI33547/content/_8825511_1/Paul%20on%20Bloom.pdf
5. Models: Course Description – the Taxonomy Table // Material from the website www.oregonstate.edu/. – Retrieved from: http://oregonstate.edu/instruct/coursedev/models/id/taxonomy/#table
6. Alternative to Bloom: Structure to Observed Learning Outcome Taxonomy // Material from the website http://www.nwlink.com/. – Retrieved from: http://www.nwlink.com/~donclark/hrd/Bloom/SOLO_taxonomy.html

Соловйова О.В.
Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТАКСОНОМІЯ Б. БЛУМА ТА ЇЇ СУЧАСНІ МОДИФІКАЦІЇ

Анотація
Стаття презентує таксономію Бенджаміна Блума, що може використовуватися в навчальному процесі для формування творчого потенціалу майбутніх викладачів іноземних мов у вищих навчальних закладах. Автор наводить видозмінений варіант даної класифікації, зроблений американськими вченими та схему спостереження SOLO за досягненнями студента, що може використовуватись при оцінюванні рівнів сформованості творчого потенціалу майбутніх викладачів іноземних мов. У статті наводяться цитати авторів, що ілюструють загальні положення статті.
Ключові слова: творчість, творчий потенціал, таксономія, спостереження, навчальний процес.

Соловьева Е.В.
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ТАКСОНОМИЯ Б. БЛУМА И ЕЕ СОВРЕМЕННЫЕ МОДИФИКАЦИИ

Аннотация
Статья представляет таксономию Бенджамина Блума, которая может использоваться в учебном процессе для формирования творческого потенциала будущих преподавателей иностранных языков высших учебных заведениях. Автор приводит видоизмененный вариант данной классификации, сделанный американскими учеными и схему наблюдений SOLO за достижениями студента, которая может использоваться при оценивании уровней сформированности творческого потенциала будущих преподавателей иностранных языков. В статье приводяться цитаты авторов, которые иллюстрируют общие положения статьи.
Ключевые слова: творчество, творческий потенциал, таксономия, наблюдения, учебный процесс.

УДК 811.811;377.36:371.315

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ У МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ-БУДІВЕЛЬНИКІВ

Федоренко І.С.
Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядаються вікові, психологічні та лінгвістичні особливості формування компетентності в англійському діалогічному мовленні у майбутніх техніків-будівельників. Описано комунікативні здібності майбутніх техніків-будівельників, складовими яких є: внутрішня мотивація, здібність пам'ятати висловленої думки співрозмовником, здібність до організації свого мовлення, орієнтації у ситуації спілкування, здібність пам'ятати, що було сказано співрозмовником, адекватна реакцію слухача на пропозиції інших, вміння вислухати співрозмовника, брати почуте до уваги, поважати мовленнєвого партнера, незалежно від ступеня своєї прихильності до нього, визнавати його чесноти. Визначено вікові особливості студентів I-II курсів технікумів. Описано психологічні обсливості майбутніх техніків-будівельників. Розглянуто лінгвістичні особливості двох типів діалогів: діалог-розпитування та діалог-обмін враженнями.
Ключові слова: психологічні, вікові, лінгвістичні особливості, комунікативні здібності, техніки-будівельники.

Постановка проблеми. Під компетентністю у діалогічному мовленні розуміють здатність реалізовувати усномовленнєву комунікацію у діалогічній формі в життєво важливих для певного віку сферах і ситуаціях спілкування відповідно до комунікативного завдання. Мовець повинен вміти планувати, здійснювати та коригувати власну комунікативну поведінку під час породження та варіювання англійського мовлення в різних типах діалогічних висловлювань відповідно до певної ситуації спілкування (контексту), мовленнєвого завдання і комунікативного наміру та згідно з правилами спілкування у конкретній національно-культурній ситуації. Складовими компетентності у діалогічному мовленні є вміння, навички, знання та комунікативні здібності [7, с. 302].

Процес формування компетентності в англійському діалогічному мовленні (КАДМ) у майбутніх техніків-будівельників (студентів I-II курсів технікума) передбачає навчання діалогічного мовлення, як виду мовленнєвої діяльності, набуття знань, володіння англомовними навичками й уміннями діалогічного мовлення та розвиток комунікативних здібностей. Проте, віковим, психологічним та лінгвістичним особливостям студентів I-II курсів технікума у процесі формування КАДМ не приділяли достатньо уваги. Вважаємо за необхідне визначити ці особливості тому, що вони впливають на ефективність формування КАДМ, навчання діалогічного мовлення та відіграють важливу роль у методиці навчання іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз робіт з досліджуваної теми свідчить, що проблемі формування компетентності у діалогічному мовленні студентів немовних спеціальностей науковці приділили значну увагу. Досліджено навчання усного діалогічного мовлення студентів архітектурних спеціальностей (Щукіна Е.І), присвячено наукові праці проблемі формування КАДМ у спеціалістів юридичного профілю (Кіржнер С.Е., Зайцева С.Є., Казаніна Т.В., Красікова О.Г., Котлярова Л.Б.), розроблено методику формування професійно орієнтованої КАДМ у майбутніх фахівців з міжнародної економіки (Сліпченко Л.Б.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проаналізовані вивчені роботи свідчать про те, що проблема визначення психологічних та лінгвістичних особливостей формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників залишається недостатньо дослідженою і потребує подальшого вивчення. Актуальність проблеми зумовлює необхідність її дослідження. **Метою** цієї статті є визначення вікових, психологічних та лінгвістичних особливостей формування компетентності в англійському діалогічному мовленні у майбутніх техніків-будівельників.

Основні результати дослідження. Під час формування КАДМ студенти оволодівають англомовними знаннями, навичками й уміннями діалогічного мовлення, одночасно відбувається розвиток комунікативних здібностей, які відносяться до психологічних особливостей, відіграють провідну роль у формуванні компетентності у цьому виді мовленнєвої діяльності, забезпечують ефективність комунікативної діяльності та психологічну сумісність у діяльності [15, с. 158].

Комунікативні здібності у діалогічному мовленні (ДМ) включають внутрішню мотивацію: здібність комуніканта до організації свого мовлення, бажання до взаємодії з мовленнєвим партнером; здібність особистості до розуміння інших людей; уміння слухати партнера по спілкуванню; спостережливість; орієнтації у ситуації спілкування; здібність пам'ятати; що було сказано співрозмовником; адекватну реакцію слухача на пропозиції інших; вміння вислухати, не переривати співрозмовника; брати почуте до уваги; поважати та цінувати мовленнєвого партнера; незалежно від ступеня прихильності до нього; визнавати його чесноти; стремління бути зрозумілим іншими людьми, правдивість, довіра до партнерів по спілкуванню [8, с. 304; 15, с. 158].

Розглянемо комунікативні здібності майбутніх техніків-будівельників детальніше.

Внутрішня мотивація відіграє провідну роль для розвитку комунікативних здібностей і формування КАДМ у студентів I-II курсів технікумів. Спираючись на дослідження Н.Ф. Тализіної, вважаємо за необхідне описати внутрішню мотивацію студентів, яка є однією із складових комунікативних здібностей. Мотивація є основою життєдіяльності людини. Мотиваційна сфера має чітку структуру, ієрархію мотивів. Домінувальні в ній потреби визначають структуру особистості людини, розкриваючи сферу її інтересів та праг-

© Федоренко І.С., 2015

нень [13, с. 168]. Студенти I-II курсів технікумів прагнуть якомога швидше стати незалежними, здобути освіту за обраною спеціальністю та реалізувати себе як особистість і як фахівець.

Під вмотивованістю студентів I-II курсів технікумів розуміємо бажання взаємодіяти, тобто спілкуватися з партнером. Успішність спілкування залежить від наявності бажання вступити в розмову, реалізувати мовленнєвий намір, який дає змогу досягти взаєморозуміння. Мотивація має важливе значення для становлення особистості майбутніх техніків-будівельників, їхньої потреби до самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти та готовності до спілкування англійською мовою. До типів мотивів майбутніх техніків-будівельників, спираючись на дослідження Т. Шаповал [16, с. 3] відносимо: мотив досягнення; мотив прагнення успіху; мотив уникнення невдачі; навчальний мотив; навчально-професійний мотив; за В. С. Мухіною мотив інтересу до знань і внутрішні мотиви.

Формування КАДМ зумовлюється внутрішніми мотивами студентів, але рівень мотивації необхідно постійно підвищувати, розробляючи завдання для навчання діалогічного мовлення та формування КАДМ, які враховуватимуть особистісні мотиви майбутніх техніків-будівельників, зацікавлюючи студентів до англомовної комунікації та за допомогою розвитку когнітивних процесів – пам'яті, уваги, уяви, мислення.

До комунікативних здібностей майбутніх техніків-будівельників відносимо здібність пам'ятати висловлену думку співрозмовником. З метою розвитку цієї здібності, звернемося до основних процесів пам'яті, до яких належать зберігання, пізнання, забування та відтворення інформації, без чого не може відбуватися англомовне спілкування майбутніх техніків-будівельників. Процес сприймання інформації відіграє провідну роль у комунікації, не може розглядатися окремо від пам'яті, мислення та уваги тому, що під час спілкування відбувається зберігання інформації в пам'яті, яка перероблюється мисленням і уявою [6]. Важливу роль для формування КАДМ відіграє пам'ять. Перш за все довгострокова пам'ять, з якої мовець «черпає« мовні форми, а часто на основі минулого досвіду, і зміст мовлення в стандартних мовленнєвих ситуаціях. Не меншу роль відіграє оперативна пам'ять, яка відповідає за сам процес діяльності і може одноразово утримувати 7 +-2 одиниці різного ступеня складності. Завдяки цій пам'яті мовець пам'ятає, що було раніше сказано ним та співрозмовником, тим самим забезпечуючи зв'язність мовлення, його логічність [14, с. 8].

Процес запам'ятовування у студентів I-II курсів технікумів пов'язаний із провідними інтересами, наприклад інтерес до майбутньої професії, прагнення до самовдосконалення, стати самостійним і досягти успіху в житті та потребами в спілкуванні та співпраці з однолітками, які є характерними для цього віку і впливають на ефективність формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників. Зазначимо, що основу формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників складають такі когнітивні процеси як пам'ять, увага, уява та мислення. При цьому розумова діяльність відіграє важливу роль для сприйняття, запам'ятовування та відтворення інформації.

Комунікативна здібність майбутніх техніків-будівельників до організації свого мовлення та орієнтації у ситуації спілкування має неабияке значення для процесу спілкування англійською мовою. Як відомо, діалогічне мовлення не можна спланувати заздалегідь. Для того, щоб організувати своє мовлення під час англомовного діалогу, студентові необхідно бути готовим швидко реагувати на висловлену думку співрозмовником тому, що він виступає як у ролі мовця, так і в ролі слухача, використовувати мовний матеріал відповідно до ситуації спілкування У процесі комунікації обмін репліками відбувається досить швидко, і реакція вимагає відповідного темпу мовлення [7, с. 306].

На формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників впливають такі психологічні особливості студентів:
– вікові особливості студентів;
– індивідуальні особливості студентів;
– тип нервової системи;
– рівень готовності до оволодіння іноземною мовою.

Визначимо **вікові особливості** студентів технікумів. Переважна більшість абітурієнтів вступають до технікумів після закінчення 9 класу з базовою загальною середньою освітою у віці 15 років, а інші абітурієнти після 11 класу з повною загальною середньою освітою у віці 17 років. Навчання у технікумі триває 4 роки. Саме в цей період відбувається становлення особистості студента та визнання себе суб'єктом життя. Вважаємо, що цей віковий період відноситься до ранньої юності, хоча у дослідженнях психологів немає єдиної думки щодо його позначення. Г.С. Абрамова відносить цю вікову стадію до підліткового віку; Е. Еріксон, В.С. Мухіна – до юності, при цьому не визначають чітких вікових меж (від 15-16 до 21-25 років) [1, 8, 17].

Юність надзвичайно важливий період в житті людини. Людина входить до цього вікового періоду підлітком, а завершує його справжньою дорослістю, коли сама визначає свою долю: шлях свого духовного розвитку та земного існування. Саме в юності відбувається становлення людини, як особистості. Пошук професії – найважливіша проблема юності. Вікові етапи психічного розвитку нетотожні біологічному розвиткові юнаків [8, с. 421].

Вік студентів I-II курсів технікума є більш проблемним, ніж вік студентів університетів тому, що це перехід від підліткового до юнацького віку. Перехідний період у житті студента є дуже складним тому, що виникає багато непорозумінь з батьками, викладачами та одногрупниками. Ці труднощі впливають на навчальну діяльність студентів I-II курсів. У цьому віці часто студенти замкнені в собі, не беруть активної участі у спілкуванні, більше проводять часу за комп'ютером, спілкуючись у соціальних мережах з однолітками. Викладач спрямовує і коригує процес формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників, приділяючи увагу інтересам студентів, рівню їхніх здібностей, знань та вмінь. Процес формування цього виду компетентності має будуватись з урахуванням особистісного розвитку, інтересів і мотивів до вивчення англійської мови майбутніх техніків-будівельників [17; 18].

Вважаємо, що необхідно враховувати вікові особливості тому, що вони мають значний вплив на ефективність формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників.

Розглянемо **індивідуальні особливості** студентів I-II курсів. Не зважаючи на те, що у студентів цієї вікової категорії часто змінюються вподобання та захоплення, відбувається пере-

будова системи оцінювання інших людей і себе, з'являються конкретні життєві плани та зусилля спрямовані на те, щоб їх здійснити. Для студентів I-II курсів технікумів характерні інтенсивний фізичний ріст, сприйняття проблем дорослого життя та зростаючий рівень відповідальності. Студенти I-II курсів технікумів знаходяться в постійному пошуку ідеалу. Індивідуальні особливості майбутніх техніків-будівельників можуть бути як позитивні так і негативні якості. До позитивних характеристик відносимо: відвертість, організованість, наполегливість, вимогливість до себе та оточуючих, відповідальність; до негативних: дратівливість, зухвалість, нестриманість у висловлюваннях, жорстокість, відсутність бажання до виконання будь-яких завдань.

Розглянемо **типи нервової системи** та їхній вплив на формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників. Тип нервової системи безпосередньо впливає на навчальні досягнення студентів I-II курсів технікума. Згідно з дослідженнями І.О. Зимньої, студенти інтроверти менш здібні до навчання та навчаються гірше, ніж екстраверти [6]. Студенти з рухливим типом нервової системи є завжди активними учасниками комунікації, мають багату уяву, розвинуті комунікативні здібності, які мають важливе значення для розвитку готовності студентів до англомовного спілкування. Ці фактори відіграють важливу роль у формуванні КАДМ у майбутніх техніків-будівельників.

Спираючись на дослідження В.С. Мухіної вважаємо, що головним для особистості майбутнього техніка-будівельника є рівень психічного розвитку, до якого відносяться розумовий розвиток і здатність до самостійної побудови ціннісних орієнтацій, до вибору поведінки, яка дозволяє відстоювати ці орієнтації [8, с. 50].

Особистість студента займає центральне місце у процесі формування КАДМ. Особистість, як соціокультурна й естетична якість людини є складним психічним утворенням, яке включає тип людини, що формується історичною епохою, також ментально зумовленим людським «Я» як суб'єкт соціально значущої діяльності.

Х. Ремштідт стверджує, що розвиток особистості у період дорослішання йде швидше поступово, ніж стрибками, зберігаючи свої відносно постійні важливі особливості та ознаки [18].

Закінчуючи технікум, майбутні техніки-будівельники мають бути психологічно готовими до дорослого життя. Поняття **психологічної готовності** передбачає наявність потреб та здібностей, що дозволяють студентові найповніше реалізувати себе у професійній діяльності, громадському житті, майбутньому сімейному житті. Передусім, це потреба у спілкуванні з іншими людьми. Головною ознакою цього періоду є потреба юнака зайняти внутрішню позицію дорослої людини, вибрати професію, усвідомити себе членом суспільства, виробити світогляд, вибрати свій життєвий шлях [12, с. 234].

Ми розділяємо думку О. І. Власової, яка стверджує, що учень старшого шкільного віку вирізняються вибірковістю й визначеністю інтересів, готовністю до міркувань і дискусій, у нього помітна робота аналітичної думки й особлива емоційна вразливість [4, с. 188]. Студенти I-II курсів технікума та учні старшої школи належать до однієї вікової категорії.

Зважаючи на психологічні та вікові особливості студентів I-II курсів технікума, не менш важливими для розробки методики формування КАДМ є лінгвістичні особливості англійського діалогічного мовлення. Розглянемо їх детальніше. Діалог є поліфункціональним феноменом, який вивчається в різних галузях наук: лінгвістика, методика навчання іноземних мов, соціальна психологія та інші, що не дає можливості поєднати існуючі підходи до його класифікації.

Ми погоджуємося з І.О. Зимньою, яка стверджує, що вербальне спілкування – це форма взаємодії суб'єктів, яка реалізує їх соціально-комунікативну діяльність. Згідно з такою позицією людина виступає не лише суб'єктом соціально-трудової і пізнавальної, але й соціально-комунікативної діяльності, яка є складним процесом взаємодії людей, що відбувається за допомогою мови та проявляється у мовленнєвій діяльності [6]. Слідом за вченими ми вважаємо, що важливими характеристиками спілкування є його функції, форми, види, одиниці, врахування яких є суттєвим для формування компетентності в англійському діалогічному мовленні у майбутніх техніків-будівельників [2; 3; 5].

Спілкування вважається одним із найважливіших джерел розвитку діалогічної природи особистості. З одного боку, воно є засобом організації діалогу, а з іншого боку – джерелом активності особистості. Комунікація є унікальною діяльністю, через яку люди об'єднуються в спільноти, розпочинають співробітництво.

В.Л. Скалкін визначає діалогічне мовлення як об'єднане ситуативно-тематичною спільністю та комунікативними мотивами сполучення усних висловлювань, послідовно утворених двома й більше співрозмовниками в безпосередньому акті спілкування [11, с. 6].

Аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових праць свідчить про відсутність єдиних підходів щодо класифікацій діалогу, що ускладнює розглядати діалог з усіма структурними компонентами та функціональними ознаками. Отже, виокремлюють такі типи діалогів: діалог-розпитування, діалог-бесіда, діалог-диспут, діалог-суперечка. За критерієм напрямку потоку інформації між учасниками діалогу виділяють діалог-довідку і діалог-бесіду [11].

У нашому дослідженні розглядаємо навчання майбутніх техніків-будівельників діалогу-розпитування та діалогу-обміну враженнями тому, що неможливо навчити студентів усіх існуючих типів діалогів, то стає необхідним виокремити основні функціональні типи діалогів, навчання яких було б можливим в умовах навчання на I-II курсах технікума. Відповідно до програми з англійської мови для технікумів вважаємо, що на I курсі треба навчати діалогу-розпитуванню та діалогу-обміну враженнями, враховуючи лінгвістичні особливості цих видів діалогів та вікові й психологічні характеристики студентів I-II курсів технікумів. Приділяючи увагу цим видам діалогів, треба опрацьовувати їх із природними та штучно створеними опорами.

Аналіз, систематизація й узагальнення лінгвістичної наукової літератури свідчить, що непрофесійне ДМ характеризується особливими умовами функціонування, такими як відсутність попереднього відбору мовного матеріалу, невимушеність мовлення, пов'язана з відсутністю офіційних стосунків між комунікантами.

Під час дослідження ДМ вченими було виявлено основні психологічні характеристики, прита-

манні йому вцілому: тематичність та інформативність, ситуативність, логічність, економічність та розгорненість, інтенційність, модальність, зверненість, спонтанність, емоційна забарвленість, вмотивованість, двосторонній характер [7, с. 146-149; 10, с. 31-35; 11, с. 12-13]. Розглянемо основні характеристики двох типів діалогів – діалог-розпитування та діалог-обмін враженнями детальніше.

Для діалогу-розпитування та діалогу-обміну враженнями тематичність полягає в єдності його теми, наявності тематичного ядра або лексико-тематичних ліній. У спілкуванні тема превалює над ситуацією, хоча цей вид комунікації завжди відбувається в ситуаціях, як і будь-який інший. Тобто тематичності цих типів діалогів протистоїть ситуативність, яка забезпечує функціонально-комунікативну цілісність акту мовлення, стимулює мовлення, корегує характер мовленнєвого вчинку, композицію діалогу. Як свідчить досвід, у діалозі людина скоріше пристосовує ситуацію до теми, оскільки завданням спілкування є послідовне розкриття всіх змістовних сторін теми, обраної для обговорення. Ці обставини послаблюють значення ситуації, але в умовах, коли діалог продукується в навчальних ситуаціях, слідураховувати компоненти ситуації (місце, час, ролі співрозмовників, предмет, мету тощо).

Економічність та розгорненість таких типів діалогів, як діалог-розпитування та діалог-обмін враженнями – це ті закономірності, які знаходять вираження у швидкому реплікуванні, використанні в мовленні найбільш значущих для комунікації мовних засобів.

Модальність відображає прагнення комунікантів вплинути на сприйняття кожного і досягається виокремленням предметно-логічних і суб'єктивно-оціночних значень елементів.

Інтенційність полягає у тому, що кожна репліка передбачає появу наступної, отже, статус пред'явленої в ній інформації не є кінцевим, доки не отримає підтвердження в процесі подальшого реплікування [10].

Спонтанність зумовлена тим, що мовленнєва поведінка кожного учасника діалогу залежить від мовленнєвої поведінки партнера. Саме тому ДМ неможливо спланувати завчасно і це потребує високого ступеня готовності до використання мовного матеріалу й автоматизованості.

Важливість урахування цих особливостей пояснюється тим, що майбутні техніки-будівельники повинні вміти надавати та запитувати необхідну інформацію, логічно викладати свої думки з приводу різних питань та адекватно оцінювати ситуацію. Крім того, ДМ, а саме діалог-розпитування та діалог-обмін враженнями сприяють соціально-психологічній адаптації студентів I-II курсів технікумів. У процесі спілкування розвиваються вміння слухати, доводити свою думку, вирішувати конфлікти, створювати довірливу та змістовну атмосферу під час бесіди. Володіння всіма можливостями та особливостями діалогу, комунікативною технологією – важлива ознака професіоналізму. Студенти повинні уміти чітко аргументувати, ненав'язливо переконувати, критикувати, досягати згоди та компромісного вирішення проблем.

До основних характеристик діалогу-розпитування та діалогу-обміну враженнями відносимо вибір мовного матеріалу, розгортання, повнота, побудова висловлювання тощо, які залежать від ситуації спілкування і її параметрів. На них впливають такі фактори: 1) наявність або відсутність внутрішнього контакту між співрозмовниками (у першому випадку діалог характеризується стислістю, умовчуванням, паралелізмами у репліках; у другому – він може сполучатися з монологом); 2) мета висловлювання; 3) наявність рівності або нерівності його учасників у залежності від ступеня інформованості, посади, віку тощо [9, с. 61-69].

В умовах формування КАДМ, під час спілкування – один із співрозмовників ініціює початок розмови. Його завдання – заволодіти увагою слухачів і забезпечити сприйняття повідомлення. У цьому випадку комунікант вирішує безліч завдань психолінгвістичного характеру, наприклад, він зобов'язаний утримувати в пам'яті те, що було щойно сказано, а також те, про що говорилося в минулому, тобто пам'ятати всі попередні бесіди з даним партнером, щоб максимально використовувати досвід взаємного спілкування. Крім цього, потрібно планувати зміст майбутніх висловлювань.

Починаючи діалог, перший його учасник оцінює комунікативні можливості партнера, орієнтується в ситуації, що створює підґрунтя для своєї мовленнєвої програми, актуалізує намір і тему. Сприйнявши повідомлення, другий співрозмовник аналізує його й відповідає, з огляду на ситуацію й особистість того, хто розпочав діалог, з урахуванням власних намірів та мотивів [11, с. 11].

Згідно з дослідженнями вчених вважаємо, що до лінгвістичних особливостей англомовного діалогу-розпитування та діалогу-обміну враженнями слід віднести такі ознаки, як клішованість, еліптичність, фразеологічність, стилістична диференційованість, наявність «готових» мовленнєвих одиниць, слів-заповнювачів пауз, стягнених форм [7, с. 154-156], лаконічність реплік, контекстуальну стислість, наявність окличних речень, різних видів запитань, звертань, часток [6, с. 16-17], обмін репліками, які структурно-функціонально, інтонаційно та семантично об'єднані в діалогічні єдності як інтегровані структурні одиниці діалогу [11, с. 14].

Діалог-розпитування та діалог-обмін враженнями зберігають ряд загальних ознак таких, як наявність запитальних, окличних та неповних речень, розділові запитання і формули, позбавлені точного значення, вставні слова для заповнення пауз і вигуки, які дають мовцеві час реорганізувати свої думки, паузи і зміни в структурі висловлювання під час говоріння.

Розумінню неповних реплік партнерів діалогу сприяють контактність комунікантів, наявність спільної ситуації, зверненість реплік, вживання позамовних засобів (жестів, міміки), знання обома співрозмовниками обставин дійсності, а в більшості випадків – і один одного. Крім того, пропущені члени речення можна відновити, виходячи із змісту попередньої репліки. У ДМ широко вживаються «готові» мовленнєві одиниці (словосполучення, цілі фрази), які надають спілкуванню емоційності. Під час спілкування фахівців часто зустрічаються також слова, які називають «заповнювачами мовчання». Вони слугують для підтримання розмови, заповнення пауз, коли мовець підшукує відповідну репліку. Наприклад: *well; as you know, Oh, I see, etc.* Усному діловому мовленню, яке ведеться англійською мовою, притаманні стягнені форми. Наприклад: *I'll* do; *It's* only a project; *You're* a good builder; *Don't* you agree that.

Підсумовуючи зазначене вище, вважаємо, що майбутні техніків-будівельники повинні вміти: ініціювати діалог у різних ситуаціях, отримувати інформацію, інформувати, обґрунтовувати досто-

вірність своїх суджень, вносити в своє мовлення елементи аргументації з метою впливу на реципієнта для створення розуміння та спонукання до певних дій, розуміти висловлювання партнера та адекватно відповідати.

Висновки і перспективи. Отже, формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників – це складний процес, який передбачає набуття знань, формування навичок, розвиток відповідних умінь та комунікативних здібностей студентів І-ІІ курсів технікумів. Вікові та психологічні особливості студентів І-ІІ курсів технікумів впливають на ефективність формування КАДМ у майбутніх техніків-будівельників, важливим компонентом якої є комунікативні здібності. До складових комунікативних здібностей майбутніх техніків-будівельників відносимо: внутрішню мотивацію, здібність пам'ятати висловлену думку співрозмовником, здібність до організації свого мовлення та орієнтації у ситуації спілкування. Вважаємо, що лінгвістичні особливості впливають на культуру мовлення студентів, як основу взаємодії учасників комунікації з вибором відповідних засобів англомовного спілкування в усній формі та відіграють провідну роль у формуванні КАДМ і розробці комплексу вправ для навчання діалогічного мовлення студентів І-ІІ курсів технікума.

Список літератури:

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 624 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология: [учебник для высших учебных заведений] / Г. М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 376 с.
3. Вайсбурд М. Л. Использование учебно-речевых ситуаций при обучении устной речи на иностранном языке / М. Л. Вайсбурд. – Обнинск: Тибул, 2001. – 128 с.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія: Навч. посібник – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
5. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин / [отв. ред. Г. В. Степанов]. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
6. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя. – Москва: Просвещение, 1991. – 222 с.
7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б. Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
8. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ. вузов. – 4-е изд. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 456 с.
9. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам: Учебное издание. – М.: Рус. язык, 1977. – 216 с.
10. Самойлюкевич И. В. Методика обучения профессионально направленному говорению на английском языке (3 курс языкового педагогического вуза): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Самойлюкевич Инна Владимировна. – К., 1991. – 247 с.
11. Скалкин В. Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка): [пособ. для учит.] / В. Л. Скалкин. – К.: Рад. Школа, 1989. – 158 с.
12. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
13. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология: Учеб. Пособие для студ. Сред. Пед. Учеб. Заведений / Н. Ф. Талызина. – М.: Академия, 1998. – 288 с.
14. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: навчальний посібник / О. Б. Тарнопольський. – К.: Фірма «ІНКОС», 2006. – 248 с.
15. Черниш В. В. Методика формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної компетенції в говорінні: монографія / Валентина Василівна Черниш. – К.: Ленвіт, 2013. – 396 с.
16. Шаповал Т. Розвиток індивідуальності й мотиви учіння в старшому шкільному віці / Т. Шаповал // Психолог. – 2005. – № 1. – С. 3–7
17. Erik Erikson. «The Theoretical Basis for the Life Model-Research and Resources on Human Development» [Електронний ресурс] / Erik Erikson. – Режим доступу: http://www.lifemodel.org/download/modelbuildingappendix.pdf
18. Remschmidt H., Herman van Engeland. Child and Adolescent Psychiatry in Europe (mit Herman van Engeland) / H. Remschmidt. – Steinkopff Verlag, Darmstadt, 1999. – 108 c.

Федоренко И.С.
Киевский национальный лингвистический университет

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ В АНГЛИЙСКОЙ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ У БУДУЩИХ ТЕХНИКОВ-СТРОИТЕЛЕЙ

Аннотация
В статье рассмотрены возрастные, психологические и лингвистические особенности формирования компетентности в английской диалогической речи будущих техников-строителей. Описаны коммуникативные способности будущих техников-строителей, составляющими которых являются: внутренняя мотивация, способность помнить высказанное мнение собеседником, способность к организации своей речи и ориентировке в ситуации общения, адекватная реакция слушателя на предложения собеседников, умение выслушать собеседника, принимать услышанное к сведению, уважать партнёра по разговогу, независимо от степени своей склонности к нему, признавать его привиллегии. Определены возрастные особенности студентов I-II курсов техникумов. Описаны психологические особенности будущих техников-строителей. Рассмотрены лингвистические особенности двух типов диалогов: диалог-опрос и диалог-обмен впечатлениями.
Ключевые слова: психологические, возрастные, лингвистические особенности, коммуникативные способности, техники-строители.

Fedorenko I.S.
Kyiv National Linguistic University

PSYCHOLOGICAL AND LINGUISTIC PECULIARITIES OF FUTURE TECHNICIAN-BUILDERS' PROFICIENCY FORMATION IN THE ENGLISH INTERACTION

Summary
Article discovers age, psychological and linguistic features of competence formation in English dialogues of future technician-builders. Such notions as internal motivation, ability to remember the expressed opinion of the interlocutor, possibility to organization of the speech and orientation in a communication situation, proper response of the listener to proposals of interlocutors, ability to listen to the interlocutor, to take heard into consideration, to respect the your interlocutor, irrespective of degree of the tendency to it, to recognize its privilege are described as the part of communicative feature of future technician-builder which s. There are admitted the age features in I-II courses students of colleges. The psychological features of future technician-builders are described. There are considered linguistic features of two types of dialogues: dialogue poll and dialogue exchange with impressions.
Keywords: psychological, age and linguistic features, communicative abilities, technician-builders.

УДК 378.011.3.3-051:373.3

СУЧАСНА СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Черненко Г.М.
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розкрито проблему професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в сучасних умовах. Охарактеризовано сучасну систему підготовки студентів до педагогічної діяльності в школі. Розкрито зміст педагогічної освіти. Проаналізовано навчальні плани та програми для ефективної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Представлено основні етапи формування базових та предметних знань у студентів.
Ключові слова: професійна підготовка, вчитель початкових класів, система підготовки, зміст освіти, навчальний план, навчальна програма.

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття глобальні суспільні зрушення мають систематичний, швидкий, незворотний характер, адже вони зумовлені науково-технічним прогресом, швидкою інформатизацією та комп'ютеризацією, демократизацією суспільного життя у країні. Найбільш відповідальною у цих умовах є роль педагогічної освіти тому, що саме вона має найбільший вплив на особистість і суспільство. Адже завдяки діяльності вчителя реалізується державна політика у створені інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки і культури, збереженні і примноженні культурної спадщини; формується молоде покоління, що здатне творити задля розвитку держави. Все це зумовлює необхідність розв'язання проблеми підготовки вчителя, його професійного становлення і професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки майбутніх педагогів і формування їхньої особистості розкрито в дослідженнях О. Антонової, Ю. Бабанського, В. Бондаря, Г. Васяновича, О. Дубасенюк, С. Вітвицької, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна. У працях О. Волошенко, Н. Дудніченко, І. Зязюна, Н. Кічук, Н. Максименко, О. Приходько, С. Сисоєвої досліджено концептуальні засади фахової підготовки майбутнього учителя до творчої діяльності. І. Бех, О. Гохберг, Л. Карташова, В. Луценко, С. Сисоєва у своїх дослідженнях аналізують професійну підготовку майбутніх учителів у контексті особистісно орієнтованої освіти.

Підготовку майбутнього вчителя до впровадження інноваційних педагогічних технологій розкрито у працях І. Богданової, І. Дичківської, О. Євдокімов, О. Комар, О. Пєхоти, І. Руснак, С. Сисоєвої, О. Шапран і ін. Проблему формуванню готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності розкрито в дослідженнях С. Балашова, О. Дубасенюк, Г. Кловак, С. Кучеренко та ін. Значну роль у підготовці студентів до викладання дисциплін у початкових класах відіграють праці О. Савченко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати досліджень науковців свідчать про широкий спектр напрямів підготовки майбутнього вчителя до організації педагогічного процесу в школі. Ними запропоновано розробку багатьох питань підготовки студентів до педагогічної діяльності в школі. Незважаючи на існуючі наукові досягнення, проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи є актуальною й потребує подальшого дослідження. На наш погляд потребує удосконалення сучасна система підготовки майбутнього вчителя початкової школи, а саме змістова, теоретична та методична підготовка із врахуванням сучасних вимог освіти. Адже розбудова національної системи вищої освіти потребує поступового впровадження європейських норм і освітніх стандар-

© Черненко Г.М., 2015

тів до змісту вищої освіти, підготовку професійно-компетентних фахівців.

Мета статті. Проаналізувати сучасну систему професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, яка реалізується через навчальні плани, програми, теоретичну та методичну підготовку студента у вищому педагогічному закладі.

Виклад основного матеріалу. Важливим у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на думку Л. Хомич є врахування сучасних нових підходів: соціально-економічних, пов'язаних із змінами в суспільній свідомості і появою нових цінностей в освіті; практичних, що виникли внаслідок соціально-економічних перетворень у нашій країні, появи нових типів навчально-виховних закладів; теоретичних, що зумовлені як соціально-економічними, так і практичними змінами в розвитку народної освіти [6].

Таким чином переконуємося, що зміни в державі та парадигмі вищої освіти викликали потребу вищої педагогічної школи кардинально змінити підготовку вчителя, врахувавши зміну споживача продукції – вчителя нової формації; формування його освітньої траєкторії впродовж усього життя; реформування, модернізацію та інновації у змісті освіти; підвищення конкурентноспроможності на ринку освітніх послуг. Варто працювати над тим, щоб випускники вищого педагогічного навчального закладу забезпечували якість освіти, продуктивну працю й були готовими до змін у майбутньому.

На реалізацію цих сучасних освітніх вимог, насамперед, впливає зміст підготовки майбутніх учителів початкової школи, на основі чого здійснюється процес формування знань з педагогіки та методик викладання навчальних дисциплін у початковій школі. Зміст освіти, як зазначає О. Савченко, має бути осучаснений таким чином, щоб випускники могли швидко адаптуватися в самостійному житті, цілеспрямовано використовувати свій потенціал для самореалізації як у професійному й особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави [5, с. 4].

Як зазначено у «Енциклопедії освіти», зміст вищої освіти – це структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття освіти і певної кваліфікації, а також обумовлена потребами суспільства система знань, умінь і навичок особи, її професійних, світоглядних і громадських якостей, що має бути сформована у процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури, мистецтва [2, с. 321]. Іншими словами зміст освіти – це педагогічно сформована система знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності й емоційно-ціннісного ставлення до світу, засвоєння якої забезпечує якості особи, її професіоналізм, інтелектуальний, етичний, естетичний, емоційний і фізичний розвиток [2, с. 321]. Визначається зміст освіти освітньо-професійними планами та програмами підготовки фахівців з вищою освітою певних освітньо-кваліфікаційних рівнів, програмами навчальних дисциплін, структурно-логічною схемою підготовки та іншими нормативними документами й навчальною і навчально-методичною літературою.

Як зазначено у Законі «Про вищу освіту» вищий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми за кожною спеціальністю має право розробляти навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточного і підсумкового контролю [3]. Для конкретизації планування навчального процесу на кожний навчальний рік складається робочий навчальний план, що затверджується керівником вищого навчального закладу [3].

Отже, зрозуміло, що відповідно до освітньо-професійної програми вищий навчальний заклад розробляє *навчальний план* і *робочі навчальні програми* з дисциплін, що є нормативними документами вищого навчального закладу.

Навчальний план – це документ, який заснований на освітньо-професійній програмі й структурно-логічній схемі підготовки документ, складений у вищому навчальному закладі. Він визначає перелік і обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми і засоби здійснення поточного й підсумкового контролю. У навчальному плані відображено також обсяг часу, передбаченого на індивідуальну та самостійну роботу студента.

Нормативна частина змісту освіти охоплює обов'язковий для засвоєння зміст навчання, сформований відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики як змістові модулі із зазначенням їх обсягу і рівня засвоєння, а також форм державної атестації. До нормативних навчальних дисциплін належать цикли гуманітарної і соціально-економічної підготовки, фундаментальної підготовки, професійної і практичної підготовки. Для підготовки майбутніх учителів початкової школи навчальним планом пропонується вивчення цілого ряду педагогічних дисциплін (історія педагогіки, загальна педагогіка, дидактика, теорія і методика виховання, педагогічна майстерність і ін.), що системно відображають фундамент педагогічної науки, а також дисципліни методичного характеру (методики викладання всіх освітніх галузь, що передбачені Державним стандартом початкової загальної освіти (галузі «Мови і літератури», «Математики», «Природознавства», «Суспільствознавства», «Здоров'я і фізична культура», «Технології», «Мистецтво»).

Вибіркова частина змісту освіти – рекомендований для засвоєння зміст навчання, сформований як змістові модулі із зазначенням їх обсягу й форм атестації, призначений для задоволення потреб і можливостей особистості, регіональних потреб у кваліфікованих фахівцях певної спеціалізації. Вибіркові навчальні дисципліни запроваджуються зазвичай у формі спеціальних навчальних курсів для поглиблення загальноосвітньої, фундаментальної і фахової теоретичної і практичної підготовки. Навчальні дисципліни за вибором охоплюють дисципліни, що належать до різних циклів навчальних дисциплін. Навчальний план розробляється на весь період реалізації відповідної освітньо-професійної програми підготовки і затверджується керівником вищого навчального закладу.

Для кожної навчальної дисципліни, що входить до освітньо-професійної програми і навчального плану складається робоча навчальна програма дисципліни, яка є нормативним документом.

Навчальна програма – це складова стандартів вищої освіти, яка визначає місце кожної дисципліни у системі підготовки фахівців, мету її вивчення, зміст навчального матеріалу, основні форми організації навчання та методи контролю. Вона фіксує конкретний зміст освіти і зміст навчання з окремої навчальної дисципліни [2, с. 536].

Складовими робочих навчальних програм є: опис навчальної дисципліни (вказується кількість кредитів, модулів, кількість годин відве-

дених на лекції, практичні, лабораторні та індивідуальні заняття, самостійної роботи та форма контролю); мета і завдання навчальної дисципліни (визначається мета, завдання, сформовані знання і вміння студента в результаті вивчення даної дисципліни); структура навчальної програми (коротка характеристика змісту вивчення кожної теми даної дисципліни; розподіл годин на різні види роботи з врахуванням назв змістових модулів і тем для вивчення); тематика практичних, лабораторних та індивідуальних занять, завдання для самостійної роботи; методи навчання та контролю знань студента; критерії оцінювання; рекомендована література та інші ресурси до вивчення дисципліни. Робочі навчальні програми нормативних та вибіркових дисциплін розробляються викладачами та затверджуються вченими радами у вищих навчальних закладах.

Реалізація навчальних планів та розроблених програм до вивчення кожної дисципліни зумовлює процес формування базових та предметних знань у майбутніх учителів початкової школи.

Як зазначають автори монографії «Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності» О. Дубасенюк, Т. Семенюк, О. Антонова варто вирізняти послідовні етапи процесу формування базових знань з педагогіки у майбутніх учителів. Ними виділено такі етапи:

І етап – початковий. На цьому етапі відбувається попереднє ознайомлення студентів з первинними педагогічними знаннями, зокрема, з основними категоріями педагогіки. Важливого значення при цьому набуває мотиваційний компонент діяльності: визначення місця загальнопедагогічних знань у структурі моделі спеціаліста даного профілю, тобто види знань, умінь та навичок й форми їх використання; вичленення типових педагогічних ситуацій та завдань діяльності вчителя при їх розв'язанні [1, с. 58].

Відповідно до основних положень теорії навчальної діяльності, базові педагогічні знання подаються майбутнім учителям не в готовому вигляді, а шляхом аналізу, співставлення та порівняння змісту, сутності, структури даного компоненту знань, представленого різними вихідними джерелами; виділення їх загальних зовнішніх ознак; конструювання на цій основі попередніх особистісних визначень компонентів знань, які дозволяють вивчати їх властивості у «чистому вигляді» [1, с. 58]. На цьому етапі у студентів формуються елементарні уміння та навички аналізу, порівняння, співставлення, аналогії, виділення зовнішніх загальних ознак основних компонентів базових знань з педагогіки та їх узагальнення.

ІІ етап – етап поглибленого вивчення педагогічних знань. На цьому етапі майбутніми вчителями вивчаються практично ті ж самі педагогічні знання, але на більш високому рівні проникнення в сутність явищ та процесів, які описуються кожним конкретним педагогічним поняттям. Основу для узагальнення та диференціації становлять не тільки зовнішні характеристики, але й наступні операції: виділення категорійних (суттєвих) ознак елементів педагогічних знань, зокрема, основних понять; конструювання на цій основі їх наукового визначення; визначення обсягу та змісту певного компоненту педагогічних знань; побудова логіко-термінологічної моделі, яка встановлює генетичні взаємозв'язки досліджуваного компоненту з іншими поняттями науки [1, с. 58].

Здійснення вказаних операцій відбувається після попереднього аналізу характеристик і являє собою момент їх синтезу, поєднання відібраної інформації в єдине ціле. На думку авторів, тільки такий синтез дозволить студенту впорядкувати відповідний зміст кожного компоненту базових знань з педагогіки і дати свідоме наукове його визначення.

ІІІ етап – етап застосування одержаних знань у практичній педагогічній діяльності. Застосування майбутніми вчителями набутих педагогічних знань при розв'язанні задач і ситуацій сприяє оперативній перевірці повноти засвоєння інформації всіма студентами; дає відповіді на запитання: чи правильно вона узагальнена, диференційована та закріплена. У випадку виявлення недоліків у оволодінні базовими знаннями необхідною є робота по їх усуненню. Уміння застосовувати одержані педагогічні знання при розв'язанні педагогічних задач і ситуацій і є перевіркою правильності оволодіння базовими поняттями, законами, принципами педагогічної науки [1, с. 58].

З метою одержання більш повної інформації про динаміку оволодіння студентами базовими знаннями з педагогіки використовуються наступні критерії: аналітичність мислення, об'єктивність, всебічність бачення проблеми, широта та гнучкість мислення, вміння застосовувати набуті теоретичні знання в практичній діяльності [1].

Варто зазначити, що провідне місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи належить знанням з методик викладання фахових дисциплін. На нашу думку, процес формування предметних знань з методик проходить також певні етапи. На початковому етапі відбувається теоретичне вивчення методичних дисциплін (мета, завдання, принципи, методи). Вивчення циклу методичних дисциплін передбачає сформувати у студента знання про об'єкт, предмет та завдання різних методик викладання навчальних предметів; ознайомити з коротким історичний нарисом виникнення та розвитку методик навчання; ознайомити з структурою процесу навчання, змістом структурних компонентів, зв'язків і відношень між ними; виробити уміння аналізу основних змістових ліній навчальних предметів початкової школи, змісту навчальних підручників та розробки календарного планування; оволодіти методиками формування компетентностей (математичної, читацької, комунікативної, соціокультурної, природознавчої, соціальної, життєвої, здоров'язбережувальної і ін.) у молодших школярів на уроках; ознайомитися з основними типами уроків, їх структурними компонентами, методами та засобами наочності організації процесу навчання; ознайомитися з видами домашніх робіт, методикою та прийомами їх виконання; критеріями оцінювання знань молодших школярів, організацією та методикою проведення позаурочної і позакласної роботи в початковій школі.

Важливим елементом є детальне ознайомлення студента з навчальними планами (затверджені Державним стандартом початкової загальної освіти, наказ № 462 від 20.04.2011 р.) і програмами з навчальних предметів (оновленні з врахуванням розвантаження та затверджені наказами МОН України № 1495 від 22.12.2014 р., № 584 від 29.05.2015 р.), які передбаченні для вивчення у початковій школі. Таким чином, на сьогодні ми спостерігаємо постійні зміни в побудові як навчальних програм так і змісту підручників для початкової школи. Майбутній учитель початкових класів повинен постійно простежувати ці зміни та нововведення у змісті початкової освіти, що дозволить йому на сучасному рівні здійснювати свою педагогічну діяльність.

Переконуємося, що результатом вивчення дисциплін методичного характеру є накопичення

знань у студентів про форми, методи, принципи та засоби викладання кожної навчальної дисципліни в початковій школі. Необхідною умовою професійності студента є вміння проектувати та викладати фрагменти уроків (з урахуванням оновлених програм для початкової школи) на основі використання сучасних навчальних технологій.

Важливим у сучасному змісті підготовки майбутніх учителів початкової школи є проведення практик. Практичний напрям підготовки вимагає від студентів оволодіння вміннями застосовувати здобуті педагогічні знання на практиці, творчо та комплексно підходити до вирішення різноманітних педагогічних ситуацій та проблем. У процесі здійснення практик майбутній учитель початкових класів повинен навчитися використовувати оновлені сучасні форми навчальних занять, вміти розробляти плани-конспекти уроків та впроваджувати їх у навчальний процес, використовувати мультимедійні технології та мережі Інтернет для ефективного навчання молодших школярів.

Висновки і пропозиції. Отже, переконуємося, що підготовка майбутнього вчителя початкової школи повинна відповідати сучасним вимогам суспільства. Тому змістовий напрям підготовки майбутніх учителів початкової школи повинен бути орієнтований, насамперед, на впровадження нових підходів до формування змісту й організації навчання, а саме: дотримання європейських вимог до складання навчальних планів підготовки як бакалаврів так і магістрів з визначеною варіативною компонентою для вдосконалення фахової підготовки; реалізацію вільного вибору студентом вивчення навчальних дисциплін; зважування на вибір студента щодо формування змістової і кредитної частини індивідуального навчального плану; формування базових та предметних знань, і цим самим гарантування високої якості теоретичної та практичної підготовки майбутнього фахівця.

Дана проблема є актуальною і потребує подальшого дослідження у галузі розробки нових навчальних планів та програм для професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Необхідно також активізувати розробку теоретичної та методологічної основи педагогічної освіти.

Список літератури:

1. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: [монографія] / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир: Житомирський державний педагогічний університет, 2003. – 193 с.
2. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Закон України «Про вищу освіту»: Режим доступу // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/155618; http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18
4. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методичний аспект: [монографія] / О. А. Комар. – Умань: РВЦ «Софія», 2008. – 332 с.
5. Савченко О. Я. Наукові проблеми стандартизації змісту освіти в основній і старшій школі / О. Я. Савченко // Освіта країни. – 2003. – № 30. – С. 4-5.
6. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. – К.: Магістр-S, 1998. – 201 с.

Черненко Г.Н.
Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды

СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация
В статье раскрыта проблема профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы в современных условиях. Представлена современная система подготовки студентов к педагогической деятельности в школе. Раскрыто содержание педагогического образования. Проанализированы учебные планы и программы для эффективной подготовки будущего учителя начальной школы. Представлены основные этапы формирования базовых и предметных знаний у студентов.
Ключевые слова: профессиональная подготовка, учитель начальных классов, система подготовки, содержание образования, учебный план, учебная программа.

Chernenko G.M.
Hryhoryi Skovoroda Pereyaslav-Khmelnitskiy State Pedagogic University

MODERN SYSTEM OF PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Summary
In this article there is an issue of professional upcoming primary school teachers training in current conditions opened. Current system of students development for educational activity at schools is characterized. The essence of pedagogical education is revealed. Curriculums and programs for effective training of upcoming primary school teachers are analyzed. Main stages of basic and subject students' know ledges formation are revealed.
Keywords: professional training, primary school teacher, training system, essence of education, curriculum, educational program.

МЕДИЧНІ НАУКИ

УДК 616.63-001.2:616.31-008.11-073

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІКО-ПАТОГЕНЕТИЧНОГО МЕХАНІЗМУ ХРОНІЧНОЇ ХВОРОБИ НИРОК У ПАЦІЄНТІВ З ЕРОЗИВНО-ВИРАЗКОВИМИ УРАЖЕННЯМИ ШЛУНКА ТА ДВАНАДЦЯТИПАЛОЇ КИШКИ

Вівсянник В.В.
Буковинський державний медичний університет
Гавриш Л.О., Сажин Н.І., Бойко Л.Д.,
Гретчин В.М., Вишневська Л.Т., Бейчук Н.Г.
Чернівецька обласна клінічна лікарня

У роботі вивчено деякі патогенетичні особливості виникнення ерозивно-виразкових уражень шлунка (ЕВУШ) у хворих на хронічну хворобу нирок ІІ та ІІІ стадії, обумовлену тривалим перебігом хронічного рецидивуючого пієлонефриту на підставі дослідження протеолітичної активності плазми крові. Досліджено стан необмеженого протеолізу шляхом визначення лізису азоальбуміну (розпад низькомолекулярних білків), азоказеїну (деградація високомолекулярних білків) та азоколу (лізис колагену). Виникнення ерозивно-виразкових уражень шлунка у хворих на хронічну хворобу нирок ІІ та ІІІ стадії з наявністю хронічного пієлонефриту супроводжується суттєвим збільшенням лізису низько- та високомолекулярних білків та вірогідним зростанням колагенолітичної активності крові.
Ключові слова: хронічний пієлонефрит, хронічна хвороба нирок, азоальбумін, азоказеїн, азокол.

Постановка проблеми. У пацієнтів з наявністю хронічної ниркової недостатності ураження зазнають практично всі органи і системи. Найчастіше у таких хворих страждають органи травлення [16], що частково пов'язано з високою розповсюдженістю в популяції захворювань травного каналу. При цьому велике значення мають специфічні уремічні чинники. На сьогодні чітко доведена наявність функціонального зв'язку між нирками і органами травлення, які беруть активну участь в компенсації порушень азотистого і електролітного обмінів при хронічній уремії [1, 7, 13].

В літературі описано різні варіанти порушення секреторної функції шлунка у пацієнтів з хронічною нирковою недостатністю [8]. Частота виникнення ерозивно-виразкових уражень слизової оболонки шлунка є прямо пропорційною стадії ХХН [10].

Останні ниркові реєстри свідчать про те, що значна кількість випадків термінальної ХХН пов'язані з потребою удосконалення патогенетичної корекції у системі комплексного лікування. Патогенез ХХН є предметом чисельних наукових досліджень у всьому світі [14, 15]. Ключовим ланцюгом у розвитку ХХН є клітинні механізми, порушення локальної гемодинаміки та порушення клубочкової фільтрації. Останнім часом зростає інтерес до ролі цитокінів у прогресуванні ХХН, особливо так званих прозапальних цитокінів, які активують метаболізм сполучної тканини, стимулюють проліферацію фібробластів, епітеліальних клітин, мезангіального матриксу, включаються до ланок імунозапальних процесів у якості медіаторів [5, 9, 11, 12].

На сьогодні дискутується можливість пошкоджуючої дії на органи травлення при прогресуванні ХХН різноманітних ендо- та екзогенних агентів, зокрема, посиленого протеолізу [2, 3, 4, 7], однак механізми такого негативного впливу поки недостатньо вивчені.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження було вивчити деякі патогенетичні особливості виникнення ерозивно-виразкових уражень шлунка (ЕВУШДПК) у хворих на хронічну хворобу нирок ІІ та ІІІ стадії, обумовлену тривалим перебігом хронічного рецидивуючого пієлонефриту на підставі дослідження протеолітичної активності плазми крові.

Невирішені завдання. Однак, поліорганна патологія має свої шляхи розвитку та змінює загальну клінічну картину у хворого, тому актуальними залишаються питання до патогенетичного обґрунтування диференційованного лікування хворих саме з поєднаним перебігом ХХН та ЕВУШ та ДПК.

Мета роботи. У зв'язку з вагомою соціальною актуальністю теми, метою нашої роботи було на основі вивчення стану пероксидного окиснення ліпідів, білків, системи антиоксидантного захисту удосконалити методику диференційованого лікування хворих із поєднаним перебігом ХХН та ЕВУШ та ДПК шляхом адекватного індивідуального підбору медикаментозних засобів. У відповідності з метою та завданням роботи за допомогою сучасних інструментальних неінвазивних методів дослідження нами було проведено комплексне обстеження 107 хворих на ХХН ІІ-ІІІ стадії (хронічний пієлонефрит), які знаходились на стаціонарному лікуванні в нефрологічному та гастроентерологічному відділеннях ОКУ «Чернівецька обласна клінічна лікарня» м. Чернівці.

Дані про розподіл хворих на ХХН ІІ-ІІІ стадії (хронічний пієлонефрит) залежно від наявності ЕВУШДПК подані в таблиці 1. Середній вік хворих становив 45,2 роки (від 21 до 53 років). Серед пацієнтів були чоловіки та 22 жінки.

Контрольну групу для порівняння досліджень склали 19 практично здорових осіб відповідного віку, серед яких чоловіків було 80, а жінок – 27. Езофагогастродуоденофіброскопія та ультразвукове дослідження органів черевної порожнини виконано у 100% хворих.

Отже, найбільший відсоток від загальної кількості обстежених хворих складали пацієнти на ХХН ІІІ ступеня з наявністю ерозивно-виразкових уражень шлунка.

МЕДИЧНІ НАУКИ

© Вівсянник В.В., Гавриш Л.О., Сажин Н.І., Бойко Л.Д., Гретчин В.М., Вишневська Л.Т., Бейчук Н.Г., 2015

Таблиця 1

Розподіл хворих на хронічну хворобу нирок II-III стадії залежно від наявності ерозивно-виразкових уражень шлунка

Групи обстежених	Кількість хворих	
	Кількість	% від загальної кількості хворих
ХХН II стадії без ЕВУШДПК (I група)	12	18,5
ХХН III стадії без ЕВУШДПК (II група)	13	20,0
ХХН II стадії з ЕВУШДПК (III група)	19	29,2
ХХН III стадії з ЕВУШДПК (IV група)	21	32,3

Діагноз ХХН встановлено на підставі наявності ураження нирок зі зниженням швидкості клубочкової фільтрації протягом більше 3 місяців.

Стан необмеженого протеолізу оцінювали за лізисом азоальбуміну (розпад низькомолекулярних білків), азоказеїну (деградація високомолеку-лярних білків) та азоколу (лізис колагену) [1].

Статистичний аналіз проводили з використанням програми STATISTICA for Windows 6.0. Для даних, що відповідали нормальному розподілу, визначали середню арифметичну вибірки (M) величину стандартного відхилення (s) та стандартної похибки (m), максимальне та мінімальне значення. Вірогідності різниці між отриманими даними оцінювали за коефіцієнтом Стьюдента (t). За вірогідну приймали різницю при $p < 0,05$.

Результати дослідження. Дані літератури щодо вивчення значення процесів протеолізу у виникненні ЕВУШДПК при ХХН II-III стадії (ХП) відсутні. Враховуючи вищезазначене, одним із завдань даного дослідження стало вивчення особливостей протеолітичної активності плазми крові при ХХН II-III стадії (ХП), зокрема за наявності ЕВУШДПК. Результати проведених досліджень наведені в табл. 2.

Оцінюючи процеси необмеженого протеолізу у крові хворих на ХХН II-III стадії слід зазначити, що за відсутності ЕВУШДПК відбувається підвищення протеолізу дрібнодисперсних білків на 24,7% ($p<0,05$) у I групі та на 45,4% ($p<0,05$) у III групі; крупнодисперсних білків – на 35,2% ($p<0,001$) у I групі та на 50,2% ($p<0,05$) у III групі; колагену – на 20,3% ($p>0,05$) у I групі та на 38,4% ($p>0,05$) у III групі. У пацієнтів 4-ї групи лізис азоальбуміну збільшився на 51,5% ($p<0,05$); азоказеїну – на 69% ($p<0,05$), азоколу – на 48,6% ($p<0,001$). При цьому у хворих на ХХН III стадії з ЕВУШДПК в порівнянні з пацієнтами без них відбувається збільшення протеолітичної активності крові щодо низькомолекулярних білків – на 21,5% ($p<0,05$), великомолекулярних білків – на 25% ($p<0,05$), колагену – на 23,6% ($p<0,05$).

Отже, отримані дані дозволяють доводять, що виникнення ерозивно-виразкових уражень шлунка та дванадцятипалої кишки при ХХН II-III стадії (хронічному пієлонефриті) супроводжується вираженим підвищенням лізису низько- та високомолекулярних білків.

Важливу роль у патогенезі багатьох захворювань внутрішніх органів відіграють порушення з боку протеїназо-інгібіторної системи. У зв'язку з цим нами проведено вивчення особливостей протеолітичної активності плазми крові при ХХН II-III стадії (хронічному пієлонефриті), зокрема за наявності ЕВУШДПК. Процеси необмеженого протеолізу оцінювали за лізисом азоальбуміну (розпад низькомолекулярних білків), азоказеїну (деградація високомолекулярних білків) та азоколу (лізис колагену).

Таблиця 2

Зміни протеїназо-інгібіторної системи крові при ЕВУШДПК у хворих на ХХН II-III стадії (ХП) (M±m)

Групи обстежених	Показники		
	Лізис азоальбуміну, E_{440}/мл/год	Лізис азоказеїну, E_{440}/мл/год	Лізис азоколу, E_{440}/мл/год
Практично здорові (контроль) n=19	2,91 ± 0,29	2,16 ± 0,19	0,74 ± 0,07
ХХН II ст. без ЕВУШДПК (I група) n=12	3,63±0,15*	2,92±0,14*	0,89±0,04
ХХН II ст. з ЕВУШДПК (I група) n=19	4,92±0,33**	5,99±0,17**	1,61 ±0,05**
ХХН IIIст. без ЕВУШДПК (III група) n=13	4,41±0,36^	4,41±0,36^	1,10±0,08
ХХН IIIст. з ЕВУШДПК (IV група) n=21	5,67±0,31*^	6,38±0,44*^	1,92±0,09*^

** – p < 0,05 у порівнянні з контролем;*

*** – p < 0,05 у порівнянні з I групою;*

^ – p < 0,05 у порівнянні з I групою;

**^ – p < 0,05 у порівнянні з III групою*

У хворих на ХХН II-III стадії (хронічний пієлонефрит) без супровідної патології встановлене збільшення лізису низько- та високомолекулярних білків. Водночас виникнення ЕВУШДПК супроводжувалося істотнішим підвищенням лізису азоальбуміну, азоказеїну та вірогідним підсиленням колагенолітичної активності крові.

Активація ряду протеолітичних ферментів і залучення їх у процеси деградації білкових компонентів може бути зумовлена впливом лізосомальних протеїназ, що вивільняються з клітин при їх руйнуванні внаслідок інтенсифікації процесів вільнорадикального окислення ліпідів та окислювальної модифікації білків. У цих випадках пептидгідролази, вивільняючись з клітин, можуть каталізувати специфічні реакції обмеженого протеолізу і виконувати важливі регуляторні функції. При цьому основні молекулярні механізми контролю активності протеолітичних ферментів полягають, очевидно, в активації неактивних попередників ферментів, видалення специфічних інгібіторів протеолізу, зокрема α_2-мікроглобуліну.

Отже, розвиток уражень шлунка, характерний для ХХН II-III стадії (хронічного пієлонефриту), спричиняється підсиленням неконтрольованого підвищення протеолітичної активності плазми крові. У свою чергу, слизова оболонка шлунка при ХХН II-III стадії (хронічному пієлонефриті) характеризується збільшеною чутли-

вістю до пошкоджень, спричинених різноманітними шкідливими чинниками.

Висновки:

1. Кількість випадків ерозивного ураження шлунка збільшується відповідно до зростання ступеня ХХН.

2. Збільшення лізису низько- та високомолекулярних залежить від стадії ХХН і супроводжується виникненням ерозивно-виразкових уражень шлунка у хворих на хронічну хворобу нирок.

3. Показники необмеженого протеолізу при хронічній хворобі нирок II та III ступеня є допоміжним фактором для прогнозування виникнення ерозивно-виразкових уражень шлунка та запобігання ускладнень.

Список літератури:

1. Авраменко А. А. Хеликобактериоз. – Одесса: Фотосинтетика // А. А. Авраменко, А. И. Гоженко // 2006. – 326 с.
2. Бардах Л. Б. Роль Helicobacter Pylori в патогенезі гастродуоденальних ерозій / Л. Б. Бардах // Сучас. інфекції. – 2005. – № 2. – С. 92-96.
3. Барышникова Н. В. Роль генетическх особенностей Helicobacter pylori в патогенезе заболеваний органов пищеварения: от теории к практике / Н. В. Барышникова, А. Н. Суворова, Е. И. Ткаченко, Ю. П. Успенский // Експерим. та клин. гастроэнтерол. – 2009. – № 1. – С. 12-19.
4. Бондаренко Т. В. Особливості морфологічного стану слизової оболонки шлунка у хворих на виразкову хворобу дванадцятипалої кишки залежно від наявності патогенності H.pylori / Т. В. Бондаренко // Сучасн. гастроентерол. – 2005. – № 4. – С. 41-45.
5. Веремеенко К. Н. Протеолиз в норме и при патологии. – К.: Здоров'я, 1993. – 277 с.
6. Зак М. Ю. Клініко-функціональні та морфологічні особливості виразкової хвороби дванадцятипалої кишки і хронічного гастриту у хворих на гіпертонічну хворобу та їх лікування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мед. наук / М. Ю. Зак // – Дніпропетровськ, 2005. – 23 с.
7. Лукичев Б. Г., Панина И. Ю. Выведение уремических токсинов через желудочно-кишечный тракт // Нефрология. – 2001. – Т. 5, № 2. – С. 7-12.
8. Никула Т. Д. Хронічна ниркова недостатність. – К.: Задруга, 2001. – 516 с.
9. Резолюція 2-го з'їзду нефрологів України (Харків, 24 вересня 2005 року) // Укр. ж. нефрології та діалізу. – 2005. – № 4. – С. 2-5.
10. Рысс Е. С., Рябов С. И., Лутошкин М. Б., Панина И. Ю. Пищеварительная система // Лечение хронической почечной недостаточности / Под ред. С. И. Рябова. – СПб.: Фолиант, 1997. – С. 11-25.
11. Мойсеєнко В. О. Гастроентерологічні розлади при вторинних нефропатіях // Актуальні проблеми нефрології (Вип. 6) / За ред. Т. Д. Никули. – К.: Задруга, 2001. – С. 236-238.
12. Rhinovirus infects primary human airway fibroblasts and induces a neutrophil chemokine and a permeability factor / R. Ghildyal, H. Dagher, H. Donninger [et al.] // Journal of Medical Virology. – 2005. – Vol. 75. – P. 608-615.
13. Sakurai K. Rebamipide reduces recurrence of experimental gastric ulcers: role of free radicals and neutrophils / K. Sakurai, T. Osaka, K. Yamasaki // Digestive Diseases and Sciences. – 2005. – Vol. 50, Suppl. 1. – P. 90-96.
14. Sánchez-Delgado J. Effectiveness of a 10-day sequential treatment for Helicobacter pylori eradication in clinical practice / J. Sánchez-Delgado, X. Calvet, L. Bujanda [et al.] // The American Journal of Gastroenterology. – 2008. – Vol. 103, № 9. – P. 2220-2223.
15. Schrauwen R. W. M. Seven-day PPI-triple therapy with levofloxacin is very effective for Helicobacter pylori eradication / R. W. M. Schrauwen, M. J. R. Janssen, W. A. de Boer // The Netherlands Journal of Medicine. – 2009. – Vol. 67, № 3. – P. 96-101.
16. Serum vascular endothelial growth factor and its receptor level in patients with chronic obstructive pulmonary disease / D. Kierszniewska-Stepien, T. Pietras, P. Gorski [et al.] // European Cytokine Network. – 2006. – Vol. 17. – P. 75-79.
17. Авраменко А. А., Гоженко А. И. Хеликобактериоз. – Одесса: Фотосинтетика, 2004. – 326 с.

Вивсянник В.В.
Буковинский государственный медицинский университет
Гавриш Л.О., Сажин Н.И., Бойко Л.Д., Гретчин В.М., Вишневская Л.Т., Бейчук Н.Г.
Черновецкая областная клиническая больница

ОСОБЕННОСТИ КЛИНИКО-ПАТОГЕНЕТИЧЕСКИХ МЕХАНИЗМОВ ХРОНИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНИ ПОЧЕК У ПАЦИЕНТОВ С ЯЗВЕННЫМИ ПОРАЖЕНИЯМ ЖЕЛУДКА И ДВЕНАДЦАТИПЕРСТНОЙ КИШКИ

Аннотация
В работе изучено некоторые патогенетические особенности возникновения язвенных поражений желудка у больных хронической болезнью почек II и III степени, обусловленную длительным течением хронического рецидивирующего пиелонефрита на основании исследования протеолитическои активности плазмы крови. Исследовано состояние неограниченного протеолиза путем определения лизиса азоальбумину (распад низкомолекулярных белков), азоказеину (деградация висококомолекулярних белков) и азоколу (лизис коллагена). Возникновение язвенных поражений желудка у больных хронической болезнью почек II и III степени с наличием хронического пиелонефриту сопровождается существенным увеличением лизиса низко- и высокомолекулярных белков и вероятным ростом колагенолитичнои активности крови.
Ключевые слова: хронический пиелонефрит, хроническая болезнь почек, азоальбумин, азоказеин, азокол.

Vivsiannyk V.V.
Bukovinian State Medical University
Gavrish L.O., Sazhin N.I., Boyko L.D., Hretchyn V.M., Vishnevskaya L.T., Beychuk N.G.
Chernivtsy Regional Clinical Hospital

CLINICAL-PATHOGENETIC MECHANISM CHRONIC KIDNEY DISEASE IN PATIENTS WITH EROSIVE AND ULCERATIVE LESIONS STOMACH AND DUODENAL

Summary
In the abstract there are studied pathogenetic peculiarities of appearance erosive damaging of stomach in patients with chronic kidney disease of IInd and IIIrd stage,which is caused by prolonged course of chronic pyelonephritis by the mean of investigation of serum proteolic actitvity of blood. There was investigated the state of unlimited proteolysis by the way of definition of lysis of asoalbumin (dissimilation lowmolecular proteins), asokasein (degradation of highmolecular proteins), and asokol (lysis of callogen). The appearance of erosive damaging of stomach in patients with chronic kidney failure of II and III stages with chronic pyelonphritis is revealed by elevated lysis of low- and highmolecular proteins and reliable elevation of collagenolytic activity of blood.
Keywords: chronic pyelonephritis, chronic kidney disease, asoalbumin,asokasein, asokol.

УДК 616.12-07

КЛІНІКО-ЕХОКАРДІОГРАФІЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРИ СИНДРОМІ ДИЛЯТАЦІЇ ПРАВИХ ВІДДІЛІВ СЕРЦЯ

Лавринюк В.Є.
Клініка «Благомед»
Грейда Н.Б.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Проведений аналіз можливостей синдромальної диференціації при дилятації правих відділів серця (ДПВС). Запропоновано класифікацію захворювань, що можуть супроводжуватись розширенням правих відділів серця. Зазначено особливості клінічної симптоматики та ехокардіографічної картини при різних нозологічних одиницях в рамках ДПВС. Своєчасне розпізнання етіологічних причин ДПВС диктує подальшу стратегію патогенетичного лікування.
Ключові слова: дилятація правих відділів серця, легенева гіпертензія, діагностика, доплерехокардіографія.

Постановка проблеми. Мета роботи – дослідження можливостей клінічної та ехокардіографічної диференціації при синдромі дилятації правих відділів серця (ДПВС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормальний правий шлуночок (ПШ) являє собою складну структуру у формі напівмісяця, що огорнута навколо ЛШ, та візуалізується неповністю при будь-якому одиночному зрізі у В-режимі. Тому акуратна оцінка морфології та функції ПШ потребує інтеграції висновків з множинних ехокардіографічних зрізів, включаючи парастернальні доступи по довгій та короткій вісям, зріз приносячого тракту ПШ, апікальний 4-камерний та субкостальний доступи [5].

Дилятація правих відділів серця (ДПВС) – ситуація, що нерідко зустрічається в клінічній практиці [10]. В одних випадках – ведеться цілеспрямований пошук розширення/перевантаження правих відділів серця (гостре або хронічне легеневе серце, клінічні ознаки правошлуночкової серцевої недостатності, тощо) [1, 6, 7]. За інших обставин можливе «випадкове» виявлення збільшеного правого шлуночка при рутинному ехокардіографічному чи рентгенологічному обстеженні у малосимптомних пацієнтів (наприклад, при частковому аномальному дренажі легеневих вен) [4, 8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність ДПВС потребує диференціації широкого спектру захворювань [9]. Частина з них мають досить типову ехокардіографічну (наприклад, цианотичні вади серця) або клінічну (тривалий перебіг хронічного обструктивного захворювання легень – ХОЗЛ) картину. Але є й такі ситуації, коли виявлення ДПВС є повною несподіванкою (дефект міжпередсердної перегородки) посеред рутинного обстеження «практично здорових» пацієнтів або ефектним доповненням з виходом на принципово інший діагноз (рецидивуюча пневмонія на фоні хронічної посттромбоемболічної легеневої гіпертензії). Окрім того, певну нішу посідають ситуації з ДПВС в ургентній кардіології: як дорослій (тромбоемболія легеневої артерії – ТЕЛА, інфаркт правого шлуночка) так і неонатальній (тотальний аномальний дренаж легеневих вен).

Мета статті. Метою роботи було створити основу для синдромальної диференційної діагностики захворювань, що супроводжуються ДПВС.

© Лавринюк В.Є., Грейда Н.Б., 2015

Виклад основного матеріалу. Коли ж можна казати про наявність ДПВС?

Класифікація

I. ДПВС внаслідок легеневої гіпертензії (крім вроджених вад серця).

1. Легенева артеріальна гіпертензія.
2. ЛГ, пов'язана з захворюваннями лівої половини серця (посткапілярна).
3. ЛГ, пов'язана із хворобами легень і/або гіпоксією.
4. Хронічна посттромбоемболічна легенева гіпертензія.
5. ЛГ з невідомими і/або багатофакторними механізмами.

II. ВВС, що супроводжуються перевантаженням правих відділів серця.

1. Дефект міжпередсердної перегородки.
2. Дефект міжшлуночкової перегородки (на пізніх стадіях).
3. Відкрита артеріальна протока (на пізніх стадіях).
4. Стеноз легеневої артерії.
5. Агенезія/атрезія клапана легеневої артерії.
6. Атрезія легеневої артерії.
7. Аномалія Ебштейна.
8. Додаткова верхня порожниста вена.
9. Комплекс Ейзенменгера.
10. Тетрада Фалло.
11. Тотальний та частковий аномальний дренаж легеневих вен.
12. Подвійне відходження магістральних судин з правого шлуночка
13. Аномальний дренаж печінкових вен.
14. Повний та неповний атріовентрикулярний канал.
15. Трипередсердне серце.
16. Стеноз легеневих вен.
17. ЛШ – ПП фістула серця.
18. Розрив синусу Вальсальви з шунтуванням в праві відділи серця.
19. Фістула коронарної артерії з впадінням в праві відділи серця.

III. ДПВС неонатального періоду

1. Цианотичні ВВС.
2. Транзиторна неонатальна легенева гіпертензія недоношених.
3. Транзиторна трикуспідальна недостатність.
4. Артеріовенозна нориця (різних локалізацій).
5. Діафрагмальна кила.
6. Вторинна пульмонарна кардіоміопатія внаслідок:
   - Пневмонії
   - Аспіраційного синдрому
   - Синдрому дихальних розладів.
7. Передчасне (пренатальне) закриття відкритого овального вікна.

IV. Ятрогенні стани, що супроводжуються перевантаженням правих відділів серця.

1. Оперовані ВВС.
   - Остаточна ЛГ\дилятація правих відділів.
   - Операція Росса: відсутність клапана легеневої артерії.
   - Стан після балонної дилятації клапанного стенозу легеневої артерії з суттєвою недостатністю клапана легеневої артерії.
   - Решунтування на заплатах септальних дефектів, ВАП.
   - Стан після звужування легеневої артерії.
   - Стан після анулопластики трикуспідального клапана.
2. Стан після перикардектомії.
3. Імплантований ЕКС з суттєвою трикуспідальною регургітацією.
4. Повітряна емболія.

V. Набуті стани, що супроводжуються перевантаженням правих відділів серця.

1. ІЕК правих відділів серця.
2. Розрив міжшлуночкової перегородки при передньому інфаркті міокарда.
3. Портопульмонарний синдром.
4. Карциноїдна хвороба серця.
5. Пухлини правих відділів серця (з обструкцією відтоку):
   - На рівні трикуспідального кільця (найчастіше – міксома)
   - На рівні виносячого тракту правого шлуночка
   - На рівні легеневої артерії (найчавстіше – пухлини середостіння з зовнішньою компресією легеневої артерії)

VI. Первинні захворювання міокарду з ураженням правих відділів серця та можливим розвитком ДПВС.

1. Інфаркт міокарду правого шлуночка.
2. Аритмогенна дисплазія правого шлуночка.
3. Аномалія Уля.
4. Муковісцидоз.

Наявність легеневої гіпертензії є достатньою передумовою для виникнення синдрому ДПВС. За класифікацією ЛГ (згідно з 5-м Всесвітнім симпозіумом з легеневої гіпертензії (World Symposium on Pulmonary Hypertension, Nice 2013) розрізняють п'ять основних груп захворювань (всього понад 40 нозологій), що можуть супроводжуватись підвищенням тиску в малому колі кровообігу [1, 6]. Відповідно, наявність поєднання синдрому ДПВС та ехокардіографічних ознак легеневої гіпертензії потребує детальної диференціації її причин, оскільки і тактика і прогноз при різних нозологіях суттєво різняться. Однак це питання детально висвітлене у відповідних рекомендаціях і виходить за рамки нашої статті.

Первинна легенева гіпертензія. Існують певні ехокардіографічні особливості, що дозволяють запідозрити наявність хвороби Аерси: це висока легенева гіпертензія (іноді тиск в легеневій артерії перевищує системний) та виражена гіпертрофія правого шлуночка. Крім того, важливо виключення інших можливих причин надмірного тиску в ПШ: вади серця з право – лівим шунтуванням та виражена обструкція виносячого тракту правого шлуночка або легеневої артерії. В останнніх двох випадках (стеноз легеневої артерії, тетрада Фалло, атрезія клапана легеневої артерії) високий тиск в правому шлуночку і, як наслідок, важка трикуспідальна регургітація може спричинити ехокардіографічну псевдодіагностику легеневої гіпертензії на основі механістичного розрахунку градієнту на трикуспідальній регургітації.

Для наявності ***посткапілярної легеневої гіпертензії*** (тобто пов'язаної з патологією лівих відділів серця) досить характерним є наявність супутньої дилятації лівого передсердя внаслідок його перевантаження об'ємом або тиском: важкі мітральні вади серця, тривало існуюча

артеріальна гіпертензія, мітралізація аортальних вад, декомпенсована двошлуночкова серцева недостатність (зазвичай, на фоні миготливої тахіаритмії) при кардіоміопатіях. Клінічними паралелями зацікавленості лівих відділів серця є ознаки лівошлуночкової серцевої недостатності, ортопное.

Хронічне легеневе серце. Типовим є наявність багаторічного анамнезу ХОЗЛ чи іншого хронічної патології легень, фенотипові особливості при синдромі Піквіка, наявність синдрому обструктивного апное у сні. Разом з тим, рівень легеневої гіпертензії не є високим: зазвичай систолічний тиск розраховується в межах 40-60 мм рт. ст., часто супутня гіпертрофія правого шлуночка. Натомість зміни лівих відділів не є домінуючими.

Хронічна посттромбоемболічна легенева гіпертензія. Розповсюдженість цієї причини ДПВС є суттєво недооцінена за даними багатьох авторів. Через рік після епізоду ТЕЛА 43% пацієнтів мають ознаки легеневої гіпертензії, причому у 5% систолічний тиск перевищує 40 мм рт. ст., а у 3,8% зберігаються клінічні симптоми [7]. Тромбоемболія дрібних гілок легеневої артерії часто протікає під масками пневмоній, прояви серцевої недостатності списуються на супутні захворювання. Але рецидивуюча тромбоемболія врешті призводить до розвитку стійкої легеневої гіпертензії, яка може бути різного ступеню важкості. На фоні «підготовленого» гіпертрофованого правого шлуночка повторний епізод ТЕЛА може спричинити підвищення систолічного тиску в ЛА до 80-90 мм рт. ст., чого наприклад, практично не буває при ХОЗЛ. В таких випадках 5-річна смертність складає понад 90%, тоді як при помірній легеневій гіпертензії на фоні антикоагулянтної терапії можлива тривала стабілізація і навіть повне відновлення функціональної спроможності правого шлуночка [1].

Серед **ургентних ситуацій**, що супроводжуються ДПВС слід відмітити такі спільні риси: виражений больовий синдром, нестабільність гемодинаміки (аж до шокового стану), ЕКГ – зміни.

Гостра тромбоемболія легеневої артерії. Клініка, ЕКГ – прояви та діагностика детально описані в літературі. Типове поєднання з характерними ехокардіографічними критеріями: легенева гіпертензія, перевантаження правих відділів серця. Пряма ознака ТЕЛА – візуалізація тромба в гілках ЛА можлива досить рідко при трансторакальному ЕхоКГ. Однак, поєднання неспецифічних ультразвукових симптомів (симптом McConell, 60/60, ознаки перевантаження правих відділів) мають високу специфічність (78-100%) та прогностичну цінність [7]. Відсутність легеневої гіпертензії та симптомів дисфункції правого шлуночка не виключають діагноз ТЕЛА дрібних гілок, однак це не характерно для гемодинамічно нестабільної масивної чи субмасивної ТЕЛА і свідчить про низький ризик (30-денна смертність менше 1%) таких пацієнтів [6].

Гострий інфаркт міокарду правого шлуночка. Правий шлуночок та задня стінка лівого шлуночка кровопостачаються правою коронарною артерією, тому завжди інфаркти цих локалізацій поєднані. Правий шлуночок розширений, гіпокінетичний, з сегментарними розладами скоротливості. Можлива значна трикуспідальна регургітація, але на фоні падіння тиску в правому шлуночку вона низькошвидкісна (на відміну від ТЕЛА).

Гострий інфаркт міокарду лівого шлуночка з розривом міжшлуночкової перегородки. Наявний акінез зі значним витонченням передньої стінки, при кольоровому картуванні локується високошвидкісний потік шунтування, аускультативним проявом якого є новий грубий шум в III-IV міжребер'ї зліва.

У всіх перерахованих випадках кардіальний генез шоку підтверджується розширенням нижньої порожнистої вени з її поганим коллабуванням на вдосі. Натомість, наприклад, при септичних гіповолемічних станах буде майже 100% респіраторне коллабування нерозширеної нижньої порожнистої вени.

Наявність анамнестичних даних щодо перенесених ***кардіохірургічних процедур*** полегшує диференціацію ятрогенних причин ДПВС, але слід пам'ятати, що «кожен пацієнт має право мати кілька захворювань» (Юрій Іванів).

Портопульмонарний синдром. За літературними даними у 20% пацієнтів на пізніх стадіях ураження печінки виникає легенева артеріальна гіпертензія [8]. Іноді ця ситуація потребує диференціації з кардіальним цирозом печінки, особливо на фоні супутніх асциту, гідроперикарду та гідротораксу.

Аплазія перикарду. Рідкісна вроджена вада. Відсутність перикарду може бути повна або часткова. Характерно розширення правих відділів серця без легеневої гіпертензії, відсутність ознак об'ємного перевантаження правих відділів.

Карциноїдна хвороба серця. Карцинома печінки або кишківника продукують карциноїд – продукт серотоніну, гістаміну, що осідає на стулках трикуспідального або клапана легеневої артерії. Це призводить до потовщення клапанів і втрати їх функціональної повноцінності, внаслідок чого виникає важка регургітація з подальшою ДПВС. Іноді кардіопрояви є первинні.

ІЕК правого шлуночка. Руйнація клапанного апарату супроводжується вираженою клапанною недостатністю з подальшою ДПВС. Супутній септичний стан та життєвий анамнез (пацієнти переважно або ін'єкційні наркомани або хворі з тривалою катетеризацією підключичної артерії) дозволяють запідозрити етіологію ДПВС.

Набуті вади серця з ураженням трикуспідального або клапана легеневої артерії. Крім інфекційного ендокардиту (див. вище) іншими етіологічними чинниками важкої первинної клапанної недостатності можуть бути травми серця, сполучнотканинні дисплазії (наприклад, з відривом хорд). Ревматичне ураження тристулкового клапана не буває ізольованим, завжди є суттєві мітральні або аортальні вади. Крім того, не слід забувати про функціональну (вторинну) недостатність внаслідок дилятації клапанного кільця.

Аритмогенна дисплазія правого шлуночка та аномалія Уля. Захворювання з первинним ураженням міокарду правого шлуночка, що полягає у його витонченні внаслідок заміщення м'язу жировою або сполучною тканиною з можливим формуванням аневризм. Асимптомний перебіг часто переривається злоякісними аритміями. Легенева гіпертензія відсутня. Застосування методики тканинної доплерометрії правого шлуночка може бути корисним для ранньої діагностики.

Пухлини правих відділів серця. Доброякісні пухлини найчастіше представлені міксомами і можуть викликати ДПВС лише у випадках обтурації шляхів відтоку крові або спричиняючи клапанну недостатність чи стенозування. Те ж саме можна сказати про рабдоміоми серця, що найчастіше виявляються у немовлят.

Злоякісні первинні (найчастіше саркома) або метастатичні пухлини крім інфільтративного проростанння можуть викликати явища серцевої недостатності з дилятацією камер серця, в тому числі ДПВС. Типовим в цій ситуації є також супутній перикардіальний випіт.

Вроджені вади серця мають характерну ехокардіографічну картину. Скринінгом є аускультація серця: типову виразну картину мають дефекти перегородок, стеноз легеневої артерії, відкрита артеріальна протока, тетрада Фалло. З прогресуванням легеневої гіпертензії градієнт міжкамерного тиску зменшується (його важливо розраховувати доплерометрично) і це може супроводжуватись зменшенням аускультативної симптоматики з одночасним наростанням ЕКГ – змін та цианозу, та появі ознак ДПВС лише на цьому етапі захворювання (наприклад, при дефекті міжшлуночкової перегородки або відкритій артеріальній протоці) [2]. Однак критична неонатальна вада – тотальний аномальний дренаж легеневих вен – може бути абсолютно «німою» аускультативно, натомість з вираженим ДПВС.

Окремо слід зазначити можливі причини ДПВС ***у немовлят*** або в кардіології раннього дитячого віку. Деякі з них мають доброякісний транзиторний характер (наприклад, транзиторна неонатальна легенева гіпертензія недоношених), інші потребують негайної верифікації для максимально швидкої хірургічної корекції (тотальний аномальний дренаж легеневих вен, великі судинні мальформації) [3].

Висновки і пропозиції. Ехокардіографія є чутливим методом діагностики синдрому дилятації правих відділів серця. Однак, враховуючи широкий спектр можливих етілогічних чинників ДПВС для детальної диференціації необхідне ще більш широке комплексне додаткове клініко – інструментальне та лабораторне обстеження таких пацієнтів. Синдромальний клініко – ехокардіографічний підхід дозволяє значно скоротити перелік найбільш ймовірних причин ДПВС, тобто зменшити тривалість диференційцного процесу та суттєво зменшити його кошторис.

Список літератури:

1. Діагностика та лікування легеневої гіпертензії. Рекомендації робочої групи з легеневих гіпертензій // Український кардіологічний журнал, додаток 3/2014. – С. 34-38.
2. Зиньковский М. Ф. Врожденные пороки сердца. – К.: Книга-плюс, 2010. – 1200 с.
3. Прахов А. В. Неонатальная кардиология. Нижний Новгород. – НижГМА, 2008. – 387 с.
4. Райдинг Э. Эхокардиография. Практическое руководство / пер. с англ. – 2-е изд. – М.: МЕДпресс-информ, 2012. – 280 с.
5. Рекомендації робочої групи з функціональної діагностики Асоціації кардіологів України та Всеукраїнської асоціації фахівців з ехокардіографі. Кількісна ехокардіографічна оцінка порожнин серця. – 2015.
6. Рекомендации ESC по диагностике и ведению пациентов с острой эмболией системы легочной артерии, 2014.
7. Ройтберг Г. Е. Возможности эхокардиографии у пациентов с тромбоэмболией легочной артерии // Ультразвуковая и функциональная диагностика, 2009. – № 3. – С. 74-80.
8. Рыбакова М. К., Алехин М. Н., Митьков В. В. Практическое руководство по ультразвуковой диагностике. Эхокардиография. – Москва: Видар-М, 2008. – 632 с.
9. Рыбакова М. К., Митьков В. В. Дифференциальная диагностика в эхокардиографии. – Москва: Видар-М, 2011. – 232 с.
10. Feigenbaum H. Echocardiography. 6th edition. Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins, 2005.

Лавринюк В.Е.
Клиника «Благомед»
Грейда Н.Б.
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

КЛИНИКО-ЭХОКАРДИОГРАФИЧЕСКАЯ ДИФФЕРЕНИАЦИЯ ПРИ СИНДРОМЕ ДИЛЯТАЦИИ ПРАВЫХ ОТДЕЛОВ СЕРДЦА

Аннотация
Проведен анализ возможностей синдромальной дифференциации при дилятации правых отделов сердца. Предложена классификация заболеваний, сопровождающихся расширением правых отделов сердца. Указаны особенности клинической симптоматики и эхокардиографической семиотики при различных нозологиях в рамках расширения правых камер сердца. Своевременная этиологическая расшифровка причин определяет дальнейшую стратегию патогенетического лечения.
Ключевые слова: дилятация правых отделов сердца, легочная гипертензия, диагностика, доплерэхокардиография.

Lavrynyuk V.E.
«Blagomed» Clinik
Greida N.B.
East European Lesya Ukrainka National University

CLINICAL AND ECHOCARDIOGRAPHIC DIFFERENTIATION THE SYNDROME DILATATION OF THE RIGHT HEART

Summary
The analysis capabilities syndromal differentiation with dilatation of the right heart. The proposed classification of diseases, which may be accompanied by right heart enlargement. The features of clinical symptoms and echocardiographic picture in various disease with dilatation of the right heart. Timely identification of etiological causes dictates future strategy of pathogenetic treatment.
Keywords: dilatation of the right heart, pulmonary hypertension, diagnostics, dopplerechocardiography.

УДК 615.225.2:[616.12-005.4+616.379-008.64

МЕТАБОЛІЧНІ ЕФЕКТИ ТЕЛМІСАРТАНА У ХВОРИХ НА ІШЕМІЧНУ ХВОРОБУ СЕРЦЯ ТА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ 2-ГО ТИПУ

Павлюкович Н.Д., Павлюкович О.В., Трефаненко І.В.
Буковинський державний медичний університет
Козар М.Ф.
ОКУ «Обласний госпіталь для ветеранів Вітчизняної війни»

Стаття присвячена вивченню метаболічних ефектів телмісартану у хворих на ішемічну хворобу серця та цукровий діабет 2-го типу літнього та старечого віку. Встановлено, що включення телмісартану до схеми комплексного лікування вказаної категорії хворих супроводжується статистично вірогідно нижчими рівнями базальної та постпрандіальної глікемії. Після 3-х тижнів прийому телмісартану відмічали покращення ліпідного спектру крові у бік зниження індексу атерогенності. Запропонована схема терапії має позитивний вплив на перебіг основного та супутнього захворювань, попереджуючи їх прогресування. Останнє зумовлене органопротекторними властивостями сартанів, що відкриває нові можливості їх використання при поєднаній патології у хворих літнього та старечого віку.
Ключові слова: ішемічна хвороба серця, цукровий діабет 2-го типу, телмісартан, глікемія, PPARγ-рецептори.

Постановка проблеми. Основною метою лікування пацієнта з ішемічною хворобою серця (ІХС) є максимальне зменшення сумарного ризику серцево-судинних катастроф переважно шляхом корекції факторів серцево-судинного ризику (рівень артеріального тиску, дисліпідемія, цукровий діабет та порушення толерантності до вуглеводів, ожиріння, куріння тощо). Зважаючи на це, в сучасній кардіології особлива увага приділяється органопротекторним та метаболічним властивостям основних груп препаратів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальновідомою є ключова роль нейрогуморальної системи ренін-ангіотензин-альдостерону (РААС) у патогенезі ІХС та серцевої недостатності. Ангіотензин II (АТ II) – основний ефекторний пептид РААС. Зв'язуючись з мембранними рецепторами, він викликає каскад реакцій, які призводять до підвищення тонусу судин і збільшення артеріального тиску [6, с. 128]. Крім того, опосередковано через симпатичну активацію, АТ II стимулює продукцію альдостерону, а у високих концентраціях – збільшує секрецію антидіуретичного гормону, який прискорює реабсорбцію натрію і води, що призводить до гіперволемії [2, с. 16]. Зазначені вище ефекти сприяють розвитку та прогресуванню серцевої недостатності (СН) при ІХС. Крім того, існує гіпотеза, що АТ II є визначальним чинником прогресування атеросклерозу та розвитку тромбозу. Прямий вплив АТ II на міокард полягає у стимуляції гіпертрофії кардіоміоцитів, накопиченні у серцевому м'язі фіброзної тканини [3, с. 14], опосередковано через симпато-адреналову активацію – до стимуляції сили та частоти серцевих скорочень та збільшення в результаті цього потреби міокарда в кисні.

Ще декілька десятків років тому пригнічення активності РААС досягалося лише шляхом інгібування (АПФ). На сьогоднішній день у лікарському арсеналі є можливість подвійного блокування цієї важливої ланки патогенезу ІХС, серцевої недостатності та цукрового діабету 2-го типу шляхом поєднаного використання інгібіторів АПФ та блокаторів рецепторів ангіотензину (БРА). Переважна більшість патофізіологічних ефектів АТ II (вазоконстрикція, гіпертрофія гладеньких м'язів судинної стінки, затримка в організмі натрію, активація симпато-адреналової системи тощо) пов'язані зі стимуляцією рецепторів I типу, які знаходяться у серці, судинах, надниркових зало-

© Павлюкович Н.Д., Павлюкович О.В., Трефаненко І.В., Козар М.Ф., 2015

зах, симпатичній нервовій системі. Блокада цих рецепторів препаратами класу БРА попереджує зв'язування з ними АТ II та перешкоджає розвиткові основних негативних ефектів впливу РААС [4, с. 59]. З іншого боку, циркулюючий у плазмі крові АТ II, який не може зв'язатися з рецепторами І типу, стимулює ангіотензинові рецептори II типу, які знаходяться у нирках, наднирниках, судинах головного мозку. Доведено, що стимуляція цих рецепторів пригнічує проліферацію та диференціацію клітин, зокрема ендотеліальних та гладком'язових [5, с. 1142; 7, с. 413]. Цими особливостями впливу БРА пояснюється наявність у деяких препаратів цього класу підтверджених органопротективних ефектів.

Встановлення невирішених проблем питання, що вивчається. На підставі результатів великих багатоцентрових досліджень можна стверджувати про наявність у всіх сартанів класових ефектів. Одночасно у великій кількості досліджень виявлено низку важливих органопротекторних ефектів – кардіопротекція (LIFE), нефропротекція (RENAL), нейропротекція (MOSES, ACCESS), покращення глікемічного контролю (LIFE, ALPINE), ступінь вираженості яких різна у різних препаратів групи блокаторів рецепторів АТ II, що потребує подальшого вивчення препарат-специфічних властивостей окремих представників класу.

Мета роботи: вивчити імовірний вплив блокатора рецепторів АТ II телмісартану на вуглеводний та ліпідний обмін у хворих на ІХС та цукровий діабет (ЦД) 2-го типу літнього та старечого віку.

У відповідності до мети та завдань роботи за допомогою сучасних інструментальних неінвазивних методів дослідження проведено комплексне обстеження 56 хворих на ІХС та цукровий діабет 2-го типу, які знаходились на стаціонарному лікуванні в кардіологічному відділенні Обласного госпіталю для інвалідів Великої Вітчизняної війни (м. Чернівці). Контрольну групу для порівняльних досліджень склали 12 практично здорових осіб, вік яких статистично вірогідно не відрізнявся від середнього віку хворих дослідних груп та відповідав їм у розподілі за статтю.

Діагноз ІХС встановлювали згідно з критеріями ВООЗ (1979 р.), рекомендацій міжнародної класифікації хвороб 10-го перегляду, відповідно до класифікації, яка була затверджена на VI Національному Конгресі Кардіологів України (2000 р.) та наказом МОЗ України від 14.02.2002 № 54 «Про затвердження класифікацій захворювань органів системи кровообігу». ІХС була представлена стабільною стенокардією напруження II та III функціонального класу (за класифікацією Канадської асоціації кардіологів, 1976 р.), що була верифікована в анамнезі за даними велоергометрії, та післяінфарктним кардіосклерозом у хворих, який був документований електрокардіографічно до моменту дослідження. Хронічна серцева недостатність відповідала II А стадії хронічної недостатності кровообігу з використанням класифікації ХСН за М.Д. Стражеско і В.Х. Василенко та рекомендацій Асоціації кардіологів України з діагностики, лікування та профілактики хронічної СН у дорослих (2009 р.). Діагноз ЦД 2-го типу був виставлений хворим після відповідного обстеження згідно рекомендацій ВООЗ (1999), Американської діабетичної асоціації (1997, 2003) та консультації лікаря-ендокринолога. Середня тривалість цукрового діабету склала 3,2±1,11 року. У всіх обстежених хворих було діагностовано легкий та середньоважкий перебіг цукрового діабету.

Усі обстежувані пацієнти отримували базисну терапію основного та супутніх захворювань, яка включала бета-адреноблокатор, антитромботичні препарати, статини, інгібітори АПФ, метаболічні препарати, за необхідності – нітрати, гіпоглікемічні препарати групи сульфанілсечовини (глімепірид, глібенкламід). Крім того, для досягнення мети роботи додатково призначали телмісартан. Зважаючи на це, хворі на ІХС та ЦД 2-го типу були розподілені на групи в залежності від призначеного лікування: I група – хворі, які отримували лише базисну терапію (26 чоловік); II група (30 пацієнтів) – хворі, яким у схемі базисної терапії проводили заміну інгібітора АПФ блокатором рецепторів ангіотензину II телмісартаном (МІКАРДІС®, Boehringer Ingelheim). Телмісартан призначали по 40 мг на добу 1 раз на день після їжі. Загальна тривалість лікування в стаціонарі складала 21-24 дні, крім того, рекомендували хворим продовжити його прийом в амбулаторних умовах до 3-х місяців.

Виклад основного матеріалу.

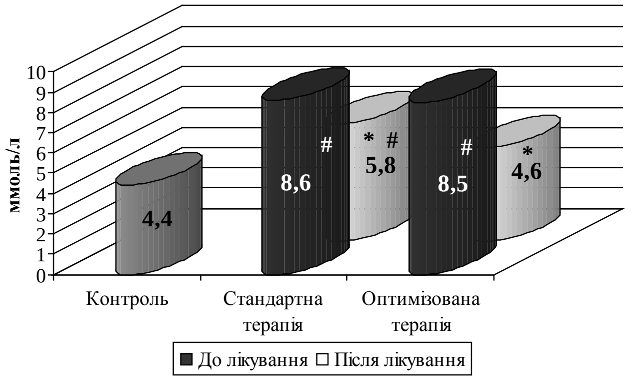

Рис. 1. Рівень глюкози крові натще у хворих на ішемічну хворобу серця та цукровий діабет 2-го типу у динаміці лікування

*Примітка: * – різниця вірогідна при порівнянні значень до та після лікування (p<0,001); # – різниця вірогідна при порівнянні з контрольною групою (p<0,05)*

Як видно з рис. 1, у динаміці комплексного лікування спостерігали статистично вірогідне зниження рівня базальної глікемії у групі хворих, що отримували стандартну терапію, на 33% (5,8±0,11 у порівнянні з 8,6±0,23 ммоль/л, p<0,001), однак значень показників контрольної групи досягнуто не було (p<0,05 у порівнянні з групою контролю).

Натомість у групі пацієнтів, яким рекомендували телмісартан, спостерігали статистично вірогідно нижчий рівень глюкози крові натще (4,6±0,18 проти 8,5±0,82 ммоль/л, p<0,001) у динаміці лікування з одночасним зниженням цього показника до аналогічного у хворих контрольної групи (4,4±0,21 ммоль/л).

Після курсу комплексного лікування хворих на ішемічну хворобу серця та цукровий діабет 2-го типу з додаванням телмісартану спостерігали вірогідне зниження рівня пос-

тпрандіальної глікемії у даної групи хворих до 7,61±0,342 ммоль/л (р<0,05 у порівнянні з контрольною групою та р<0,001 проти аналогічного показника до лікування).

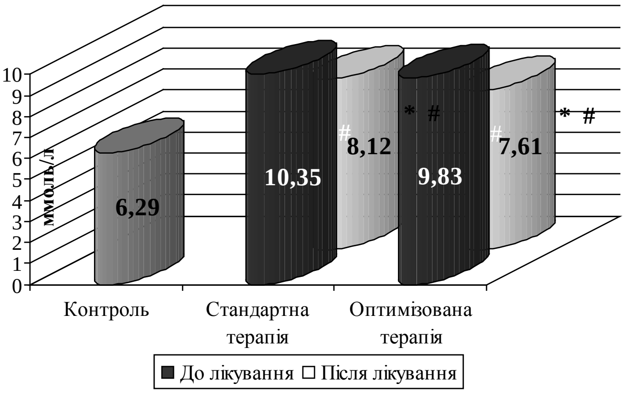

Рис. 2. Рівень постпрандіальної глікемії у хворих на ішемічну хворобу серця та цукровий діабет 2-го типу у динаміці лікування

*Примітка: * – різниця вірогідна при порівнянні значень до та після лікування (р<0,001); # – різниця вірогідна при порівнянні з контрольною групою (р<0,05)*

У групі пацієнтів, що отримували стандартну терапію також спостерігали зниження даного показника на 23% порівняно з вихідними значеннями (р<0,001). У жодній із вказаних груп не вдалося досягнути зниження рівня постпрандіальної глікемії до значень контрольної групи (рис. 2).

Виявлені зміни, на нашу думку, зумовлені тим, що телмісартан володіє властивостями не лише блокатора АТ рецепторів ІІ типу, а також є частковим агоністом ядерних PPARγ-рецепторів [3, с. 14; 8, с. 397], активація яких супроводжується гіпоглікемізувальним ефектом. За своєю хімічною структурою та механізмом впливу на вуглеводний обмін телмісартан близький до тіазолідиндіонів (розіглітазону та піоглітазону), чим пояснюється його позитивний вплив на вміст глюкози крові. Крім того, стимуляція PPARγ-рецепторів супроводжується збільшенням експресії та транслокації транспортера глюкози GLUT-4, що також нормалізує рівень глікемії [9, с. 22]. У скелетних м'язах активація зазначених рецепторів призводить до збільшення поглинання глюкози і, відповідно, зменшення її рівня у крові [5, с. 1148].

У ході лікування пацієнтів на ішемічну хворобу серця та цукровий діабет 2-го типу спостерігали нормалізацію ліпідного спектру крові (табл. 1). На фоні призначення курсу стандартної терапії відмічали статистично вірогідне зниження рівня загального холестеролу у порівнянні з аналогічним показником до лікування на 10% (р<0,05), триацилгліцеролів та холестеролу ЛПНГ – на 14 та 12% (р<0,05) відповідно, а також вірогідне зростання холестеролу ЛПВГ на 55% (р<0,05). Однак показник рівня загальних ліпідів у динаміці стандартного лікування статистично вірогідних змін не зазнав (р>0,05).

Натомість у хворих, які отримували курс оптимізованої терапії, мали місце більш виразні зміни ліпідного профілю крові у бік зменшення проатерогенних фракцій ліпідів, а саме статистично вірогідне зниження показника загального холестеролу в 1,89 рази (р<0,001), загальних ліпідів – у 1,17 рази (р<0,05), триацилгліцеролів – на 12,5% (р<0,05), холестеролу ЛПНГ – майже удвічі (р<0,001). Також на фоні призначення телмісартану статистично вірогідно підвищувався рівень холестеролу ЛПВГ у 2,66 рази (р<0,001) у порівнянні з відповідним показником до початку лікування. Слід відзначити, що у ході комплексного лікування в обох групах не вдалося досягти зниження рівнів холестеролу, загальних ліпідів та триацилгліцеролів до таких показників у контрольній групі. Натомість у результаті проведення курсу оптимізованого лікування рівень холестеролу ЛПНГ знизився на 40% у порівнянні з групою контролю (р>0,05), а показник холестеролу ЛПВГ – зріс на 33% відповідно (р<0,05).

Позитивний вплив запропонованої оптимізованої методики лікування на показники ліпідного обміну, на нашу думку, також зумовлений унікальною властивістю телмісартану стимулювати ядерні PPARγ-рецептори клітин. Підвищення активності цих рецепторів у адипоцитах призводить до накопиченню в жировій тканині чутливих до інсуліну малих жирових клітин та індукції апоптозу великих адипоцитів у підшкірно-жировій клітковині та тканині вісцерального жиру (Бабак О. Я., 2010). Зміна диференціювання адипоцитів сприяє прискоренню процесів адипогенезу, а утворення адипоцитів невеликих розмірів – збільшенню чутливості жирової тканини до інсуліну та зниженню секреції факторів прогресування інсулінорезистентності (адипонектину, лептину, інтерлейкіну-6, ФНП α, ангіотензиногену тощо). Використання телмісартану в комплексному лікуванні пацієнтів призводить до стимуляції окислення ліпідів у клітинах скелетних та гладеньких м'язів, збільшуючи їх чутливість до інсуліну, пригнічення експресії макрофагальних генів, що кодують синтез прозапальних цитокінів, стимуляції утворення холестеролу ЛПВГ [1, с. 74].

Таблиця 1

Основні показники ліпідного спектру крові у хворих на ішемічну хворобу серця та цукровий діабет 2 типу у динаміці комплексного лікування

Показник	Контроль (n=12)	Стандартна терапія (n=26)		Оптимізована терапія (n=30)	
		До лікування	Після лікування	До лікування	Після лікування
ХС, ммоль/л	6,0±0,12	8,2±0,09	7,4±0,23*	8,2±0,17	6,9±0,15¤
Загальні ліпіди,г/л	4,4±0,09	5,4±0,03	5,3±0,45	5,3±0,21	4,5±0,31*
Триацилгліцероли, ммоль/л	2,1±0,12	3,4±0,05	2,9±0,16*	3,2±0,03	2,8±0,13*
ХС ЛПВГ, ммоль/л	1,8±0,09	0,9±0,14	1,4±0,14*	0,9±0,08	2,4±0,09¤
ХС ЛПНГ, г/л	3,7±0,14	4,7±0,12	4,1±0,20*	4,6±0,27	2,2±0,23¤ #

*Примітка: * – різниця вірогідна при порівнянні значень до та після лікування (р<0,05); ¤ – різниця вірогідна при порівнянні значень до та після лікування (р<0,001); # – різниця вірогідна при порівнянні з контрольною групою (р<0,05)*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нормалізація ліпідного та вуглеводного обміну, що опосередкована стимуляцією ядерних PPARγ-рецепторів, знижує ефекти ліпо- та глюкозотоксичності та сприяє відновленню секреторної активності β-клітин підшлункової залози (Quinn C. E. et al., 2008). Це, на нашу думку, поряд із отриманими результатами власних досліджень, вказує на доцільність призначення телмісартану у комплексному лікуванні хворих на ІХС та ЦД 2-го типу та відкриває нові перспективи його використання у вказаної категорії хворих.

Список літератури:

1. Бабак О. Я. Роль рецепторов PPAR в регуляции основных звеньев патогенеза метаболического синдрома / О. Я. Бабак, Н. Н. Клименко // Сучасні медичні технології. – 2010. – № 2. – С. 70-80.
2. Блокаторы рецепторов ангиотензина II: новые цели и возможности в лечении пациентов с высоким сердечно-сосудистым риском / Г. П. Арутюнов, Ю. А. Карпов, И. Е. Чазова [и др.] // Здоровье Украины. – 2007. – № 23. – С. 16-17.
3. Ковалева О. Н. Механизмы метаболических эффектов телмисартана (Прайтора) / О. Н. Ковалева, С. В. Виноградова // Рациональная фармакотерапия. – 2009. – Том 13, № 4. – С. 14.
4. Abadir P. M. The frail renin-angiotensin system / P. M. Abadir // Clin. Geriatr. Med. – 2011. – Vol. 27, № 1. – P. 53-65.
5. Angiotensin II overcomes strain-dependent resistance of rapid CKD progression in a new remnant kidney mouse model / A. Leelahavanichkul, Q. Yan, X. Hu, C. Eisner [et al.] // Kidney Int. – 2010. – Vol. 78, № 11. – P. 1136-1153.
6. Angiotensin type 2 receptor in hypertensive cardiovascular disease / C. Savoia, M. D'Agostino, F. Lauri, M. Volpe // Curr. Opin. Nephrol. Hypertens. – 2011. – Vol. 20, № 2. – P. 125-132.
7. Choudhury D. Diabetic nephropathy – a multifaceted target of new therapies / D. Choudhury, M. Tuncel, M. Levi // Discov. Med. – 2010. – Vol. 10, № 54. – P. 406-415.
8. Montecucco F. Statins, ACE inhibitors and ARBs in cardiovascular disease / F. Montecucco, F. Mach // Best practice and research. Clinical endocrinology and metabolism. – 2009. – Vol. 23, № 3. – P. 389-400.
9. PPARy Agonist Beyond Glucose Lowering Effect / A. Sugawara, A. Uruno, M. Kudo, K. Matsuda [et al.] // Korean J. Intern. Med. – 2011. – Vol. 26, № 1. – P. 19-24.

Павлюкович Н.Д., Павлюкович А.В., Трефаненко И.В.
Буковинский государственный медицинский университет
Козар М.Ф.
ОКУ «Областной госпиталь для ветеранов Отечественной войны»

МЕТАБОЛИЧЕСКИЕ ЭФФЕКТЫ ТЕЛМИСАРТАНА У БОЛЬНЫХ ИШЕМИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНЬЮ СЕРДЦА И САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ 2-ГО ТИПА

Аннотация
Статья посвящена изучению метаболических эффектов телмисартана у больных ишемической болезнью сердца и сахарным диабетом 2-го типа пожилого и старческого возраста. Установлено, что включение телмисартана в схему комплексного лечения указанной категории больных сопровождается статистически достоверно более низкими уровнями базальной и постпрандиальной гликемии. После 3-х недель приема телмисартана отмечали улучшение липидного спектра крови в сторону снижения индекса атерогенности. Предложенная схема терапии оказывает положительное влияние на течение основного и сопутствующего заболеваний, предупреждая их прогрессирование. Последнее обусловлено органопротекторными свойствами сартанов, что открывает новые возможности их использования при сочетанной патологии у больных пожилого и старческого возраста.

Ключевые слова: ишемическая болезнь сердца, сахарный диабет 2-го типа, телмисартан, гликемия, PPARγ-рецепторы.

Pavlyukovich N.D., Pavlyukovich O.V., Trefanenko I.V.
Bukovinian State Medical University
Kozar M.F.
Chernivtsi Regional Hospital for Disabled Soldiers of the Patriotic War

METABOLIC EFFECTS OF TELMISARTAN IN PATIENTS WITH CORONARY ARTERY DISEASE AND DIABETES MELLITUS TYPE 2

Summary
The article deals with the investigation of the metabolic effects of telmisartan in elderly and senile patients with coronary artery disease and diabetes mellitus type 2. It is established that telmisartan inclusion to the scheme of complex treatment of this category of patients is accompanied by a statistically significantly lower levels of basal and postprandial glycemia. In 3 weeks after telmisartan prescription the improvement of blood lipid spectrum (decreasing of atherogeneous index) was detected. The suggested scheme of treatment has a positive impact on the course of the main and concomitant diseases, preventing their progression. It is conditioned be organ-protective properties of sartans, opening new possibilities for their applying in patients with comorbidity in elderly and senile age.

Keywords: coronary artery disease, diabetes mellitus type 2, telmisartan, glycemia, PPARγ-receptors.

УДК 616.72-002.772:577.15

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНИХ ПРОЯВІВ ЗАХВОРЮВАННЯ У ХВОРИХ НА РЕВМАТОЇДНИЙ АРТРИТ З РІЗНИМИ ПОЛІМОРФНИМИ ВАРІАНТАМИ ГЕНА СЕРОТОНІНОВИХ РЕЦЕПТОРІВ 5-НТ2А Т102С

Процюк Л.О., Станіславчук М.А.
Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова

У статті представлені особливості клінічного перебігу РА у хворих з різними варіантами поліморфних ділянок промоторного регіону гена 5-HTR2A T102C. Показано, що клініко-анамнестичні маркери враховують не тільки імунні, але й додаткові фактори патогенезу захворювання і є більш інформативні. У ході дослідження встановлено, що найбільші патологічні зміни виявились у хворих з гетерозиготним генотипом ТС та гомозиготним ТТ, саме хворі із цими генотипами мали достовірне збільшення частоти вражених суглобів та більш важке їх ураження, достовірно вищі показники тривалості ранкової скутості у порівнянні із хворими з генотипом СС. На підставі отриманих результатів встановлено високий рівень взаємозв'язку між показниками.

Ключові слова: ревматоїдний артрит, поліморфізм, ген серотонінових рецепторів 5-НТ2А Т102С, серотонінергічна система, автоімунне запалення.

Постановка проблеми. Серотонін відіграє центральну роль в багатьох фізіологічних процесах, включно з регуляцією сну, апетиту, больової рецепції, секреції гормонів, тощо [1, 2, 3]. Важливою функцією серотонінової нейрональної системи також є підтримання психічного статусу [8]. Крім того серотонінергічна система модулює функціонування опіоїдної та моноамінергічної систем мозку [3, 6], бере участь в регуляції імунних реакцій [10], розвитку автоімунного запального процесу [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що РА крім традиційного пошкодження суглобів, як системне захворювання, характеризується цілою низкою екстра-суглобових проявів, а функціональні соматичні синдроми при РА пов'язані з численними соматичними симптомами. Так, на думку багатьох фахівців, [4, 5] поліморфізми у локусах T102C пов'язані зі зміною емоційності, активності і комунікативності. На думку авторів робіт, поліморфні алелі 5HTR2A виявилися пов'язаними з особистісними рисами у психічно здорових людей. Таким чином, можна зазначити, що серотонінергічна система відіграє важливу роль в психоемоційній сфері хворих на РА і ряді інших захворювань, а стан серотонінергічної системи певною мірою перебуває під контролем поліморфізму 5HTTLPR гена переносника серотоніну. Цей контроль простежується не тільки у здорових осіб, але й у хворих з соматичними та психічними захворюваннями.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. До нині залишається недостатньо вивченим та потребує подальших досліджень визначення впливу порушення обміну серотоніну на клінічні прояви РА, зокрема на перебіг самого захворювання, що необхідно для ранньої діагностики захворювання і розробки адекватних програм соціальної підтримки цієї категорії хворих.

Метою нашого дослідження стало вивчення особливостей клінічного перебігу захворювання у хворих на РА з різними варіантами поліморфних ділянок промоторного регіону гену 5-HTR2A T102C гена.

Матеріали та методи. Обстежено 120 хворих на РА, серед яких 90 жінок (75%) та 30 чоловіків (25%), які перебували на стаціонарному лікуванні у Вінницькій обласній клінічній лікарні ім. М.І. Пирогова. Встановлення та верифікація раніше встановленого клінічного діагнозу РА проводилась згідно критеріїв ACR/EULAR, 2010 року. Визначення різних варіантів поліморфних ділянок T102C промоторного регіону гену 5-HTR2A проводилося 100 хворим на РА. Геномну ДНК виділяли фенол-хлороформним методом із використанням комплекту для виділення ДНК/РНК із сироватки чи плазми крові (НПФ «ЛиТех», Росія). Поліморфні ділянки T102C гена 5-HTR2A ампліфікували за допомогою полімеразної ланцюгової реакції. Обстеження хворих на РА включало: вивчення скарг, анамнезу захворювання, анамнезу життя, оцінку сімейного та матеріального стану хворих. Об'єктивне обстеження хворих на РА проводили за загальновизнаними методиками. Всі отриманні дані об'єктивних і суб'єктивних методів та дані допоміжних досліджень були занесені в реєстраційну карту, яку було спеціально розроблено для даної роботи. До лабораторних обстежень включали визначення рівня С-реактивного білку, ревматоїдного фактору (РФ). Статистична обробка отриманих результатів проведена в пакеті Statistica for Windows v.8.0., SPSS 9.0 з використанням параметричних і непараметричних методів. Відмінності між порівнюваними показниками вважали достовірними, якщо значення вірогідності було більшим чи дорівнювало 95% ($p<0,05$).

Виклад основного матеріалу. При вивченні клінічних варіантів маніфестації суглобового синдрому у хворих на РА з різними варіантами поліморфних ділянок гену 5-HTR2A T102C нами було встановлено, що захворювання достовірно частіше розпочиналося з поліартриту в порівнянні з моноолігоартритом (64,2±4,4% проти 34,2±4,3%, ($p<0,0001$) та достовірно частіше у хворих на РА спостерігалось симетричне ураження дрібних та крупних суглобів ($p<0,001$), в порівнянні із асиметричним олігоартритом. Так, на симетричне ураження дрібних та крупних суглобів на початку захворювання, вказувало 50,8±4,6% та 39,2±4,5% хворих, відповідно, і лише 10,0±2,7% на наявність асиметричного олі-

МЕДИЧНІ НАУКИ

© Процюк Л.О., Станіславчук М.А., 2015

гоартриту. Слід зауважити, що найчастіше серед дрібних суглобів спостерігалось ураження суглобів кисті і стоп, а серед крупних найчастіше вражалися плечові, ліктьові, променевозап'ясткові, колінні, гомілковостопні, скроневонижньощелепні, кульшові суглоби. При асиметричному олігоартриті найчастіше вражалися колінні суглоби у 50,0% випадків, плечові та ліктьові у 40,0 та 35,0% випадках, відповідно. З часом кількість вражених суглобів збільшувалась. Так, якщо на початку захворювання артралгії дрібних та крупних суглобів спостерігались у 42,8% та 28,2%, відповідно, хворих на РА, то в продовж збільшення тривалості захворювання на болі в дрібних та крупних суглобах скаржилися 97,0% та 52,7% обстежених (p<0,001).

При порівнянні частоти ураження дрібних та крупних суглобів між групами хворих на РА з різними варіантами поліморфних ділянок встановлено, достовірне збільшення частоти враження кульшових суглобів у хворих з генотипом ТТ (p<0,001) у порівнянні з хворими із генетипом ТС. Також встановлено, що достовірно частіше вражалися скроневонижньощелепні суглоби у хворих з генотипом ТС (p <0,001) у порівнянні з хворими із генотипом ТТ.

Кількість припухлих суглобів за оцінкою DAS28 у хворих на РА з генотипом ТС виявилась достовірно вищою у порівнянні з хворими із генотипом ТТ (p<0,05) та СС (p<0,001), тоді як кількість болючих суглобів виявилась достовірно нижчою у хворих з генотипом ТТ у порівнянні із хворими із генотипом ТС та СС (p<0,05, відповідно) (див табл. 1).

Встановлено, що тривалість ранкової скутості, у хворих на РА залежно від варіанту поліморфних ділянок Т102С гена, виявилась достовірно вищою (p<0,05) у хворих з генотипом ТС і ТТ (p<0,01), у порівнянні із хворими з генотипом СС (див табл.1).

Таблиця 1

Показники кількості уражених суглобів за DAS28 та тривалості ранкової скутості залежно від варіанту поліморфних ділянок промоторного регіону гену 5-HTR2A T102C у хворих на РА (Me [LQ;UQ])

Показники	Варіанти поліморфних ділянок промоторного регіону гену 5-HTR2A T102C		
	ТС (n=53)	ТТ (n=28)	СС (n=19)
Кількість припухлих суглобів	12 [2,0;28]	6 [1,5;22] #	2 [0;14]^
Кількість болючих суглобів	20 [4,0;28]	14 [7,5;25] #	20 [3,0;28]
Ранкова скутість (хвил.)	90,0 [45;130]	105 [50;170]*	50 [35;100] #

*Примітки: # – вірогідні відмінності між відповідними групами хворих з різними генотипами на рівні <0,05; ^ – достовірність відмінностей на рівні <0,001; * – достовірність на рівні p <0,01. Джерело: розроблено авторами*

Нами було встановлено, що на наявність позасуглобових проявів скаржився 61 (50,8%) хворий на РА, а проведений аналіз розподілу частоти позасуглобових проявів залежно від варіанту поліморфних ділянок Т102С виявив ряд особливостей.

Встановлено, що серед хворих з генотипом ТС найчастіше із позасуглобових проявів зустрічались анемія у 22 хворих (41,5%), аміотрофія у 12 хворих (22,6%), синдром Рейно у 9 хворих (17,0%), та ревматоїдні вузлики у 7 хворих (13,2%). Серед супутньої патології найчастіше зустрічались захворювання серцево-судинної системи у 17 хворих (32,1%).

Серед хворих з генотипом ТТ найчастіше зустрічались: синдром Рейно у 4 хворих (14,3%), анемія та аміотрофія, які зустрічались з однаковою частотою у 5 хворих (17,9%), тоді, як серед хворих з генотипом СС лише анемія у 4 хворих (21,0%) і з однаковою частотою зустрічались аміотрофія та патологія захворювань серцево-судинної системи у 2 хворих (10,5%).

Встановлено, що у 54,0% хворих незалежно від варіанту поліморфних ділянок Т102 С, за даними анамнезу, РА найчастіше маскувався під діагнозом остеоа-ртрозу, реактивного артриту, подагри, тощо (див. рис. 1).

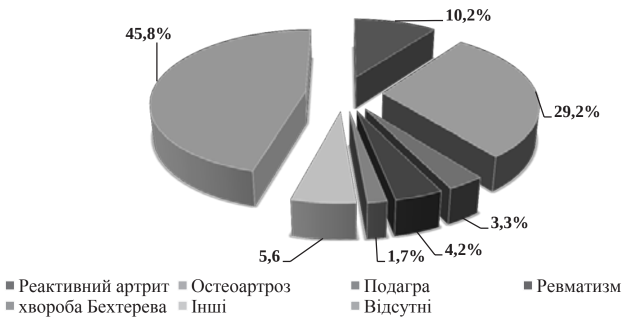

Рис. 1. Частота та структура клінічних «масок» у хворих на РА з різними варіантами поліморфних ділянок Т102 С

Джерело: розроблено авторами

Проведений, за даними анамнезу, аналіз встановив, що серед хворих на РА з генотипом ТТ найчастіше зустрічались «маски» остеоартрозу – 21,4% хворих і реактивного артриту – 14,3%, тоді як у хворих з генотипом СС – остеоартрозу – 42,1% та подагри – 15,8% (див. рис. 2).

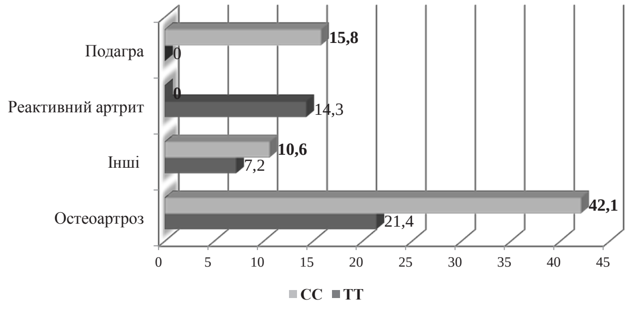

Рис. 2. Частота та структура клінічних «масок» у хворих на РА з гомозиготним варіантом ТТ і СС

Джерело: розроблено авторами

Серед хворих на РА з генотипом ТС, згідно даних анамнезу, найчастіше встановлювався діагноз остеоартрозу (24,5%) хворих, реактивного артриту (11,3%), ревматизму(7,5%), тощо (див. рис. 3).

Аналіз отриманих даних показав, у хворих з генотипом ТС достовірно частіше було діагностовано II і III рентгенологічну стадію ураження суглобів у порівнянні з I та IV рентгенологічною

стадією, 49,1% і 34,0% хворих на РА проти 5,7% і 11,3%, (p<0,001), відповідно.

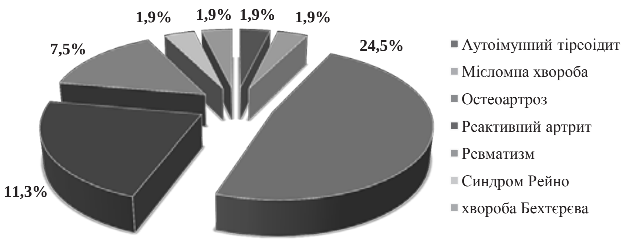

Рис. 3. Частота та структура клінічних «масок» у хворих на РА з гетерозиготним варіантом ТС

Джерело: розроблено авторами

Серед хворих з генотипом ТТ достовірно рідше зустрічалась І рентгенологічна стадія ураження суглобів у порівнянні з ІІ та ІІІ рентгенологічною стадією ураження 7,1% проти 39,3% і 28,6%, (p<0,01-0,05), відповідно.

За результатами проведеного аналізу серед хворих з генотипом СС встановлено, що у хворих на РА достовірно частіше діагностовано ІІІ стадію ураження суглобів у порівнянні з І рентгенологічною стадією, 47,4% хворих проти 5,3%, (p<0,01), відповідно, та встановлено тенденцію до збільшення частоти з якою діагностовано ІІ рентгенологічну стадію ураження у порівнянні з І рентгенологічною стадією, 26,3% хворих проти 5,3%, (p=0,087), відповідно, тоді як між частотою з якою зустрічалась IV стадія – 21,0% хворих, не встановлено достовірної різниці показника між групами.

Висновки та пропозиції. Встановлено, що у хворих з генотипом ТС і ТТ клінічна картина РА характеризується достовірно більшим клінічним поліморфізмом суглобового синдрому, більшою різноманітністю клінічних «масок» та частотою позасуглобових уражень у порівнянні з хворими із генотипом СС. Типовий симетричний поліартрит з переважним залученням суглобів кистей і стоп розвивається саме у пацієнтів з генотипом СС, тоді як у хворих з генотипом ТТ спостерігається збільшення частоти враження кульшових суглобів у порівнянні з хворими із генотипом ТС та скроневонижньощелепних суглобів у хворих з генотипом ТС у порівнянні з хворими із генотипом ТТ. Отримані дані повинні знайти застосування в клінічній практиці, і насамперед, в аспекті встановлення патогенетичних біологічних і соціальних факторів, диференціальної діагностики, а також критеріїв вибору методів лікування.

Список літератури:

1. A serotonin-dependent mechanism explains the leptin regulation of bone mass, appetite, and energy expenditure / Yadav V. K., Oury F., Suda N. [et al.] // Cell. 2009. – Vol. 138(5). – P. 976-89.
2. Bardin L. The complex role of serotonin and 5-HT receptors in chronic pain. //Behav. Pharmacol. – 2011. – Vol. 22(5-6). – P. 390-404.
3. Comparison of noradrenaline, dopamine and serotonin in mediating the tachycardic and thermogenic effects of methamphetamine in the ventral medial prefrontal cortex / Hassan S. F., Zumut S., Burke P. G. [et al.] // Neuroscience. – 2015 Mar 23. pii: S0306-4522(15)00255-91.
4. Emotion appraisal is modulated by the genetic polymorphism of the serotonin transporter / Szily E., Bowen J., Unoka Z. [et al] // J. Neural Transm. – 2008. – Vol. 115(6). – P. 819-22.
5. Golimbet V. E. Polymorphism of the Serotonin 2A Receptor Gene (5HTR2A) and Personality Traits / V. E. Golimbet, M. V. Alfimova, N. G. Mityushina // Molecular Biology. 2004. – Vol. 38. – Issue 3. – P. 337-344.
6. Gencer A. Involvement of Descending Serotonergic and Noradrenergic Systems and their Spinal Receptor Subtypes in the Antinociceptive Effect of Dipyrone / Gencer A., Gunduz O., Ulugol A. // Drug Res (Stuttg). 2015 Feb 3. [Epub ahead of print].
7. Genetic variation in the serotonin receptor gene affects immune responses in rheumatoid arthritis / Snir O., Hesselberg E., Amoudruz P. [et al] // Genes Immun. 2013. – Vol. 14(2). – P. 83-9].
8. Involvement of Serotonin Transporter Gene Polymorphisms (5-HTT) in Impulsive Behavior in the Japanese Population / Nomura M., Kaneko M., Okuma Y. [et al] // PLoS One. 2015. – Vol. 10(3). – P. 169-74.
9. Melancon M. O. Exercise and sleep in aging: emphasis on serotonin / Melancon M. O, Lorrain D., Dionne I. J. // Pathol. Biol (Paris). – 2014, Vol. 62(5) – P. 276-83.
10. Shajib M. S. The role of serotonin and its receptors in activation of immune responses and inflammation / Shajib M. S., Khan W. I. //Acta Physiol (Oxf). 2015. – Vol. 213(3). – P. 561-74.

Процюк Л.А., Станиславчук Н.А.
Винницкий национальный медицинский университет имени Н.И. Пирогова

ОСОБЕННОСТИ КЛИНИЧЕСКИХ ПРОЯВЛЕНИЙ ЗАБОЛЕВАНИЯ У БОЛЬНЫХ РЕВМАТОИДНЫМ АРТРИТОМ С РАЗЛИЧНЫМИ ПОЛИМОРФНЫМИ ВАРИАНТАМИ ГЕНА СЕРОТОНИНОВЫХ РЕЦЕПТОРОВ 5-HT2A T102C

Аннотация
В статье представлены особенности клинического течения РА у больных с различными вариантами полиморфных участков промоторного региона гена 5-HTR2A T102C гена. Показано, что клинико-анамнестические маркеры учитывают не только иммунные, но и дополнительные факторы патогенеза заболевания и являются более информативны. В ходе исследования установлено, что наибольшее число патологических изменений виявлено среди больных с гетерозиготным ТС и гомозиготным ТТ генотипом, именно больные с этими генотипами имели достоверное увеличение частоты пораженных суставов и более тяжелое их поражение, продолжительность утренней скованности, среди больных с этими генотипами, выявилась достоверно выше по сравнению с показателями полученными у больных с генотипом СС. На основании полученых результатов был установлен високий уровень взаимосвязи между показателями.
Ключевые слова: ревматоидный артрит, полиморфизм, ген серотониновых рецепторов 5-HT2A T102C, серотониновая система, аутоимунное воспаление.

Protsyuk L.O., Stanislavchuk M.A.
Vinnitsa National M.I. Pyrogov Memorial Medical University

FEATURES OF CLINICAL SYMPTOMS OF DECEASES IN ILLS OF PSEUDORHEUMATISM WITH DIFFERENT POLYMORPHIC GENES' VARIANTS OF SEROTONIN RECEPTORS 5-HT2A T102C

Summary
The article presents the clinical features of RA patients with different variants of polymorphic sites promoter region of 5-HTR2A T102C. It was shown that clinic- anamnesis markers take into account not only immune, but also additional factors in the pathogenesis of the disease and is more informative. The study found that most lesions appeared in patients with heterozygous genotype TC and homozygous TT, those patients with these genotypes had a significant increase in the frequency of affected joints and more severe their injury, significantly higher levels of duration of morning stiffness compared to patients with genotype CC. On the basis of the obtained results was set to a high level of interrelation between indicators.
Keywords: rheumatoid arthritis, polymorphism, serotonin receptor gene 5-HT2A T102C, serotonin system, autoimmune inflammation.

УДК 616.366-002+616.12-005.4:616-005-036.1-08-055.2

КОРЕКЦІЯ ЗМІН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ГЕМОДИНАМІКИ У ЖІНОК З ПОЄДНАНИМ ПЕРЕБІГОМ ХРОНІЧНОГО НЕКАМЕНЕВОГО ХОЛЕЦИСТИТУ ТА ІШЕМІЧНОЇ ХВОРОБИ СЕРЦЯ

Трефаненко І.В., Павлюкович Н.Д., Гречко С.І.
Буковинський державний медичний університет

Стаття присвячена проблемі поєднаного перебігу хронічного некаменевого холециститу та ішемічної хвороби серця. Комплексне лабораторне та інструментальне обстеження пройшли 27 жінок із зазначеною коморбідністю. Показники центральної гемодинаміки вивчали за допомогою ехокардіографії, моніторування артеріального тиску, велоергометрії тощо. Включення кверцетину та Магне-В6 до схеми комплексного лікування мало позитивний вплив на окремі показники центральної гемодинаміки та вегетативного статусу обстежуваних хворих. Зазначена схема лікування є безпечною та ефективною у жінок із поєднаним перебігом ішемічної хвороби серця та хронічного некаменевого холециститу.
Ключові слова: ішемічна хвороба серця, хронічний некаменевий холецистит, вегетативний статус, кверцетин, Магне-В6.

Постановка проблеми. Коморбідність є загальносвітовою проблемою сучасної медичної науки та практики, що не тільки визначає індивідуальний прогноз для хворого, а й має масштабні соціально-економічні наслідки на популяційному рівні. На сьогодні переконливо доведено, що переважна більшість людей з хронічними неінфекційними захворюваннями мають більш ніж одне захворювання (патологічний стан), що потребує врахування всіх взаємодіючих факторів та ризиків, а також інтегрованої терапії [3, 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ішемічна хвороба серця (ІХС) є найбільш розповсюдженим захворюванням серцево-судинної системи, що прозводить до значного зниження фізичної та соціальної активності. Залишаються актуальними і питання лікування хронічного некаменевого холециститу (ХНХ), незважаючи на серйозні успіхи у методах діагностики та лікування цього захворювання. Це пов'язано, перш за все, із зростанням поширеності цього захворювання. Екологічні проблеми, малорухомий спосіб життя, збільшення нервово-психічного напруження, зміна режиму і раціону харчування зі збільшенням кількості рафінованої їжі, а також збільшення середньої тривалості життя призводять до збільшення числа хворих з даною патологією в усіх країнах світу, особливо у старших вікових групах [1, 6].

Виділення не вирішених раніше частин проблеми. Однак, сьогодні залишаються недостатньо вивчені особливості клінічного перебігу та зміни центральної гемодинаміки саме у жінок з коморбідним перебігом.

Мета статті: визначити показники центральної гемодинаміки у жінок з поєднаним перебігом ІХС та ХНХ за умов їх коморбідності та вплив кверцетину та Магне-В6 на перебіг основного та супутнього захворювань.

Виклад основного матеріалу. У відповідності з метою та завданням роботи за допомогою сучасних інструментальних неінвазивних методів дослідження проведено комплексне обстеження 27 пацієнтів жіночої статі з поєднаним перебігом ХНХ та ІХС. Середній вік обстежуваних склав 52,0±2,8 років.

Пацієнтки були розподілені на дві підгрупи: І-а група отримувала базисне лікування основного та супутнього захворювань (10 осіб), ІІ група (17 осіб) додатково отримувала кверцетин та Магне-В6. Всі пацієнтки пройшли обстеження за допомогою велоергометрії (ВЕМ), ехокардіографії (ЕхоКГ), дуоденального зондування, а також визначався вегетативний статус за опитувальником Г.К. Ушакова в модифікації А.Д. Соловйової.

Для визначення функціонального стану міокарда у жінок із поєднаним перебігом ХНХ та ІХС провели вивчення основних гемодинамічних показників до та після проведеного лікування із включенням кверцетину та Магне-В6. Отримані результати наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники функціонального стану міокарда у жінок із поєднаним перебігом хронічного некалькульозного холециститу та ішемічної хвороби серця після проведеного лікування (x±S)

Показники	Хворі, які були обстежені		
	до лікування (n=27)	І група (n=10)	ІІ група (n=17)
ЧСС, уд/хв	75,3±7,7	78,8±5,3 p>0,05	76,3±6,8 p>0,05
САТ, мм рт.ст.	123,0±13,3	127,3±9,6 p>0,05	126,4±12,4 p>0,05
ДАТ, мм рт.ст.	79,1±9,3	82,4±6,7 p>0,05	81,3±6,2 p>0,05
ПАТ, мм рт.ст.	41,6±3,3	43,9±4,6 p>0,05	45,3±4,2 p<0,05
СДТ, мм рт.ст.	93,4±7,5	97,3±5,4 p>0,05	96,8±6,3 p>0,05
ХОК, л/хв	5,42±1,13	5,32±1,26 p>0,05	4,89±1,34 p>0,05
ЗПОС, дин*с*см⁻⁵	1528,3±167,1	1444,3±133,6 p>0,05	1415,8±136,2 p<0,05

Примітка: 1. р – ступінь достовірності різниць показників до та після лікування
2. р<0,05 між І та ІІ групами
3. n – число спостережень

При аналізі отриманих результатів відзначимо збільшення пульсового артеріального тиску (ПАТ) на 9% (р<0,05) та зменшення загального периферичного опору на 7% (р<0,05) у порівнян-

МЕДИЧНІ НАУКИ

© Трефаненко І.В., Павлюкович Н.Д., Гречко С.І., 2015

ні з вихідними показниками. Останні показники суттєво не відрізнялись від попередніх (p>0,05).

Таблиця 2

Вплив комплексного лікування на показники центральної гемодинаміки після проведення ВЕМ-проби у жінок із поєднаним перебігом хронічного некалькульозного холециститу та ішемічної хвороби серця

Показники	Хворі, які були обстежені		
	до лікування (n=22)	І група (n=10)	ІІ група (n=12)
ДН, Вт	80,2±13,6	85,3±9,6 p>0,05	97,4±21,8 p<0,05
ЧССд, уд/хв	128,5±25,8	134,9±12,2 p>0,05	136,8±16,9 p>0,05
САТд, мм рт.ст.	174,6±29,0	163,6±18,1 p>0,05	146,8±14,5 p<0,05
ДАДд, мм рт.ст.	88,6±14,1	92,4±10,6 p>0,05	93,7±12,4 p>0,05
ТФН, %	62,0±14,8	63,2±9,7 p>0,05	74,9±8,5* p<0,05
WW, %	58,5±14,2	61,8±9,6 p>0,05	73,4±12,3* p<0,05
ФП, кг*м/хв	488,9±77,9	511,8±65,8 p>0,05	578,4±95,2 p<0,05
IIR, %	71,4±11,0	77,8±9,5 p>0,05	86,0±10,6 p<0,05
IXR, %	56,5±11,2	58,7±10,3 p>0,05	55,2±7,7 p>0,05
А, кДж	13,8±3,5	15,4±2,6 p>0,05	17,2±1,3 p<0,05
реституція ЧСС, хв	6,23±2,39	5,24±0,96 p>0,05	3,66±0,65 p<0,05
реституція АТ, хв	5,63±2,42	5,12±1,36 p>0,05	4,42±1,23 p>0,05
реституція ЕКГ, хв	4,40±0,61	3,64±0,77 p<0,05	3,76±0,88 p<0,05
EST, мм	5,44±2,77	4,25±1,05 p>0,05	3,45±1,12 p<0,05
NST, відв.	4,31±2,06	4,23±1,21 p>0,05	3,15±1,46 p>0,05
AST, мм/відв.	1,38±0,55	1,00±0,23 p<0,05	1,03±0,14 p<0,05
ET, мм	3,17±1,44	3,05±1,23 p>0,05	2,86±1,12 p>0,05
NT, відв.	3,33±1,53	3,18±1,04 p>0,05	3,21±1,06 p>0,05
AT, мм/відв.	1,33±0,29	0,95±0,56 p<0,05	0,89±0,33 p<0,05

Примітки: 1. р – ступінь достовірності різниць показників до та після лікування

2. р<0,05 між І та ІІ групами

3. n – число спостережень

Одержані результати проведеної ВЕМ у жінок із поєднаним перебігом ХНХ та ІХС після отриманого комплексного лікування із включенням кверцетину та «Магне-В6» наведені в таблиці 2.

Слід зазначити, що позитивної ВЕМ-проба була у 85%, а в інших 15% не діагностичною. За типом реакції серцево-судинної системи на навантаження нормотонічною остання була в 58%, гіпертонічною – в 42% хворих.

Наступний аналіз показників діагностичної ВЕМ-проби у жінок із поєднаним перебігом ХНХ та ІХС, які отримували комплексне лікування із включенням «Магне-В6» та кверцетину засвідчив значне зростання досягнутого навантаження на 21,5% (p<0,05), і, як наслідок, зростання толерантності до фізичного навантаження на 20,8% (p<0,05), рівня фізичної працездатності на 18,3% (p<0,05), показника відношення досягнутого навантаження до розрахункового (WW) на 25,5% (p<0,05) та виконаної роботи на останньому навантаженні на 24,7% (p<0,05) у порівнянні з контрольною групою. Такий ріст показників відбувався при незначному рості ЧСС (p>0,05) та ДАТд (p>0,05). Викликає зацікавленість значно менший рівень САТд (146,8 мм рт. ст., p<0,05) ніж до лікування. По відношенню до показників І-ї групи, у хворих ІІ-ї групи було отримано достовірне збільшення рівня ТФН на 18,5% (p<0,05) та WW на 25,5% (p<0,05).

Рівень індексу хронотропного резерву дещо зменшувався, хоча не достовірно (p>0,05), натомість індекс інотропного резерву збільшився на 10,5% (p<0,05). Скоротився період реституції для ЧСС у 2 рази (p<0,05), АТ на 22% (p<0,05), отриманих змін на ЕКГ на 15% (p<0,05).

Слід відзначити достовірне зменшення проявів ішемії за даними ЕКГ після проведення ВЕМ-проби. Так, знизились показники сумарного зміщення сегмента ST на 36,5%, (p<0,05), середня глибина депресії сегмента ST на 25,4% (p<0,05) та середня глибина від‘ємного зубця Т на 33,0% (p<0,05). Достовірної різниці змін показників сумарної глибини від'ємного зубця Т та кількості відведень із від'ємним зубцем Т не було виявлено (p>0,05). Відмічено скорочення періоду реституції для ЧСС на 41,3% (p<0,05) та ішемічних змін на ЕКГ на 14,6% (p<0,05).

Для вивчення впливу комплексного лікування із включенням кверцетину та «Магне-В6» на систолічну функцію лівого шлуночка проводили повторне ехокардіографічне дослідження, результати якого наведені в таблиці 3.

Достовірних змін за розмірами діаметра лівого передсердя, правого шлуночка, аорти після проведеного лікування не було виявлено (p>0,05). При вивченні показників КДР, КДО слід зазначити їх зменшення, відповідно на 5,3% та 15,4% (p<0,05), при майже не змінених показниках КСР та КСО (p>0,05). Фракція викиду також не мала достовірного збільшення (p>0,05).

При дослідженні динаміки показників скоротливої фази вигнання після проведеного комплексного лікування виявили зменшення швидкості циркулярного вкорочення волокон міокарда (Vcf) на 10,2% (p<0,05).

Варіація показника кінцевого систолічного меридіального стресу (КСМС, дин/см^2) у жінок із поєднаним перебігом ХНХ та ІХС після отриманого лікування засвідчила зменшення його на 9,0% (p<0,05). За показниками функціонального стану лівого шлуночка та міокардіальної скоротливості по відношенню до першочергових показників встановили відповідне зменшення ФСЛШ на 13,8% (p<0,05) та збільшення МС на 64,7% (p<0,05). Відносна товщини задньої стінки лівого шлуночка та міжшлуночкової перетинки мала тенденцію до зменшення, але не суттєву (p>0,05).

У жінок із поєднаним перебігом ХНХ та ІХС після проведеного комплексного лікування із включенням кверцетину та «Магне-В6» проводили повторне визначення вегетативного статусу, отримані результати наведені в таблиці 4.

Таблиця 3

Вплив комплексного лікування на основні параметри центральної гемодинаміки при проведенні ехокардіографії у жінок із поєднаним перебігом хронічного некалькульозного холециститу та ішемічної хвороби серця

Показники	Хворі, які були обстежені		
	До лікування (n=27)	I група (n=10)	II група (n=12)
ЛП, см	3,89±0,57	3,88±0,48 p>0,05	3,84±0,51 p>0,05
ПШ, шл	2,71±0,81	2,72±0,76 p>0,05	2,68±0,77 p>0,05
Ао, см	3,21±0,93	3,23±0,66 p>0,05	3,19±0,78 p>0,05
КДР, см	4,87±0,15	4,76±0,21 p>0,05	4,61±0,34 p<0,05
КСР, см	3,17±0,35	3,15±0,28 p>0,05	3,12±0,38 p>0,05
КДО, мл	115,6±14,9	105,4±15,7 p>0,05	97,8±16,9 p<0,05
КСО, мл	43,7±12,8	39,4±10,2 p>0,05	38,5±11,4 p>0,05
УО, мл	72,3±16,4	66,4±14,3 p>0,05	63,3±15,4 p>0,05
ФВ, %	61,2±4,3	62,3±3,7 p>0,05	62,6±4,6 p>0,05
Vcf, c^{-1}	1,08±0,15	1,05±0,09 p>0,05	0,97±0,08 p<0,05
ΔS, %	33,5±4,8	33,8±3,7 p>0,05	36,2±2,9 p>0,05
КСМС, дин/$см^2$	137,0±14,8	128,1±16,4 p>0,05	124,7±13,2 p<0,05
МС, мм рт.ст./мл	2,21±0,67	2,53±0,74 p>0,05	3,64±0,86* p<0,05
ФСЛШ, мл/г	0,65±0,10	0,58±0,08 p>0,05	0,56±0,09 p<0,05
mM, г	182,5±29,8	177,4±24,3 p>0,05	176,3±26,4 p>0,05
CI, л/хв*$м^2$	3,43±0,78	3,16±0,55 p>0,05	3,08±0,38 p>0,05
i mM, г/$м^2$	112,8±19,4	106,4±11,3 p>0,05	106,2±15,6 p>0,05
іКДО, мл/$м^2$	69,7±12,6	62,7±10,3 p>0,05	58,9±11,2 p<0,05
іКСО, мл/$м^2$	25,8±6,6	23,5±4,7 p>0,05	23,2±5,2 p>0,05
іУО, мл/$м^2$	44,8±7,5	39,5±8,4 p>0,05	36,7±9,7 p<0,05
ВТЗСЛШ, см	0,36±0,06	0,38±0,07 p>0,05	0,35±0,03 p>0,05
ВТМШП, см	0,39±0,07	0,38±0,06 p>0,05	0,42±0,06 p>0,05

Примітка: 1. р – ступінь достовірності різниць показників до та після лікування
2. р<0,05 між I та II групами
3. n – число спостережень

Аналізуючи отримані результати, можна відзначити позитивний вплив комплексного лікування на первинний дисбаланс вегетативної нервової системи (ВНС). Слід зауважити зменшення проявів впливу парасимпатичного відділу нервової системи при достовірному збільшенні впливу симпатичного відділу за показниками ЗВТс (p<0,05), проведеного тестового контролю за Вейном (p<0,05). Хоча одночасно відбулось збільшення ІК на 23% (p<0,05).

У порівнянні з вихідними значеннями після проведеного лікування міжсистемні відносини (серцево-судинна – дихальна системи) за коефіцієнтом Хільдебранта носили недостовірний характер із тенденцією до зменшення (p>0,05). Реактивність симпатичного відділу ВНС у ортостатичній пробі достовірно не змінювалась (p>0,05). За кліностатичною пробою реактивність ПНС за сповільненням ЧСС вірогідно зменшувалась на 26,7% (p<0,05).

Таблиця 4

Вплив комплексного лікування із включенням кверцетину та «Магне-В6» на функціональний стан вегетативної нервової системи у жінок із поєднаним перебігом хронічного некалькульозного холециститу та ішемічної хвороби серця

Показники	Хворі, які були обстежені		
	До лікування (n=22)	I група (n=10)	II група (n=12)
Клінічні тести за Вейном: *симпатикотонія, бали *парасимпатикотонія, бали	35,2±4,5 65,2±6,6	38,4±4,7 p>0,05 64,6±5,2 p>0,05	40,4±5,6 p<0,05 62,7±5,4 p>0,05
* ЗВТс, %	33,5±4,6	34,3±3,7	38,5±3,6* p<0,05
* ЗВТп, %	66,5±3,8	65,7±2,8	61,5±3,2* p<0,05
ІК, %	-5,15±0,81	-5,21±0,66	-6,32±0,75* p<0,05
КХ	3,95±0,62	3,76±0,58 p>0,05	3,88±0,71 p>0,05
ХОК, мл/хв	5,42±1,13	5,32±1,26 p>0,05	4,89±1,34 p>0,05
іХОК, од	0,85±0,10	0,81±0,12 p>0,05	0,76±0,14 p>0,05
Ортостатична проба, уд/хв	17,9±3,4	17,2±2,6 p>0,05	18,3±4,2 p>0,05
Кліностатична проба, уд/хв	8,62±1,03	8,06±0,84 p>0,05	6,31±0,98* p<0,05

Примітки: 1. р – ступінь достовірності різниць показників до та після лікування
2. р<0,05 між I та II групами
3. n – число спостережень

Висновки. Таким чином, аналізуючи одержані результати, слід зазначити, що комплексне лікування із включенням кверцетину та «Магне-В6» у хворих жіночої статі з поєднаним перебігом ХНХ та ІХС призводить до підвищення фізичної працездатності, толерантності до фізичного навантаження, оптимізації гемодинамічної реакції серцево-судинної системи при виконанні фізичного навантаження. Сприятливий вплив комплексного лікування проявляється у збільшенні коронарного резерву, систолічної функції та функціонального стану міокарда. У хворих відмічено ейтонію відділів ВНС: зменшення тонусу симпатичного відділу ВНС при збільшенні тонусу парасимпатичного відділу ВНС, вагому регресію індексу Кердо та хвилинного об'єму крові, збалансування міжсистемних відносин за коефіцієнтом Хільдебранта.

Список літератури:

1. Григорьева И. Н. Основные факторы риска желчнокаменной болезни / И. Н. Григорьева // Российский журнал гастроэнтерологии, гепатологии, колопроктологии. – 2007. – Т. 17, № 6. – С. 17-21.
2. Пучков К. В. Адаптационный резерв организма и системная гемодинамика у пациентов группы высокого анестезиологического риска при лапароскопической холецистэктомии / К. В. Пучков, В. В. Иванов // Pacific Medical Journal. – 2007. – № 1. – P. 47-50.
3. Фадєєнко Г. Д. Коморбідність та інтегративна роль терапії внутрішніх хвороб / Г. Д. Фадєєнко, А. О. Несен // Український терапевтичний журнал. – 2015. – № 2. – С. 7-15.
4. Acute acalculous cholecystitis following coronary artery bypass surgery / D. G. Healy, D. Veerasingam, P. R. O'Connell, J. Hurley // Ir. J. Med. Sci. – 2004. – Vol. 173, № 3. – P. 160-161.
5. Demarchi M. S. Electrocardiographic changes and false-positive troponin I in a patient with acute cholecystitis / M. S. Demarchi, L. Reguchi, F. Fasolini // Case Rep. Gastroenterol. – 2012. – Vol. 6, № 2. – P. 410-414.
6. Lowenstein L. Transient ischemic ECG changes in a patient with acute cholecystitis without a history of ischemic heart disease / L. Lowenstein, A. Hussein // Harefuah. – 2000. – Vol. 138, № 6. – P. 449-450.
7. Clinical case of the sharp cholecystitis process under mask of a sharp myocardial infarction / A. Y. Ryabova, T. G. Shapovalova, M. M. Shashina, T. N. Guzenko [et al.] // Eksp. Klin. Gastroenterol. – 2015. – № 2. – P. 68-70.

Трефаненко И.В., Павлюкович Н.Д., Гречко С.И.
Буковинский государственный медицинский университет

КОРРЕКЦИЯ ИЗМЕНЕНИЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ГЕМОДИНАМИКИ У ЖЕНЩИН С СОЧЕТАННЫМ ТЕЧЕНИЕМ ХРОНИЧЕСКОГО БЕСКАМЕННОГО ХОЛЕЦИСТИТА И ИШЕМИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНИ СЕРДЦА

Аннотация
Статья посвящена проблеме сочетанного течения хронического бескаменного холецистита и ишемической болезни сердца. Комплексное лабораторное и инструментальное обследование прошли 27 женщин с указанной коморбидностью. Показатели центральной гемодинамики изучали с помощью эхокардиографии, мониторирования артериального давления, велоэргометрии прочее. Включение кверцетина и Магне-В6 в схему комплексного лечения имело положительное влияние на отдельные показатели центральной гемодинамики и вегетативного статуса обследуемых больных. Указанная схема лечения является безопасной и эффективной у женщин с сочетанным течением ишемической болезни сердца и хронического бескаменного холецистита.
Ключевые слова: ишемическая болезнь сердца, хронический бескаменный холецистит, вегетативный статус, кверцетин, Магне-В6.

Trefanenko I.V., Pavlyukovich N.D., Hrechko S.I.
Bukovinian State Medical University

CORRECTION OF CENTRAL HEMODYNAMICS CHANGES IN WOMEN WITH COMBINED COURSE OF CHRONIC ACALCULOUS CHOLECYSTITIS AND CORONARY ARTERY DISEASE

Summary
The article deals with the problem of combined course of chronic acalculous cholecystitis and coronary artery disease. 27 women have been under complex laboratory and instrumental examination. Figures of central hemodynamics were investigated by echocardiography, blood pressure monitoring, veloergometry etc. The inclusion of quercetin and Magne-B6 to the scheme of complex treatment had a positive effect on some indices of central hemodynamics and vegetative status of the patients. The treatment regimen is considered to be safe and effective in women with combined course of chronic acalculous cholecystitis and coronary artery disease.
Keywords: coronary artery disease, chronic acalculous cholecystitis, vegetative status, quercetin, Magne-B6.

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

УДК 636.7:616.993.192.6:57.086.13:612.111

ПРИМЕНЕНИЕ КРИОКОНСЕРВИРОВАННЫХ ЭРИТРОЦИТОВ ДЛЯ КОРРЕКЦИИ АНЕМИЧНОГО СОСТОЯНИЯ СОБАК, БОЛЬНЫХ БАБЕЗИОЗОМ

Первушина О.А.
Харьковская государственная зооветеринарная академия

В работе представлены результаты оценки клинической эффективности трансфузии криоконсирвированных эритроцитов для собак больных бабезиозом. После переливания криоконсервированных эритроцитов и комплексной терапии наблюдался прирост количества гемоглобина, эритроцитов и уровня гематокрита, сопровождавшийся положительной динамикой в клиническом состоянии больных животных.
Ключевые слова: криоконсервированные эритроциты, бабезиоз, гемотрансфузия, гемолиз, клинический анализ крови.

Лечение переливанием крови в ветеринарии за последние годы пережило быстрый рост, особенно у домашних животных, и некоторые исследования документально подтвердили его пользу при ряде гематологических заболеваний [1]. В последние годы бабезиоз (пироплазмоз) собак приобретает все более массовый характер – расширяется как география этого опаснейшего заболевания, так и уровень заболеваемости. Пироплазмоз – кровепаразитарное заболевание, которое вызывается простейшими микроорганизмами Babesia canis (Piroplasma canis), и сопровождается анемией, желтушностью и красно-коричневой окраской мочи. Переносчиком возбудителя являются иксодовые клещи. При укусе клеща Babesia c. попадает в кровь собаки и начинает активно размножаться в эритроцитах, вызывая их разрушение. При этом высвобождается большое количество токсичных веществ, действие которых и обуславливает клиническую картину болезни. Выделяют две основные стадии заболевания: острую и хроническую. Первая протекает от 3 до 5 дней, вторая от 3 до 5 недель. Выделяют три основных этапа лечения пироплазмоза:

1. Применение антипротозойных препаратов (азидин, пиросан, пиро-стоп и т.д.), направленных на борьбу с кровепаразитом.
2. Вспомогательная терапия для поддержания организма в зависимости от нарушений общего состояния – применение гепато-протекторов, сердечных препаратов, витаминов.
3. Ощелачивающая терапия для восстановления работы почек.

Однако через несколько часов после применения антипротозойного препарата начинается гибель бабезий и массовое разрушение зараженных эритроцитов, впоследствии количество эритроцитов и гемоглобина уменьшается, а иногда и вовсе приводит к критическому состоянию общей картины красной крови [2]. Поэтому представляло интерес использовать криоконсервированные эритроциты для восстановления субнормального количества эритроцитов, гемоглобина и повышения уровня гематокрита.

Цель работы. Изучить эффективность переливания криоконсервированной эритромассы для коррекции состояния собак больных пироплазмозом.

Материалы и методы. У собаки донора кровь забирали из плечевой вены путем венопункции. Манипуляции с животными проводили согласно Международным принципам Европейской конвенции о защите позвоночных животных (Страсбург, 1985 г.). Собака-донор соответствовала следующим требованиям [6, 10]:

Вес составлял 25 кг. Возраст от 5 лет. Спокойный характер. Гематокрит 40%. Регулярная вакцинация против основных инфекционных болезней, таких, как чума, инфекционный гепатит, лептоспироз, парвовирусная инфекция и бешенство. Клинически здорова.

Кровь заготавливали на глюкозо-цитратном консерванте и хранили не более 4 часов при 40°С до проведения экспериментов. Эритроциты осаждали центрифугированием при 750 g 5 мин. После удаления плазмы эритроциты трижды промывали 5-кратным объемом изотонического солевого раствора (150 мМ NaCl, 10 мМ трис – HCl, pH 7,4).

Для криоконсервации эритроцитов использовали криопротектор гидроксиэтилкрахмал (ГЭК) в 17,5% концентрации. Раствор криопротекторов смешивали с эритромассой (ЭМ) в соотношении 1:1 и выдерживали 30 мин при 22°С. Замораживание осуществляли в микротюбиках «EPENDORFF» объемом 5 мл и 2 мл. Размораживание проводили на водяной бане (40-42°С).

ГЭК относится к группе непроникающих криопротекторов и не требует удаления после размораживания, однако, нами было проведено отмывание эритроцитов от криопротектора путем серийного центрифугирования для улучшения реологических свойств эритроцитов, используя только 1 этап. К суспензии размороженных эритроцитов добавляли равный объем 0,6 М раствора NaCl. Гематокрит определяли путем центрифугирования на гематокритной центрифуге (ELMI CM-70).

Расчет необходимого количества эритроцитов для гемотрансфузии проводили по формуле [14]:

$$\mathbf{К \times МТ \times \frac{(HbТ - HbР)}{HbД}}$$

где К постоянный коэффициент (К=70); МТ – масса тела репицицента(кг), HbТ (г/л)– требуемый гемоглобин для реципиента, HbР (г/л) – гемоглобин репицицента, HbД (г/л) – гемоглобин донора.

Переливание ЭМ, осуществлялось внутривенным путем при помощи специальной системы для переливания крови и внутривенного катетера. ЭМ предварительно была согрета до 37°С, а так же разведена 1:1 физиологическим раство-

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

© Первушина О.А., 2015

ром NaCl, гематокрит которой составлял 45%. (Согласно инструкции по применению компонентов крови № 164 от 05.07.99 г.).

Основными критериями эффективности применения ЭМ служили показатели прироста гемоглобина, гематокрита, общего количества эритроцитов.

Клинический анализ крови выполнен на автоматическом гематологическом анализаторе «Abacus Vet»; биохимический – на полуавтоматическом биохимическом анализаторе «Chiron Diagnostics LTD»

Для оценки достоверности различий между группами использовали критерий Манна-Уитни, считая достоверными различия с уровнем значимости р<0,05.

Результаты и обсуждения. У собак, как признано, естественно возникающие антитела являются очень редкими и, если они присутствуют в сыворотке, то в низких титрах или вступают в реакцию при температурах, отличных от температуры тела. Именно вследствие этих иммуногематологических особенностей крайне редко встречается реакция на первую трансфузию при переливании собаке несовместимой крови [10, 11]. Поэтому были проведены гемотрансфузии без предварительного определения групп крови.

Проанализированы 20 историй болезней собак, заражённых Babisia canis. Из них 6 случаев были с легкой степенью заболевания и 4 – с тяжелой. Обе подгруппы были сопоставимы по массе тела и объему ЭМ на момент выполнения трансфузии: средняя масса тела собак в подгруппе на ранней стадии заболевания составила 21,1 кг ±450,7 г, а в подгруппе на поздней стадии – 18,9 кг ±279,9 г (р>0,05); объем переливаемой ЭМ первой подгруппе в среднем составила 217,8±9,3 мл, во второй подгруппе – 315±7,7 мл (р>0,05). Скорость внутривенной трансфузии в первые 30 минут не превышала 0,25 мл/кг массы тела, дальнейшее увеличение скорости введения ЭМ проводили постепенно до 5 мл/кг каждый час в течении 4 часов, однократно. Для контроля была сформирована группа из клинически здоровых животных с той же массой тела и возрастными границами.

Таблица 1

Общий клинический анализ крови у здоровых собак, собак-доноров

Показатель	Обозначения	Среднее значение для здоровых собак (контроль)	Собаки-доноры
Эритроциты	1012/л	5.5–8.5	7.46±0,87
Гемоглобин	г/л	120–180	157±1,09
Гематокрит	%	39–56	54.2±1,10
Средняя концентрация гемоглобина в эритроците	%	32–38	34±1,11
Среднее содержание гемоглобина в эритроците	пг	18–28	25.0±0,98
Средний объем эритроцита	фл	60–75	72.7±0,89

Для специфического лечения бабезиоза собак во всех опытных группах использовали однократно, внутримышечно антипротозойный препарат Пиро-Стоп (в 1 мл содержит имидокарба дипропионат – 120 мг) в дозе 0,25 мл/кг массы тела животного.

В качестве симптоматической терапии всем опытным животным назначали сульфокамфокаин, Эссенциале, рибоксин, цианкобаламин, фуросемид, папаверин, Феррум Лек, гамавит. Дозы препаратов подбирали для каждого животного индивидуально в зависимости от массы тела, курс составлял 5 дней. Однако для усиления эффекта лечения собакам спустя сутки переливали криоконсервированную кровь.

За животными велось наблюдение в течение 10 дней, оценивали общее состояние и клинический анализ крови.

Раннее нами было установлено, что гидроксиэтилкрахмал (ГЭК) в 17,5% концентрации обладает высоким криозащитным действием для эритроцитов собаки [3]. ГЭК был выбран в качестве криопротектора так как он является производным крахмала, не токсичен, используется в качестве кровезаменителя. Кроме этого имеются литературные данные об успешном его применении в качестве криопротектора [15].

Из таблицы 2 видно, что у больных бабезиозом собак в двух подопытных группах происходило снижение уровня гемоглобина на 49-67,9%, эритроцитов на 67,2-90,5%. Такое значительное уменьшение этих показателей обусловлено внутрисосудистым гемолизом эритроцитов и появлением антиэритроцитарных антител.

Уровень гематокрита снизился на 51,8-73,8%, по сравнению с контролем, и указывает на резкое уменьшение объёма эритроцитов в объёме плазмы крови.

При этом из клинических симптомов (табл. 4) наблюдалось отсутствие аппетита, угнетение общего состояния (астеновегетативный синдром), повышение температуры тела, учащение пульса, его аритмичность. В некоторых случаях наблюдалась рвота, иногда с примесью желчи, а также признаки энтерита или энтероколита (жидкие каловые массы, выделяющиеся нерегулярно). Видимые слизистые оболочки сначала анемичны. На поздней стадии заболевания отмечали так же иктеричность слизистых оболочек, нарушение периодичности мочеотделения, гемоглобинурия.

После первых суток специфической и симптоматической терапии в группе на ранней стадии заболевания происходило повышение уровня гемоглобина на 9,7%, эритроцитов на 15,7% и гематокрита на 12,3%, а к 10-м суткам гемоглобин вырос на 10,1%, количество эритроцитов увеличилось на 22,7% и уровень гематокрита повысился на 15%.

В группе подопытных животных на поздней стадии заболевания на фоне специфической и симптоматической терапии бабезиоза собак после первых суток происходило повышение гемоглобина на 21,1%, эритроцитов на 80% и уровня гематокрита на 11,3%. Однако из таблицы 2 видно, что уже к 10 суткам лечения происходит повышение количества гемоглобина на 16,3%, эритроцитов на 111% и уровень гематокрит вырос на 112%.Таким образом, данная схема лечения

хотя и активизировала эритропоэз, но его активности было недостаточно, чтобы и на 10-е сутки после лечения компенсировать признаки микроцитарной гипохромной анемии средней тяжести. Поэтому в данную схему лечения бабезиоза для коррекции гемолитической анемии спустя сутки было проведено переливание эритроцитарной массы больным собакам, однократно.

Как видно из данных, представленных в таблице 3, в первой группе животных после лечения и гемотрансфузии ЭМ уровень гемоглобина и гематокрита вырос соответственно на 11,4 и 16,4%, а количество эритроцитов на 26,3%, однако уже к 10-м суткам уровень гемоглобина и гематокрита вырос на 12,5 и 28,6% соответственно, тогда как прирост эритроцитов составил 27%.

Следовательно, все показатели возросли в 2 раза, по сравнению с результатами, полученными после специфического лечения без гемотрансфузии.

Во второй группе больных животных после первых суток лечения в комплексе с гемотрансфузией наблюдалось повышение уровня гемоглобина и гематокрита на 24,6 и 14,9% соответственно, тогда как количество эритроцитов возросло на 83,6%. К 10-м суткам после начала курса лечения и трансфузии криоконсервированной ЭМ наблюдалось повышение уровня гемоглобина и гематокрита на 16,4 и 24,7% соответственно, тогда как прирост эритроцитов составил 113%.

Следует отметить, что клинические признаки у собак больных пироплазмозом после специфического лечения, симптоматической терапии и гемотрансфузии криоконсервированной ЭМ в двух подопытных группах постепенно исчезают и приходят в физиологическую норму к 10-м суткам курса терапии (табл.4).

Полученные данные, свидетельствуют, что комплексная схема лечения бабезиоза должна содержать не только препараты, способствующие уничтожению возбудителя и детоксикации организма, но и при необходимости включать в себя гемотрансфузию и лекарственные средства, корректирующие анемию.

Таблица 2

Клинический анализ крови больных собак до и после лечения Пиро-Стоп

Показатель	Контрольная группа	Подопытные группы животных					
		Первая (ранняя стадия) заболевания			Вторая (поздняя стадия) заболевания		
		До лечения	1-е сутки	10-е сутки	До лечения	1-сутки	10-е сутки
Гематокрит (Ht), %	40,5±0,35	19,56±0,34	21,9±0,74*	25,2±0,77	10,6±0,77*	11,8±0,61*	25,1±0,64
Гемоглобин (Hb), г/л	140,5±0,87	71,8±0,94	78,8±1,81*	86,8±1,91*	45,40±0,28*	55±1,80*	64±0,154
Эритроциты (RBC), 10^{12}/л	5,86±0,82	1,9±0,09	2,2±0,09*	2,7±0,09*	0,55±0,09*	0,99±0,10*	2,09±0,21
Среднее содержание Hb в эритроците (MCH), Пг	24,09±0,25	37,7±0,21	35,8±0,19*	32±0,94	82,9±0,23*	55,5±0,21*	41,6±0,21
Средняя концентрация Hb в эритроците (MCHC), %	34,7±0,55	36,8±0,28	36±0,25*	34,4±0,24	43±0,28*	46,6±0,41*	34,6±0,44
Средний объём эритроцита (MCV), мкм^3	69,5±0,64	102,6±0,98	99,5±1,02*	93,3±1,06	192±0,94*	119±0,43*	120±0,78

** – p < 0,05-0,001 по отношению к показателям в контрольной группе*

Таблица 3

Клинический анализ крови больных собак до, после лечения и гемотрансфузии

Показатель	Контрольная группа	Подопытные группы животных					
		Первая (ранняя стадия) заболевания			Вторая (поздняя стадия) заболевания		
		До лечения	1-е сутки	10-е сутки	До лечения	1-сутки	10-е сутки
Гематокрит (Ht), %	40,5±0,35	19,56±0,34	22,7±0,74*	29,2±0,77	10,6±0,77*	12,18±0,61*	15,1±0,64
Гемоглобин (Hb), г/л	140,5±0,87	71,8±0,94	80,03±1,81*	90,1±1,91*	45,40±0,28*	56,6±1,80*	65,9±0,154
Эритроциты (RBC), 10^{12}/л	5,86±0,82	1,9±0,09	2,4±0,09*	3,03±0,09*	0,55±0,09*	1,01±0,10*	2,15±0,21
Среднее содержание Hb в эритроците (MCH), Пг	24,09±0,25	37,7±0,21	33,3±0,19*	29±0,94	82,9±0,23*	57,1±0,21*	30,6±0,21
Средняя концентрация Hb в эритроците (MCHC), %	34,7±0,55	36,8±0,28	35,2±0,25*	30,01±0,24	43±0,28*	46,7±0,41*	32,7±0,44
Средний объём эритроцита (MCV), мкм^3	69,5±0,64	102,6±0,98	94,5±1,02*	96,3±1,06	192±0,94*	122,2±0,43*	93,4±0,78

** – p < 0,05-0,001 по отношению к показателям в контрольной группе*

Таблица 4

Клинические признаки собак зараженных бабезиозом до и после лечения и переливания ЭМ

Симптомы	До лечения		После лечения и переливания ЭМ	
	Ранняя стадия	Поздняя стадия	Ранняя стадия	Поздняя стадия
Угнетение общего состояния	+	+	-	-
Потеря аппетита	+	+	-	-
Повышение температуры тела	+	+	-	-
Аритмия	+	+	-	-
Рвота	+	+	-	-
Симптомы энтерита	+	+	-	-
Анемичность слизистых оболочек	+	+	-	-
Иктеричность слизистых оболочек	_	+	_	-
Гемоглобинурия	_	+	_	-

Примечание: «+» – клинический признак присутствует; «-» – клинический признак отсутствует

Выводы: 1. Таким образом, представленные данные позволяют подтвердить эффективность трансфузий криоконсервированной эритроцитарной массы в коррекции заболевания пироплазмозом у собак на ранней и тяжелой стадии заболевания.

2. В обоих случаях прирост лабораторных показателей сопровождался положительной клинической динамикой – отмечалась нормализация и стабилизация показателей артериального давления, частоты сердечных сокращений и частоты дыхания.

3. Переливание криоконсервированной эритроцитарной массы можно использовать в комплексе лечения со специфической и симптоматической терапией для восстановления ОЦК и стимуляции эритропоэза.

Список литературы:

1. Бернард Ф. Фелдман. Рекомендации по переливанию крови // Современный курс ветеринарной медицины Кирка. – Аквариум, 2005 г.; стр. 461-465.
2. Клиническая фармакология по Гудману и Гилману // Практика, 2006. – 1648 с.
3. Первушина О. А., Денисова О. Н., Жегунов Г. Ф. Влияние криопротекторов и криоконсервирования на сохранность эритроцитов домашних животных // Биофизика живой клетки. Криоконсервация генетических ресурсов / Материалы международной конференции. – Пущино. – 2014. – С. 143-145.
4. Санин А. В. Бабезиоз собак – новое решение старой проблемы / А. В. Санин, И. К. Васильев // Зооиндустрия. – 2007. – № 7. – С. 19.
5. Уркхарт Г. Ветеринарная паразитология / Г. Уркхарт, Д. Эрмур, Д. Дункан // М.: Аквариум ЛТД, 2000. – 352 с.
6. Authement J. M., Wolfsheimer K. J. and Catchings S. Canine blood component therapy: product preparation, storage, and administration. Journal of the American Animal Hospital Association, 1987.23: 483ˆ93.
7. Bell K. The blood groups of domestic mammals. Agar N. S. and Board P. G. (eds). Red Blood Cells of Domestic Mammals. Elsevier Science Publishers, Amsterdam, pp. 1983, 163-164.
8. Clapisson G. Cryopreservation with hydroxyethylstarch (HES) + dimethylsulphoxide (DMSO) gives better results than only DMSO / Clapisson G. // Bull Cancer. – 2004. – Vol. 91, № 4. – P. E 97-102.
9. Chabanne L., Peyronnet L., Fournel C., Meyer F. and Rigal D. I gruppi sanguigni dei carnivori domestici. Trasfusioni e malattie emolitiche neonatali. – Summa, 1994. 11: 5-17.
10. Dodds W. J. Update on animal blood banking services. Veterinary Practice Staff, 1993, 5: 2-7.
11. Hohenhaus A. E. Transfusion medicine. Problems in Veterinary Medicine, 4. J. B. Lippincott, Philadelphia, 1992, p. 670.
12. Kim H., Tanaka S. A comparative study of the effects of glycerol and hydroxyethyl starch in canine red blood cell cryopreservation // J Vet Med Sci. 2004 Dec; 66(12): 1543-1547.
13. Koch N. Massive hepatic necrosis associated with accidental imidocarb dipropionate toxicosis in a dog / N. Koch, P. Kelly // J. Comp. Pathol. – 1991. – Vol. 104. – №. 1. – P. 113-116.
14. Lubas G. and Continanza R. Recenti acquisizioni sulle caratteristiche immunoematologiche del gatto e relative applicazioni nella clinica. Veterinaria, 1993, 7: 5-11.
15. Sputtek A. Method for freezing red blood cells for transfusion using hydroxyethyl starch (HES) / Meuser D., Kuhnl P. // Cryobiology. Pellerin-Mendes C. – P. 544-545.

Первушина О.А.
Харківська державна зооветеринарна академія

ЗАСТОСУВАННЯ КРІОКОНСЕРВОВАННИХ ЕРИТРОЦІВ ДЛЯ КОРЕКЦІЇ АНЕМІЧНОГО СТАНУ СОБАК, ХВОРИХ НА БАБЕЗІОЗ

Анотація
У роботі представлені результати оцінки клінічної ефективності трансфузии кріоконсірвірованних еритроцитів для собак хворих на бабезіоз. Після переливання кріоконсервованих еритроцитів і комплексній терапії спостерігався приріст кількості гемоглобіну, еритроцитів і рівня гематокриту, що супроводжувався позитивною динамікою в клінічному стані хворих тварин.
Ключові слова: кріоконсервовані еритроцити, бабезіоз, гемотрансфузія, гемоліз, клінічний аналіз крові.

Pervushina O.A.
Kharkiv State Zooveterinarian Academy

APPLICATION OF CRYOPRESERVED ERYTHROCYTES FOR CORRECTING OF THE ANEMIC STATE IN DOGS WITH CANINE BABESIOSIS

Summary
The results of evaluation of the clinical efficacy of transfusion cryopreservation red blood cells in dogs with canine babesiosis. After the transfusion of cryopreserved erythrocytes and combined therapy was observed increase in the amount of hemoglobin, hematocrit, and red blood cells, accompanied by positive changes in the clinical status of sick animals.
Keywords: cryopreserved erythrocytes, babesiosis, blood transfusion, hemolysis, blood count.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

УДК 784:821.161.2

ОБРАЗНО-СТИЛІСТИЧНІ І ЖАНРОВІ КОНЦЕПЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ВОКАЛЬНО-ХОРОВІЙ МУЗИЦІ НА ОСНОВІ ПОЕЗІЙ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Бардашевська Я.М.
Інститут мистецтв
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті розглянуто спектр творчого осмислення віршів Т. Шевченка, який відтворено у сучасній хоровій творчості українських композиторів. Зроблено аналіз творчих здобутків композиторів останньої третини XX – першому десятилітті XXI ст. Незвичність композиторських технік сприяла надзвичайно глибокій інтерпретації поетичних текстів Шевченка. Висвітлено особливості музичної стилістики вокально-хорових творів цього періоду. Проаналізовано ефективність насичення музичної мови національно-характерними елементами.
Ключові слова: творчість Т.Г. Шевченка, національне мислення, поетична основа музики, творча стилістика, інтерпретація поетичних текстів, хорова Шевченкіана.

Постановка проблеми. Творчість Т. Шевченка від останньої третини XIX ст. і до сьогодні є одним з важливих поетично-образних джерел української вокально-хорової. музики. З нею значною мірою пов'язане як хорове мистецтво, що можна характеризувати як глибоко традиційне і в якому втілюються поширені в певний час моделі музичного мислення, так і творчість, в якій відбувається інтенсивний пошук оригінальних форм висловлення та нових формотворчих і драматургічних ідей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звернення до поезій Кобзаря виявляло громадсько-патріотичні позиції композиторів, не зважаючи, чи обраний вірш належав до народно-побутових замальовок, пейзажної лірики, трагедійно-драматичних сцен чи героїко-історичних роздумів. Такі твори є предметом активного зацікавлення музикознавців насамперед з точки зору дослідження особливостей відтворення ментальних чинників адекватними мисленню й мові Т. Шевченка стилістичними засобами. Зокрема, хорова Шевченкіана стала основою для численних досліджень: до неї упродовж останніх десятиліть XX – початку XXI ст. зверталися Т. Булат, М. Гордійчук, М. Загайкевич, Л. Кияновська, Н. Андрос (Королюк), О. Козаренко, С. Павлишин, Л. Пархоменко, О. Цалай-Якименко, Я. Якуб'як, Л. Яросевич, Л. Корній та інші українські вчені. Важлива науково-бібліографічна база для цього напрямку музикознавства була створена у попередні роки. Серед найважливіших робіт необхідно назвати такі монографії й довідники, як «Шевченко і народна пісня» Д. Ревуцького (К., 1939), «Тарас Шевченко і музична культура» П. Козицького (К., 1959), «Народні пісні на слова Тараса Шевченка» (К., 1961), «Пісні великого Кобзаря» (К., 1964), «Шевченко і музика. Нотографічні та бібліографічні матеріали» А. Касперт (К., 1964) і «Т. Г. Шевченко і музичний фольклор України» О. Правдюка (К., 1966).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Досить насиченим і різноманітним за характером образно-стилістичних і жанрових концепцій на основі Шевченкових віршів є остання третина XX – перші десятиліття XX ст. Для творчості цього періоду, окрім досить чіткої опори на досягнення класиків української музики, безумовно важливими виявилися творчі пошуки 1960-1970-х років, коли, окрім вокальної і хорової музики, були написані самобутні твори і в інших сферах музичного мистецтва. Серед романсів і сольних вокальних монологів того часу, що вплинули на оновлення стилістики хорових творів, необхідно назвати «Чотири романси для голосу з фортепіано» («Якби мені черевики», «Ой сяду я під хатою», «За сонцем хмаронька пливе», «Зацвіла в долині») М. Скорика (1962), арію-монолог «Давно те минуло» А. Кос-Анатольського (1961). В кантатно-ораторіальній сфері вирізнилися «Посланіє» (1960) і «Гайдамаки» (1974) А. Рудницького, «Рапсодія» для колоратурного сопрано, чоловічого хору та симфонічного оркестру на сл. Шевченкової «Думки» [«Вітре буйний» для колоратурного сопрано, чоловічого хору та симфонічного оркестру (1964)] Л. Дичко, в сценічній – хореографічна поема «Причинна» А. Мірошника (1964), балети «Оксана» В. Гомоляки (1964) і «Відьма» В. Кирейка (1967), опера «Тарас Шевченко» Г. Майбороди (1964).

Мета статті. Проаналізувати особливості творчої стилістики та нові способи організації музичної тканини самобутніх зразків української сучасної хорової творчості основаної на поезії Т. Шевченка.

Виклад основного матеріалу. Два напрямки – традиціоналістський і новаторський – розгорталися і в хоровій музиці. Перший з них представлений такими творами, як «Закувала зозуленька» Д. Клебанова (1961), «Полюбила чорнобрива козака дівчина» Ф. Надененка (1961), «Чого мені нудно» І. Шамо (1965) та «Утоптала стежечку» Ю. Мейтуса (1966). Та водночас постали такі яскраво новаторські хори, як «За байраком байрак» і «Над Дніпровою сагою» в диптиху «Два хори на сл. Т. Шевченка» Б. Лятошинського до 100-річчя з дня смерті поета (1960) і сюїта «Шевченкіана» А. Штогаренка (1963).

Ці та інші твори забезпечили необхідний фундамент, на якому в наступні десятиліття виникали нові образні й драматургічні концепції, що спонукали до переосмислення стильової системи, оновлення жанрових засобів. Значну роль в цей час відіграли й незвичні на той час для української музики стильові системи, які інтенсивно засвоювалися композиторами під впливом західної

© Бардашевська Я.М., 2015

творчості. Посилення постмодерністської ситуації й поширення різноманітних стилістичних технік привело до індивідуалізації особистого висловлювання. Тому майже кожен новий твір на вірші Т. Шевченка ставав етапним для жанру, що слугував основою для них. Яскравістю і самобутністю інтерпретацій, кардинальним оновленням музичної мови позначені «Сумна кантата» для сопрано, фортепіано, арфи і ударних інструментів В. Бібика (1980), в якій поєднався глибокий зв'язок з фольклорними джерелами і витончене звуко-тембральне відчуття. М. Кузан в ораторіях «Неофіти» (1985) і «Посланіє» (1992) представив вражаючі монументальні концепції, оперті на традиції світової ораторіальної творчості.

Не менш цікавими і водночас насиченими еталонами національного мислення є сценічні твори, написані на основі Шевченкових віршів і фактів біографії поета. Водночас вони привносять в шевченківську образно -тематичну лінію національної музичної творчості елементи меморіальності й присвяти. Це – опери-ораторії для солістів, хору і симфонічного оркестру «Згадайте, братія моя» (1992) В. Губаренка і «Тарас» (1994) І. Щербакова, опера «Поет» (1988) Л. Колодуба і опера-дума «Сліпий» (1989) О. Злотника. «Меморіальна» шевченківська лінія знайшла відбиток хоровій музиці. До неї, зокрема, належать «Великий малорос» (до 190-річчя Т. Шевченка) з «Трьох поем» В. Гайдука на сл. Ю. Шипа для мішаного хору a cappella (2003) і кантата «На смерть Шевченка» В. Степурка на вірші І. Драча.

У цьому ж жанрово – стилістичному ряду потрібно згадати монументальну поему-кантату для сопрано, тенора, мішаного хору та симфонічного оркестру «Гамалію» М. Скорика (2003), яка продовжила традицію музичних інтерпретацій текстів цієї однойменної поеми Т. Шевченка (М. Копко, М. Лисенко, Я. Степовий, Г. Хоткевич, Ю. Мейтус) і водночас стала новим етапом у цій традиції, оскільки тексти поеми використані майже у повному обсязі. Драматургічні засоби цього монументального твору ґрунтується на динаміці зіставлень епізодів і розділів, музична мова яких зорієнтована на різні музичні жанри і покликана відтворювати навіть приховані відтінки поетичної основи. На це звернула увагу Х. Флейчук: «За зразком поетичної «Гамалії», композиція М. Скорика вибудовується рядом відносно завершених епізодів – розділів, принцип поєднання яких також адекватний віршованому тексту. Так, епізоди з жанровими ознаками пісні («У туркені по тім боці», «Наш отаман Гамалія») мають у кантаті куплетну форму, дума-голосіння «Ой нема, нема» – хор з наскрізним розвитком, молитва «О милий Боже» – хорал» [16, с. 252].

Показово, що драматичність поетичної образності Кобзаря спонукала деяких українських композиторів до експериментів у симфонічному жанрі. Це – тричастинна «Камерна симфонія» для голосу і камерного оркестру О. Киви (1989), трагедійне висловлювання якої надає незвичних відтінків фрагментам пейзажної лірики і також тричастинна симфонія для оркестру, сопрано і тенора «De profundis» В. Губаренка (1995) на основі останніх віршів поета, концепція якої асоціюється із Чотирнадцятою симфонією Д. Шостаковича і водночас насичена архетипами національного мислення, висловленими сучасною мовою. Не зважаючи на зовнішню відсутність симфонічних опор, винятковим рівнем етичних колізій приваблює камерна кантата № 2 для кобзаря і камерного оркестру «Чигрине, Чигрине» (1988) В. Камінського та монолог «Посланіє» (1983–1984) для сопрано та інструментального ансамблю Л. Мельника.

Весь спектр творчого осмислення віршів Т. Шевченка відтворено у хоровій творчості українських композиторів останньої третини ХХ – перших десятиліттях ХХ ст., значну частку якої представляють акапельні композиції. Тут представлено мініатюри для різних складів. Мішані хори традиційно складають найбільшу частку: «Вітер з гаєм розмовляє» В. Польової (1985), «Псалми Давида» М. Кузана (1986), два хори без супроводу «З лірики останніх років» («Минули літа молодії...» і «Та засійся, чорно нива») Ю. Іщенка (1988), «Ой чого ти почорніло, зеленеє поле» (1989) і «Не так тії вороги» (1990) В. Камінського, «Сльози» В. Тиможинського (1995), «У перетику ходила» Г. Ляшенка й «Орися ж ти, моя ниво» В. Гайдука. Поодинокими зразками представлено інші хорові склади. Це – «Тече вода з-під явора» для дитячого хору О. Яковчука (1986) і «Елегія» («Дивлюсь, аж світає») для великого хору В. Сильвестрова (1996), присвячена Євгену Савчуку. Національна знаковість поезії спонукала до поєднання в одному циклі віршів Кобзаря та інших митців в «Українському триптиху» (слова Т. Шевченка та Л. Талалая) В. Дробязгіної (2004), і циклі хорових творів (слова Т. Шевченка, П. Тичини і В. Барки) Ю. Ланюка (2005). В медитативному руслі розкрив мотиви шевченкової творчості в кантаті «Думи мої» (прем'єра 1994) і семичастинному «Реквіємі для Лариси» (1997-1999) на канонічні (латинські) тексти та вірші Т. Шевченка (українською мовою) для мішаного хору та оркестру В. Сильвестров.

У доробку цього митця Шевченківська поезія займає особливе місце. Своє ставлення до спадщини великого Кобзаря композитор виловив у короткій фразі: «Представьте, что мы с вами сейчас, такие передовые, общались бы не на языке Пушкина или Шевченко, а употребляя только современные слова» [14]. Тільки в хоровій сфері В. Сильвестров на вірші Кобзаря написав такі твори, як Кантата для мішаного хору a cappella (1977), кантата «Диптих» на канонічний текст та вірші Т. Шевченка («Отче наш» та «Заповіт») для хору a cappella, присвячена Мар'янові Коцю (1995), «Елегія», («Дивлюсь, аж світає») для великого хору a cappella, присвячена Євгену Савчуку (1996) і «Реквієм для Лариси» на латинські канонічні тексти та вірші Т. Шевченка у 7-и частинах для мішаного хору, солістів та оркестру (1997-1999), «Псалми» для хору a cappella (2006; перша частина – «Реве та стогне Дніпр широкий»), «Думи мої» для хору a cappella (2008), присвячені В. Балею. Мініатюра «Елегія» в ряду масштабних кантатних концепцій виявляє особливі жанрові уподобання митця: «Найчастіше я обираю елегії, бо це – різноманітний і широкий за спектром емоцій жанр. Елегія легко вокалізується, піддається музичному перекладу. Для мене елегія – це пастораль, у якій світло немов затемнене, є елемент

дисонансу, а дисонанс виникає в результаті рефлексії: людина не просто радіє життю, вона відчуває також і втрати» [7, с. 22].

Насамперед, звертає на себе увагу поєднання текстів Святого Письма із лірикою Шевченка в одному ряду. Так композитор підносить етичність віршів до рівня сакрального Слова й образів. Так, в Кантаті 1977-го року композитор, за його визнанням, є продовженням «ідеї, з якою я тоді нині зжився, – ідеї ікони. У кантаті три вірші. «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами». Потім із «Кавказу» – «За горами – гори хмарами повиті». І кінець «Кавказу»… «А поки що мої думи…». У чому полягає іконність? Перша і третя частини – тиха музика, середня – голосна. Але всі три частини об'єднуються однією мелодією. Виходить ніби портрет Шевченка, він одночасно і печальний, і гнівний, однак один і той самий» [8, с. 27].

Подібне ставлення до імпульсів Кобзаревої лірики висловив В. Степурко: «коли… я буквально за кілька годин написав хоровий опус на вірші Тараса Шевченка «Тече вода», то усвідомив, що це був момент осяяння, своєрідного дива. У мене створилося враження дотику до Вічності, таким легким був акт народження твору. Подібні моменти нагадують проте, що все геніальне є простим. Може, навіть на краще, що величезна кількість моїх складних конструкцій і вигадок залишилася на папері» [8, с. 27].

Незвичність композиторської техніки в контексті творчої стилістики інших композиторів сприяла надзвичайно глибокій інтерпретації поетичних текстів. Зокрема, один з провідних диригентів В. Сіренко так висловився про середню частину «Прощай земле, прощай світе…» Реквієму: «Пронзило ощущение: эта музыка – не небо, не Космос. Это глубочайшее проникновение в суть человека, смысл его земного существования. Я никогда прежде не встречал такого проникновения в душу Украины» [15]. При цьому в цих творах музична стилістика набуває виразної етнохарактерності поза цитуванням фольклорних мелодій завдяки характерним особливостям музичної мови композитора: акапельність у трьох перших названих творах сприяє асоціативності з інтонаційністю народно-пісенних і епічних жанрів, плинність і медитативність – органічній ліричності з яскравим відтінком кордоцентричного світосприйняття.

Окрім цих масштабних композицій, українські композитори розробляють поезії з «Кобзаря» в різних жанрах акапельної хорової мініатюри. Тут домінує образність пейзажної лірики [«Над Дніпровою сагою» В. Кирейка (1978), «Вітер з гаєм розмовляє» для мішаного хору В. Польової (1985), «Тече вода з-під явора» для дитячого хору О. Яковчука (1986)], психологічні [«Минули літа молодії...» з циклу «З лірики останніх років» Ю. Іщенка (1988), «Сльози» для мішаного хору В. Тиможинського (1995)], національно-громадянські [«Та засійся, чорно нива» з циклу «З лірики останніх років» Ю. Іщенка (1988), «Ой чого ти почорніло, зеленеє поле» для мішаного хору В. Камінського (1989)] мотиви. Цікавою є хорова інтерпретація О. Рудянським однієї з основних канонічних молитов із написаного Т. Шевченком для початкового навчання українською мовою в недільних школах «Букваря Південноруського» – «Вірую» (1995), в якій, незважаючи на «подвійну» – віросповідальну й дидактичну – догматичність композитор вдало використовує елементи стилістики хорових концертів [співвідношення драматичності розділу фугато («і був розп'ятий за нас») та яскраво-тріумфальної кульмінації «і в духа Святого, Господа...»] [4, с. 112].

За взірцем організації хорових концепцій на вірші різних поетів тексти Шевченка введені в «Український триптих» і для хору a cappella на вірші Т. Шевченка та Л. Талалая (2004) В. Дробязгіної і цикл хорових творів для хору a cappella на тексти українських поетів (Т. Шевченко, П. Тичина, В. Барка) Ю. Ланюка (2005).

У цих творах насиченість національно – характерними елементами музичної мови визначають настільки ефективна, що можливо констатувати їх семантику цілком відповідною сучасному трактуванню текстів Шевченка, за спостереженням В. Драганчук, – «як національно-ментальної – в сенсі втілення в його змісті певних рис національного характеру, складових психологічного портрета нації, зрештою – національних етико-психологічних норм» [6, с. 36].

Одним з сюжетів, який вирізняється в ряді інтерпретацій Шевченківських текстів, є вірш «Маленькій Мар'яні». У варіанті для жіночого хору В. Тиможинського посилено передчуття трагічної долі дівчини, застосовуючи зіставлення між ліричними обрамлюючими й напружено-драматичним середнім розділами тричастинної композиції. Цей невеликий хор акумулює в собі імпульси різних пластів фольклорної пісенності (ліричних пісень про нещасливу долю, балад, дитячих утішанок і колискових) і традицій української вокально-хорової творчості в руслі відтворення настроєвої мінливості, тонкої градації різних емоційних відтінків, таким чином входячи в органічне для таких творів середовище національної мистецько-етичної ментальності.

Серед найбільших досягнень української хорової акапельної творчості є «Симфонія-диптих» для мішаного хору Є. Станковича (1985), в якому композитор звернувся до «Слова про похід Ігорів» в геніальному переспіві Т. Шевченка. Поєднуючи симфонічний і хоровий чинники, композитор досягає незвичного рівня процесуальності в розгортанні вольових і кордоцентричних імпульсів; серійна основа інтонаційності виявляється спорідненою архаїчним три-, пента- і гексахордам, підголосковість і стрічковість голосоведення – секундово-квартовим гармонічним утворенням. Цей унікальний твір певним чином синтезує образно-драматургічні пошуки українських композиторів у сфері поетики Шевченківської поезії і семантики основних національно значущих концептів: «ментальне поле епосу «Слово про похід Ігорів», Шевченкових переспівів «З передсвіта до вечора» й «Плач Ярославни» і Симфонії – диптиху Є. Станковича на слова Т. Шевченка для хору a cappella та модуляцію цього ментального поля від насиченого героїзмом «Слова...» до більшої сердечності творів Т. Шевченка та Є. Станковича можемо визначити як «художній аналог» українського національного ментального поля та його історичну модуляцію, де поряд з домінуючим кордоцентричним хліборобським елементом із дедалі все більш вольовими надзусиллями періодично актуалізується лицарський елемент» [5].

Висновки і пропозиції. Отже, хорова творчість сучасних українських композиторів на тексти Т. Шевченка, незважаючи на її відносну нечисельність порівняно з іншими блоками національного хорового мистецтва, представлена багатьма самобутніми композиціями, значна частка яких належать до золотого фонду української музики. Ці твори, інспіровані тенденцією до поглибленого занурення у визначні пласти національної культури й сприйняттям віршів Кобзаря як важливого сакрального джерела в розвитку національної музичної мови, водночас виявляють актуальні аспекти проблеми співвідношення вербально-образного канону щодо творчості певного поета, що склався в українському музичному мистецтві, та можливостей розширення чи й віддалення від такого взірця. В сукупності з інтерпретаціями поетичного слова інших визначних представників української і світової літератури «шевченківський» напрямок складає важливу складову сучасного музичного процесу, в якому розвиваються усталені й формуються нові грані творчих модусів сучасної музичної культури. Тому твори на шевченківську тематику репрезентовані і опусами «традиційного» характеру (домінування пісенності чи неоромантичної стилістики), і яскраво новаторськими, що радикально відрізняються від пануючих в певний час стилістичних тенденцій. Та в більшості зразків і першого, і другого пластів виникають оригінальні синтетичні інтерпретації, які виявляють тяжіння до розвитку глибинних основ національної музичної психології як в аспекті принесення нових способів організації музичної тканини засобами найавангардніших чи постмодерністських технологій, так і оновлення на їх основі семантично – образних можливостей інтерпретацій концепцій Шевченківського слова.

Список літератури:

1. Андрос Н. Музична інтерпретація поезії Шевченка: (На матеріалі хорових творів українських радянських композиторів) / Н. Андрос. – К.: Музична Україна, 1985. – 72 с.
2. Валентин Сильвестров. Дочекатися музики: Лекції-бесіди. За матеріалами зустрічей, організованих Сергієм Пілютіковим. – К.: Дух і Літера, 2011. – 376 с.
3. Валентин Сильвестров: «Музыка не нуждается в нашем лицемерии» // http://silvestrov.at.ua/news/valentin_silvestrov_muzyka_ne_nuzhdaetsja_v_nashem_licemerii/2010-07-03-3
4. Гамова І. Про поліфонію в творах донецьких композиторів / І. Гамова // Музичне мистецтво Донбасу: Вчора, сьогодні, завтра. – Київ-Донецьк. – 2001. – С. 105-113.
5. Драганчук В. Симфонія-диптих Є. Станковича в національно-ментальному полі «Слова про похід Ігорів» і Шевченкових переспівів / Вікторія Драганчук // Музикознавчі студії Інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки та Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського 2009. – Випуск 3: statti\01-draganchuk.pdf. 12 жовтня 2013 р.
6. Драганчук В. Триптих В. Тиможинського «Світ, розглянутий по частинах» на вірші українських поетів XVII ст. в контексті дослідження проявів національної ментальності в музиці / Вікторія Драганчук // Науковий збірник Львівського Національного університету ім. І. Я. Франка / Кафедра театрознавства. – 2005. – С. 34-48.
7. Луніна А. Валентин Сильвестров: «Мої твори – це музичні метафори...»: [про укр. комп.] / Анна Луніна // Музика. – 2012. – № 5. – С. 20-23.
8. Луніна А. Віктор Степурко: «Творче натхнення – це благодать або перст Божий» / Анна Луніна // Музика. – 2012. – № 6. – С. 24-27.
9. Людкевич С. Про композиції до поезій Шевченка / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи / [упорядкування, редакція, вступна стаття і примітки З. Штундер]. – Львів: Дивосвіт, 1999. – С. 238-242. – (Дослідження, статті, рецензії, виступи; т. 1).
10. Пархоменко Л. Історія і музика («Гайдамаки Т. Шевченка у музиці») // Мистецтво. – 1969. – № 2. – С. 25-27.
11. Пархоменко Л. Українська хорова п’єса (Типологія, тематизм, композиція): монографія. – К., 1979. – 218 с.
12. 12. Пархоменко Л. Хорова творчість // Історія української музики шести томах. – Т. 2. Друга половина XIX ст. – К., 1989. – С.99-134; Т. 3. Кінець XIX – початок XX ст. – К., 1990. – С. 88-119; Т. 4. – 1917-1941 рр. – К., 1992. – С. 46-77; Т. 5. – К., 2004 (у співавторстві з Н. Костюк). – С. 119-140.
13. Пархоменко Л. Шевченко і українська музики // Українська мова та література в школі. – 1964. – № 5. – С. 33-40.
14. Пятенко Л. Типологія канта в кантатах Бориса Лятошинського та Валентина Сильвестрова / Лариса Пятенко // http://www.musica-ukrainica.odessa.ua/_a-pyatenko-typos.html: 20 листопада 2013.
15. Проскурня С. Чувство Сильвестрова / Сергей Проскурня // Столичные новости. – 2002. – 1-7 октября. – № 37(233).
16. Флейчук Х. О. Кантата «Гамалія» М. Скорика на слова Т. Шевченка (естетико-соціальні та виконавсько-інтерпретаційні аспекти) // Музичне мистецтво: Збірка наукових статей. – Донецьк, Львів, 2010. – Вип. 10. – С. 250-258.

Бардашевская Я.Н.
Институт искусств
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

ОБРАЗНО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ И ЖАНРОВЫЕ КОНЦЕПЦИИ В УКРАИНСКОЙ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЙ МУЗЫКЕ НА ОСНОВЕ ПОЭЗИЙ Т.Г. ШЕВЧЕНКО

Аннотация
В статье рассмотрен спектр творческого осмысления стихов Т. Шевченко, который воспроизведен в современном хоровом творчества украинских композиторов. Сделан анализ творческих достижений композиторов последней трети XX – первого десятилетия XXI века. Необычность композиторских техник способствовала чрезвычайно глубокой интерпретации поэтических текстов Шевченко. Освещены особенности музыкальной стилистики вокально-хоровых произведений этого периода. Проанализирована эффективность насыщения музыкального языка национально-характерными элементами.
Ключевые слова: творчество Т.Г. Шевченко, национальное мышление, поэтическая основа музыки, творческая стилистика, интерпретация поэтических текстов, хоровая Шевченкиана.

Bardashevskaya Y.M.
Institute of Arts
Vasyl Stefanyk Subcarpathian National University

FIGURATIVELY-STYLISTIC AND GENRE CONCEPTS UKRAINIAN VOCAL-CHORAL MUSIC ON THE BASIS OF POETRY T.G. SHEVCHENKO

Summary
The article comprehensively views spectrum of T. Shevchenko's poems reflected in the modern chorus creative works of Ukrainian composers. Achievements of the composers working in the last third of XX century – first decade of XX century are subject to analysis. Uncommon composer's techniques promote an extraordinary deep interpretation of the poetic texts by T. Shevchenko. The article also defines the particular qualities typical for the vocal and choral works of that period. It has been reviewed the efficiency of musical language saturation with the national distinctive elements.
Keywords: art Shevchenko national thinking, poetic basis of music, creative style, interpretation of poetic texts, choral Shevchenkiana.

УДК 793(477)

БОЙКІВСЬКИЙ ТАНЕЦЬ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ

Квецко О.Я.
Київська національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
Калуський коледж культури і мистецтв

В статті досліджено характерні особливості бойківського танцю в контексті розвитку українського народно-сценічного танцю. Визначено основні тенденції розвитку бойківського танцю як складової частини вивчення українського танцю в цілому та особливості становлення хореографічних традицій бойків. Окреслено роль фольклорного танцю у формуванні хореографічної культури бойків в Івано-Франківській області.
Ключові слова: хореографічна культура, український танець, бойківський танець, фольклорний танець, етнографічні групи.

Постановка проблеми полягає у становленні бойківського танцю на Прикарпатті та його тенденції розвитку в українській народно-сценічній хореографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що хореографічна культура бойків Прикарпаття другої половини XX – початку XXI століття у сучасних наукових працях не висвітлена. Тому актуальною є потреба у визначенні методологічних основ формування та розвитку фольклорного танцю бойків Івано-Франківської області, особливостей його сценічної обробки, узагальнення досвіду збагачення української хореографічної культури здобутками національного бойківського танцю на Прикарпатті кінця XX – початку XXI століття й на цій основі розробка нових підходів до розвитку хореографії в цілому.

Постановка завдання:
- з'ясувати становлення хореографічної культури бойків та тенденції розвитку фоль-

© Квецко О.Я., 2015

клорного бойківського танцю Івано-Франківської області;

· визначити стильові особливості хореографічної культури бойків Прикарпаття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток хореографічного мистецтва на Прикарпатті має велике значення у становленні культури перед гірських та гірських народів Івано-Франківської області, його повсякденному житті, яке пов'язане з побутом та звичаями кожної етнографічної групи: бойки, лемки, гуцули, опілляни, покутяни. Великий внесок в розвиток хореографічного мистецтва Прикарпаття внесли В. Авраменко, Я. Чуперчук, В. Петрик, Г. Желєзняк, А. Зібаровська. Це видатні дослідники балетмейстери, які залишили нам у спадок «безцінне багатство» – фольклор, який вони збирали та відроджували у своїх танцювальних композиціях: «Гуцулка», «Аркан», «Півторак», «Бойківчанка», «Коломийка», «Вишівський веселий», «Долинський дрібонький» та багато інших. В кожному районі Івано – Франківської області існують хореографічні колективи, які відроджують звичаї та традиції свого району, гордяться своїми здобутками в хореографічному мистецтві, які обов'язково пов'язані з фольклорним танцем.

Серед всіх етнографічних груп Прикарпаття заслуговує на увагу Бойківщина. Назву своєму краєві дала людська спільнота: Бойківщина – край бойків (до речі, так утворені й назви двох суміжних етнографічних регіонів Гуцульщина та Лемківщина). Вчені висунули немало гіпотез для пояснення цієї назви, але жодна з них поки що не прийнята одностайно. По всій Україні розповсюджене прізвище «Бойко», яке безсумнівно вказує українця. У цьому вочевидь проявляється етнічна глибина єдності українського народу. І куди б не закинула доля карпатського бойка, він зажди вкаже на свою родинну приналежність до бойків та водночас ніколи не відділить себе від українців. Основним заняттям населення Бойківщини було сільське господарство, зокрема, землеробство, яке мало глибокі, давні традиції. Другим важливим заняттям було тваринництво. Деяка частина населення займалася торгівлею і різними ремеслами. Найпоширенішими з них було ткацтво, обробка шкіри, кушнірство. Вирощування льону, конопель, виготовлення волокна і пряжі, а з неї – домотканого полотна займали одне з важливих місць у виробничому процесі бойків. На території, яку заселяють бойки, збереглися пам'ятки монументального народного будівництва – дерев'яні каплиці, дзвіниці, церкви.

Знамениті бойки – Юрій Дрогобицький (професор Краківського університету, згодом ректор університету в Болонії), гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, письменники – Іван Франко та Іван Вагилевич, Антін Могильницький, політичний діяч Степан Бандера та багато інших.

Етнографічні групи Прикарпаття до сьогодні зберегли свої звичаї та обряди, які вивчають етнографи, фольклористи, історики. Перед кожним балетмейстером – постановником постає проблема здійснення хореографічної постановки, яка б зацікавила сучасного глядача, але зберегла автентику рідного краю. Тому постає проблема фольклорного матеріалу, а на Західній Україні фольклор – це невичерпне джерело для створення нових сценічних танцювальних композицій на основі принципів обробки фольклорних танців. Багато з хореографічних колективів на сьогоднішній день в своєму репертуарі використовують елементи різних видів хореографічного мистецтва. Сучасне суспільство потребує нових підходів до розвитку хореографії в цілому. Але виховувати підростаюче покоління необхідно на принципах демократизації та відродженні національної культури, вивчати історію відновлювати звичаї та традиції.

Хореографічне мистецтво Прикарпаття відображає в собі автентичність кожної етнографічної групи, які мають у своєму фольклорі багато цікавих танців та знаходиться в стадії пошуку. Гуцули, бойки, лемки, покутяни, опілляни, історичний розвиток яких сягає сивої давнини, зберігають в своєму фольклорі багато цінних та цікавих елементів української народної хореографії. Балетмейстери мають широке поле для досліджень, пошуку, збирання інформації для нових постановок.

Аналіз історико-етнографічного дослідження Бойківщини в цілому є винятково важливим для вивчення загальних закономірностей вітчизняного та світового культуротворчого процесу.

Бойківський танець в контексті розвитку української народно-сценічної хореографії бере свій початок ще з сивої давнини. «Із стародавніх часів танок відображав життя, діяльність, почуття людини. Дослідники первісної культури неодноразово підкреслювали, що танок був невіддільний од пісні» [2, ст. 11].

Хореографічна культура бойків виділяється з поміж інших етнографічних культур Прикарпаття своєю гордовитою манерою виконання, постановкою корпусу, рук, голови, рухами, костюмом, хореографічною лексикою, манерою поведінки. Фольклор є основою бойківських танців. Як у фольклорі, так і у філософії хореографічної культури бойків основними критеріями є визначення цінностей, які є невід'ємною частиною духовного життя. В бойківських танцях відображаються виробничі процеси, звичаї та обряди, особливості світосприйняття, в яких закладені моральні «канони» цієї етнографічної групи, які виділять її з поміж інших регіонів України. Саме такі «канони» виділяються у світоглядних системах населення Бойківщини та висвітлюють елементи міфології, релігії та трудової діяльності. Тому бойки «в своєму хореографічному мистецтві, крім загальних українських рис, виявляють свої специфічні особливості, що збагачують українську національну танцювальну культуру» [4, ст. 10].

Дослідження методів обробки фольклорних танців виступає важливим інструментом дослідження розвитку українського народного танцю в цілому. Вивченням автентичного бойківського танцю займались українські хореографи В. Петрик, А. Зібаровська, О. Голдрич, М. Ляшкевич. Визначне місце у розвитку хореографічної культури бойків займають праці Романа Гарасимчука, який «одним із перших в українській етнографії звернув увагу на наукову продуктивність картографічної методики в народознавчих дослідженнях та класифікації музичних матеріалів» [3, ст. 9].

На думку Романа Герасимчука, основні українські риси бойківських танців збагачені специфічними особливостями: «Бойківські танці виконують-

ся легко, плавно з незначним згинанням коліна» [4, ст. 63]. Відповідно до побудови бойківських танців він поділяє їх на: бойківські коломийкові танці, бойківські козачкові танці, бойківські коломийково-козачкові танці, бойківські танці іншої структури. Аналізуючи праці Р. Гарасимчука, можна здійснити наступний перелік основних фольклорних танців, записаних на території Івано-Франківської області: «Вививанець», «Чабан», «Четвертак» (с. Вишків Долинського району); «Журило» (м. Надвірна), «Бойківчанка» (м. Івано-Франківськ).

Фольклорний танець «Журило» можна побачити в репертуарі Народного ансамблю танцю «Горянка» Надвірнянського будинку культури (керівник – Олена Здольник); танець «Бойківчанка» – в репертуарі Національного академічного ансамблю пісні і танцю «Гуцулія» Івано-Франківської обласної філармонії (постановник – Володимир Петрик); хореографічна композиція «Бойківські коломийки» описана в книзі О. Голдрича «Танцюймо разом» [5, ст. 38]. Найпоширеніший танець бойків Долинського, Рожнятівського та Калуського районів Івано-Франківської області – це полька. Жодна забава, весілля, вечорниці не обходяться без польки. Полька виконується на неглибокому присіданні, інколи пари виконують почергові нахили корпусу то вправо, то вліво. Щоб розбавити звичайну польку, танцюристи переходять на обертові кроки (переступання) в парах на присіданні, які можуть закінчуватися притупом. Притуп виконує тільки чоловік. Це показує його спритність та привертає до себе увагу.

Роман Гарасимчук залишається єдиним етнохореологом, який з науковим підходом підійшов до витоків хореографічної культури бойків, залишивши у спадок зібраний фольклорний матеріал, надзвичайно цінний для сучасних балетмейстерів – постановників.

В період Незалежності України в навчальні плани всіх коледжів культури вводиться дисципліна «Український танець». Це дало поштовх розвитку української народної хореографії на Прикарпатті, оскільки фольклорного матеріалу було дуже багато і використовувався він лише в хореографічних колективах. «Процеси народження і формування того чи іншого танцю проходили по-різному, але в основі їх завжди лежала діалектична взаємодія колективної і індивідуальної творчості, коли рухи, фігури, придумані одним чи декількома хореографами чи танцюристами, видозмінювались, збагачуючись фантазією багатьох» [1, ст. 297].

Український народно-сценічний танець – це вид хореографічного мистецтва, в структуру якого входить вивчення танців всіх регіонів України та є окремою дисципліною в початкових мистецьких навчальних закладах (школах мистецтв), в закладах культури I-IV рівня акредитації. В структуру навчальної програми дисципліни «Український танець» входить вивчення характерних особливостей танців всіх регіонів України. Сьогодні багато митців намагається відтворити самобутність свого рідного краю, особливості регіональних звичаїв. Україна, займає велику територію та поділена на окремі регіони, кожний з яких має в своєму складі різну кількість областей, а області в свою чергу мають наявність районів. І кожна область, а то і кожний район яскраво відрізняються один від одного як в хореографії, так і в музиці, в одязі та своїх звичаях. Окремим розділом дисципліни «Український танець» є вивчення танців Карпатського регіону України. Аналіз навчальних програм С. Зубатова, Т. Борисенко доводить, що вивчення бойківського танцю є важливим в контексті розвитку українського танцю в цілому і тому потребує ретельного наукового дослідження.

Хореографічна лексика кожної етнографічної групи Прикарпаття відрізняється своїм характером та манерою виконання, має яскраво виражений національний колорит. Бойківська хореографічна культура має певний комплекс рухів та свою специфічну манеру виконання. Це виражається в постановці рук, корпусу, голови. Найбільш важлива риса хореографічної лексики бойків – її природність. Роботу по вивченню характерних особливостей бойківського танцю можна визначити за певною структурою:

- географічне положення етнічної групи;
- звичаї та традиції;
- костюм, бутафорія та реквізити;
- стильові особливості лексичної основи бойківських танців;
- музичний супровід, який характерний для бойківського танцю;
- сценічна обробка бойківських танців;
- зразки народної хореографії бойківського хореографічного мистецтва.

Серед відомих бойківських танців на Прикарпатті є «Долинський дрібонький», «Бойківські забави», «Вишківський веселий», «Бойківчанка», «Бойківське весілля», «Бойківський кручений», «Любаска». Ці хореографічні композиції мають своє глибоке коріння та заслуговують, щоб їх внесли до зразків українського народно-сценічного танцю.

Висновки. Хореографічне мистецтво як один з видів мистецької палітри етнографічних груп Прикарпаття має глибинні витоки, традиції. На них базуються закономірності і тенденції сучасного хореографічного мистецтва Івано-Франківської області. Формування та розвиток бойківського танцю на Прикарпатті відбувалось під впливом історичних, етнографічних та соціальних перетворень. Вплив фольклору на розвиток репертуару професійних та аматорських колективів на Прикарпатті посідає одне з визначних місць. Про це свідчить аналіз роботи хореографічних колективів Прикарпаття та виявлено основні тенденції сценічної обробки фольклору, що так необхідно для молодих балетмейстерів-початківців. Слід визначити, що систематизація історичних даних, на основі яких проводилась розробка перспектив збереження історично-сформованих стильових особливостей бойківських танців Прикарпаття, дає змогу в майбутньому глибоко вивчати хореографічну лексику, характер та манеру виконання танців в бойківському характері.

Викладачі хореографії та практикуючі балетмейстери в своїй роботі керуються крилатим висловом про те, що той хто не знає свого минулого-не достойний майбутнього. Зважаючи на такий змістовно-філософський дороговказ М. Грушевського своїм нащадкам сучасні аматорські і професійні хореографічні колективи у своїх хореографічних постановках реалізують наступність світоглядних ідей, які пронизують елементи бойківських танців.

Список літератури:

1. Бігус О. О. Стильові особливості народної хореографічної культури Прикарпаття / О. О. Бігус // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. пр. / НАКККіМ. – К.: Мiленiум, 2011. – Вип. 19. – С. 288-298.
2. Боримська Г. Самоцвіти українського танцю / Г. Боримська. – К.: Мистецтво, 1974.
3. Гарасимчук Р. Народні танці українців Карпат. Кн. 1. Гуцульські танці / Р. Гарасимчук; Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2008. – 608 с.
4. Гарасимчук Р. Народні танці українців Карпат. Кн. 2. Бойківські і лемківські танці / Р. Гарасимчук; Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2008. – 318 с.
5. Голдрич О. С. Танцюймо разом: танці з репертуару народних ансамблів вишів м. Львова: «Черемош», «Полонина», «Підгір'я». – Львів: Сполом, 2006. – 288 с.

Квецко О.Я.
Киевская национальной академии руководящих кадров культуры и искусств,
Калушский колледж культуры и искусств

БОЙКОВСКИЙ ТАНЕЦ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО НАРОДНО-СЦЕНИЧЕСКОГО ТАНЦА

Аннотация
В статье исследованы характерные особенности бойковского танца в контексте развития украинского народно-сценического танца. Определены основные тенденции развития бойковского танца как составной части изучения украинского танца в целом и особенности становления хореографических традиций бойков. Определены роль фольклорного танца в формировании хореографической культуры бойков в Ивано-Франковской области.
Ключевые слова: хореографическая культура, украинский танец, бойковский танец, фольклорный танец, этнографические группы.

Kvetsko O.Ya.
Kyiv National Academy of Culture and Arts,
Kalush College of Culture and Arts

BOYKO'S DANCE IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN FOLK STAGE DANCE

Summary
In the article the characteristics Boyko dance in the context of Ukrainian folk stage dance. The main trends Boyko dance as part of the study of Ukrainian dance in general and peculiarities of choreographic traditions Boyko. Outlined role in the formation of folk dance choreography Boyko culture in Ivano-Frankivsk region.
Keywords: choreographic culture, ukrainian dance, boiko`s dance, folk dance, ethnic groups.

УДК 658.827

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТРУКЦІЇ ЧАЙНОЇ ЕТИКЕТКИ

Колоскова Г.М., Орябинська Л.П.
Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Проведено аналіз проблем, що виникають при використанні пакетованого чаю. Розглянуто поширені конструкції чайних етикеток та визначено їх недоліки, які тягнуть за собою незручності їх використання. Запропоновано удосконалену конструкцію чайної етикетки у вигляді паперового літачка. Обґрунтовано доцільність використання запропонованої конструкції, розроблено схему її складання. Досліджено відповідність чайної етикетки розробленої конструкції вимогам, які висуваються до упаковки.
Ключові слова: конструкція, етикетка, чай, чайний пакетик, збирання.

Постановка проблеми. Ті, хто волею смаку або умов життя всім іншим напоям віддає перевагу чаю, прекрасно знають, що представляє з себе чайний пакетик, – це мішечок, в якому знаходиться чай. Неодмінним атрибутом більшості пакетиків є шнурочок, за який їх зручно діставати з чашки (з нього можна навіть вичавити заварку, обернувши шнурочок навко-

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

© Колоскова Г.М., Орябинська Л.П., 2015

ло чайної ложки з мішечком). На іншому кінці шнурочка розташовується етикетка у вигляді ярличку, за який власне і тримається споживач. Саме ця етикетка, створена в першу чергу для зручності споживача, надає багато незручностей при споживанні пакетованого чаю.

Більшість чайних ярличків дуже заважають розмішувати цукор і пити чай. Якщо ярличок великий, він займає корисну площу поверхні чаю. Якщо ж він маленький, то завжди існує проблема попадання його в чай. Для запобігання цього люди зазвичай обкручують ярличок навколо ручки чашки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує велика кількість конструкторських та дизайнерських рішень чайних ярличків (див. рис. 1). Здебільшого вирішення проблеми попадання ярличка до чаю базується на закріпленні його на кромці чашки або наданні йому форми, завдяки якій він може триматися на поверхні чаю.

Будь-яка з таких конструкцій має суттєвий недолік – ярличок контактує з напоєм, а оскільки зазвичай на чайні етикетки наносять поліграфію, то існує велика імовірність попадання фарби у продукт харчування з подальшим погіршенням смаку, або й навіть з отруєнням споживача. Адже при неякісному друці папір може бути перенасичений синильною кислотою, епоксидною смолою, акрилатами, алюмінієм, міддю, цинком, тощо.

Альтернативним напрямом вирішення означеної проблеми є використання для виготовлення ярличків нетрадиційних матеріалів: металів, полімерів, комбінованих матеріалів, які при контакті з рідиною виключають розчинення у ній. Але застосування такого підходу здорожує ярличок та ускладнює його утилізацію після використання.

Рис. 1. Приклади чайних ярличків

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, можна виділити ряд проблем, з якими стикається споживач при використанні, а виробник чи замовник – при виготовленні пакетованого чаю (див. табл. 1).

Окремо слід також виділити необхідність відтворення дизайну та зовнішнього вигляду, адже ярличок-етикетка має не лише бути носієм реклами, але і мати привабливий та цікавий вигляд для широкого кола споживачів, що збільшить конкурентоспроможність даного виду чаю на ринку.

Наявність навіть однієї проблеми з наведеного вище переліку може не тільки роздратувати споживача, але й навіть нанести шкоду його здоров'ю.

Таблиця 1

Проблеми, пов'язані з виготовленням та використанням чайних етикеток

Підходи до створення чайних етикеток	Перелік основних проблем
Використання традиційних конструкцій та матеріалів	1. Потрапляння фарби та шкідливих продуктів поліграфії у чай 2. Незручність виймання пакету
Використання ускладнених конструкцій	1. Нераціональне використання матеріалу 2. Технічна складність виготовлення
Використання нетрадиційних матеріалів	1. Економічна нерентабельність 2. Технічна складність виготовлення 3. Проблеми при утилізації

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розробка удосконаленої конструкції чайної етикетки, яка відповідатиме комплексу вимог, а саме: є зручною у використанні, не контактує з продуктами харчування, має привабливий зовнішній вигляд, відповідає всім вимогам, що пред'являють до упаковки

Виклад основного матеріалу. У роботі представлено конструкцію етикетки для чайного пакетика, яка за формою являє собою літачок, складений з паперу (рис. 2).

Рис. 2. Загальний вигляд чайної етикетки

Незважаючи на простоту виконання, така конструкція має багато переваг у порівнянні з іншими, а саме:

1. Практичність у використанні.

Наявність ребр жорсткості і правильно підібраний розмір унеможливлюють попадання етикетки у чай навіть під час наливання у чашку окропу; для зручності етикетку можна розташувати у ручці чашки (рис. 3).

Рис. 3. Варіанти розташування етикетки у чашці

2. Простота складання.

Схему розгортки літачка і послідовність його складання представлено на рис. 4 та рис. 5 відповідно.

Розгортка має прямокутну форму, що спрощує її розкладку під штанцювання. Лінії біговки прямі і не перетинаються, що робить можливим автоматизувати процес складання. Таке розташування ліній перегину забезпечує наявність ребр жорсткості. В результаті виходить проста і міцна конструкція.

3. Реклама і форма.

Майже всі існуючі на ринку етикетки пакетованого чаю мають незаперечну перевагу, а саме розміщення на них реклами. Представлена у роботі конструкція також передбачає площину, яку можна використати для розміщення логотипа, інформації про компанію чи товар, тощо.

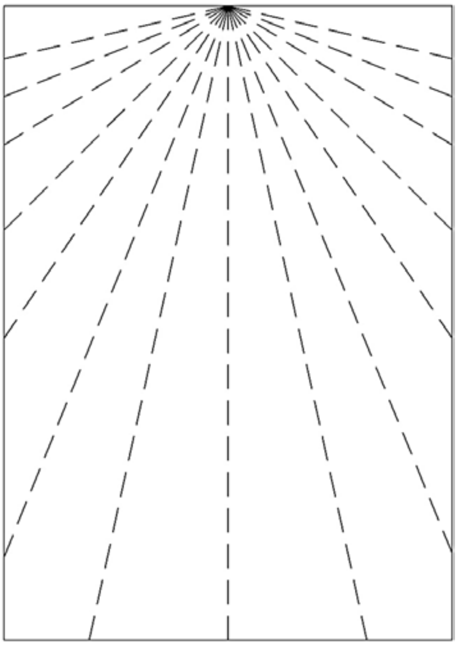

Рис. 4. Схема розгортки літачка

Може здатися, що такий дизайн підходить лише для реклами авіаліній, або авіаперевезень, але це не відповідає дійсності. Згідно з асоціаціями, які викликає у людей паперовий літачок, це можуть бути будь-які рекламні слогани, що своїм сенсом мають подорожі, мрію, зірки, сяяння, шлях, старт, небо, зліт, романтику, невагомість, точність, тощо. Отже запропонований макет може бути використаний для реклами будь-якої компанії або товару, які необхідно представити на ринку. При такій конструкції інформаційна площина (крила «літачка») майже весь час знаходиться перед очима споживача, незалежно від того, де розташована етикетка (рис. 3). Це робить рекламу більш ефективною, а етикетку такої конструкції, як наслідок, більш привабливою для рекламодавця.

4. Мрія

Така нестандартна конструкція має ще одну цікаву, але непомітну на перший погляд перевагу. Літак ще по-іншому називають небесної птицею, і тому він дуже сильно пов'язаний з небом. А небо, як відомо, спонукає мріяти...

Оскільки чайна етикетка знаходиться у тісному контакті з харчовими продуктами і в певному сенсі є упаковкою для пакетика, вона повинна відповідати усім вимогам, що висуваються до упаковки. Вимоги до упаковки встановлюються виробниками товарів, транспортними та складськими організаціями, центром стандартизації, метрології та сертифікації за участю санітарно-епідеміологічного комітетів та Міністерства охорони здоров'я і фіксуються в стандартах на продукцію, спеціальних стандартах на упаковку для певних видів продукції, технічних умовах на виробництво пакувальних матеріалів та упаковки, в методологічних вказівках, інструкціях, нормах за визначенням гігієнічних і мікробіологічних показників, контрактах і договорах на поставку продукції, а також в законі про захист прав споживачів.

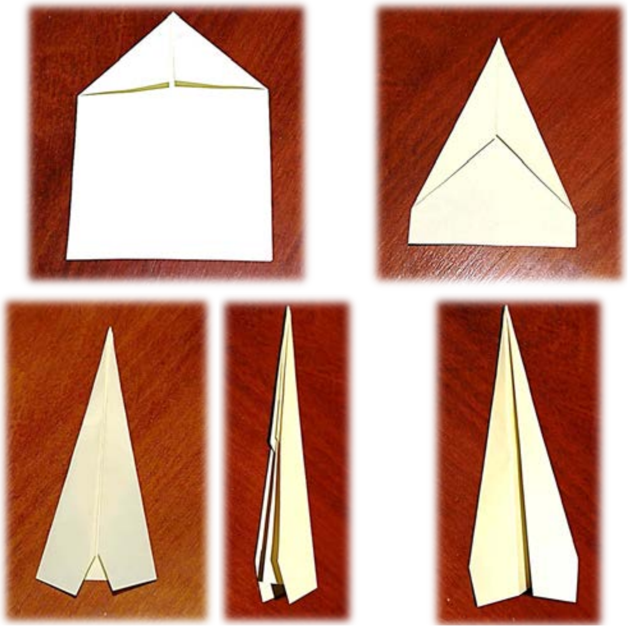

Рис. 5. Послідовність складання літачка

Загалом упаковка – поняття багатогранне, навіть суперечливе, оскільки, з одного боку, вона полегшує життя споживачеві, а з іншого – нещадно експлуатує його свідомість в прагненні залучити його до товару. У зв'язку з цим до функціональних властивостей упаковки часто пред'являються протилежні вимоги. Сукупність вимог можна розділити на три групи: основоположні, маркетингові і додаткові. Перевіримо відповідність етикетки наведеної конструкції цим вимогам.

У число основних вимог до упаковки входять:

1. Безпека – запропонована конструкція не стикається з споживаним продуктом (чаєм), етикетка розташовується безпосередньо на верхній кромці чашки або склянки (рис. 2), або у отворі ручки чашки (рис. 3), а отже не створює жодної загрози.

2. Екологічність – етикетку вироблено з паперу, який, як відомо, дуже швидко руйнується, не завдаючи істотної шкоди навколишньому середовищу.

3. Надійність – оскільки конструкція не контактує з продуктом, вона добре зберігається, не втрачаючи своїх властивостей.

4. Сумісність – завдяки тому, що етикетка виготовлена з паперу, вона не здійснює негативного впливу на продукт.

5. Економічна ефективність – паперова упаковка є найдешевшою сировиною для упаковки, її утилізація також не становить особливої складності і не потребує створення нового виробництва, а отже етикетка запропонованої конструкції цілком задовольняє цій вимозі.

До маркетингових вимог належать:

1. Наявність естетичних властивостей – етикетку можна виготовити з паперу будь-якого кольору і підібрати текст необхідного стилю і відтінку.

2. Підвищення цінності – при споживанні продукту етикетка запропонованої конструкції не потрапляє у чашку, дозволяє легко вийняти з неї пакетик чаю, а її розмір забезпечує розміщення більш інформативної реклами. Це робить її конкурентоздатною в порівнянні з етикетками інших конструкцій.

3. Адекватність продукту – оскільки кожний виробник чаю може використовуватися папір різного типу та кольору, ця вимога також виконується.

Додаткові вимоги включають в себе:

1. Складування – етикетка наведеної конструкції легко і швидко складається, утворюючи при цьому плоску форму.

2. Транспортабельність – оскільки при складанні етикетка отримує компактну плоску форму, чайні пакетики, оснащені такими ярличками, легко можна укладати до коробок невеликих розмірів, що робить зручним транспортування даного продукту.

Висновки і пропозиції. Таким чином, чайна етикетка конструкції типу «літачок» дозволяє вирішити усі основні проблеми, пов'язані з виготовленням та використанням пакетованого чаю. Вона відповідає всім вимогам до упаковки, наведеним вище. Окрім цього, її форма допоможе споживачеві в коротку обідню перерву розслабитися, помріяти і відновити свої розумові сили.

Оскільки розміри етикетки суттєво залежать від діаметру чайної чашки (або склянки), доцільним видається проведення подальших досліджень для визначення оптимальних геометричних параметрів ярличків, виготовлених з різних видів паперу з урахуванням їх міцності.

Список літератури:

1. Ефремов Н. Ф. Тара и ее производство: Учебное пособие / Н. Ф. Ефремов. – М.: МГУП, 2001. – 312 с.
2. Шершнев Е. С. Тара и упаковка в современной экономике / Е. С. Шершнев, В. Г. Ларионов, Д. И. Гудвин. – М.: Родник, 1996. – 216 с.

Колоскова А.Н., Орябинская Л.П.
Национальный аэрокосмический университет имени Н.Е. Жуковского
«Харьковский авиационный институт»

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОНСТРУКЦИИ ЧАЙНОЙ ЭТИКЕТКИ

Аннотация
Проведен анализ проблем, которые возникают при использовании пакетированного чая. Рассмотрены распространенные конструкции чайных этикеток и описаны их недостатки, влекущие за собой неудобство в использовании. Предложена усовершенствованная конструкция чайной этикетки в виде бумажного самолетика. Обоснована целесообразность использования предложенной конструкции, разработана схема ее сборки. Исследовано соответствие чайной этикетки разработанной конструкции требованиям, предъявляемым к упаковке.
Ключевые слова: конструкция, этикетка, чай, чайный пакетик, сборка.

Koloskova G.M., Oryabinska L.P.
National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

IMPROVEMENT OF THE TEA LABEL DESIGN

Summary
The problems arising when using tea bags are analyzed. Widespread designs of the tea labels are examined and their shortcomings, entailing disadvantages of their use, are described. The improved design of the tea label in the form of paper airplane is proposed. The expediency of using the proposed design is substantiated, its diagram of the assembly is developed. Compliance of tea labels of the developed design to the requirements, imposed on the packaging, is investigated.
Keywords: design, label, tea, tea bag, assembly.

АРХІТЕКТУРА

УДК 711.57

ВПЛИВ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ НА ФОРМУВАННЯ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Ковальська Г.Л.
Київський національний університет будівництва і архітектури

Навчальні заклади різного рівня та профілю освіти в межах певного житлового утворення пропонується об'єднувати в територіальні освітні округи. В округах створюються окремі базові заклади, де зосереджені сучасні освітні ресурси. В статті розглянуто формування різних типів освітніх округів в умовах адміністративно-територіальної реформи України. З метою удосконалення методики формування територіальних освітніх округів запропоновано визначення параметрів освітніх округів. Встановлено, що створення таких округів на рівні об'єднаних територіальних громад ефективне не тільки у педагогічному, але і в архітектурно-містобудівному аспекті.
Ключові слова: адміністративно-територіальна реформа, освітні округи, мережа навчальних закладів, об'єднані територіальні громади.

Постановка проблеми. Створення повноцінних, добре оснащених загальноосвітніх шкіл – одна з найактуальніших соціальних та архітектурно-містобудівних проблем. Як свідчать дослідження педагогів та прогресивний вітчизняний і зарубіжний досвід, для створення за місцем проживання якісної навчально-методичної та матеріально-технічної бази доцільно в межах певного житлового утворення створити систему взаємопов'язаних навчально-виховних закладів, які надавали б у комплексі повноцінну освіту та були б територіально доступні для кожної дитини.

Навчальні заклади різного рівня та профілю освіти в межах певного житлового утворення пропонується об'єднувати в територіальні освітні округи, в яких створюються окремі базові заклади, де зосереджені сучасні освітні ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі створення територіальних освітніх округів у сільській місцевості присвячено наукове дослідження у галузі педагогіки Осадчого І.Г. [5] Формуванню малокомплектних шкіл у територіальних освітніх округів присвячено наукове дослідження у галузі архітектури Тишкевич О.П. [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Постановою Кабінета Міністрів України у 2010 р. було затверджено положення «Про освітній округ». На основі запропонованої у 2012 р. Кабінетом Міністрів України методики було розпочато створення освітніх округів на територіях різних областей України. В залежності від типів населених пунктів, щільності населення, адміністративно-територіальних взаємозв'язків в багатьох адміністративних районах сформовано від 1-2 до 8-10 територіальних освітніх округів. Кількість та склад навчальних закладів в цих об'єднаннях, радіуси обслуговування населення законодавчими документами не встановлені. Нормативна база щодо формування територіальних об'єднань навчальних закладів також в Україні відсутня. Неузгодженість меж територіальних освітніх округів з межами адміністративних районів, невідпрацьований механізм координації діяльності суб'єктів освітнього округу, відсутність чітких вимог щодо кількісних показників новостворених територіальних об'єднань навчальних закладів ускладнюють процес формування освітніх округів.

Формулювання цілей статті. З метою удосконалення методики формування територіальних освітніх округів в умовах адміністративно-територіальної реформи України необхідно розглянути різні типи освітніх округів та запропонувати їх відповідні параметри.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територіальний освітній округ – це один із реальних, обгрунтованих теоретично та перевірених педагогічною практикою напрямків забезпечення якісної та доступної загальної освіти, який дозволяє ефективно використовувати наявні державні кошти, а також залучати додаткові надходження для забезпечення освітнього процесу.

Схвалена у 2014 р. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [1] спрямована на формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян. Концепція впливає і на підходи до формування територіальних об'єднань навчальних закладів, встановлення їх меж, складу, кількісних показників. Відповідно до концепції адміністративно-територіальний устрій країни складається з трьох рівнів:

– базового (адміністративно-територіальні одиниці – територіальні громади/об'єднані/);
– районного (адміністративно-територіальні одиниці – райони);
– регіонального (адміністративно-територіальні одиниці – області, м. Київ і Севастополь, Автономна Республіка Крим).

На час розробки Концепції в Україні утворено близько 12 тис. територіальних громад (сіл, селищ, міст), у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становить менш як 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах – менш як 1 тис. осіб, а у 1129 громадах – менш як 500 осіб, у більшості з них не утворено виконавчі органи відповідних сільських рад, відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Органи місцевого самоврядування таких громад практично не можуть здійснювати надані їм законом повноваження [1]. Для вирішення даної проблеми Концепцією пропонується створення об'єднаних територіальних громад.

Територіальна громада за новою Концепцією – це спільнота мешканців, жителів населе-

© Ковальська Г.Л., 2015

них пунктів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста, районів у містах, що наділені правом самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішній межі територіальних громад, що об'єднались. Межі областей залишаться незмінними, а зміни територіального розмежування відбудуться в середині областей.

Громада утворюється шляхом об'єднання поселень навколо центру економічної активності (місто, селище), де розташовані основні місця працевлаштування мешканців навколишніх поселень та наявні кращі, ніж у найближчих поселеннях, елементи бюджетної та інженерної інфраструктури та транспортної доступності. Максимальна віддаленість поселень від центру громади визначається базовими вимогами надання соціальних послуг на цьому рівні, серед яких одним із основних є термін доставки учнів до загальноосвітньої школи шкільним автобусом (15-20 хв.).

Фахівцями пропонується моделювання об'єднаних територіальних громад за наступними умовами:

– відстань від адміністративного центру громади до найвіддаленішого населеного пункту не більше 20 км шляхами сполучень;

– середня чисельність об'єднаної громади 9 тис. осіб;

– середня кількість населених пунктів 16;

– середня площа громади 400 км.кв.

До компетенції громади входять питання дошкільної, шкільної, позашкільної освіти. На рівні району розглядаються школи-інтернати загального профілю та спеціалізовані. Професійна технічна освіта, вища освіта першого і другого рівня акредитації входять до компетенції області. Вищою освітою третього і четвертого рівня акредитації (інститути й університети) розглядаються на рівні держави.

На основі затвердженої Концепції необхідно передбачити подальше формування територіальних освітніх округів, як основи для здійснення безперервної рівно доступної дошкільної, загальної середньої, позашкільної та професійно-технічної освіти, допрофесійного навчання незалежно від місця проживання, що відповідає затвердженим в останні роки законодавчим документам [2, 3, 4].

Залежно від величини території, що обслуговується, фахівцями рекомендується виділяти такі типи навчальних утворень: шкільний освітній округ, міжшкільний освітній округ, районний освітній округ, регіональний та міжрегіональний освітній округ [5].

Шкільний освітній округ є освітнім утворенням найнижчого рівня. Він формується з загальноосвітнього закладу I-III ступеню, закладів I-II і I ступенів. Шкільний освітній округ формується в межах транспортної доступності від загальноосвітнього закладу I-III ступеню, який в даному утворенні є опорним закладом.

Міжшкільний освітній округ є освітнім утворенням більш високого рівня. Він формується з опорного загальноосвітнього закладу I-III ступеню, закладів I, I-II, I-III ступенів. Міжшкільний освітній округ формується в межах транспортної доступності від опорного загальноосвітнього закладу I-III ступеню.

Шкільний та міжшкільний освітні округи є основою для отримання якісної повної загальної середньої освіти. Територія обслуговування міжшкільним та шкільним освітнім округом визначається радіусом транспортної доступності опорного загальноосвітнього закладу. Як правило, опорний навчальний заклад, як і профільні навчальні заклади, розміщується в адміністративному центрі громади. Виходячи з основних умов об'єднання громад, запропонованих розглянутою Концепцією, можна запропонувати радіус транспортної доступності до опорного навчального закладу не більше 15 км. Таким чином рекомендується визначати границі шкільних та міжшкільних освітніх округів в межах об'єднаної територіальної громади. На рисунку показаний приклад розмежування територіальних освітніх округів, що співпадають з межами об'єднаних територіальних громад Чернівецької області після адміністративно-територіальної реформи.

Спираючись на моделювання об'єднаних територіальних громад можна запропонувати наступні параметри шкільних та міжшкільних освітніх округів для сільської місцевості:

– середня площа території освітнього округу – 400 км.кв.;

– середня чисельність учнів початкових шкіл I ступеня (1-4 класи) – 324 учня (36 учнів на 1000 жителів);

– середня чисельність учнів шкіл II ступеня (5-9 класи) – 405 учнів (45 учнів на 1000 жителів);

– середня чисельність учнів шкіл III ступеня (10-11 класи) – 126 учнів (14 учнів на 1000 жителів);

– середня чисельність учнів, що отримають освіту (після 9 класу) у професійно-технічних навчальних закладах – 45 учнів;

Такі параметри можливі, якщо прийняти наступні розрахункові показники:

– на території навчального округу живе 9000 мешканців;

– на 1000 жителів – 100 дітей шкільного віку.

В залежності від місцевих умов можливе формування одно-, дво-, триступеневих функціональних моделей освітніх округів. Одноступеневі округи складаються з загальноосвітніх закладів I-III ступенів, двоступеневі – з загальноосвітніх закладів I-III і I-II ступенів, триступеневі – з загальноосвітніх закладів I-III, I-II і I ступенів.

Районний освітній округ – територіальна освітня система, до складу якої входять усі навчальні заклади та освітні установи адміністративного району. Районний освітній округ може мати декілька опорних навчальних закладів з більш розвиненою матеріально-технічною базою, що розраховується на кількість учнів, які мешкають в радіусі транспортної доступності від опорних шкіл. Районний освітній округ може включати шкільні та міжшкільні освітні округи. Якщо в межах територій шкільних та міжшкільних освітніх округів здійснюється щоденне обслуговування учнів, то в районному освітньому окрузі передбачається періодичне обслуговування учнів, а також навчання у школах-інтернатах.

Регіональний освітній округ може включати також професійно-технічну освіту і формується

в межах області. Міжрегіональний освітній округ створюється для професійно-технічної та вищої освіти, розвитку фундаментальної та прикладної науки в країні.

На структуру й роботу шкільної мережі впливають демографічні умови і такі параметри розселення, як розмір населеного пункту, відстань між поселеннями, стан і рівень розвитку автошляхів [6].

При вирішенні питань формування перспективної структури шкільної мережі необхідно враховувати:

– перспективні зміни в системі розселення, кількості і розмірів населених пунктів,

– перспективні зміни дорожніх умов,

– систему культурно – побутового обслуговування населення регіону, що визначає місця концентрації закладів і підприємств громадського призначення, їх ієрархію, соціально – культурні і виробничі зв'язки.

Висновки. Територіальні освітні округи забезпечують організаційні та навчально-методичні передумови для підвищення якості дошкільної та загальної освіти. Створення таких округів на рівні об'єднаних територіальних громад ефективне і в архітектурно-містобудівному аспекті, так як відкриває реальні можливості удосконалення функціональних та архітектурно-планувальних якостей навчальної бази при раціональному та економічному її використанні, оптимізації територіальних ресурсів, підвищенні архітектурної виразності забудови за рахунок комплексних взаємопов'язаних проектних рішень.

Список літератури:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні».
2. Постанова КМУ від 27 серпня 2010 р. № 777 «Про затвердження Положення про освітній округ».
3. Наказ МОНУ від 21 жовтня 2013 р. № 1456 «Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі».
4. Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року».
5. Осадчий І. Г. Освіта сільського регіону: теорія і технологія управління розвитком: Монографія / І. Г. Осадчий. – К.: Шкільний світ, 2005 р. – 260 с.
6. Тишкевич О. П. Архітектурно-планувальна організація сільських малокомплектних шкіл: дис. ... канд. арх.: 18.00.02 / Тишкевич О. П.; КНУБА. – К., 2010. – 192 с.

Ковальская Г.Л.
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

ВЛИЯНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ РЕФОРМЫ НА ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОКРУГОВ НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ

Аннотация
Учебные заведения разного уровня и профиля образования в пределах определенного жилого образования предлагается объединять в территориальные образовательные округа. В округах создаются отдельные базовые учреждения, где сосредоточены современные образовательные ресурсы. В статье рассмотрено формирование различных типов образовательных округов в условиях административно-территориальной реформы Украины. С целью усовершенствования методики формирования территориальных образовательных округов предложено определение параметров образовательных округов. Установлено, что создание таких округов на уровне объединенных территориальных общин эффективное не только в педагогическом, но и в архитектурно-градостроительном аспекте.
Ключевые слова: административно-территориальная реформа, образовательные округа, сеть учебных заведений, объединенные территориальные общины.

Kovalska G.L.
Kiev National University of Construction and Architecture

THE IMPACT OF ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL REFORM ON FORMATION EDUCATIONAL DISTRICT IN UKRAINE

Summary
Educational institutions of different levels and fields of study in a particular housing formation proposed to combine the territorial educational districts. In some districts created the basic institutions, where the modern educational resources. In the article the formation of different types of educational districts in the administrative-territorial reform in Ukraine. To improve the method of forming regional education districts asked to determine the parameters of educational districts. It is established that the creation of such districts at the level of communities united not only effective in the pedagogical, but also in the built aspect.
Keywords: administrative-territorial reform, educational districts, a network of educational institutions, municipalities combined.

УДК [697.7:697.975.3].62-67:62-69

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВЕ – ПУТИ ПЕРЕХОДА К ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЮ В ГОРОДАХ УКРАИНЫ

Русева Я.П.
Одесская национальная академия пищевых технологий

Изучены основные энергетические проблемы украинских городов на примере г. Одесса. Рассмотрены особенности и преимущества инновационого подхода к архитектуре. На основе необходимости снижения энергозатрат жилыми домами украинских городов предложено внедрение строительства «пассивных домов», как наиболее энергоэффективных из существующих. На основе климатических условий и природных ресурсов местности предложены наиболее подходящие варианты альтернативного энергоснабжения зданий. Также описаны основные мероприятия для повышения энергоэффективности старой городской застройки без использования возобновляемых источников энергии.
Ключевые слова: энергоэффективность, энергосбережение, «пассивный дом», солнечные электростанции, ветрогенераторы, тепловые насосы.

Постановка проблемы. В последние годы при анализе положения нашей страны на макроэкономическом уровне все шире применяются специфические термины «энергетическая безопасность» и «эффективность энергопользования», охватывающие весь комплекс вопросов, связанных с надежностью энергообеспечения, социально-экономического развития государства на данный момент и перспективу [1, с. 74].

С градостроительных позиций есть практический смысл использовать эти емкие и содержательные понятия для оценки способности региональных и местных систем энергоснабжения обеспечивать развитие социальной, экономической и экологической сфер городов при воздействии внешних факторов, т.е. устойчивости функционирования и развития их энергетики.

Анализ последних исследований и публикаций. Экономическая эффективность энергопользования характеризуется величиной суммарных приведенных затрат ($З_{уд}$) по каждому звену энергетического процесса, отнесенных на единицу потребленной энергии [2, с. 61-66].

В настоящее время коэффициент полезного использования первичного энергоресурса (КПИ) и $З_{уд}$ по городу не определяются, что не позволяет достоверно характеризовать уровень эффективности использования энергоресурсов. Применяемые ныне показатели – удельные расходы условного топлива и удельные затраты на производство тепловой и электрической энергии на энергоисточниках безусловно имеют важное практическое значение, однако они охватывают только генерирующее звено процесса энергоиспользования. Вне поля зрения остаются наиболее ущербные звенья, где потери энергии весьма велики, а стоимость этих потерь наибольшая: сети транспорта и конечного потребления энергии.

Отличие комплексных показателей энергетической и экономической эффективности от ныне применяемых весьма велико. Например, для существующих систем централизованного теплоснабжения с коэффициентом полезного действия (КПД) генерирования тепловой энергии около 82% значение КПИ, включая значительные потери в тепловых сетях и через ограждающие конструкции зданий, составляет не более 45%.

Основным препятствием для применения комплексных показателей энергоэффективности в текущем управлении городским энергохозяйством и проектировании является отсутствие фактических данных по потерям и затратам в звеньях распределительного транспорта и потребления энергии. Необходимы значительные усилия, направленные на то, чтобы знать, где и сколько мы теряем энергии и во что эти потери обходятся [2, с. 94-98].

Однако, на данный момент авторы проектов, предлагая качественные архитектурно-планировочные решения, при освещении вопросов энергоснабжения вынуждены пользоваться материалами специализированных организаций энергетической отрасли, в которых на данный момент приоритет отдается централизованным системам энергоснабжения с крупными энергоисточниками, протяженными и дорогими энергосетями.

Среди комплекса мероприятий по обеспечению энергетической безопасности страны, направленных на повышение эффективности энергопользования, в первую очередь следует отнести [2, с. 132]:

– экологическое и экономическое обоснование использования местных энергетических ресурсов;

– повышение энергетической эффективности инженерной инфраструктуры населенных мест путем применения новейших технологий и сокращения потерь первичных ресурсов;

– обоснование применения индивидуальных и локальных систем энергоснабжения, конкурирующих с централизованным энергоснабжением;

– разработку дифференцированных критериев энергетической безопасности городов, согласующихся с энергетической политикой и состоянием энергоснабжения страны в целом.

По данным Минэнергоугольпрома Украины, общая установленная мощность электростанций в целом по стране на начало 2014 г. составляла 54,5 ГВт, из которых 51% приходится на тепловые электростанции (ТЭС), 25% атомные электростанции (АЭС), 10% гидроэлектростанции и гидроаккумулирующие электростанции (ГЭС и ГАЭС), 12% теплоэлектроцентрали (ТЭЦ), блокстанции и другие объекты, около 2% на возобновляемые источники энергии, такие, как ветровые (ВЭС) и солнечные (СЭС) электростанции, что является катастрофически мизерным [3].

© Русева Я.П., 2015

Как следствие, в проектных предложениях по развитию энергетики городов превалирует ориентация на существующую морально и технически устаревшую инфраструктуру, требующую либо огромных материальных вложений на реконструкцию, либо останется и дальше непозволительно расточительной и нерациональной.

Поэтому, современная архитектура должна не только формировать новый облик городов, но и создавать комфортные условия для жизни людей, а также снижать энергозатраты.

Применение альтернативных источников энергии и сохранение ресурсов непосредственно связано с современными технологиями строительства и экоадаптации существующего жилья. Экоадаптация необходима не только тем, кто планирует строительство нового дома, но и для создания комфортного и чистого пространства в уже существующей квартире или офисе.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. В условиях развивающейся рыночной экономики традиционный подход вступает в противоречие с реальной жизнью и в долгосрочных градостроительных проектах становится неприемлемым.

Поскольку генеральные планы рассматривают далекую перспективу развития городов, то при их разработке необходимо учитывать не только текущую ситуацию в энергоснабжении потребителей, но и сценарии развития систем энергоснабжения в будущем.

Непременным условием решений по обеспечению энергетической безопасности в городах должна стать высокая энергоэффективность и экологичность, способствующая привлечению инвестиций и развитию рыночных отношений в сфере энергоснабжения [4, с. 133-134].

На сегодняшний день в Украине приобрели известность и начали воплощаться в жизнь множество европейских проектов, направленные на минимизацию энергозатрат и негативного воздействия на окружающую среду от жилой застройки, наиболее интересным из которых является, так называемый, «пассивный дом» [5].

Такой подход к современной архитектуре является инновационным и перспективным, т.к. теплопотери в таком энергоэффективном доме предотвращаются благодаря конструктивным особенностям здания, в которых используются современные энергосберегающие технологии и высокоэффективные теплоизоляционные материалы.

В связи с тем, что энергозатраты и теплопотери в «пассивном доме» сводятся к минимуму для энергоснабжения наиболее эффективным является использование нетрадиционных и возобновляемых источников энергии (энергия ветра, солнечная и геотермальная энергия, низкопотенциальная теплота наружного воздуха, грунта, подземных и поверхностных вод) [6, 39-45].

Повышение энергоэффективности за счет инноваций в архитектуре является актуальным и для г. Одесса, одного из городов-милионников Украины, а соответственно и одного из крупнейших потребителей энергетических ресурсов в стране.

Цель статьи. Изучить возможности сокращения энергопотребления жилой застройкой украинских городов на примере г. Одесса и предложить варианты повышения энергоэффективности городской застройки с использованием инноваций в архитектуре и возобновляемых источников энергии.

Изложение основного материала. На сегодняшний день энергоснабжение города происходит от централизованных систем электро-, газо- и теплоснабжения.

Основную часть электричества Одесса получает от нескольких крупных электростанций страны (Южноукраинской АЭС, Каховская ГЭС и Днестровской ГЭС мощностью 2850 МВт, 351 МВт и 702 МВт, соответственно), а небольшая часть энергии закупается из Молдовы. Остальное электричество город получает от теплоэлектроцентрали (ТЭЦ) мощностью 32 МВт [7].

Газоснабжение в городе также централизовано как и во всех крупных городах Украины. До недавних пор развитие газификации было основным в процессе урбанизации территорий и удовлетворения потребностей населения в источниках топлива. Однако, в связи со значительным ростом стоимости этого вида топлива стал актуальным поиск других его источников.

Централизованные системы теплоснабжения с теплоэлетроцентралями, районными котельными и протяженными тепловыми сетями также были и остаются доминирующими и в нашем городе. В то же время за последнее десятилетие энергетическая и экономическая эффективность этих систем заметно упала как в результате сокращения тепловых нагрузок потребителей, изношенности тепловых сетей, так и вследствие ухудшения показателей работы оборудования.

Одновременно с этим у потребителей тепловой и электрической энергии появилась возможность создания собственного энергосберегающего жилого пространства с использованием индивидуальных энергоисточников, и число таких зданий стало интенсивно возрастать.

В Европе принята следующая классификация энергоэффективных зданий: дома низкого энергопотребления (ДНЭ), дома с ультранизким энергопотреблением (ДУЭ) и пассивные не требующие отопления.

В табл. 1 приведены теплоэнергетические характеристики малоэтажных зданий различной степени энергоэффективности.

Таблица 1

Расход тепловой энергии по видам зданий в Украине

Индивидуальный жилой дом общей площадью 140 м^2	Годовой расход тепла, кВт, ч/м^3 год	Удельная потеря тепла, Вт ч/м^2
Дома старой застройки (до середины 90-х гг.)	600	125
Дома согласно ДБН 2.2-15-2005	150	70
Дома низкого энергопотребления	70	14-32
Дома ультранизкого энергопотребления	30-15	14-7
Современный пассивный дом	меньше 15	меньше 7

Источник: разработка автором по источнику [5]

Для пассивного дома энергопотребление составляет около 10% от удельной энергии на единицу объема, потребляемой большинством современных зданий. В идеале пассивный дом является независимой энергосистемой, вообще не требующей расходов на поддержание комфортной температуры воздуха и воды.

Основным принципом проектирования энергоэффективного дома является использование всех возможностей сохранения тепла, что сводится в следующую концепцию:

– Рационализация архитектурно-планировочного решения.

– Хорошая теплоизоляция всех частей здания. Для утепления стен, кровли и фундамента используются высокоэффективные утеплители по тепловым свойствам эквивалентно кирпичной кладке толщиной шесть-восемь метров.

– Использование трехкамерные стеклопакеты с низким показателем теплопередачи.

– Особое внимание уделяется тонкой работе с так называемыми мостиками холода (стыки элементов, металлические части, углы здания), через которые активно теряется тепло.

– Герметизация здания.

В пассивном доме нет необходимости в применении традиционных систем отопления, вентиляции, кондиционирования, водоснабжения. Отопление нулевого дома осуществляться благодаря теплу, которое выделяют люди, в нем живущие, бытовыми приборами и альтернативными источниками энергии. Незначительное отопление требуется лишь в период отрицательных температур.

В любом случае при выборе типа топливных источников и вида систем электро- и теплоснабжения необходимы технико-экономические расчеты, обосновывающие степень эффективности их применения в.

Город Одесса расположен на юге Украины на берегу Черного моря (соленость – 13 г/л). В связи с этим, в целом климат Одессы умеренно континентальный с мягкой зимой и теплым (иногда знойным) летом [8].

Среднегодовая температура воздуха составляет 10,1°С, наиболее низкая она в январе (1,7°С), наиболее высокая – в июле (+21,4°С). В последние 100-120 лет температура воздуха в Одессе, равно как и в целом на Земле, имеет тенденцию к повышению. На протяжении этого периода среднегодовая температура воздуха повысилась по меньшей мере на 1,0°С.

Наибольшая скорость ветра наблюдается в январе-феврале и в среднем составляет 4,6 м/с, а наименьшая в июне-июле (3,2 м/с). Наибольшую повторяемость в Одессе имеют северные ветры, а наименьшую – юго-восточные.

Наименьшая облачность наблюдается в августе, а наибольшая – в декабре. В среднем в год наблюдается около 53 ясных, 185 облачных и 128 пасмурных дней, при чем основной период ясной погоды наблюдается с мая по октябрь.

В связи с этими данными, перспективными направлениями развития энергосберегающего градостроительства является использование возобновляемых источников энергии для индивидуального энергоснабжения, таких как:

– солнечная энергия;

– ветровая энергия;

– осмотическая энергия;

– энергия кипения низкотемпературных жидкостей.

Солнечная энергия обладает рядом преимуществ, к которым можно отнести возобновляемость данного источника энергии, бесшумность, отсутствие вредных выбросов в атмосферу при переработке солнечного излучения в другие виды энергии [9].

В связи с тем, что солнечная погода в Одессе наблюдается в течение теплого полугодия, применение солнечных батарей наиболее эффективно именно в это время, что является недостатком в их использовании.

Для обеспечения частного дома электроэнергией, достаточной для освещения и работы приборов, нужно соединить 8-10 солнечных баратей размером 65 см на 100 см мощностью 150-160 Вт.

Вообще, чтобы обеспечить енегосистему квартиры в многоквартирном доме мощностью 1,5 кВт, достаточно солнечной батареи мощностью в 1 кВт. Для этого можно использовать стены домов с солнечной стороны здания.

Многочисленные практические эксперименты позволяют рекомендовать универсальную схему решения задач солнечной электростанций для разных городских объектов, в состав которой входят (рис. 1) [10]:

– модуль солнечных батарей на основе отдельных фотоячеек;

– контроллер;

– накопительные аккумуляторы электрической энергии;

– инвертор.

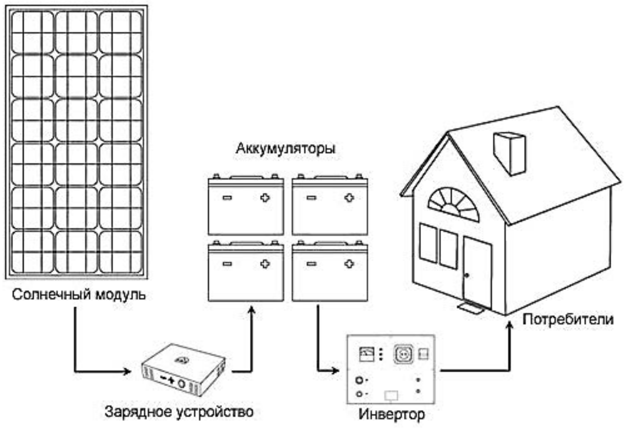

Рис. 1. Схема индивидуальной солнечной электростанции

Источник: [10]

Для того, чтобы обеспечить непрерывность электрообеспечения здания круглогодично и не зависеть от интенсивности солнечного излучения, его суточного и сезонного ритма в схему вводят дополнительный источник электроэнергии. Таковыми могут быть центральная электросеть или дизель-генератор.

Но лучшим вариантом такого источника энергии может стать ветрогенератор (рис. 2). Это связано как с очевидными его экологическими преимуществами, так и с преобладанием ветренной погоды в Одессе именно в период инсоляционной недостаточности, т.е. в холодное полугодие.

Чтобы заставить турбину работать, хватит ветра скоростью 2,5-3 м/с, поэтому ветрогенератор всегда будет подпитывать систему параллельно с солнечными батареями. Планировочным решением для многоквартирных домов может стать расположение ветрогенераторов на крыше.

Преимуществом ветряного генератора является, прежде всего, то, что в ветряных местах, ветер можно считать неисчерпаемым источником энергии. Кроме того, ветрогенераторы, производя энергию, не загрязняют атмосферу вредными выбросами.

К недостаткам устройств по производству ветряной энергии можно отнести непостоянство силы ветра и малую мощность единичного ветрогенератора. Также ветрогенераторы известны тем, что производят много шума, вследствие чего их стараются строить вдали от мест проживания людей.

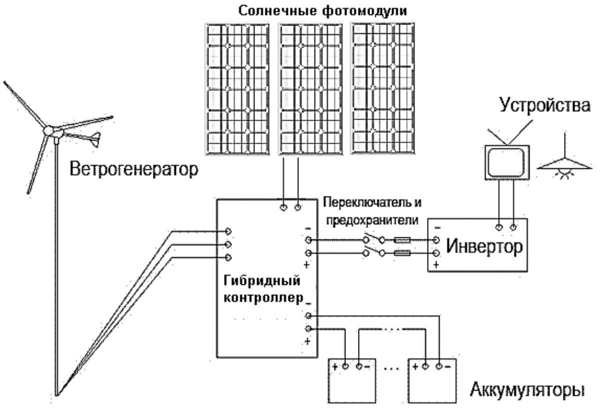

Рис. 2. Схема индивидуальной ветро-солнечной электростанции

Источник: [10]

В связи с тем, что Одесса – это город у моря, существует еще один новый, но очень перспективный способ получения электроэнергии, который можно использовать для энергообеспечения города в целом [11, с. 34]. Это преобразование осмотической энергии в электрическую при опреснении морской воды, что сможет к тому же решить проблему недостатка пресной воды.

Расчеты показывают, что при солености морской воды 35 г/л за счет явления осмоса создается перепад давления 2 389 464 Паскаля или около 24 атмосфер. На практике это эквивалентно плотине высотой 240 метров.

Но кроме давления еще очень важной характеристикой является селективность мембран и их проницаемость. Ведь турбины вырабатывают энергию не от перепада давления, а благодаря расходу воды. Подходящая осмотическая мембрана должна выдерживать давление, превышающее в 20 раз давление в привычном водопроводе. При этом иметь высокую пористость, но задерживать молекулы солей. Совершенствование структуры дешевого полиэтилена позволило создать конструкцию спиральных мембран, пригодных для использования в производстве осмотической энергии.

Это направление развития энергетики имеет очевидные преимущества, но на данный момент находится на стадии исследования.

Чтобы избежать негативных последствий и достигнуть мировых стандартов в теплообеспечении индивидуального жилья, необходимо предпринять активные усилия по снижению теплопотерь.

К таким элементам для нашего города, прежде всего, следует отнести установление оптимальных пропорций в развитии централизованного и децентрализованного теплоснабжения, определение величины и обоснованных масштабов использования местных энергетических ресурсов.

Сверхнормативные тепловые потери в сетях в настоящее время оплачиваются потребителями и мало волнуют централизованную систему в части их устранения. Предлагаемый системный подход делает это обстоятельство наглядным и обосновывает необходимость совершенствования самих децентрализованных систем, в частности применяя тепловые насосы. Последние, являясь экологически чистыми источниками теплоснабжения, могут размещаться непосредственно у потребителя, что не только исключает тепловые потери в сетях, но и повышает КПД процесса генерирования теплоты до уровня, при котором использование электрической энергии оказывается энергетически и экономически обоснованным [12].

Тепловой насос забирает низкотемпературное тепло подземного источника, чтобы отдать его отопительной системе дома. Из чего это тепло извлекать, для теплового насоса не имеет значения. Для него годятся и грунт, и подземные воды, и вода со дна ближайшей реки. Единственное требование: температура этого источника не должна круглый год опускаться ниже 1°С. Все, что теплее этой отметки, подходит, чтобы тепловой насос его тепловую энергию выжал, усилил, и заставил работать на обогрев дома.

Стабильным источником тепла является грунт. Его способность сначала накапливать энергию солнца, а потом подолгу ее хранить, обеспечивает одинаковую температуру земли на глубине, распложенной ниже точки промерзания. Грунтовая вода также хорошо хранит однажды полученное от солнца тепло. На большой глубине ее температура держится на отметке +4°С, это означает, что она может быть эффективным теплоносителем. Чтобы заставить это тепло работать на обогрев дома, на участке бурится скважина, куда опускают трубу теплового насоса.

Образно говоря тепловой насос – это «холодильник наоборот» (рис. 3). Кипящие при низкой температуре жидкости (фреон, углекислота и другие), циркулирующие во внешнем коллекторе на глубине 1,5-2,0 м получают тепло от земли (0-+2°С) и закипают.

По трубам газ поступает в дом. Компрессор сжимает газ, газ при конденсации выделяет тепло, которое нагревает циркулирующий через тепловой насос теплоноситель (вода, антифриз). Нагретая жидкость поступает в бойлер-термос, от которого с помощью циркуляционных насосов теплоноситель поступает в коллектор теплого пола или в батареи. Так как температура теплоносителя (без дополнительного электроподогрева) невысока 40-50°С, то наиболее эффективным будет применение в качестве системы отопления водяных теплых полов.

Экологические преимущества теплового насоса по сравнению с традиционным отоплением:

– снижение использования добываемой энергии на 34%;

– уменьшение выбросов CO_2 на 62%;

– снижение периодических затрат на эксплуатацию зданий (обслуживание) на 44% по сравнению с системами отопления, основанными на газовых бойлерных установках.

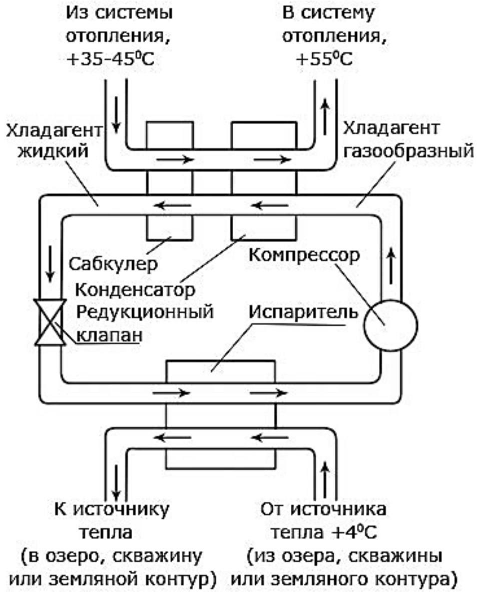

Рис. 3. Схема теплового насоса

Источник: [12]

С помощью внедрения таких альтернативных источников энергоснабжения можно снизить до 30% энергозатраты и старой застройки.

Однако, дома старого типа можно совершенствовать и делать более энергоэффективнымис помощью следующих действий [13]:

– Замена ламп накаливания на светодиодные (табл. 2а), которые действительно позволяют существенно экономить электроэнергию, а, следовательно, и денежные средства, не смотря на довольно высокую стоимость (на каждую потраченную гривну, вложенную в покупку современной лампы, в среднем можно сэкономить около семи).

– Использование энергосберегающих электроприборов (табл. 2б).

– Качественное утепление, выполненное в соответствии со всеми стандартами и требованиями для конкретного дома, позволит сократить расходы в разы. Утеплено должно быть все: потолок и крышу, стены и фундамент, окна, современные пластиковые или деревянные стеклопакеты прекрасно справляются с задачей сохранения тепла.

Выводы и предложения. Сверхнормативные тепловые потери в сетях в настоящее время оплачиваются потребителями и мало волнуют централизованную систему в части их устранения. Предлагаемый системный подход делает это обстоятельство наглядным и обосновывает необходимость совершенствования самих децентрализованных систем, в частности применяя тепловые насосы. Последние, являясь экологически чистыми источниками теплоснабжения, могут размещаться непосредственно у потребителя, что не только исключает тепловые потери в сетях, но и повышает КПД процесса генерирования теплоты до уровня, при котором использование электрической энергии оказывается энергетически и экономически обоснованным.

Таблица 2а

Классификация энергоэффективности осветительных ламп

Тип лампы	Класс энерго-эффективности*
Светодиодные лампы	A
Компактные люминесцентные лампы с открытой колбой	A
Компактные люминесцентные лампы с закрытой колбой	A-B
Галогеновые лампы с инфракрасным покрытием	B
Галогенные лампы с ксеноном на 230 В	C
Обычные галогенные лампы на 12–24 В	C
Обычные галогенные лампы на 230 В	D–F
Лампы накаливания	E–G

Таблица 2б

Класс энергоэффективности для электроприборов

Класс энерго-эффективности*	Фактическое потребление энергии с загрузкой машины одним килограммом белья на стандартной программе
A	не выше 0,68 кВт·ч
B	0,68-0,81 кВт·ч
C	0,81-0,93 кВт·ч
D	0,93-1,05 кВт·ч
E	1,05-1,17 кВт·ч
F	1,17-0,39 кВт·ч
G	свыше 0,39 кВт·ч

** 7 определенных классов энергоэффективности: A, B, C, D, E, F, G. Тот или иной класс присваивается технике в зависимости от кВт, потребляемых ею. А высокий показатель энергоэффективности, а B…G более низкие. Хотя на сегодняшний день существует еще три класса: A+, A++, A+++, которые обозначают максимальную энергоэффективность.*

Источник: [13]

Не смотря на то, что внедрение таких мероприятий для повышения энергоэффективности городской застройки довольно дорогостоящее, это имеет ряд как экологических так и экономических преимуществ:

– сокращение или полное отсутствие отрицательного воздействия на окружающую среду процесса выработки энергии;

– в среднем срок окупаемости таких источников энергии составляет около 15 лет, но по истечении данного срока, вложения практически отсутствуют еще в течение порядка 10 лет;

– стоимость 1 кВт такой энергии примерно в 1,5-2 раза ниже традиционной;

– полная независимость от государственных изменений в сфере энергетики.

В целом, возможностей для повышения энергоэффективности жилой застройки достаточно, и с каждым днем их становится только больше.

Практическая ценность комплексного подхода к показателям энергоэффективности состоит в том, что они являются индикатором эколого-энергетической безопасности функционирования и развития городов и показывают, где сосредоточены основные резервы энергос-

бережения, открывают возможность оптимального вложения финансовых средств по звеньям энергетического процесса. Кроме того, используя показатели энергоэффективности, можно сопоставлять различные города по уровню энергопотребления и оценивать эффективность предлагаемой стратегии развития их местной энергетики и энергосбережения.

Список литературы:

1. Воропай Н. И. Энергетическая безопасность – надежность систем энергетики – надежность энергоснабжения: соотношение понятий и аспектов исследования [Текст] / Н. И. Воропай, Л. Д. Криворуцкий, Н. И. Пяткова // Мет. вопросы исследования надежности больших систем энергетики. – Мурманск, 1996. Вып. 48. – С. 74-80.
2. Борголова Е. А. Энергосбережение и повышение энергетической эффективности: Учеб. пособие для ответственных за энергосбережение [Текст] / Е. А. Борголова, Ф. Ф. Лавриненко, Ю. Ф. Тихоненко, А. В. Стежко, В. А. Брянцев, М. К. Агеев, Ю. Г. Жокин. – Москва, 2013. – 349 с.
3. Эффект рикошета, или как избежать кризиса неплатежей в энергетике Украины [Электронный ресурс], 2015. – URL: http://gazeta.zn.ua/energy_market/effekt-rikosheta-ili-kak-izbezhat-krizisa-neplatezhey-v-energetike-ukrainy-_.html
4. Карпов В. Н. Новаторство в высшем энергетическом образовании АПК и решение отраслевой энергетической проблемы [Текст] / В. Н. Карпов, З. Ш. Юлдашев // Успехи современного естествознания. – 2012. – № 12. – С. 133-134.
5. Буравченко С. «Пасивні» будинки – енергоефективне житло майбутнього [Текст] / С. Буравченко, Ф. Ламмаєр, В. Гершкович, В. Бєльчиков, Л. Ніколаєв, Д. Чубенко, В. Ніколаєв // Будівельний журнал 2010. № 1. – С. 12-13.
6. Иванух Р. Природно-ресурсный потенциал Украины и пути повышения эффективности его использования [Текст] / Р. Иванух, Б. Данилишин // Экономика Украины. – 1995. – № 11. – С. 39-45.
7. Лозинский В. М. Светить всегда [Электронный ресурс] / В. М. Лозинский, В. Н. Колесников, Е. С. Катков // Энергетика и Электрификация, 2001. – № 9. URL:http://www.oblenergo.odessa.ua/index.php/ua/about/istoriya
8. Вишневским В. И. Климат Одессы [Электронный ресурс], 2007. – URL: http://www.meteoprog.ua/ru/climate/Odesa/
9. Технические характеристики основного оборудования и принцип работы солнечной электростанции [Электронный ресурс], 2005. URL: http://cetus.org.ua/princip-raboty-pv-station.html
10. Схемы работы солнечной электростанции [Электронный ресурс], 2014. – URL: http://www.termocool.ru/products/shemy-raboty-solnechnoj-elektrostantsii
11. Алексеев Б. А. Возобновляемые источники энергии за рубежом [Текст] / Б. А. Алексеев //Энергетика за рубежом. Приложение к журналу «Энергетик». – 2005. – С. 33-42.
12. Принцип работы теплового насоса: как преобразовывает тепло, схема и устройство [Электронный ресурс], 2014. – URL: http://term.od.ua/blog/princip-raboti-teplovogo-nasosa/
13. Полянина Л. Ю. Экономичная бытовая техника. Маркировка энергоэффективности от А до G [Текст] / Л. Ю. Полянина // Энергосвет. – 2014. – № 1(32). – С. 22-23.

Русєва Я.П.
Одеська національна академія харчових технологій

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МІСТОБУДУВАННІ – ШЛЯХИ ПЕРЕХОДУ ДО ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ У МІСТАХ УКРАЇНИ

Анотація
Вивчено основні енергетичні проблеми українських міст на прикладі м Одеса. Розглянуто особливості та переваги інноваційного підходу до архітектури. На основі необхідності зниження енерговитрат житловими будинками українських міст запропоновано впровадження будівництва «пасивних будинків», як найбільш енергоефективних з існуючих. На основі кліматичних умов і природних ресурсів місцевості запропоновано найбільш підходящі варіанти альтернативного енергопостачання будівель. Також описані основні заходи для підвищення енергоефективності старої міської забудови без використання поновлюваних джерел енергії.
Ключові слова: енергоефективність, енергозбереження, «пасивний будинок», сонячні електростанції, вітрогенератори, теплові насоси.

Ruseva Y.P.
Odessa National Academy of Food Technologies

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN URBAN DEVELOPMENT – TRANSITION TO ENERGY SAVING IN THE CITIES OF UKRAINE

Summary
The basic energy problems of Ukrainian cities are studied by the example of Odessa. The features and advantages of the innovative approaches to architecture are considered. On the basis of need to reduce energy consumption of Ukrainian city dwellings prompted the introduction of «passive houses» construction as the most energy-efficient of the existing ones. On the basis of climatic conditions and natural resources of the area the most suitable options for alternative energy buildings are offered. The main activities to improve the energy efficiency of old urban areas are also described without the use of renewable energy sources.
Keywords: energy efficiency, energy conservation, «passive house», solar power plants, wind turbines, heat pumps.

УДК 726.54

ВІЙСЬКОВІ ПРАВОСЛАВНІ ХРАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ПОЛЬЩІ 1831-1915 РОКІВ

Сергіюк І.М.
Національний університет водного господарства і природокористування

У цій статті проаналізовано основні типи військових православних церков на території Центральної Польщі у період входження до складу Російської Імперії з 1831-1915 років. Виділено та проілюстровано основні типи військових церков: муровані та дерев'яні, новозбудовані, перебудовані, пристосовані. Проаналізовано типовий проект військової гарнізонної церкви, затверджений для будівництва по всій імперії. Прослідковано подальший стан та використання даних храмів до сьогодення.
Ключові слова: військовий храм, Царство Польське, полк, візантійський стиль, типовий проект, ревіндикація.

Постановка проблеми. Період перебування багатьох європейських держав у складі Російської Імперії, у тому числі і Польщі, залишив значний відбиток на архітектурі міст. Зокрема це стосується і військового храмового будівництва, адже підсилення православного фундаменту військових у католицькому середовищі повинно було сприяти зміцненню їх позицій. Становище військових храмів змінювалось залежно від суспільно-політичних процесів у країні: будівництво нових у імперський період, передача католицькій парафії – у період ревіндикації, знищення – у міжвоєнний період. Саме тому дослідження багатьох з них можливе лише за наявними архівними та графічними джерелами – старими поштівками, що збереглись.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженнями православних церков Центральної Польщі займались такі дослідники як К. Сокол і А. Сосна у своїй праці, що двічі перевидавалась «Куполи над Віслою», Г. Сенкевич «Церкви у країні костелів», також був складений перелік з описами церков армії та флоту Г. Цитовичем, видані огляди та пам'ятні книжки Варшавської, Калішської, Келецької, Ломжинської, Люблінської, Петрівської, Плоцької, Радомської, Седлецької і Сувалківської губерній з 1900–1914 роки.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз військової храмової архітектури Польщі періоду перебування у складі російської Імперії, що залишило значний відбиток у історії країни. Насадження православ'я у католицькій країні за рахунок будівництва храмів за традиційними канонами у період військової експансії і подальша ре віндикація призвели до численних перебудов та функціональних трансформацій досліджуваних будівель, що тривають і сьогодні.

Виклад основного матеріалу. У період з 1815 до 1918 року значна частина центральної території Польщі входила до складу Російської імперії. Царство Польське було утворене сучасними Люблінським, Лодзьким, Мазовецьким, Підляським та Свєнтокшинським воєводствами згідно з рішенням Віденського конгресу 1815 року після перебудови Європи у результаті Наполеонівських війн.

Після Листопадового повстання 1830-1831 років число російських військових на території Польщі значно збільшилося. Відповідно зросла і кількість духовенства, яке було дуже необхідне полкам імператорської армії, що перебували на завойованих територіях. А той факт, що основною релігією Речі Посполитої був католицизм, ще більше загострювало ситуацію. Дуже часто за відсутності православних церков, військові молились у католицьких костелах, що було неприпустимим для командування.

Для дислокованих солдатів та офіцерів облаштовували православні храми у декілька способів:

– використання приміщень казарм, де жили військові;

© Сергіюк І.М., 2015

– пристосування існуючих будівель під православні церкви (колишні костели, приватні будинки тощо);

– нове будівництво православних військових храмів.

Пристосування існуючих приміщень полягало у встановленні на будівлі купола, прибудованій дзвіниці або стоячій окремо. Таким чином була облаштована церква 23-го піхотного Низовського полку, що дислокувався під Остовумом-Ломжинським. Церква займала перший поверх триповерхової цегляної казарми. У 1890 році до неї був прибудований зовнішній вівтар, а напроти входу споруджена двоярусна дзвіниця з шатровим склепінням і куполом. Інколи споруджувались одночасно і купол над вівтарем, і дзвіниця. Таким чином було перебудовано 4-им драгунським Новотроїцько-Катеринославським полком церкву з одноповерхової дерев'яної казарми. Всередині встановлено новий іконостас, над вівтарем споруджено невелике склепіння з куполом, поряд кам'яна дзвіниця.

У деяких будівлях перебудовували головний вхід, акцентуючи призначення будівлі. Таким чином перебудована будівля казарми 5-го гусарського Александрійського полку у м. Каліш: полкова церква, що знаходилась на другому поверсі, мала значні розміри – 30 м у довжину, 13 м у ширину і 6,5 м у висоту. На церковній площі була споруджена кам'яна дзвіниця з трьома цибулевидними куполами.

Були випадки будівництва дерев'яних церков на полігонах, де відбувались навчання військових. Одним з перших полкових храмів була церква 19 Єгерського полку у м. Кутно, облаштована у 1818 році у міщанському домі. До 90-х років XIX століття усі полкові церкви розміщувались у залах, кімнатах і їдальнях пристосованих для молитов.

Якщо проаналізувати схему розміщення військових церков (рис. 1) (як пристосованих, так і новозбудованих), то можна простежити, що у одній місцевості знаходилось декілька храмів, не лише у Варшаві або губернських містах, але і у повітових, а також у невеликих населених пунктах. Це пояснюється устроєм самої армії, де основною одиницею був полк, що мав свою назву, номер, покровителя, емблему, полкове свято, характеристики і форму. Полкова церква була невід'ємною частиною полку. У зв'язку з тим, що полки часто змінювали місце дислокації, приміщення храмів переосвячувались і використовувались новими власниками.

У 1865-1915 роках у Центральній Польщі було збудовано більше 80 храмів, у тому числі і військових. У перші роки будувались шатрові церкви у відповідності з традиціями придворного архітектора К. Тона. До них за стилем були близькими однокупольні шатрові церкви, запроектовані М. В. Трусовим. У той же час споруджувались еклектичні храми, наприклад церква Святих Кирила та Мефодія у м. Чехонстова і церква Святих Апостолів Петра і Павла у м. Каліш. Для останнього вперше у Польщі були використані характерні елементи візантійського стилю – напівкруглі куполи. У цьому стилі пізніше було побудовано ще багато церков. Серед них храм Святого Миколи Чудотворця у м. Влоцлавек, собор Вознесіння Христового у м. Кельце тощо. Кращими представниками цього стилю були архітектори С. У. Соловйов та В. І. Якунін. Також серед авторів були Микола Трусов, Володимир Покровський, Селенс, Петро Феддерс, Василь Андросов, Микола Сичов, Леонтій Бенуа. Залучались і місцеві архітектори: Анджей Голонський, Адам Іджковський, Ян Якуб Гайя, Броніслав Бродзіка-Жоховський, Генрик Яблонський, Йозеф Гурський, Йозеф Піус Дзеконський, а також італієць Антоніо Кораццего.

У повітових містах будувались невеликі прості церкви з одним цибулеподібним куполом і шатровою дзвіницею. На початку XX століття у Царстві Польському з'явились храми, що мали елементи модерну і стилізовані під певні історичні епохи, наприклад церква Святого Алексія у м. Прушкув і м. Скерневіце.

Для храмів Царства Польського була характерна серійність. Якщо побудована церква у архітектурному

Рис. 1. Схема розташування військових православних церков у 1831-1918 роках на території Центральної Польщі

Джерело: розроблено автором за даними [8]

плані виявлялась вдалою, то швидко споруджувалось декілька її повторів. Першим з таких повторів була церква Святого Георгія Переможця у м. Новогеоргіївськ (фортеця Модлін) за проектом варшавської цитадельної церкви Святого князя Олександра Невського. На початку 1870-х років за проектом церкви Святої Марії Магдалини на Празі у м. Варшава був збудований храм Святих Кирила і Мефодія у м. Чехонстова. Одноголові візантійські церкви, що відрізнялись лише деталями, з'явились на початку XX століття відразу у декількох містах.

У 1900 році військовий міністр О. М. Куропаткін наказав розробити проект військової церкви, що була б стандартизованою, недорогою у будівництві і в той же час вміщувала близько тисячі солдат. Імператор Микола II затвердив проект авторства інженера Ф. М. Вержбицького, який поєднав однонавову базиліку у плані з тридільним об'ємом, характерним для православних храмів (шатрова дзвіниця над входом, трапезна і верх з великим світловим барабаном у східній частині). Зовнішнє оздоблення виконано у відкритій цеглі. Цей проект відповідав принципу досягнення максимальної ефективності з мінімальними витратами (рис. 2).

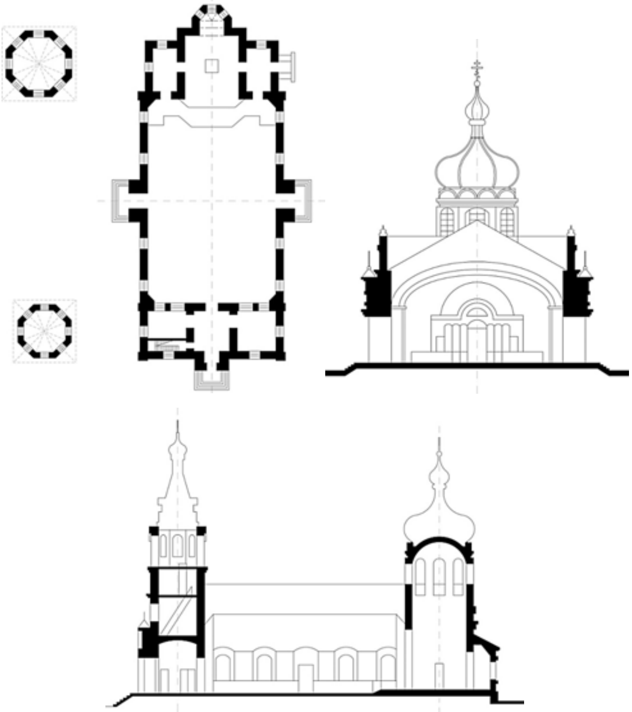

Рис. 2. Проект типової полкової церкви. Арх. Ф. М. Вержбицький (авторська обробка): а) план; б) поперечний розріз; в) поздовжній розріз.

Незабаром розпочалося будівництво військових церков за зазначеним проектом по всій імперії, зокрема і на території Польщі. До початку Першої Світової війни було збудовано близько п'ятдесяти православних військових церков, з яких за типовим проектом споруджено у містах: Августов, Варшава, Козеніце, Коньське, Люблін, Мінськ Мазовецький (колишній Новомінськ), Остролека, Пулави, Пшасниш (колишній Прасниш), Сташув (табл. 2). Всі вони практично ідентичні, винятком була церква в м. Козеніце збудована зі спрощенням – не передбачено головного куполу над вівтарем.

Багатші військові церкви будувались за індивідуальними проектами у гвардійських полках, де проходила службу найзаможніша знать. Найголовнішими з них були три храми – у м. Варшава, м. Скерневіце і м. Кельце (табл. 1).

Таблиця1

Основні гвардійські храми Центральної Польщі

№ з/п	Назва храму, місця розташування та полку	Первинний вигляд храму	Сучасний стан
1.	м. Варшава. Церква Святого Архистратига Михаїла збудована для Литовського лейб-гвардійського полку у 1894 році		Була зруйнована під час ревіндикації у період II Речі Посполитої
2.	м. Скерневіце. Церква Різдва Господнього у збудована для 38 Тобольського полку у 1903 році		Під час війни будівля дещо постраждала. Пізніше передана католицькій парафії, реконструйована: знесені купол та дзвіниця.
3.	м. Кельце. Церква Святого Миколая Чудотворця збудована для 6 стрілецького полку у 1904 році		У 1916 році австрійська армія облаштувала у ній табір для військовополонених, а потім перетворила на склад. У 1926 року – діючий костел зі збереженим первісним виглядом.

Панування Російської імперії у Польщі завершилось у 1915 році після окупації краю німецькими військами. Більшість російських мешканців евакуювалась разом з військовими, і церкви залишились без прихожан. Деякі з них постраждали від обстрілів, багато розграбували, інші переобладнали під гарнізонні кірхи та костели. Всередині церков влаштовували нові вівтарі, ставили лави, встановлювали органи.

Швидкі зміни відбулись у 1918 році, коли Польща здобула незалежність. У польському суспільстві виникла потреба реваншу і знищення усього, що нагадувало російське панування. Таке становище посилила війна 1920 року, коли Червона Армія підійшла до околиць Варшави. Найбільше це відбилось на храмах як головних символах російської епохи. У цей період було розпочато процес ревіндикації – масову експропріацію православних церков і передавання їх католикам, уніатам, рідше – протестантам.

Нові власники відразу перебудовували будівлі, щоб зовнішній вигляд не нагадував про своє

первинне призначення. Прибирали «російські» елементи – куполи і православні хрести, збивали декоративні деталі і карнизи, повністю перероблювали інтер'єри, прибирали іконостаси і замальовували фрески. Лише одиниці могли впізнати у будівлі колишню церкву.

Таблиця 2

Перелік військових храмів, збудованих за типовим проектом на території Центральної Польщі

№ з/п	Назва храму, місця розташування та полку	Первинний вигляд храму	Сучасний стан
1.	м. Августов. Церква Святого Миколи Чудотворця збудована для 104 Багратіоновського піхотного полку у 1910 році		
		Діючий костел. Купол і дзвіниця зняті, у 80-х роках XX століття над входом зведена модерні стична вежа.	
2.	м. Варшава. Церква Святих Апостолів Петра і Павла		
		У 1920 році передана протестантській громаді. Замінені куполи і дзвіниці, збиті лиштви і декор. На сьогодні – євангелістична кірха.	
3.	м. Козеніце. Церква Покрови Божої Матері збудована	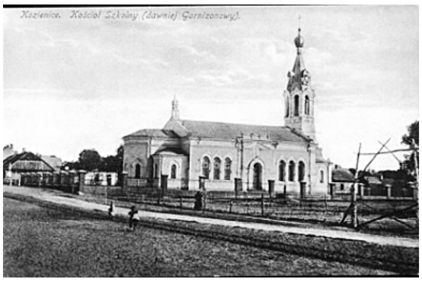	У 1918 році – гарнізонний храм, у 1938-1939 роках – знесена. На її місці збудовано школу з використанням будівельних матеріалів.
4.	м. Конське. Церква Ікони Божої Матері Знамення збудована для 25 Смоленського і 27 Вітебського піхотних полків у 1903 році		З травня 1915 року – занедбана. У 1936 році – продана приватним власникам, а пізніше розібрана. На її місці у 1946 році встановлено пам'ятник на честь подій двох Світових воєн.
5.	м. Люблін. Церква Матері Божої Грузинської збудована для 69 Рязанського піхотного полку у 1903 році		
		Діючий католицький костел.	

Лише у декількох храмах був збережений первинний вигляд з невеликими змінами, наприклад військова церква в м. Кельце, Святих Кирила та Мефодія у м. Честохова, військова церква Святого Алексія у м. Лодзь. Більшість церков були розібрані, а матеріали використали при будівництві інших будівель. У першу чергу були зруйновані церкви у колишніх губернських і повітових містах, ті, які розташовувались на центральних площах або головних вулицях, а також «найпишніші», щоб своїм виглядом не «затьмарювали» міста. Процес знесення церков досяг свого апогею в середині 20-х років XX століття і тривав аж до початку Другої Світової війни.

У повоєнній Польщі ставлення до церков виходило із засад соціалізму: байдуже – їх не зносили, але і не відбудовували. Зміна ситуації відбулась в останні десятиліття. Поступово змінилось ставлення до історичних подій першої половини XX століття, зменшились негативні настрої і храми на сьогодні розглядаються як частина історії та архітектурної спадщини цих регіонів.

Висновки. Військові православні церкви на території Центральної Польщі, що частково або повністю збереглись до нашого часу, є яскравим прикладом храмової архітектури. Вони мають значну цінність у історичному аспекті, адже відображають столітній проміжок в історії цілої країни. Звичайно, відновлення первинного вигляду храмів є неможливим, проте їх дослідження у контексті всієї військової архітектури є заповненням великої прогалини у цій галузі досліджень.

Закінчення таблиці 2

6.	м. Мінськ. Мазовецький. Церква Покрови Божої Матері збудована для 186 Луковського і 187 Хелмського піхотних полків у 1904 році		З 1915 року – передана німецькій армії, пізніше використовувалась як склад. У 1936 році – розібрана.
7.	м. Остролека. Церква Преображення Господнього збудована для 21 Муромського піхотного полку у 1904 році		У міжвоєнний період церква була перетворена у тренажерний зал. На сьогодні – Професійно-технічне училище № 1.
8.	м. Пулави. Церква Святої Трійці збудована для 71 Білеєвського піхотного полку у 1909 році		
		У 1920 році – гарнізонний костел. Повністю перебудована у 1936-1937 роках. На даний час – діючий костел.	
9.	м. Пшасниш. Церква Святого Олександра Невського збудована для 30 Полтавського піхотного полку у 1903 році		Розібрана у міжвоєнний період.
10.	м. Сташув. Церква Святого Георгія переможця збудована для 40 Малоросійського драгунського полку у 1904 році		У повоєнний період облаштовано кінотеатр. У сімдесятих роках після пожежі церкву розібрано, а на її місці збудовано новий кінотеатр.

Список літератури:

1. Обзоры Варшавской, Калишской, Келецкой, Ломжинской, Люблинской, Петровской, Плоцкой, Радомской, Седлецкой и Сувалковской губерний за 1910–1914 годы.
2. Памятные книжки Варшавской, Калишской, Келецкой, Ломжинской, Люблинской, Петровской, Плоцкой, Радомской, Седлецкой и Сувалковской губерний за 1900–1914 годы.
3. Список церквей, часовен, приходов и священнослужителей Холмско-Варшавской епархии с показанием местностей, составляющих приходы, числа прихожан и количества церковно-приходских земель, Б. м. 1882.
4. Цитович Г. А. Храмы армии и флота. Историко-статистическое описание. – Пятигорск: Типо-литография б. А. П. Нагорова. – 1913.
5. Kuligowski J. Rozbiorka cerkwi w Mińsku Mazowieckim. – Rocznik Mińsko – Mazowiecki, 1994. – Z. 2. – S. 82-86.
6. Sienkiewicz H. Cerkwie w krainie kościoływ. Prawosławne świątynie na Mazowszu. – Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2006. – S. 195.
7. Słovnik geograficzny krołestwa polskiego i innych krajyw słowianskich. – T. IX. – Warszawa, 1888. – S. 818.
8. Sokoł K., Sosna A. Kopuły nad Wisłą. Prawosławne cerkwie w centralnej Polsce w latach 1815-1915, Moskwa, MID «Synergia» 2003. – S. 129.

Сергиюк И.Н.
Национальный университет водного хозяйства и природопользования

ВОЕННЫЕ ПРАВОСЛАВНЫЕ ХРАМЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ ПОЛЬШИ 1831-1915 ГОДОВ

Аннотация
В этой статье проанализированы основные типы военных православных церквей на территории Центральной Польши в период ее пребывания в составе Российской Империи с 1831-1915 годов. Выделены и проиллюстрированы основные типы военных храмов: мурованные и деревянные, новопостроенные, перестроенные, приспособленные. Проанализирован типичный проект военной гарнизонной церкви, утвержденный для строительства по всей империи. Исследовано последующие состояние и использование этих храмов до нашего времени.
Ключевые слова: военный храм, Царство Польское, полк, византийский стиль, типичный проект, ревиндикация.

Serhiiuk I.M.
National University of Water Management and Nature Resources Use

MILITARY ORTHODOX CHURCHES OF CENTRAL POLAND IN 1831-1915 YEARS

Summary
This article analyzes the main types of military Orthodox churches in Central Poland during entry into the Russian Empire from 1831-1915 years. Highlighted and illustrated basic types of military churches: brick and wood, newly built, rebuilt, adapted. Analyzed typical military garrison church project approved for construction throughout the empire. Followed further status and usage of this churches till today.
Keywords: military church, Kingdom of Poland, regiment, Byzantine style, typical project, recovery.

УДК 725.6

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ І ГАРМОНІЗАЦІЇ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ПЕНІТЕНЦІАРНИХ КОМПЛЕКСІВ

Третяк Ю.В.
Київський національний університет будівництва і архітектури

У статті висвітлені питання формування, розвитку та гармонізації архітектурного середовища пенітенціарних комплексів. Також досліджено сучасні теоретико-методологічні підходи до проблем гармонізації архітектурного середовища. На основі встановленої загальної типології визначено типи архітектурного середовища пенітенціарних комплексів. Для кожного з виділених рівнів середовища пенітенціарної системи – регіонального, міського та локального – встановлено критерії та головні ознаки, що впливатимуть на прийняття гармонічних архітектурно-середовищних рішень.
Ключові слова: пенітенціарний комплекс, типи архітектурного середовища, критерії та ознаки гармонізації.

Постановка проблеми. «Непрозорість» та мілітаризованість виправної системи, відставання у розвитку та її консерватизм у порівнянні з іншими архітектурними системами та об'єктами, привели до кризової ситуації у цій галузі в Україні та у багатьох країнах світу. Сучасні соціальні тенденції відношення до осіб, що скоїли злочин та відбувають покарання, вказують на необхідність оновлення критеріїв формування та удосконалення архітектурного середовища пенітенціарних комплексів. Процеси формування повноцінного архітектурного середовища пенітенціарних комплексів будівель і споруд тісно пов'язані з подальшим прогресивним розвитком виправної системи та знаходить своє відображення у концепціях її гармонізації. Безперечно, удосконалення середовища для утримання людей, які позбавлені волі, буде відрізнятися від традиційних шляхів підвищення якості архітектурних об'єктів громадського, житлового та промислового призначення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні часи архітектурна наука набула деяку кількість досліджень у галузі проблем гармонізації штучного середовища, що базувалися, в основному, на теоретичних пошуках сучасних філософів, математиків, фізиків, астрономів, біологів, економістів, соціологів, митців тощо. У свою чергу, надійною основою для сучасних міжгалузевих досліджень питань гармонії та гармонізації стали роботи давньогрецьких філософів Геракліта, Піфагора, Сократа, Платона, Аристотеля й Прокла; середньовічних філософів та гуманістів І. Кеплера та М. Мерсенна; вчених Нового часу Г.В. Лейбніца та В.Ф. Гегеля; античних та середньовічних архітекторів П.М. Вітрувія та Л.Б. Альберті, які започаткували й розвивали пошук гармонії в архітектурі та містобудуванні.

Середина і кінець XX ст. були освітлені підйомом зацікавленості до проблем гармонізації всесвіту, у тому числі у галузі архітектурної науки і практики. Архітектурно-містобудівне проектування проводилося на основі різноманітних теоретичних та методологічних підходів до формування й гармонізації штучного середовища, що виявилося у роботах видатних зодчих, серед яких можна назвати Ф.Л. Райта, Ле Корбюзьє, К. Лінча, А. Россі, Р. Кріє, К. Александера, Р. Вентурі тощо, а також у роботах багатьох архітекторів-практиків по всьому світі.

Дослідження й порівняння художньо-естетичних та структурно-функціональних підходів до створення архітектурно-містобудівних об'єктів, де виявилося прагнення досягнути ідеальної форми й змісту, вказує на подвійних характер природи гармонізації. За ствердженнями сучасних теоретиків архітектури, першою характеристикою гармонізації архітектурного об'єкту виступає його здатність досягнути стану цілісності й узгодженості з навколишнім світом, другою – прагнення до рівноваги між часто несумісними складовими цього об'єкту, між архітектурою та оточенням [1]. З цих позицій гармонія архітектурно-містобудівного середовища виправної системи та її комплексів повинна проявлятися у збалансованості й узгодженні різних рівнів архітектурного середовища – регіонального, міського та локального, – з одного боку, та у цілісності та взаємопов'язаності таких компонентів пенітенціарної системи, як функціональність, технологічність, архітектурно-планувальна та художньо-образна організація – з іншого боку.

Функціонально-планувальна складова архітектурного середовища пенітенціарних комплексів визначається особливостями розміщення та співвідношення різних груп приміщень, технологічність – особливостями режиму утримання й соціально-педагогічної роботи з різними групами засуджених, архітектурно-художня образність – емоційною орієнтованістю об'ємів і просторів, особливостями сприйняття їх людьми різних психологічних типів. Таким чином, функціональність середовища пенітенціарних комплексів можна віднести до поняття «міцності», технологічність – до поняття «корисності», художньо-естетичний образ – до «краси», а динамічну цілісність, що поєднує у собі усі компоненти – до «досконалості», поняття якої доповнило класичну тріаду П.М. Вітрувія й свого часу стало об'єктом дослідження Л.Б. Альберті [2, 3].

Прикладами прагнення до взірця у галузі архітектурного проектування виправних комплексів можуть служити будь-які моделі-прототипи в'язничних та пенітенціарних будівель, де були виявлені спроби поєднання пенітенціарної технології, функціональної доцільності, художнього пошуку відповідної естетики та емоційної орієнтованості архітектурних форм та просторів. Серед таких спроб гармонізації архітектурного середовища виправних будівель можна назвати

© Третяк Ю.В., 2015

тюрму Нью-Гейтс у Лондоні (1770-85 рр.), Паноптикон І. Бентама (1791 р.), Філадельфійську тюрму у Черрі-Хілл (1825 р.), тюрму Пентовіль у Лондоні (1842 р.), Арнхеймську тюрму в Нідерландах (1884 р. – рек. 1992 р.) та їх послідовників – виправні комплекси «нового покоління» середини – кінця XX ст.

Мета статті. Одним з найбільш важливих завдань у галузі формування сучасної пенітенціарної архітектури виступає визначення ряду засобів і прийомів удосконалення архітектурно-містобудівного середовища карно-виконавчої системи та її комплексів будівель і споруд різних типів і видів.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Проблематика формування архітектурного середовища пенітенціарних комплексів будівель і споруд відноситься до маловивчених галузей у світі та зовсім не розроблена а Україні.

Викладення основного матеріалу. На основі проведених досліджень можна передбачити, що для кожного з виділених середовищних рівнів пенітенціарної системи – регіонального, міського та локального – повинні бути встановлені свої критерії прийняття гармонічних архітектурно-середовищних рішень. Теоретико-методологічний підхід до систематизації архітектурного середовища з метою виявлення механізмів її еволюційного розвитку, що в останні роки було розроблено вченими-архітекторами, надає можливість визначити типи середовища, до яких умовно можуть належати пенітенціарні комплекси, а також їх головні ознаки, що складають надійну основу для визначення принципів, методів та засобів гармонізації середовища виправних установ різних видів. Отже, середовище пенітенціарних будівель і комплексів носить риси праксеологічних, семантичних, феноменологічних та морфологічних типів, хоча і в різному відсотковому відношенні для різних рівнів середовища.

Використовуючи сучасні архітектурно-теоретичні підходи, можна стверджувати, що домінантними для характеристики архітектурного середовища пенітенціарних комплексів виступають праксеологічні та морфологічні ознаки, а семантичні й феноменологічні – відіграють другорядну роль [4]. Так, відповідно праксеологічним домінуючим ознакам, пенітенціарне архітектурне середовище поєднує спеціалізований, регламентований, технологічний, та, у меншому ступені, канонічний типи оточення. У цьому випадку критеріями гармонічності середовища виступатимуть показники доречності й відповідності діяльності (за К. Лінчем), які можуть вимірятися кількісними показниками забудови ділянки виправних установ. Алгоритмічність, що вимірюється ступенем синхронізації перетворень штучного середовища і процесів життєдіяльності; доцільність, яка враховує ефективність мети і витрат на формування середовища, економічність та соціальну актуальність прийнятих рішень; нарешті, естетичність, що виражається у цілісності, упорядкованості і логічності побудови оточення, – виступають праксеологічними характеристиками виправного середовища [5].

За морфологічними ознаками пенітенціарне середовище можна охарактеризувати як, у першу чергу, безпечне, корисне, зручне, та, у меншій мірі, інтерактивне, з причин відносної закритості системи. Критеріями гармонічності морфологічних типів середовища виступають: підконтрольність, як можливість забезпечення нагляду за засудженими відповідно ступеню безпеки; доброчинність, як придатність до життя (К. Лінч); комфортність, яка визначається ергономічними та соціально-психологічними показниками; репрезентативність як система показників чуттєвого сприйняття.

Пара інших двох ознак – феноменологічна і семантична – відіграє роль домінуючої при утворенні інших восьми типів-моделей штучного оточення, взаємодоповнюючи характеристики праксеологічних та морфологічних типів, що також враховуються у процесі гармонізації пенітенціарної архітектури. Критеріями гармонічності феноменологічної компоненти виправного середовища виступають: ефективність, яка вимірюється ступенем емоційної забарвленості реакцій людини, їхньою спрямованістю до здійснення мети – звільнення; архетиповість, яку можна описати показниками збереження чи, навпаки, відмовлення від традицій тюремного зодчества; різноманітність оточення, що вимірюється показниками поліморфізму як проявами багатофункціональної діяльності виправної системи; привабливість, показники якої у сучасному виправному середовищі прагнуть до мінімуму. Необхідно відзначити, що той сенс, який вкладається архітекторами-дослідниками у поняття привабливості оточення, не може у повній мірі використовуватися у пенітенціарному середовищі. У даному випадку можна казати не так про прихильність людини до місця, де він знаходиться (виправна установа), як про прагнення відтворити у виправному середовищі риси улюблених місць – домівки, рідного міста й ландшафту, інтер‘єрного середовища тощо [6].

Міра досконалості семантичних типів середовища пов‘язана із якісними рисами людського досвіду і визначається за багатьма критеріями. До них відносяться: усвідомленість (К. Лінч), що означає відповідність відомим прототипам і є поширеною у пенітенціарній архітектурі; колажність, що характеризується змішаністю (нашаруванням) проявів різних стилів, субкультур, етносів і понять; виразність, показниками якої виступають алегоричність й метафоричність художнього образу оточення; креативність, що характеризується можливістю досягнення нового творчого результату середовищної діяльності [7].

Результати аналізу досліджень, присвячених проблемам гармонізації архітектурного середовища, виявили полікритеріальність й багатошаровість процесу формування розвитку і гармонізації середовища пенітенціарних комплексів, що враховується на різних його рівнях – від регіонального до предметно-просторового (рис. 1). Мега-рівень архітектурного середовища пенітенціарних комплексів, що охоплює територіальну мережу розміщення закладів різних типів і видів, тяжіє до таких типів середовища, як корисний, емотивний, евристичний та канонічний типи, головними критеріями яких виступають корисність, ефектність, креативність та естетичність.

Ознаки мезо-рівня архітектурного середовища пенітенціарних комплексів, де вирішуються

питання їх розміщення в системі міста, визначають його відповідність до безпечного, акцентованого, тематичного та технологічного типів оточення. Основними критеріями вдосконалення цих і подібних типів виступають підконтрольність, архетиповість, виразність та доцільність. Подібне типологічне різноманіття цього рівня середовища пов'язане із тим, що суб'єктами середовищної діяльності у даному випадку виступають не тільки засуджені та персонал закладу, але й мешканці міста, працівники соціальної сфери, родичі та друзі засуджених, що приїздять на побачення тощо.

Локальний рівень архітектурного середовища пенітенціарних комплексів з метою визначення шляхів гармонізації рекомендується розділити на функціонально-планувальну та предметно-просторову складові.

Рівень середовища, що охоплює ділянку комплексу, її функціональні зони та підзони, функціональні блоки (будівлі) та зв'язки між ними, призначено для утримання засуджених та проведення роботи з ними, тому він характеризується якостями, що відображають відношення «засуджені – службовий персонал». Рівень функціонально-планувальної структури та об'ємно-просторової організації будівель виправних установ володіє ознаками майже усіх видів штучного оточення, але у більшій мірі відповідає інтерактивному, атрактивному, колажному та регламентованому типам оточення. Ступінь взірцевості архітектури на цьому рівні можна визначити за допомогою таких критеріїв, як репрезентативність, привабливість, багатошаровість та алгоритмічність.

На рівні інтер'єра та предметно-просторових відносин архітектурне середовище пенітенціарних комплексів визначається як зручний, адресний, зрозумілий та спеціалізований типи оточення, а домінуючими ознаками виступають комфортність, різноманітність, стереотипність та доречність.

Висновки. Спираючись на загальні положення і розробки сучасної архітектурно-містобудівної теорії, типологізації й гармонізації штучного довкілля, у дослідженні реалізовано системний підхід до формування архітектурного середовища пенітенціарних комплексів з виділенням регіонального, міського і локального рівнів функціонування й розвитку цього середовища. Визначено, що на регіональному рівні в більшості випадків домінують вимоги корисності оточення, з якими пов'язані канонічний, евристичний й емотивний типи архітектурного середовища. На міському рівні середовище пенітенціарних комплексів, у першу чергу, виступає як безпечний тип, та, у меншій мірі, як акцентований, тематичний і технологічний типи оточення. На рівні функціонально-планувальної структури і об'ємної організації типологія виправних комплексів може орієнтуватися на створення регламентованих, колажних, атрактивних й інтерактивних типів середовища, а на предметно-просторовому рівні виділяються зрозумілі, адресні, зручні і спеціалізовані типи оточення людини, які в сукупності віддзеркалюють її соціально-культурні й типологічні, а загалом соціонічні потреби і вимоги.

Рівень середовища	Домінуючі ознаки оточення (Соціопсихологічне забарвлення): Праксеологічні (Логіка)	Семантичні (Інтуїція)	Феноменологічні (Етика)	Морфологічні (Сенсорика)	Засоби гармонізації
	Типи архітектурного середовища				
РЕГІОНАЛЬНИЙ	Канонічне	Евристичне	Емотивне	Корисне	Функціонально-нормативні Пропорціювання
	Технологічне	Тематичне	Акцентоване	Безпечне	
	Регламентоване	Колажне	Атрактивне	Інтерактивне	
	Спеціалізоване	Зрозуміле	Адресне	Зручне	
МІСЬКИЙ	Канонічне	Евристичне	Емотивне	Корисне	Функціонально-нормативні Пропорціювання Ритмометричні Світлоколористичні
	Технологічне	Тематичне	Акцентоване	Безпечне	
	Регламентоване	Колажне	Атрактивне	Інтерактивне	
	Спеціалізоване	Зрозуміле	Адресне	Зручне	
ЛОКАЛЬНИЙ: функціонально-планувальний	Канонічне	Евристичне	Емотивне	Корисне	Нормативні Ритмометричні Пропорціювання Світло- Масштабування колористичні
	Технологічне	Тематичне	Акцентоване	Безпечне	
	Регламентоване	Колажне	Атрактивне	Інтерактивне	
	Спеціалізоване	Зрозуміле	Адресне	Зручне	
ЛОКАЛЬНИЙ: предметно-просторовий	Канонічне	Евристичне	Емотивне	Корисне	Ергономічні Світло-колористичні
	Технологічне	Тематичне	Акцентоване	Безпечне	
	Регламентоване	Колажне	Атрактивне	Інтерактивне	
	Спеціалізоване	Зрозуміле	Адресне	Зручне	

Рис. 1. Рівні і типи архітектурного середовища пенітенціарних комплексів, засоби та прийоми їх гармонізації

Список літератури:

1. Шебек Н. М. Шляхи гармонізації архітектурного середовища // Проблеми розвитку міського середовища: Наук.-техн. збірник / – К., НАУ, 2010. – Випуск 3. – С. 180-189.

2. Витрувий П. М. Об архитектуре. Десять книг / Пер. с лат. ред. и введение А. В. Мишулина; Гос. акад. Истории мемориальной культуры. – Л.: СОЦЭ-гиз, Ленингр. отд., 1936. – 344 с.
3. Альберти Л. Б. Десять книг о зодчестве: в 2 т. / Пер. В. Н. Зубова. – Т. 1: Текст [и фрагмент анонимной биографии. В пер. Ф. А. Петровского]. – М.: Изд-во Всес. Акад. Архит., 1935. – 392 с.
4. Шебек Н. Типология архитектурной среды // Технические науки: современные проблемы и перспективы развития, 1 Международная научно-практическая конференция / Приволжский научно-иссл. Центр – Йошкар-Ола: Коллоквиум, 2013. – 252 с.
5. Линч К. Образ города / К. Линч: пер. с англ. В. Л. Глазычева: Сост. А. В. Иконников; под ред. А. В. Иконникова. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.
6. Tuan Yi-Fu. Topophilia: a study of environmental perception, attitudes and values / Yi-Fu Tuan. – Englewood Cliffs: Prentice – Hall, 1974. – 260 с.
7. Шебек Н. М. Критерии гармоничности архитектурной среды // Zbior raportow naukowych. «Teoria i praktyka-znaczenie badań naukowych. (29.07.2013-31.07.2013) – Lublin: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. – Str. 8-13.

Третяк Ю.В.
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ И ГАРМОНИЗАЦИИ АРХИТЕКТУРНОЙ СРЕДЫ ПЕНИТЕНЦИАРНЫХ КОМПЛЕКСОВ

Аннотация
В статье освещены вопросы формирования, развития и гармонизации архитектурной среды пенитенциарных комплексов. Также исследованы современные теоретико-методологические подходы к проблемам гармонизации архитектурной среды. На основе установленной общей типологии определены типы архитектурной среды пенитенциарных комплексов. Для каждого из выделенных уровней среды пенитенциарной системы – регионального, городского и локального – установлены критерии и главные признаки, влияющие на принятие гармоничных архитектурно-средовых решений.
Ключевые слова: пенитенциарный комплекс, типы архитектурной среды, критерии и признаки гармонизации.

Tretiak J.V.
Kyiv National University of Construction and Architecture

THEORETICAL APPROACHES TO THE FORMULATION AND HARMONIZATION OF ARCHITECTURAL ENVIRONMENT PENITENTIARY COMPLEXES

Summary
The article highlights the issues of formation, development and harmonization of the architectural environment of prison complexes. Also studied advanced theoretical and methodological approaches to the harmonization of the architectural environment. On the basis of the established common typology defined types of architectural environment of prison complexes. For each of the selected level among the prison system – regional, urban and local – established criteria and the main features that influence the adoption of harmonious architectural and environmental solutions.
Keywords: penitentiary complex, architectural environment, types of the architectural environment, methods and means of harmonization.

УДК 728.11

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СЕРЕДОВИЩНОЇ ПОВЕДІНКИ СОЦІАЛЬНО-ОДНОРІДНИХ ГРУП МЕШКАНЦІВ ЖИТЛОВИХ УТВОРЕНЬ

Шебек Н.М., Костюк О.О.
Київський національний університет будівництва та архітектури

Розглянуто ознаки середовищної поведінки різних категорій мешканців у штучному довкіллі. На основі виявлених особливостей у взаємодії різних соціально-однорідних груп мешканців з житловими утвореннями виділено і охарактеризовано типи та підтипи поведінки членів сусідських спільнот мешканців.
Ключові слова: житлове середовище, середовищна поведінка, соціально-однорідні групи мешканців.

Постановка проблеми. Поступове зростання економічних можливостей суспільства обумовлює зростання вимог мешканців до середовища їх проживання, зокрема до системи обслуговування, соціального оточення, наявності просторів для відпочинку, підтримання фізичного та духовного розвитку. В архітектурній практиці здійснюються спроби урахування специфічних потреб майбутніх мешканців шляхом проектування житлових комплексів, орієнтованих на певні категорії населення. З іншої сторони, прослідковується тенденція добровільного об'єднання мешканців зі спорідненими цілями та цінностями, подібними життєвими укладами, схожими проблемами і можливостями у порівняно невеликі колективи – сусідські спільноти – для формування житлового середовища, яке буде задовольняти їх індивідуальні потреби.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тенденцію неоднорідності архітектурно-планувальної організації житлового середовища досліджували і намагались урахувати ряд науковців. Соціально-демографічні аспекти проектування житлових чарунок досліджували К. К. Карташова та Б. Р. Рубаненко, соціально-психологічними проблемами проектування житла займались І. П. Гнесь та К. В. Кияненко, дослідження середовищної поведінки людини проводили Я. Гейл, А. В. Крашенінніков та науковці з ВНДІТЕ.

Метою даної статті є визначення суттєвих відмінностей у взаємодії представників різних соціально-однорідних груп мешканців з середовищем їх проживання.

Виклад основного матеріалу. Однорідність сусідських спільнот визначається схожістю середовищної поведінки їх представників. У цьому дослідженні під *середовищною поведінкою* пропонується розуміти спосіб взаємодії людини з її оточенням, який узагальнює характерні (унікальні) для неї прояви – спосіб життя, рід діяльності, характер міжособистісних контактів, побутові та культурні традиції населення.

Дослідження функціональних, просторових, часових, суспільних, комунікативних, культурних, адаптивних і екологічних аспектів поведінки людини в штучному довкілля, з позиції виявлення найбільшого, середнього та найменшого прояву притаманних ним ознак, дозволяє порівняти особливості взаємодії різних соціально-однорідних груп мешканців з архітектурним середовищем (рис. 1). Для визначення характерних ознак середовищної поведінки соціально-однорідних груп використовувався метод інтерв'ювання.

Функціональний аспект середовищної поведінки розглянуто з точки зору повноти реалізації життєвих функцій (побуту, виробництва, обслуговування та відпочинку) за місцем проживання та тривалості добової присутності людини в житловому середовищі. Повнота реалізації функціональних процесів життєдіяльності людини буде максимальною, якщо всі вони розгортаються в межах житлового утворення, частковою, коли один із функціональних процесів (відпочинок чи виробництво) виноситься за межі житлового утворення, та мінімальною, коли житлове середовище включає лише базові функціональні процеси (побут та обслуговування). Присутність людини в житловому середовищі може бути постійною (близько 24 години на добу), періодичною (понад 12 годин на добу) та епізодичною (менше 12 годин на добу).

Просторовий аспект середовищної поведінки охарактеризовано з точки зору мобільності, з якою пов'язано рух мешканців в житловому середовищі (прогулянки на свіжому повітрі, спостереження за подіями на вулиці, участь у різних видах діяльності) та динамічності, з якою співвіднесено переміщення людей за межі території їх проживання (відвідування закладів обслуговування та рекреаційних просторів поряд з житловим утворенням). Пропонується розрізняти високий ступінь мобільності – використання мешканцями всієї прибудинкової території, помірний – часткове освоєння прибудинкової території (наприклад, користування кількома зонами: дитячими майданчиками та майданчиками для фізичних вправ) та низький – використання переважно одної зони, наприклад – посиденьки біля вхідної групи житлового будинку. А також, визначено високу (часто і декілька разів на день), помірну (декілька разів на тиждень) та низьку (рідко і декілька разів на місяць) динамічність переміщень мешканців за межі житлового комплексу.

Часовий аспект середовищної поведінки характеризується тривалістю проживання соціальної групи в одному житловому утворенні та темпом життя мешканців. Тривалість проживання вимірюється ступенем осілості соціально-однорідних груп, яку визначає довге (упродовж життя кількох поколінь), середнє (упродовж життя одного покоління) чи коротке (упродовж окремого етапу життя однієї особи) проживання на одному місті. Темп життя характеризує кількість процесів, у яких людина бере участь за певний проміжок часу. Розрізняють швидкий (надмірна завантаженість, численна зміна видів діяльнос-

© Шебек Н.М., Костюк О.О., 2015

ті), помірний (середній рівень навантаження з незначною різноманітністю діяльності) та повільний темп життя (зменшення кількості видів діяльності до мінімуму).

Суспільний аспект проявляється як повна, часткова або мінімальна дієздатність мешканців, тобто їх незалежність від соціуму як у психологічному (здатність приймати рішення та самостійно вирішувати власні життєві проблеми, відсутність страху самотності), так і в фізичному плані (здатність самостійно займатися побутовими справами та отримувати послуги, відсутність потреби в особливій турботі про безпеку життєдіяльності тощо). З іншого боку, суспільний аспект визначається повною, частковою або відсутньою фінансовою самодостатністю мешканців, тобто їх здатністю самостійно забезпечувати задоволення власних потреб, або у меншій чи більшій мірі залежати від економічної допомоги суспільства.

Комунікативний аспект середовищної поведінки полягає з однієї сторони у підтриманні соціальних контактів із зовнішнім оточенням (випадковими перехожими, друзями, сусідами, родиною), а з іншої залежить від інтенсивності спілкування між сусідами. Соціальні контакти із зовнішнім оточенням співвіднесено з наявністю розширеної (спілкування з представниками різних категорій населення), частково обмеженої (спілкування з представниками кількох соціальних груп) чи обмеженої (спілкування переважно з членами «своєї» соціальної групи) сфери соціальних контактів. Потреба в сусідських контактах залежить проявляється у високій (активне спілкування та спільна діяльність), помірній (обмін новинами, споглядання за іншими мешканцями) або низькій (пасивне спілкування, обмежене привітаннями) інтенсивності контактів між сусідами в межах житлового утворення.

Культурний аспект середовищної поведінки у роботі пов'язано з сильною, помірною чи слабкою консервативністю. Тобто з прагненням соціальної групи до підтримання традицій – побутових навичок, звичаїв, вірувань, способів мислення, сприйняття творів мистецтва, відношення до дітей і літніх людей, особливостей міжстатевих стосунків.

Адаптивний аспект середовищної поведінки в співвіднесено з високою, помірною або низькою готовністю мешканців пристосовуватися до змін звичного для них оточення, потребують формування нових якостей характеру, взаємовідносин і взаємостосунків.. Екологічний аспект середовищної поведінки розглянуто з точки зору сильної, помірної чи слабкої зацікавленості у взаємодії людей з природним оточенням, яка проявляється у потребі наближення оселі до природних ландшафтів або в насиченні штучного довкілля природними елементами (рослинами і тваринами).

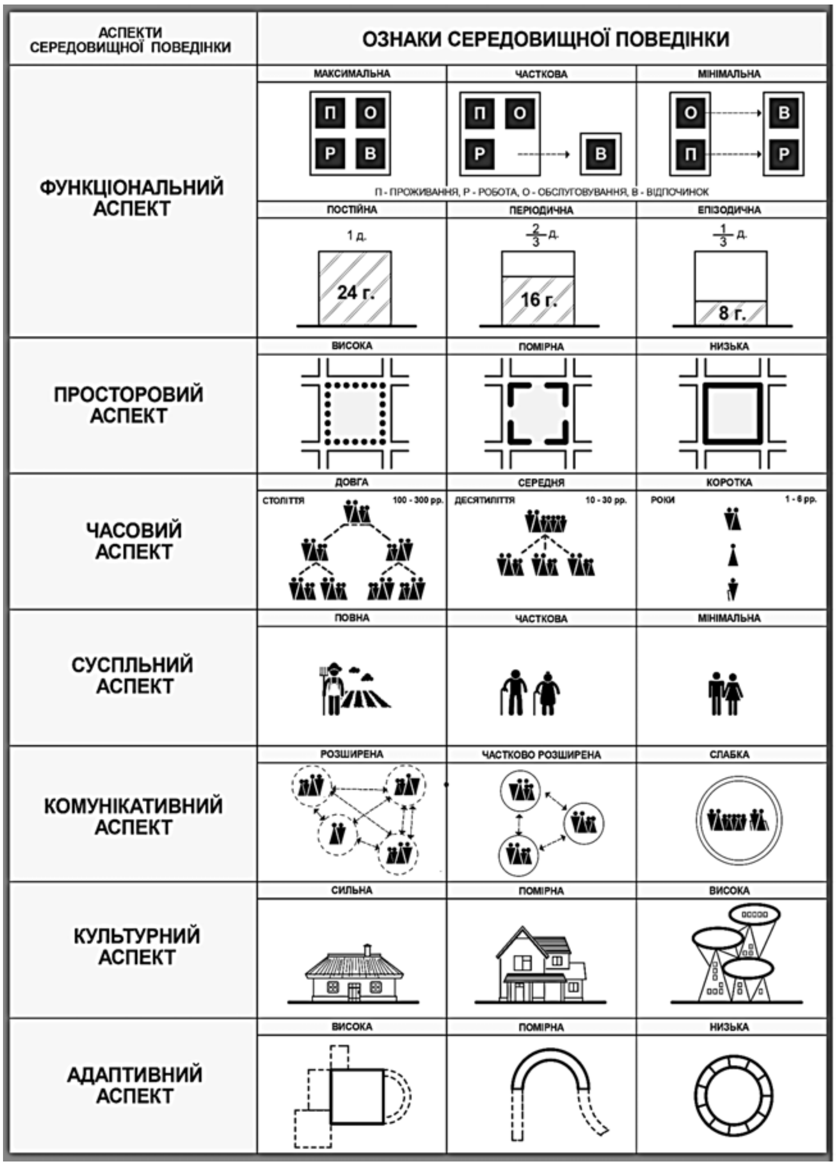

Рис. 1. Ознаки середовищної поведінки соціально-однорідних груп мешканців

Слід зазначити, що частина виділених ознак відображає суттєві відмінності у взаємодії соціально-однорідних груп мешканців житловим середовищем, а інша частина характеризує їх різновиди. Перша група ознак дозволяє виділити типи середовищної поведінки мешканців, а друга – простежити варіації поведінки в межах одного типу. Систематизація першої групи ознак дозволила описати три типи середовищної поведінки мешканців житлового середовища, які у дослідженні отримали назву «топозалежної», «напівтопозалежної» і «топонезалежної». У перекладі з грецького «топо» (Τόπος) – означає місце або простір. У дослідженні саме відношення соціальних груп до «місця проживання» визначено вагомим критерієм характеристики їх середовищної поведінки.

Зокрема, *«топозалежний» тип середовищної поведінки* притаманний соціальним групам, які залежать від місця їх проживання. Такий тип середовищної

поведінки відзначається максимальним прагненням до реалізації основних життєвих функцій за місцем проживання, тяжіє до перебування поблизу своєї домівки. Мешканці, яким він властивий характеризуються низькою динамічністю переміщень у просторі, стабільністю життєвих устоїв, довгою осілістю на одному місці проживання. «Топозалежному» типу притаманна повна незалежність від соціуму, що пов'язано з можливостю самостійно у родинному колі вирішувати всі свої життєві проблеми, а також сильне прагнення до підтримання традицій, збереження мови та звичаїв; властива обмежена сфера соціальних контактів, яка обумовлена спілкуванням у «звичному» середовищі із людьми близького оточення або виключно у колі однодумців, що часто пов'язано з певними світоглядами та віруваннями соціальної групи. Консерватизм у поглядах призводить до їх порівняно низької адаптивності до змін оточення. Така поведінка властива еко-спільнотам, родинам з кількох поколінь, релігійним групам, а також деяким іншим соціально-однорідним групам мешканців, які краще почувають себе у відокремленому від інших членів суспільства житловому середовищі.

Соціально-однорідні групи з *«напівтопозележним» типом середовищної поведінки* відзначаються прагненням мешканців до часткової реалізації основних життєвих функцій за місцем проживання; їх періодичною присутністю поблизу своєї домівки; помірною динамічністю переміщень; середньою осілістю; помірною незалежністю від соціуму; частково обмеженою сферою соціальних контактів; помірним прагненням до підтримання традицій та помірною адаптивністю до змін оточення. Така поведінка властива сусідським спільнотам, які утворюють люди, віддані спорту, колективи з багатодітних сімей, комуни представників творчих професій, об'єднання сімейних пенсіонерів, представники некорінних народностей, а також деяким іншим соціально-однорідним групам мешканців, які воліють убезпечити себе від небажаних впливів суспільства, проте, не бажають або не мають можливості розірвати зв'язки з соціумом.

«Топонезалежному» типу середовищної поведінки притаманна мінімальна реалізація основних життєвих функцій за місцем проживання, що проявляться у відокремленні місць роботи, відпочинку та проживання. Для нього характерна епізодична присутність мешканців поблизу своїх домівок; висока динамічність переміщень у просторі та коротка осілість на одному місці, слабке прагнення до підтримання традицій. Такі соціально-однорідні групи не прив'язані до певного місця проживання і з легкістю адаптуються до переїздів, зміни способу життя, втрати одних можливостей та появи інших, їм притаманна розширена сфера соціальних контактів та легкість у спілкуванні з незнайомими людьми. Такий тип середовищної поведінки характерний для деяких представників соціально незахищених верств населення (одиноких осіб пенсійного віку та людей з обмеженими можливостями), осіб, які переживають етап соціалізації (несімейної молоді, студентів, одинаків середнього віку), а також для інших соціально-однорідних груп мешканців, які зацікавлені у підтримці міцних зв'язків з іншими членами суспільства.

До ознак, які фіксують менш суттєві відмінності в особливостях взаємодії соціально-однорідних груп мешканців зі штучним довкіллям, віднесено високу, помірну чи низьку мобільність жителів в житловому середовищі; швидкий, помірний чи повільний темп життя; їх повну, часткову чи відсутню фінансову самодостатність (незалежність від економічної допомоги суспільства); високу, помірну чи низьку інтенсивність контактів між сусідами, а також сильну, помірну чи слабку зацікавленість у взаємодії людей з природним оточенням. Ці ознаки розрізняють підтипи середовищної поведінки соціально-однорідних груп мешканців.

З'ясувалося, що виділені типи і підтипи середовищної поведінки досить точно описують особливості взаємодії з архітектурним середовищем окремих категорій населення, досліджених іншими науковцями. Зокрема, К. К. Карташова [5], яка розглядала особливості способу життя різних категорій населення; І. П. Гнесь, який розробив матрицю взаємосумісності певних типів сімей в межах одного поверху проживання [2]; Я. Гейл, який визначив ступінь інтенсивності та активності контактів [1]; А. В. Крашенніников, який досліджував границі та межі просторів в залежності від стереотипів середовищної поведінки [3]; дослідження ВНДІТЕ, які визначили відповідність типу середовищної поведінки трьом часовим границям [4]; а також інших науковців, які проводили схожі дослідження.

Висновки і пропозиції. У цьому дослідженні описано характерні особливості середовищної поведінки представників різних соціально-однорідних груп мешканців, які раніше залишались поза межами уваги теоретиків архітектури. На основі систематизації суттєвих ознак взаємодії мешканців з місцем їх проживання визначені три базові типи середовищної поведінки, які умовно названі «топозалежним», та «напівтопозалежним», «топонезалежним». Поряд з цим виділено ознаки, які дозволяють охарактеризувати лише суттєві відмінності у ставленні людей до оточення, важливі для розрізнення відмінностей між підтипами середовищної поведінки. Проведене дослідження теоретично обґрунтовує необхідність адресного проектування житла і закладає підґрунтя для розробки типології соціально орієнтованого житлового середовища.

Список літератури:

1. Гейл Ян. Жизнь среди зданий: общественные пространства / Ян Гейл; Изд. на русс. языке – Концерн «КРОСТ», [пер. с анг. Альпина Паблишер]. – М.: 2012. – 200 с.: ил.
2. Гнесь І. Багатоквартирне житло. Тенденції еволюції: монографія / І. П. Гнесь. – Л.: Видавництво Львівської Політехніки, 2013. – 552 с.
3. Крашенинников А. В. Градостроительное развитие жилой застройки: исследование опыта западных стран / А. В. Крашенинников. – М.: Архитектура-С, 2005. – 112 с.: ил.

4. Методика художественного конструирования. Дизайн-программа: метод. материалы / В. Ф. Сидоренко, Ж. В. Федосеева. – М.: ВНИЭТЕ, 1987. – 172 с.: ил.
5. Рубаненко Б. Р. Жилая ячейка в будущем / Б. Р. Рубаненко, К. К. Карташова, Д. Г. Тонский и др.; науч. ред. Б. Р. Рубаненко и К. К. Карташова. – М.: Стройиздат, 1982. – 199 с.: ил.

Шебек Н.Н., Костюк Е.А.
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ ОСОБЕННОСТЕЙ СРЕДОВОГО ПОВЕДЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ОДНОРОДНЫХ ГРУПП ЖИТЕЛЕЙ ЖИЛЫХ ОБРАЗОВАНИЙ

Аннотация
Рассмотрено признаки средового поведения различных категорий жителей в искусственной среде. На основе выявленных особенностей во взаимодействии различных социально-однородных групп жителей с жилыми образованиями выделено и охарактеризовано типы и подтипы поведения членов соседских сообществ жителей.
Ключевые слова: жилая среда, средовое поведение, социально-однородные группы жителей.

Shebek N.N., Kostiuk O.O.
Kyiv National University of Construction and Architecture

SYSTEMATIZATION OF ENVIRONMENTAL FEATURES BEHAVIOUR RELATIVELY HOMOGENEOUS SOCIAL GROUP IN HOUSING ENVIRONMENT

Summary
Reviewed characteristics of environmental behavior for different resident types in an artificial environment. Based on the detected peculiarities of the interaction between different socio-homogeneous groups of residents with living entities identified and characterized the types and subtypes of demeanor for members of neighboring communities residents.
Keywords: housing environment, environmental behavior,relatively homogeneous small social group.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 159.923

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕТАПРОЕКТУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Гріньова О.М.
Педагогічний інститут
Київського університету імені Бориса Грінченка

У статті досліджується проблема метапроектування особистості у дошкільному віці. Проаналізовано динаміку цілепокладання у дітей. Розглянуто можливості методу проектів для активізації здатності особистості до авторського цілепокладання. Висвітлено основні етапи розвитку здатності особистості до планування своїх дій у дошкільному віці. Проаналізовано особливості розвитку і проблеми становлення стратегій поведінки у сучасних дітей дошкільного віку.
Ключові слова: метапроектування, цілепокладання, планування, стратегії діяльності, дошкільний вік, особистість.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації й інформатизації сучасного соціуму, стрімких соціально-економічних трансформацій високу актуальність і соціальну значущість має проблема ефективного управління особистістю своїм життям у суспільстві, що стрімко змінюється, постановки реалістичних життєвих цілей, конструювання ефективних планів і стратегій для їх досягнення. Активізація базових конструктів здатності особистості до суб'єктного управління, метапроектування свого життя на подальших етапах онтогенезу відбувається вже у дошкільному віці і включає активізацію здатності до цілепокладання, планування, вироблення ефективних стратегій своєї діяльності у різних модусах життя. Це обумовлює актуальність і соціальну значущість вивчення основних структурних компонентів метапроектування діяльності особистості у дошкільному віці, їх чинників та оптимальних психолого-педагогічних умов активізації цього психічного утворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах сучасних фахівців з точних і гуманітарних наук з проблеми конструювання особистістю проекту ідеального чи реального явища, предмету, все частіше використовується термін «метапроектування». Під цим поняттям вчені розуміють генеральний механізм формування індивідуальних смислів людини, який спрямовує її життєву активність, «проектування самого проекту», тобто способи створення ідеальної моделі свого подальшого життя, динамічну модель конструювання нових соціальних структур для вирішення життєвих завдань та ін. [16; 17]. Активізація здатності особистості у дошкільному віці до цілепокладання, планування, прогнозування ефективності й вироблення стратегій здійснюється в умовах її актуальної діяльності, що охоплює модус теперішнього, найближчого минулого і майбутнього у її життєвій трансспективі.

Вирішення раніше не вирішених частин проблеми. У роботах сучасних вчених досліджуються різні аспекти метапроектування діяльності особистості у дошкільному віці. Водночас здійснений аналіз літературних джерел не виявив комплексних досліджень цього феномена як комплексного психічного утворення у єдності його структурних компонентів. Тому **метою даної статті** є вивчення психологічних передумов метапроектування особистості у дошкільному віці, особливостей розвитку основних структурних компонентів цього феномена.

Виклад основного матеріалу. У роботах сучасних вчених підкреслюється думка про те, що обмеженість життєвої перспективи, недостатність життєвого досвіду й становлення всіх ліній життєконструювання в дошкільному віці унеможливлює перспективне проектування особистістю свого життєвого шляху, визначення конкретних цілей життя та засобів їх досягнення. Однак базові психічні конструкти становлення метапроекту особистості на більш пізніх вікових етапах закладаються у дошкільному віці. Прообразом життєвих цілей особистості у дошкільному віці є окремі складові ідеального образу її майбутнього – життєві мрії. Водночас у дошкільному віці зростає здатність особистості до генерування власних цілей у різних видах діяльності, що стає основою конструювання нею власних життєвих цілей, – здатність до цілепокладання. У роботах В.У. Кузьменко підкреслюється думка про те, що процес цілепокладання у дітей дошкільного віку нерозривно пов'язаний з плануванням своєї діяльності і обумовлює визначення засобів реалізації ідеального образу бажаної цілі. Активізація цілепокладання упродовж дошкільного віку обумовлює зростання його цілеспрямованості й суб'єктності. Це, у свою чергу, обумовлює здатність дитини старшого дошкільного віку до цілеспрямованої постановки власних, авторських цілей в умовах спільної діяльності [11]. Згідно з С.В. Зоріною, основними напрямами розвитку цілепокладання особистості у дошкільному віці є цілеутворення (прийняття цілей референтної соціальної групи) і цілепородження (генерування власних цілей діяльності). Успішність розвитку цілепокладання особистості обумовлюється балансом цих процесів. Домінування цілеутворення особистості призводить до гальмування її рефлексії й самообмеження власної індивідуальності. Натомість домінування цілепородження за недостатнього розвитку цілеутворення спричинює порушення єдності мотиваційно-смислової й предметної складових діяльності дитини [7].

Згідно з О.О. Ничипорук, успішність розвитку здатності дитини до цілепородження обумовлюється специфікою її міжособистісної взаємодії з дорослими. Створення батьками і вихователями

© Гріньова О.М., 2015

дитини ситуацій вільного вибору, а також проблемних ситуацій, у яких дитина має сама визначити смисл, поставити самоціль власної діяльності та прийняти рішення щодо практичної реалізації власної мети у суб'єктивно значущій діяльності сприяє розвитку цілепородження. Однак, згідно з результатами експериментальних досліджень вченої, більшість батьків і вихователів надають перевагу розвитку репродуктивного цілеутворення у дітей і мало уваги приділяють формуванню у неї вмінь визначення власних смислів і самостійної постановки цілей діяльності [12].

Крізь роботи сучасних вчених червоною ниткою проходить думка про те, що однією з найбільш ефективних форм активізації цілепородження у дітей дошкільного віку є метод проектів. Проекти у навчально-пізнавальній діяльності дітей дошкільного віку є інтегративною формою взаємодії дитини й дорослого. Реалізація такої взаємодії сприяє активізації як цілеутворення, так і цілепородження особистості у їх єдності. В умовах спільної проектної діяльності дорослий допомагає дитині виявити соціально значущу проблему і поставити реалістичну ціль проектної діяльності, а також стимулює активізацію пізнавального інтересу дитини до реалізації спільного проекту [3]. У роботах вчених підкреслюється думка про те, що в умовах проектної діяльності дорослий допомагає дитині визначити мету проекту, яка є не лише соціально значущою в умовах конкретної проблемної ситуації, але й особистісно значущою для дитини [14]. Н.А. Кочкіна також підкреслила, що в умовах проекту мета спільної діяльності має бути значущою перш з все для дитини. Іншими умовами успішності подальшого розвитку цілепокладання дитини в умовах проектної діяльності, окрім суб'єктивної значущості цілі, є соціальна значущість проекту (його результат має приносити користь іншим людям), реалістичність та доступність проекту, що визначає можливість самостійного виконання дитиною проекту, а також задоволення суб'єктом проектної діяльності якістю її продукту [9].

Становлення здатності особистості до планування своєї діяльності відображає динаміку її цілепокладання. Активізація у дітей молодшого й середнього дошкільного віку цілеутворення, тобто прийняття цілей діяльності, запропонованих дорослими, обумовлює розвиток у них здатності діяти за інструкцією дорослих, тобто виконувати запропоновані дорослими одно- та багатоступеневі алгоритми дій для досягнення бажаних цілей діяльності. Згодом становлення здатності особистості до власного, авторського цілепородження обумовлює необхідність до створення нових алгоритмів досягнення бажаних цілей, тобто конструювання авторських планів своєї життєдіяльності [8]. Згідно з М.Э. Вераксою та О.М. Вераксою, становлення здатності дитини дошкільного віку до планування своєї діяльності відбувається у два етапи. У середньому дошкільному віці особистість набуває здатності до ступеневого планування лише одного етапу своєї діяльності і по його завершенню переходить до планування наступної дії. У старшому дошкільному віці розвиток рефлексії й становлення цілісного, синтетичного осмислення власної діяльності обумовлює перехід індивідуума до цілісного перспективного планування власної діяльності на декілька дій вперед, що у свою чергу сприяє подальшому розвитку саморегуляції й поточного самоконтролю діяльності [4].

Г.Г. Кравцов та О.Є. Кравцова відзначили, що активізація здатності до постановки дитиною індивідуальних життєвих цілей і планів обумовлює розширення життєвого поля перспективного проектування нею своїх дій в умовах міжособистісної взаємодії з однолітками. Однак генерування й реалізація особистістю планів, як і цілей, в умовах спільної діяльності є найбільш складним рівнем планування у дошкільному віці. Рівня ефективного конструювання планування своїх дій в умовах міжособистісної взаємодії набувають лише окремі діти дошкільного віку [10].

Становлення суб'єктної здатності дитини до управління своєю діяльністю обумовлює зростання суб'єктивної значущості для неї не лише процесу, а й результату цієї діяльності. Це обумовлює активізацію ієрархії мотивів, зокрема становлення мотивації досягнення успіху та оцінювання вірогідності успішності власної діяльності ще до її завершення. Переживання особистістю результатів власної активності, осмислення чинників, які призвели до успіху або завадили йому, є основою життєвої перспективи індивідуума на подальших етапах онтогенезу. Так, І.Р. Алтуніна підкреслила, що вже у молодшому дошкільному віці активізація мотиву досягнення успіху відбувається найбільш інтенсивно серед усіх інших видів мотивації. Розвиток мотивації досягнення успіху й критичності самооцінки обумовлює здатність дітей старшого дошкільного віку до адекватної оцінки чинників успішності своїх дій, усвідомлення взаємозв'язку власної успішності зі здібностями та докладеними зусиллями. При цьому прагнення до досягнення успіху дітей старшого дошкільного віку залежить від суб'єктивної значущості їх діяльності у різних модусах життєвого світу [1].

Згідно з П.П. Поддьяковим, розвиток прогностичних вмінь у дитячому віці дає можливість особистості старшого дошкільного віку передбачити результат процесу, який включає ряд етапів, логічно пов'язаних між собою, ще до його завершення [13]. У структурі алгоритму саморегуляції дитиною старшого дошкільного віку власних дій Л.В. Вороніна та К.О. Утюмова окрім цілепокладання, планування й виконання також виділили етапи корекції (заміни запланованих дій на інші, більш ефективні ще до завершення діяльності з метою вдосконалення її майбутнього продукту) й рефлексію (самоаналіз власних дій і труднощів по завершенні діяльності, який дає можливість передбачати аналогічні труднощі у майбутньому) [5].

Набуття дитиною дошкільного віку життєвого досвіду в умовах цілепокладання, планування, прогнозування й контролю ефективності власної діяльності обумовлює вироблення нею поведінкових стратегій, які найбільшою мірою сприяють досягненню успіху. За А. Бандурою, вироблення таких стратегій може здійснюватись як шляхом соціального наслідування, так і творчого комбінування структурних компонентів з різних вже знайомих стратегій поведінки у процесі імітаційного моделювання [2]. Зміст поведінкових стра-

тегій у дітей дошкільного віку обумовлюється специфікою системи їх цінностей. Так, згідно з результатами експериментальних досліджень С.Г. Якобсон, у дітей старшого дошкільного віку в ситуаціях морального вибору наявні як альтруїстичні, та і егоїстичні поведінкові стратегії [15]. Н.С. Денисенкова та В.В. Вироцькова, також зазначили, що становлення гри як провідної діяльності дітей упродовж дошкільного віку обумовлює зростання питомої ваги стратегії спільної діяльності, за рахунок зменшення суб'єктивної значущості стратегії спрямованості на себе. Проте найбільш поширеною стратегією поведінки дітей старшого дошкільного віку у конфліктних ситуаціях є «Суперництво», стратегії «Співробітництво» і «Пристосування» використовує менша кількість дітей [6].

Таким чином, активізація здатності до цілепокладання, планування й прогнозування результатів власної діяльності обумовлює здатність дітей старшого дошкільного віку до генерування усталених способів поведінки і діяльності – життєвих стратегій. Водночас специфіка системи цінностей сучасних дошкільників обумовлює становлення у них як альтруїстичних, продуктивних, так і егоїстичних стратегій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз проблеми метапроектування особистості у дошкільному віці дає можливість констатувати, що цей віковий період є сензитивним для становлення структурних компонентів досліджуваного феномена. Водночас становлення життєвих цілей і планів у дітей є злитим і недостатньо диференційованим. У дошкільному віці відбувається активізація здатності особистості як до прийняття соціальних цілей інших людей, так і до постановки авторських цілей. Розвиток суб'єктного цілепокладання дитини обумовлюється наявністю можливостей для здобуття такого життєвого досвіду. Ефективним засобом активізації авторського цілепокладання у дітей є метод проектів. Активізація здатності дитини до планування своєї діяльності у дошкільному віці обумовлює її перехід з покрокового планування на рівень багатоетапного планування своїх дій. А це, у свою чергу, обумовлює активізацію прогностичних здібностей дітей, зростання їх спрямованості на результат діяльності і активізацію мотивації досягнення успіху.

Активізація й інтеграція здатності дітей до цілепокладання, планування та прогнозування результатів своєї діяльності обумовлює становлення у них генералізованих стратегій поведінки. Однак серед таких стратегій у сучасних дошкільників наявні як альтруїстичні, так і егоїстичні поведінкові конструкти. Особливості розвитку основних складових метапроектування особистості на рівні конкретних видів діяльності особистості значною мірою обумовлюють специфіку її метапроектування свого життя у цілому на подальших етапах онтогенезу. Тому проблеми метапроектування особистості у дошкільному віці, виявлені у роботах сучасних вчених (недостатність розвитку структурних компонентів цього психічного утворення, їх обумовленість переважно соціальними, а не особистісними детермінантами, наявність як просоціальних, так і егоїстичних стратегічних конструктів, труднощі метапроектування в умовах спільної діяльності), обумовлюють необхідність розробки шляхів і засобів активізації цього феномена у дошкільному віці.

Список літератури:

1. Алтунина И. Р. Структура и развитие мотивов и мотивации социального поведения: формирование и развитие / Алтунина И. Р. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. – 75 с.
2. Бандура А. Теория социального научения / Бандура А. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.
3. Бацина Е. Г. Педагогический совет в условиях введения ФГОС дошкольного образования / Бацина Е. Г., Сертакова Н. М., Крылова Л. Ю., Бабчинская В. Ю. – Волгоград: Учитель, 2015. – 162 с.
4. Веракса Н. Е. Познавательное развитие в дошкольном детстве. Учебное пособие / Н. Е. Веракса, А. Н. Веракса. – М.: Мозаика-Синтез, 2012. – 336 с.
5. Воронина Л. В. Развитие универсальнıх предпосылок учебной деятельности дошкольников посредством формирования алгоритмических умений / Л. В. Воронина, Е. А. Утюмова // Инновационные проекты и программы в образовании. – 2013. – № 5. – С. 40-44.
6. Денисенкова Н. С. Взаимосвязь стратегии поведения в конфликтной ситуации и социометрического статуса дошкольника в группе сверстников / Н. С. Денисенкова, В. В. Выроцкова // Психологическая наука и образование. – 2014. – № 6. – С. 106-117.
7. Зорина С. В. Исследование социально-психологических условий целеполагания в старшем дошкольном возрасте: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Зорина Светана Васильевна. – Самара, 1999. – 215 с.
8. Кожарина Л. А. Становление произвольного поведения в дошкольном возрасте: автореф. дис. ... на соискание учен. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Л. А. Кожарина. – М., 1992. – 18 с.
9. Кочкина Н. А. Метод проектов в дошкольном образовании: методическое пособие / Кочкина Н. А. – М.: Мозаика-Синтез, 2012. – 72 с.
10. Кравцов Г. Г. Психология и педагогика обучения дошкольников. Учебное пособие / Г. Г. Кравцов, Е. Е. Кравцова. – М.: Мозаика-Синтез, 2013. – 264 с.
11. Кузьменко В. У. Особливості формування домінантних властивостей індивідуальності дитини 3-7 років / В. У. Кузьменко // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. VII. – Вип. 6. – К.: ГНОЗІС, 2005. – С. 182-192.
12. Ничипорук Е. А. Особенности целеполагания в нормативной ситуации взаимодействия взрослого с ребенком-дошкольником / Е. А. Ничипорук // Психологическое знание в контексте современности: теория и практика: сборник статей по материалам IV Всероссийской научно-практической конференции с международным участием 28 февраля 2014 года / под общ. ред. Л. М. Попова, Н. М. Швецова. – Йошкар-Ола: ООО ИПФ «СТРИНГ», 2014. – С. 237-242.
13. Поддьяков Н. Н. Мышление дошкольника / Поддьяков Н. Н. – М.: Педагогика, 1977. – 277 с.

14. Проектный метод в деятельности дошкольного учреждения / Авт.-сост. Л. С. Киселева, Т. А. Данилина, Т. С. Лагода, М. Б. Зуйкова. – М.: АРКТИ, 2012. – 95 с.
15. Якобсон С. Г. Психологические проблемы этического развития детей / Якобсон С. Г. – М.: Педагогика, 1984. – 144 с.
16. Fisher G. Meta-design: A framework for the future of end user development / G. Fisher, E. Giaccardi // End user development. – New York: Springer, 2006. – P. 427-457.
17. Rudakova I. A. Principles of modelling of metadesign activity / I. A. Rudakova, K. Y. Kolesina // Russian psychological journal. – 2009. – Vol. 6. – P. 59-67.

Гринева О.М.
Педагогический институт
Киевского университета имени Бориса Гринченко

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОНОВЫ МЕТАПРОЕКТИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ В ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Аннотация
В статье исследуется проблема метапроектирования личности в дошкольном возрасте. Проанализирована динамика целеполагания у детей. Рассмотрены возможности метода проектов для активизации способности личности к авторскому целеполаганию. Выявлены основные этапы развития способности личности к планированию своих действий в дошкольном возрасте. Проанализированы особенности развития и проблемы становления стратегий поведения современных детей дошкольного возраста.
Ключевые слова: метапроектирование, целеполагание, планирование, стратегии деятельности, дошкольный возраст, личность.

Grynova O.M.
Pedagogical Institute
Boris Grinchenko Kyiv University

THEORITICAL BASIS OF PERSONAL GOAL SETTING IN PRESCHOOL AGE

Summary
The problem of personality metadesign is researched in the article. Dynamics of goal-design of children is analyzed. Possibilities of project's method for activation of personality's capability for author's goal-design are considered. Main stages of personality planning capability's development in preschool age are discussed. Special features and problems of development of behavior strategies of modern preschool aged children are analyzed.
Keywords: Metadesign, goal-design, planning, strategies of activity, preschool age, personality.

УДК 159.9:37.013.77

ПРОБЛЕМА ВХОДЖЕННЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Коханова О.П.
Інститут людини
Київського університету імені Бориса Грінченка

Досліджені теоретичні аспекти проблеми входження першокурсників в освітнє середовище в умовах сучасних тенденцій розвитку освіти та в контексті процесу соціалізації особистості. Виходячи з позиції того, що освітнє середовище є частиною соціального, розглянуто фази входження людини у соціальне середовище. Вивчено явище адаптації як однієї з провідних складових соціалізації майбутнього фахівця на етапі її початкового розгортання на першому курсі навчання в університеті. Досліджено психологічний аспект інтеграції першокурсників в освітнє середовище, а саме: мотиви їх навчання у вищому навчальному закладі.
Ключові слова: входження (інтеграція), адаптація, освітнє середовище, мотивація, студенти-першокурсники.

Постановка проблеми. В умовах реформування освіти професійної підготовки майбутніх фахівців актуальним є питання входження молодих людей в освітнє середовище вищого навчального закладу. Початок професійного навчання завжди пов'язаний з актуалізацією адаптаційних можливостей особистості. На успішність входження першокурсників в освітнє середовище істотно впливає мотивація, насамперед сформованість навчально-професійних мотивів.

© Коханова О.П., 2015

З урахуванням сучасних тенденцій змін в освіті, а саме: наближенням освітніх систем України до європейських, єдністю навчання і наукових досліджень, інноваційністю, оперативністю трансформацій, посиленням індивідуалізації та диференціації освітнього процесу, впровадженням дистанційних форм навчання – процес входження майбутніх фахівців у середовище вищого навчального закладу створює додаткові умови випробувань для першокурсників. Крім того, на думку, О. А. Дубасенюк, однією з тенденцій сучасної науки є універсалізація та інтеграція знань з одного боку, та їх науково-технічна спеціалізація – з іншого, відображаючи таким чином кризу класичної наукової парадигми. Зважаючи на те, що початок професійної підготовки майбутніх фахівців відбувається під час важливих і складних трансформаційних змін в освіті, дослідження питання входження першокурсників в освітнє середовище видається нам особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців присвячено багато наукових робіт. Особливу увагу науковців привертає питання адаптації першокурсників до умов навчання у вищій школі. Проблемі адаптації присвячені наукові дослідження О. Безпалько, Н. Заверико, Л. Коваль, Г. Лактіонової, А. Мудрик. Наразі питання пристосування першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі досліджують Т. Алмазова, Ю. Бохонкова, Н. Герасімова, Н. Жигайло, О. Кочерук, Л. Красовська, М. Прищак, Л. Гармаш, О. Маріна, О. Стягунова та ін. Труднощі початкового етапу навчання і чинники, що впливають на процес адаптації, у своїх наукових працях розкривали О. Прудська, А. Андрєєва, С. Гапонова, Ю. Бохонкова. Адаптацію як необхідну умову соціалізації людини розглядають М. Лукашевич, А. Мудрик, С. Пальчевський [6].

На думку, І. Зейвальд, важливу роль у процесі адаптації відіграє сама людина, яка являє собою своєрідне психологічне знаряддя формування і самотворення. Виходячи з цього, особистість також може поставати в якості певного психологічного знаряддя, що забезпечує адаптаційні процеси [1, с. 9-10].

Безперечно, мотивація особистості істотно впливає на успішність входження першокурсників в освітнє середовище, а також на ефективність виконання навчально-професійної діяльності. На загальнотеоретичному рівні проблему навчальної мотивації вивчали такі психологи: Д. Ельконін, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін. Подальшому вивченню аспектів цієї проблеми присвятили свої наукові розробки І. Дубровина, Л. Божович, Є. Ільїн, А. Маркова, С. Занюк та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд останніх досліджень вказує на те, що процес входження (інтеграції) інтерпретується як активне включення особистості в усі сфери життєдіяльності суспільства та реалізується в міжособистісній взаємодії, спільній діяльності, прийнятті норм, цінностей та стандартів суспільства, що загалом забезпечує єдність особистості та суспільства. Ці дослідження охоплюють здебільшого проблеми інтеграції студентів з особливими потребами до середовища вищого навчального закладу [4, с. 10].

Однак у цих роботах недостатньо висвітлені психологічні особливості інтеграції більшості студентів до освітнього середовища, що розкривали б її сутність.

Мета статті полягає у висвітленні психологічного аспекту входження першокурсників в освітнє середовище, а саме: дослідження мотиваційної готовності майбутнього фахівця до навчання у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Процес інтеграції (включення) або входження студентів до освітнього середовища університету ми розглядатимемо в контексті процесу соціалізації. Ця позиція ґрунтується на визнанні того, що освітнє середовище є частиною соціального, процес входження до якого позначається поняттям «соціалізація» та відбиває всю його складність і багатоаспектність.

Процес входження індивіда у відносно стабільне соціальне середовище, розвиток і становлення в ньому, як правило, охоплює такі фази (А. Петровський):

1) фаза адаптації – особистість, активно засвоює норми й цінності, що існують у групі. У неї виникає об'єктивна необхідність «бути такою, як усі», що досягається за рахунок деякого уподібнення з іншими особами групи;

2) фаза індивідуалізації пов'язана з максимальним намаганням індивіда виявити себе як особистість. Це відбувається за рахунок активного пошуку засобів та способів для виявлення своєї індивідуальності, її фіксації. Процеси, властиві цій фазі, породжуються суперечностями між необхідністю «бути таким, як усі» і прагненням індивіда до максимальної персоналізації;

3) фаза інтеграції передбачає формування в індивіда новоутворень особистості, які відповідають необхідності й потребі групового розвитку і власній потребі брати активну участь у житті спільноти.

Основою механізму соціалізації є активна перетворювальна діяльність людини, за допомогою якої здійснюється її включення в суспільне життя та культуру, установлення соціальних зв’язків, засвоєння способів практичної діяльності, становлення свідомості, самосвідомості й систем соціальної орієнтації [3]. Специфікою соціалізації в освітньому середовищі університету є те, що вищезазначені процеси здійснюються цілеспрямовано та планомірно, тобто відповідно до певної мети й у конкретному соціальному інституті, реалізація яких є запорукою інтеграції студентів не лише до освітнього, а й до соціального середовища [4, с. 11].

Мінливі та динамічні обставини, умови й ситуації освітнього середовища університету актуалізують такий провідний складник соціалізації, як адаптація, який також може виступати її результатом. Будь-яка адаптація є особливою діяльністю людини щодо засвоєння нової конкретної соціальної ситуації, яка є суб’єктивно новою саме для цієї людини. Адаптація до освітнього середовища, як одного з рівнів соціального, відбувається протягом усього періоду навчання, але найінтенсивніше вона розгортається на першому курсі [4, с. 11].

Ставши студентом, юнак переходить на новий етап особистісного і головне – професійного зростання. Він включається у нову соціальну ситуацію розвитку, в якій розгорається нова провідна діяльність – навчально-професійна.

Продуктивність учіння кожного конкретного першокурсника визначається як успішністю адаптаційного процесу, так і силою мотивації майбутнього фахівця. Посилене бажання студента навчатися, ефективно оволодівати знаннями, уміннями й навичками, необхідними для успішного виконання професійної діяльності, здатне сприяти швидкій та безболісній адаптації першокурсника. Емоції, які виникають під впливом діяльності, не лише стають її необхідним компонентом, а й починають виконувати функції її регуляції. Відображаючи співвідношення між мотиваційно-потребовою стороною діяльності та реальними досягненнями і можливостями людини, емоційні процеси відіграють важливу роль як в учінні студентів, так і в їхній адаптації до умов університету. Негативні емоції, узгоджуючись з невизначеністю мотивації, знижують ступінь сформованості механізмів саморегуляції, посилюють дезадаптацію, і нерідко призводять до зриву адаптації [5].

Оскільки одним із найбільш значущих психологічних факторів успішної адаптації та ефективної навчально-професійної діяльності першокурсників є мотиваційний чинник, метою нашого дослідження стало вивчення їх мотивації навчання у вищому навчальному закладі. Для реалізації вищевказаної мети ми здійснили психодіагностику студентів перших курсів Київського університету імені Бориса Грінченка.

Аналіз результатів методики відбувався за шкалами, які й представляли собою три групи основних мотивів студентів, а саме:

1) шкала «набуття знань» (прагнення до отримання знань, допитливість);

2) шкала «оволодіння професією» (бажання оволодіти професійними знаннями і сформувати професійно важливі якості);

3) шкала «отримання диплому» (прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань).

Зважаючи на специфіку вікового періоду та основні завдання розвитку психіки на цьому етапі, найбільш пріоритетними мотивами вважаємо мотиви, які скеровують особистість першокурсника на оволодіння професією. Наступними за значущістю є мотиви отримання знань і найменш бажаними для студентів – мотиви, які спрямовують студента на отримання диплому.

Першокурсникам слід було дати ствердні або заперечні відповіді на 50 запитань, після чого відбувалося зіставлення результатів з ключем і визначалася загальна сума балів окремо по кожній з 3-х шкал. Слід зазначити, що бали за шкалами було переведено таким чином, щоб максимально можливими по кожній з них були 10 балів. Отримані результати представлені нижче у табл. 1.

З таблиці видно, що суттєвих розбіжностей між мотивами не виявлено, хоча середній бал за шкалою «Отримання диплому» виявився найбільшим. Це свідчить про незначне переважання у першокурсників формальної мотивації до навчання і ймовірний неадекватний вибір майбутньої професії та низький рівень задоволеності нею.

Таблиця 1

Середні значення мотивів навчання студентів у ВНЗ

Бали	Мотиви навчання у ВНЗ		
	Шкала «Отримання знань»	Шкала «Отримання професії»	Шкала «Отримання диплому»
Середні значення	6,38	5,96	7,12

Проте, здійснивши індивідуальний аналіз відповідей студентів, було помічено, що максимально можливі бали отримала більша кількість першокурсників за шкалою «Отримання знань» (21% досліджуваних), дещо менша кількість студентів (14%) – за шкалою «Отримання професії» і всього 3,5% молодих людей мають високий рівень прагнення за шкалою «Отримання диплому».

Отже, серед опитаних першокурсників більше осіб, які мають високу мотивацію до отримання знань, і менше тих, хто дуже прагне отримати диплом. Порівнявши дані табл. 1 та рис. 1, можемо припустити, що більше середнє значення за шкалою «Отримання диплому» пояснюється переважанням у студентів середніх оцінок за даним показником.

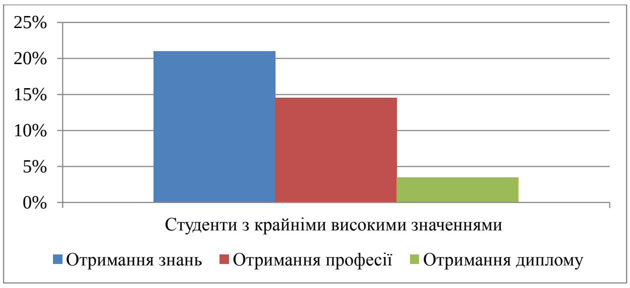

Рис. 1. Студенти з максимально можливими балами за окремими шкалами

Виявлені результати дослідження демонструють різноманітні прагнення та очікування молодих людей від навчання у вищому навчальному закладі. Бажання отримати знання, допитливість для більшості студентів виявилися найпріоритетнішим мотивом, порівняно з іншими спонуканнями, і створюють таким чином сприятливі передумови для успішної навчально-професійної діяльності.

Деякі питання тесту носили відкритий характер і вимагали вербальної відповіді на них, а саме: Які з притаманних Вам якостей більше за все заважають навчатися? Які – допомагають в навчанні? Переважна більшість студентів якістю, що перешкоджає їхньому навчанню в університеті, вважають лінь. Першокурсниками також називалися непосидючість, нетерплячість, неуважність, погана пам'ять, невміння правильно розпоряджатися часом.

Серед притаманних їм позитивних рис більшість студентів вказали переважно на вольові якості (наполегливість, цілеспрямованість, витримка), моральні (відповідальність, старанність) та емоційні (ентузіазм, вміння мотивувати себе на роботу) риси.

Як бачимо, під час оцінювання своїх сильних і слабких сторін в якості студента молоді люди виявилися водночас і доволі критичними, і суперечливими в оцінках. Так, вважаючи лінь якістю,

що заважає в навчанні, багато хто зі студентів серед позитивних і притаманних собі рис називає наполегливість, відповідальність тощо.

Висновки і пропозиції. У процесі психічної адаптації особистість зважає на особливості середовища й активно впливає на нього, щоб забезпечити задоволення своїх потреб і реалізацію значущих цінностей. Процес взаємодії особистості та середовища полягає у пошуку й використанні адекватних засобів і способів задоволення основних потреб [2, с. 86-87].

Якщо ми говоримо про входження першокурсника в освітнє середовище, то даний процес буде сприятливим за умови надання середовищу таких ознак і характеристик, які б дозволили активізувати потенційні мотиваційно-потребові ресурси особистості майбутнього фахівця. Слід зазначити, що динаміка і мінливість навчальної мотивації пов'язані з багатьма причинами. Це може бути і невизначена вихідна професійна мотивація, і навчання в групі з аморфною мотиваційною структурою, в якій немає чітко виражених мотивів ані до навчальної, ані до професійної діяльності [5]. Також високий ступінь дезадаптованості студента здатний спричинити складну перебудову вже усталеного стереотипу навчання, пристосування до нових умов професійної підготовки.

Проведене дослідження не виявило у першокурсників переважаючої навчальної мотивації, що може свідчити про перехідний етап в їх розвитку, невизначеність очікувань і намірів стосовно навчання у вищому навчальному закладі. Проте, доволі яскраво виражені пізнавальні мотиви у багатьох студентів можуть зміцнюватися за рахунок того, що інтерес до знань зачіпає закономірності навчальних предметів і основи наук. Враховуючи це, педагог може організувати навчальну діяльність з орієнтацією на розвиток професійних компетенцій майбутніх фахівців.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення динаміки професійної спрямованості особистості на всіх етапах фахового навчання студентів.

Список літератури:

1. Зейвальд И. В. Влияние мотивов социального успеха на трудовую адаптацию личности в новой организации: автореф. на соискание ученой степени канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология» / Зейвальд Ирина Валерьевна; Российский государственный социальный университет. – М., 2008. – 24 с.
2. Климов Е. А. Психология профессионала: Избран. психол. труды / Е. А. Климов / Академия пед. и соц. наук, Моск. психолого-соц. ин-т, 1996. – 400 с.
3. Михальченко М. Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді: монографія / кол. авт.: М. Михальченко (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська [та ін.]. – К.: Пед. думка, 2012. – 320 с.
4. Ополонець І. Інтеграція студентів в освітнє середовище університету в процесі фізичного виховання / І. Ополонець // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – 2014. – № 3(27). – С. 10-14.
5. Соловьев В. Н. Влияние адаптации и мотивации учебной деятельности на успеваемость студентов / В. Н. Соловьев // Фундаментальные исследования. 2004. – № 5. – С. 81-83.
6. Спіріна Т. П., Зарюгіна Ю. Є. Особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі / Т. П. Спіріна, Ю. Є. Зарюгіна // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – № 32. – С. 182-184.

Коханова Е.П.
Институт человека
Киевского университета имени Бориса Гринченко

ПРОБЛЕМА ВХОЖДЕНИЯ ПЕРВОКУРСНИКОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ СРЕДУ

Аннотация
Исследованы теоретические аспекты проблемы интеграции первокурсников в образовательную среду в условиях современных тенденций развития образования и в контексте социализации личности. Исходя из того, что образовательная среда является частью социальной, рассмотрены фазы вхождения человека в социальную среду. Изучено явление адаптации как одной из ведущих составляющих социализации будущего специалиста на этапе ее начального разворачивания на первом курсе обучения в университете. Исследован психологический аспект интеграции первокурсников в образовательную среду, а именно: мотивы их обучения в высшем учебном заведении.
Ключевые слова: вхождение (интеграция), адаптация, образовательная среда, мотивация, студенты-первокурсники.

Kokhanova O.P.
Institute of Human Sciences
Borys Grinchenko Kyiv University

PROBLEM OF INTEGRATION OF FIRST-YEAR STUDENTS ON EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Summary
Theoretical aspects of a problem of integration of first-year students on educational environment in the conditions of current trends of a development of education and in the context of socialization of the personality are investigated. Recognizing that the educational environment is part social, phases of occurrence of the person on social environment are considered. The adaptation phenomenon as one of the leading components of socialization of future expert at a stage of its initial deployment on the first to a course at university is studied. The psychological aspect of integration of first-year students on educational environment is investigated, namely: motives of their training in a higher educational institution.
Keywords: occurrence (integration), adaptation, educational environment, motivation, first-year students.

УДК 159.922.1

ЖЕНСКОЕ ЧУВСТВО ВИНЫ КАК СЛЕДСТВИЕ АБОРТА

Стеблянко Е.А., Кузьминова С.В.
Харьковский национальный аэрокосмический университет имени Н.Е. Жуковского
«Харьковский авиационный институт»

В работе рассмотрена проблема аборта и эмоции, которые появляются как следствие прерывания беременности. Исследованы теоретические вопросы чувства вины среди женщин и факторы, которые характеризуют данную эмоцию. Продемонстрировано взаимосвязь между чувством вины и абортом. Проанализированы механизмы психологической защиты во время постабортного синдрома. Установлено пути преодоления чувства вины после аборта.
Ключевые слова: чувство вины, эмоции, прерывание беременности, механизмы психологической защиты, постабортный синдром.

Постановка проблемы. В нашей работе мы рассматриваем искусственное прерывание беременности или аборт и его последствия. Клиническая картина его заключается в повторном переживании ситуации прерывания беременности, периодических воспоминаниях о происшедшем, кошмарных сновидениях, переживании чувства вины и эмоциональной боли.

Анализ последних исследований и публикаций. Психологические проблемы встречаются у 30-70% беременных (М.А. Кочнева, 1990; R.H. Kelly et al., 2001; C. Marchesi, 2009) и более чем в половине случаев у них проявляются депрессивной симптоматикой. В то же время сам аборт повышает риск развития психологических нарушений (А.Н. Додонов, В.Б. Трубин 2009; Т. Берк, 2010; D.M. Fergusson, 2006, 2008; P. Casey, 2008; K. Dingle, 2008; G.E. Robinson, 2009) в результате разрушения психосоматической и духовной взаимосвязи матери и внутриутробного ребенка, формированием конфликта, вызывающего характерные нарушения материнской сферы и семейных взаимоотношений (Е.Я. Полякова, 2009; О. Филатова, 2010).

Несмотря на мощное психотравмирующее воздействие, аборт является одним из основных средств прекращения нежелательной беременности женщинами (Е.М. Вихляева, Е.И. Николаева, 2001; Э.К. Айламазян, М.А. Репина, 2003; В.Ф. Волгина, 2003; Л.В. Ерофеева, 2009) и приводит к психическим расстройствам, чувству вины и социальной дезадаптации (Е.Ю. Онищук, 2006).

Среди мотиваций аборта (М.Н. Садыков, 1999; Е.И. Шарапова, 1998; М.Ю. Сурмач, 2010) ведущими являются социальные причины: материальные трудности, удовлетворенность уже имеющимся числом детей, плохие жилищно-бытовые условия, одиночество, боязнь потерять работу, конфликты в семье, а также потребность в самореализации, доминирующая над семейными ценностями (Н.Н. Петрова, 2006), нередко усиливающие формирования чувства вины.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. Наиболее проблематичной темой для понимания последствия аборта является осмысление его влияния на психологическое здоровье женщин и возникающее при этом у них чувств.

Цель статьи. Главной целью этой работы является рассмотрение особенностей субъективного переживания ситуации аборта и проявляемых в этой связи эмоций, а именно, чувства вины.

Изложение основного материала. Вина – это результат работы сознания индивида. В таком случае вина переживается личностью как конфликт с совестью, как результат невыполнения внутренних установок. Р. Бенедикт высказывает мысль о

© Стеблянко Е.А., Кузьминова С.В., 2015

том, что то общество, которое строится на воспитании совести у каждого его члена и в котором ориентируются на абсолютные критерии морали, будет представлять собой «культуру вины» которая является не групповой, а личностной. Ответственность личности воспитывает гордость за поступки, честность. Индивид поступает честно не потому, что его увидят другие, а потому, что «на него смотрит Бог». Другими словами говоря, культура вины вырабатывает общие правила поведения на основании высшего долга, которые являются универсальными для всех членов общества [1].

Вину определяют как отношение человека к своему неправильному с его точки зрения поведению, действию или бездействию, означающее осознание им недопустимости подобного, а чувство вины – реакция человека на такое действие, которое может быть совершено, или только задумано. У человека, испытывающего чувство вины, появляется подсознательное стремление получить наказание за свое поведение и происходит торможение дальнейшей активности, что может проявляться в парализующем эффекте. Именно такую реакцию можно наблюдать у больных депрессией, вялых, заторможенных, бездействующих и обвиняющих себя в греховных поступках.

Большинство психологов сходится во мнении относительно того, что человеческому сообществу без чувства вины было бы невозможно нормально существовать и развиваться. Некоторые психологи заявляют, что чувство вины помогает нам обуздать наши гнев, похоть и жадность. Другие считают, что мы учимся на своих ошибках и, благодаря ощущению вины, мы сдерживаемся от дурных поступков, помня о наказании и об отрицательных эмоциях, которые вызываются угрызениями совести. Существует подход, где чувство вины рассматривают как некий стимулирующий фактор, заставляющий нас выполнять свои обязанности по учебе и работе, по отношению к детям, супругу, родителям и обществу.

Итак, культура вины – это комплекс социальных ценностей, установок, традиций, при которых главное значение в обществе придается переживанию человеком вины за свои ошибочные действия. Считается, что она распространена более в европейской цивилизации [2].

Культура вины характеризуется индивидуальной оценкой человеком своих действий, понятием совести, как самооценки своих действий человеком, нравственным наказанием за ошибочные действия, возможностью исправить ошибку, необходимостью поступать, ориентируясь на личные правила морали и нравственности, наличием наказания, как способа искупления вины.

Человек живет в обществе и входит в различные социальные группы, которые, собственно говоря, и побуждают к развитию культуры вины. С усложнением общественной жизни человек начинает принадлежать множеству общностей, групп, партий, движений, интересы которых могут не совпадать, а человеку надо делать выбор, порой нелегкий и в этом случае он должен ориентироваться на знания, веру, ценности, высшие интересы. Так возникает и развивается поведение, исходя из собственных убеждений.

В нашей работе мы рассматриваем аборт и возникновение чувства вины. Аборт представляет одну из наиболее дискуссионных проблем, включающую религиозные, этические, медицинские, социальные и правовые аспекты. Наиболее многогранной и неоднозначной для понимания проблемой является осмысление влияния аборта на психологическое здоровье женщин. Многие научные исследования находятся под большим давлением социо-культурных тенденций выраженных в политических, социальных и религиозных факторах. В нашем исследовании мы изучали особенности переживания ситуации аборта женщинами и проявляемых в этой связи эмоций и чувств [4]. Наибольший интерес представлял для нас анализ чувства вины, которое на наш взгляд, лежит в основе всех переживаний возникающих у женщины после утраты ребенка. По В. Пултавской вина за сознательно прерванную беременность не является результатом воздействия общества на человека, а несет на себе экзистенциальную печать. Существование ребенка, переживаемое матерью – есть тайна самого бытия, и женщина в своем материнстве особым образом включена в эту тайну, независимо от того, отдает она себе в этом отчет или нет. Для женщины материнство является одной из важных сторон становления личности, стремление зачать, выносить и сохранить беременность рассматривается как потребность в самоопределении [5]. К. Хорни полагает, что общество создало только одну среду (семью), где женщина может полностью реализовать себя, где единственными вратами к счастью становились отношения между мужчиной и женщиной и детьми [6].

Дж. Бьюдженталь говорит, что чувство вины связано с осознанием ответственности за свои действия или бездействия. Эта вина присуща человеческому бытию и возникает потому, что человек не реализует свой потенциал, живет в несоответствии со своими ценностями и намерениями, и не ценит своих ближних за то, что они существуют. Чувство вины возвращает человека к его индивидуальности, к его внутреннему миру, и когда человек перекладывает ответственность за свои неудачи и беды на других, он подавляет «осознание внутреннего чувства, которое необходимо для подлинного переживания собственной жизни» [3, с. 121]

В исследовании мы решили взглянуть на проблему со стороны переживаний женщин чувства вины в ситуации прерывания беременности. Для сравнительного анализа мы осуществили комплексное исследование, в котором использовали метод незаконченных предложений, «Опросник измерения склонности к переживанию вины» (GASP, Тая Р. Коен), «Опросник вины. Травматические события» (Е.С. Кубани, С.Н. Хайнс), методика «Воспринимаемый индекс вины» (PGI) «Опросник вины» (Guilt Inventory), тест-опросник «Индекс жизненного стиля» (Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х.Р. Конте, адаптация Е.С. Романова, Л.Р. Гребенников), тест «Индекс жизненной удовлетворенности» (Н.В. Панина), индикатор копинг-стратегий (Д. Амирхан). В исследовании приняли участие 100 женщин в возрасте от 20 до 30 лет. Они были разделены нами на две группы: женщины, имеющие опыт аборта и женщины (первая группа), не имеющие опыта прерывания беременности (вторая группа). 64% женщин всей

выборки имеют высшее образование, 56% – незаконченное высшее. 39% женщин состоят в браке, 61% – не состоят. По результатам исследования в группе женщин, имеющих опыт сознательного прерывания беременности: 52% женщин прервали беременность один раз; 25% женщин два раза; 10% три раза; 3% больше четырех раз; 10% не ответили на вопрос о количестве абортов. Большинство женщин совершают аборт в наиболее благоприятный для рождения ребенка период.

Полученные нами данные по методу незаконченных предложений позволили выявить представление об аборте у женщин, имевших опыт прерывания беременности. Для 29% респондентов – это грех; для 22% – убийство; 19% женщин характеризовали аборт как нечто плохое и ошибочно совершенное; 11% женщин высказали ужас, стыд, страх; 10% имели нейтральное отношение к совершившемуся; 9% затруднились ответить. Анализ имплицитных представлений выявил различия в социальных представлениях об аборте: у женщин, имевших опыт прерывания беременности в ответах сильно выражен эмоциональный компонент вины (48%), у женщин, которые не совершали аборт, ответов содержащих компоненты вины нет. Различия в представлениях об аборте как убийстве и грехе подтверждают, что женщины, имеющие опыт аборта в четыре раза чаще утверждают, что это событие можно описать как убийство и грех. Большинство респондентов (50%) затруднились ответить, какие мысли появлялись у них после аборта. 40% испытуемых были склонны к мыслям о своей неправоте; 7% ответили, что никаких мыслей не появлялось; 3% условно позитивные;

Результаты, полученные по методике индекса жизненного стиля показали, что женщины первой группы, связанной с абортом, прибегают к механизму психологической защиты – подавление, посредством которого неприятные эмоции блокируются, благодаря забыванию всех объектов и обстоятельств, связанных с абортом. Особенностями защитного поведения для женщин, сделавших аборт, будут: бессознательное избегание ситуации, связанной с абортом, тревожность, возникающая при столкновении со всем, что напоминает аборт и подавление чувства вины, а так же неспособность отстоять свою позицию в споре, покорность, робост.

Сопоставление результатов эмоции и мыслей порождаемых оценкой ситуации, связанной с абортом, а так же сравнения с результатами первой группы, позволило сделать вывод о травматичности этого события в жизни женщины, и негативной направленности переживаний связанных с ним. У большинства женщин ярко выражено чувство вины, стыда, страха, страдания, одиночества, агрессии, направленной на себя.

Наличие переживаний в ситуации прерывания беременности характеризуется негативными эмоциями, связанными с анализом и оценкой своего поступка, с выраженными угрызениями совести, недовольством собой, сожалением, раскаянием и желанием исправить или изменить сложившуюся ситуацию. В структуру переживаний вины после аборта входит три компонента: эмоциональный (страдание), когнитивный (внутренняя оценка), и мотивационный (желание изменить сложившуюся ситуацию). Переживания в связи с совершением аборта являются многокомпонентными. Психосоматический компонент в исследовании проявлен неярко.

Наиболее характерными поведенческими реакциями на переживание вины после аборта являются: анализ ситуации, чувство раскаяния за содеянное, попытка забыть и не думать. Большинство женщин испытывают чувство вины в связи с сознательно прерванной беременностью. Женщины, сознательно прервавшие беременность осознают вину и считают ошибочным собственное решение о прерывании беременности.

У большинства женщин переживания вины после аборта носит характер переживаний, где психологическая защита стремится устранить, тревогу и напряжение связанные с недовольством собой, высоким уровнем агрессии, направленной на себя.

Выявлены положительная взаимосвязи вины как состояния женщин совершивших аборт с защитными механизмами: «регресс», «компенсация», «проекция», «замещение». Респонденты первой группы испытывают вину в ситуации связанной с абортом и прибегают к таким защитным формам поведения как: избегание тревоги путем возвращения к более незрелым формам поведения и удовлетворения потребностей; пытаются заменить объект, вызывающий чувство неполноценности. Особенностями защитного поведения будет нахождение и исправление своих недостатков, преодоление трудностей; приписывание окружающим различных негативных качеств. Особенности защитного поведения: требовательность к окружающим, раздражительность, вспыльчивость, блокирование чувства вины, тенденция к доминированию.

Более высокие показатели вины как черты характера свидетельствуют о фиксации респондентов первой группы на прошлом и переживании вины за утраченные возможности. Если при этом происходит чрезмерная фиксация на прошлом – это приводит к стагнации в процессе развития личности.

Выводы и предложения. Справляться с постабортным симптомом возможно только по средствам профессиональной помощи психологов и психотерапевтов, которые помогут распознать и устранить эмоциональные проблемы до того, как они перейдут в стадию клинической депрессии. Очень важно научиться работать с чувством горя и ненависти, с той болью, которая есть внутри, и тогда результатом этой работы будет прощение себя. Лучший способ предотвращения постабортного синдрома – обращение за психологической помощью как можно раньше, не подавляя депрессивные эмоции и не ожидая, что они исчезнут сами собой. Отсутствие психологической помощи женщинам, сознательно выбравшим аборт, способствует стратегии многократного повторения ситуации аборта, которая деструктивно воздействует на личность и приводит к самоагрессии, длительному страданию и деградации личности.

Список литературы:
1. Асмолов А. Г. Психология личности: Учебник [Текст] / А. Г. Асмолов. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – С. 271-272.
2. Бенедикт Р. Хризантема и меч: Модели японской культуры / Пер. с англ. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. – 256 с.
3. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта. – СПб.: Питер, 2001. – 304 с.
4. Кеттинг Э. Право женщин на выбор // Планирование семьи. – 1998. – № 1. – С. 29.
5. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе. учеб. пособие для вузов. – М.: Школьная Пресса, 2000. – 416 с.
6. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. – СПб.: Питер, 2002 г. – 224 с.

Стеблянко О.А., Кузьмінова С.В.
Харківський національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ЖІНОЧЕ ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ ЯК НАСЛІДОК АБОРТУ

Анотація
У роботі розглянуто проблему аборту та емоції, що з'являються як наслідок переривання вагітності. Досліджено теоретичні питання почуття провини серед жінок і чинники, які характеризують дану емоцію. Продемонстровано взаємозв'язок між почуттям провини та абортом. Проаналізовані механізми психологічного захисту під час постабортного синдрому. Встановлено шляхи подолання почуття провини після аборту.
Ключові слова: почуття провини, емоції, переривання вагітності, механізми психологічного захисту, постабортний синдром.

Steblyanko E.A., Kuzminova S.V.
N.E. Zhukovskiy Kharkiv National Aerospace University
«Aviation University of Kharkov»

EMOTION OF GUILT AMONG WOMEN AFTER ABORTION

Summary
This article examines the issue of abortion and emotions that occur after it. Theoretical questions of guilt among women and the factors that characterize this emotion were examined. The relationship between guilt and abortion was demonstrated. Psychological mechanisms of defense in the case of post abortion syndrome were analyzed. We established ways to overcome guilt after an abortion.
Keywords: feeling of guilt, emotions, abortion, psychological defense mechanisms, post-abortion syndrome.

УДК 159.955:377

СКЛАДОВІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Тарасова О.В.
Криворізький національний університет

Представлено теоретичний огляд складових психологічної готовності до професійної діяльності сучасного фахівця, зокрема обґрунтовано поняття «професійне мислення» та визначено психолого-педагогічні засади та перспективи розвитку професійного мислення у студентів.
Ключові слова: професійна мобільність, психологічна готовність, професійне мислення.

Постановка проблеми. При підготовці фахівця у вищому навчальному закладі здійснюється активний пошук можливостей розвитку, формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого майбутнього, формування образу майбутньої професії. Саме на цьому етапі надзвичайно важливо сформувати у студентів внутрішнє усвідомлення багатоваріантності можливостей розвитку, уміння співвідносити особисті ціннісні орієнтації із загальнолюдськими, уміння сприймати світ в русі, пристосовуватися до нестримно змінних умов, тобто формувати професійну мобільність [1, с. 115].

Поняття «професійна мобільність» у науковій літературі трактується неоднозначно. Так, у великому психологічному словнику професійна мобільність визначається як «здатність і готовність особистості досить швидко й успішно опановувати нову техніку та технологію, набувати знання й уміння, яких бракує, що забезпечує ефективність підготовки до нової професійної діяльності» [2, с. 24].

Активне дослідження професійної мобільності почалися у 70-і роки XX століття. Професійну мобільність на той час визначали переважно як готовність робітника, до швидкої зміни у виконуванні виробничих завдань [3, с. 467-472].

Поняття професійної мобільності фахівця розкрито в наукових розвідках вітчизняних учених (Н. Ничкало, Л. Сушенцева, О. Щербак) та зарубіжних науковців (П. Блау, Н. Василенко, Е. Корчагін, Г. Мухамедзянов, О. Олейнікова, О. Філатов, Д. Чернилевський).

Поняття «професійна мобільність» має декілька визначень, які, за великим рахунком, є тотожними. Вони характеризують мобільність як здатність людини швидко й ефективно самоорганізовуватися, змінюватися відповідно до життєвих і професійних потреб, адаптуватися до певного професійного середовища та професійних груп й, кінець-кінців, ефективно працювати [3, с. 469].

Професійна мобільність безпосередньо залежить від якості та ефективності психологічної готовності. У зв'язку з цим особливу увагу викликають шляхи (методи, прийоми) формування психологічної готовності майбутніх фахівців і критерії її оцінювання.

Основною метою цієї статті є огляд складових психологічної готовності до професійної мобільності сучасного фахівця, а також характеристика професійного мислення як одного із компонентів професійної діяльності сучасного фахівця.

Виклад основного матеріалу. Психологічна готовність – це не тільки властивість чи ознака окремої особистості, це концентрований показник діяльної сутності особи, міра її професійної здатності.

Психологічна готовність включає в себе, з однієї сторони, запас професійних знань, умінь і навичок; з іншої – сукупність психічних особливостей особистості: переконання, інтереси, здібності, професійне мислення, розвинена пам'ять, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечать успішне виконання професійних функцій.

Психічні особливості й моральні якості є основою установки майбутнього фахівця на усвідомлення функцій праці, професійної позиції, оптимальних способів діяльності, співвіднесення своїх здібностей з можливостями й водночас є характеристиками психологічної готовності.

У структурі психологічної готовності до професійної мобільності виділяють такі складові:
– мотиваційна;
– пізнавально-оперативна;
– емоційно-вольова;
– психофізіологічна;
– оцінююча.

Розкриємо суть кожної із цих складових.

Мотиваційна складова включає в себе професійні установки, інтереси, прагнення займатися професійною діяльністю. Її основою є професійна спрямованість (особисте прагнення людини застосувати свої знання в обраній професійній сфері), в якій виражається позитивне ставлення до професії, нахил та інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою підготовку і т. д. Стійкість, глибина і широта професійних інтересів та ідеалів визначається професійною спрямованістю.

До пізнавально-операційного аспекту психологічної готовності входять професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, професійне мислення, здібності, знання, дії і операції, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності. Особливістю уваги фахівця є його можливість до переключення з одного об'єкта на інший. Вона характеризується достатньою стійкістю, обсягом, концентрацією.

Цілеспрямоване формування професійної уваги, пам'яті, уявлення є важливим фактором підвищення психологічної готовності. Серед якостей пізнавально-операційного компонента готовності значне місце займає професійне мислення. Воно виявляється в умінні виявити виробничі ситуації, явища, факти, розпізнати, моделювати їх, спрогнозувати можливі наслідки. А для цього фахівцеві необхідний високий рівень теоретичних знань, творче мислення і ґрунтовний багаж загальної культури.

© Тарасова О.В., 2015

Емоційно-вольова складова психологічної готовності – почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності фахівця; емоційний тонус, емоційна сприйнятливість, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль. Зміст психологічної готовності характеризується зв'язком інтелектуального й емоційного в сфері особистості. Так знання явища людиною – важливий факт, але не менш важливим є осмислення людиною цього явища, тобто те, який зміст вносить сама людина в це явище. Зміст психологічної готовності визначає характер зв'язку між знаннями професійно-етичного особистісного змісту діяльності і його переживаннями. Не можна обмежуватись тільки накопиченням знань і розвитком інтелекту. Не менше уваги треба приділяти й емоційній стороні, формуванню культури почуттів.

Психофізіологічний аспект психологічної готовності складають упевнення у своїх силах, прагнення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу, здатність вільно керувати своєю поведінкою та поведінкою інших, професійна працездатність, активність і саморегулювання, урівноваженість і витримка, динамічний темп роботи. Ці властивості і здібності забезпечують вчителю високу працездатність у виконанні професійних функцій.

Оцінююча складова передбачає самооцінку своєї професійної підготовки і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним зразком.

Поняття готовність до діяльності віднайшло своє поглиблення і конкретизацію в працях українського психолога В. О. Моляко (спочатку в контексті психології трудового навчання і виховання, потім – у психології творчості). Як зазначає науковець, формування психологічної готовності до праці повинно бути спрямоване на професійний рівень діяльності як на певний орієнтир, еталон майбутньої роботи, тобто і сам процес допрофесійної підготовки, тим більше професійної, слід пов'язувати з виконанням не тільки навчальних завдань, а й обов'язково таких, що максимально наближені до реальних виробничих умов [4].

Важливим компонентом структури психологічної готовності до професійної мобільності є професійне мислення. Розвинуте професійне мислення – важливий аспект процесу професіоналізації особистості та передумова її успішної професійної діяльності. Аналіз психологічної літератури з проблеми дослідження показав, що поняття «професійне мислення» не має чіткого та єдиного визначення. У сучасній психології виділяються різні підходи до характеристики професійного мислення. Професійне мислення розглядається як особливість мислення фахівця, обумовлена характером професійної діяльності відносно об'єкта праці (Г. С. Костюк, Т. В. Кудрявцев, Б. М. Теплов, В. В. Чебишева та інші), як процес розв'язування задач у тій чи іншій галузі діяльності (Ю. М. Кулюткін, З. О. Решетова, С. Л. Рубінштейн та інші).

Узагальнюючи досвід вивчення поняття «професійне мислення», потрібно вказати, що у ряді наукових досліджень професійне мислення пояснюється як процес розв'язування професійних задач у тій чи іншій галузі діяльності, а в деяких дослідженнях професійне мислення розглядається як тип орієнтування фахівця у предметі своєї професійної діяльності. Однак, найчастіше поняття «професійне мислення» вживається одночасно в обох цих значеннях. Так прийнято говорити про «технічне» мислення інженера, робітника у певній галузі, про «клінічне» мислення лікаря, «просторове» мислення архітектора, «економічне» мислення економіста й менеджера, «художнє» мислення працівників мистецтва, «математичне» мислення тощо.

Безумовно, мисленнєві процеси у різних фахівців проявляються за одними й тими ж психологічними законами, однак є специфіка предмета, засобів, результатів праці, відносно яких здійснюються мисленнєві операції. Тому, насамперед, враховуються деякі особливості мислення фахівця, що дозволяють йому успішно виконувати професійні завдання на високому рівні майстерності: швидко, точно, оригінально розв'язувати як ординарні, так і неординарні задачі в певній предметній галузі. Таких фахівців звичайно характеризують як людей творчих у своїй професійній галузі, як людей, що по-особливому сприймають предмет своєї діяльності й здатні до раціоналізаторства, новаторства, відкриття нового. Отже, *професійне мислення* – це мисленнєва діяльність, яка спрямована на розв'язання професійних задач у певній предметній галузі. Якщо специфіка професійного мислення залежить від своєрідності задач, які розв'язуються різними фахівцями, то якість професійної діяльності чи рівень професіоналізму залежить від розвиненості професійного мислення.

Найбільш продуктивним, на наш погляд, у дослідженні проблеми професійного мислення є акмеологічний підхід (А. А. Баталов, Д. Н. Завалішина, Є. О. Климов, Ю. К. Корнілов, А. К. Маркова), який розглядає професійне мислення як структурний компонент професіоналізму. Професійне мислення пояснюється як система, що розвивається у структурно-цілісне утворення та включає пізнавальний, операційний і особистісний компоненти. В якості системоутворювального розглядається операційний компонент (прийоми мислення – мисленнєві дії і операції), на основі якого відбувається перетворення в межах пізнавального компонента і формуються конкретні професійно значимі особливості мислення. Ступінь сформованості загальних мисленнєвих дій і операцій визначає рівень розвитку професійного мислення у будь-якій сфері діяльності.

Досліджуючи природу професійного мислення, потрібно звернутися до класифікації типів мислення. У сучасній психології прийнято розрізняти теоретичне й практичне мислення (останнє є предметом нашого дослідження), або теоретичний і практичний інтелект.

Досліджуючи теоретичне та практичне мислення, С. Л. Рубінштейн і

Б. М. Теплов [5, 6] у своїх наукових працях виділили суттєві особливості практичного мислення:

– зв'язок із дійсністю, з безпосереднім практичним перетворенням дійсності (акцентування на регуляційній функції мислення);

– конкретність такого мислення («припасування» до одиничних, часткових обставин дії);

– часові обмеження в проходженні мисленнєвих операцій.

Зважаючи на те, що професійне мислення є й практичним мисленням, розглянемо функції практичного мислення. Регуляційна функція, як істотна характеристика психічного відображення, особливо значима для практичного мислення. Вона акцентує його включення у безпосереднє реальне перетворення професіоналом об'єкта праці: це мислення в дії, для дії й діями (тобто операційними утвореннями, які підлягають, як правило, негайному здійсненню). Дана особливість розглядалася С. Л. Рубінштейном і Б. М. Тепловим як найважливіша розпізнавальна ознака теоретичного й практичного мислення в їхньому відношенні до практики.

Когнітивна функція практичного мислення вказує на конкретність в умовах діяльності. Ця характеристика відносно розуму полководця особливо підкреслювалася Б. М. Тепловим, який зауважує, що «у багатьох галузях наукової творчості представники обох типів розуму (абстрактного й конкретного – авт.) можуть досягти більших, іноді – великих результатів. Але у військовій справі конкретність мислення – необхідна умова успіху. Справжній військовий геній – це завжди «геній цілого» і «геній деталей» [5, с. 271]. «Витончена спостережливість», як компонент практичного мислення, відзначалася С. Л. Рубінштейном.

Специфіка практичного мислення передбачає включення до структури завдань образно-чуттєвих компонентів, які виконують численні функції у динаміці та розвиткові мислення, інтуїції, оціночних суджень та визначають «ключові» компоненти виробничої ситуації. Різниця між теоретичним і практичним видами мислення, на думку Б. М. Теплова, полягає в тому, що «вони по-різному пов'язані з практикою... Робота практичного мислення переважно спрямована на розв'язання часткових конкретних завдань..., тоді як робота теоретичного мислення спрямована переважно на пошук загальних закономірностей» [5, с. 147]. І теоретичне, і практичне мислення пов'язані з практикою, але практичне мислення має прямий, безпосередній зв'язок із нею. Зважаючи на це, практичний інтелект, як правило, кожного разу націлений на розв'язання практичного завдання, і його висновки безпосередньо перевіряються практикою. А теоретичний інтелект виступає як опосередкований: він перевіряється на практиці лише на підсумкових етапах роботи. Тому особливості практичного мислення тісно пов’язані з професійною діяльністю та походять із її змісту й специфічних особливостей.

Своєрідність професійного мислення пов’язана з орієнтуванням фахівця у предметі своєї діяльності, а також з використанням знарядь, способів, методів впливу на цей предмет, тобто з психологічним аспектом професійної діяльності.

Досліджуючи зв’язок предметного змісту і технології професійної дії з формами та логікою професійного мислення, О. М. Леонтьєв і А. А. Баталов вказують, що специфічний предмет немов «диктує» технологію її осмислення, і мислення професіонала наслідує форму й логіку даного об’єкта, підкоряється йому. Формуючись в умовах виробництва, професійне мислення стає вищим регулятором пізнавально-практичної діяльності людей у цих умовах. Регулююча функція професійного мислення проявляється у різних формах, починаючи від формулювання й сприйняття професійних завдань і завершуючи способами втілення думки в реальних продуктах виробництва. У деяких випадках ця функція мислення виступає досить чітко (розробка планів соціального й економічного розвитку підприємства, перебудова технологічного процесу, пошук шляхів підвищення продуктивності праці, раціональна організація робочого місця і прийомів праці і т.п.), в інших випадках регулююча функція професійного мислення носить прихований характер (виконання звичних моторних дій і операцій, читання знайомих креслень, прийняття стандартних рішень і т.п.). Різноманітні й зовнішні прийоми вираження думки в умовах виробництва: якщо в умовах повсякденного спілкування думка виражається переважно у формі слова, то в умовах виробництва вона систематично виражається у вигляді дій, схем, креслень, цифрових показників і, зрештою, у вигляді кінцевих матеріальних продуктів праці.

Професійна діяльність в сучасних умовах праці потребує від фахівців розвиненого професійного мислення, професійної творчості. *Професійна творчість* – це знаходження нових нестандартних способів розв’язання фахових задач, аналіз професійних ситуацій, прийняття професійних рішень. Результатами професійної творчості може бути: нове розуміння предмета праці (нові ідеї, закони, концепції, принципи), новий підхід до реалізації професійних дій (нові моделі, технології, правила), одержання нових результатів у професійній діяльності тощо.

Висновки. Отже, специфіка професійного мислення залежить від своєрідності задач, що розв’язуються різними фахівцями, разом з тим, якість професійної діяльності, рівень професіоналізму та професійної мобільності залежить від розвиненості професійного мислення. Професійне мислення може проявлятися у формі розуміння під час виконання професійної діяльності та у формі творчого самостійного розв’язання нових (принаймні, для даного працівника) професійних задач. Раціональний підхід до професійної підготовки фахівців дає змогу сформувати модель майбутнього фахівця, яка б містила основні вміння, навички та якості, а саме: високий рівень загальноосвітньої, політехнічної та професійної підготовки; професійну мобільність; розвинуте професійне мислення; моральну готовність виконувати соціальну роль працівника високої кваліфікації, повагу до своєї професії; дбайливе ставлення до матеріальних цінностей (обладнання, інструмент, сировина та ін.); комунікабельність, вміння працювати у колективі; відповідальність за якість виконаної роботи; дисциплінованість, сумлінність, ініціативність; раціональність мислення; пізнавальну активність та самостійність; уважність, спостережливість, наполегливість у досягненні мети; навички планувати і контролювати свої дії; вміння об’єктивно оцінювати результати своєї роботи; постійне прагнення вдосконалюватися в обраній професії; готовність працювати за новими технологіями (та їх розробляти).

Список літератури:

1. Іванченко Є. А. Професійна мобільність майбутніх фахівців / Є. А. Іванченко. – О.: Просвіта, 2004. – 120 с.
2. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М.: Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
3. Шпекторенко І. Поняття та структура феномену професійної мобільності державного службовця / І. Шпекторенко // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4(24). – С. 467-472.
4. Моляко В. А. Психология конструкторской деятельности / В. А. Моляко. – М.: Машиностроение, 1983. – 134 с.
5. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / Рубинштейн С. Л. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – 147 с.
6. Теплов Б. М. Избранные труды: в 2 т. / Теплов Б. М. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.
7. Костюк Г. С. Учебно-воспитательный процесс и психическое развитие [под ред. Л. Н. Проколиенко]; [сост. В. В. Андриевская, Г. А. Балл, А. Т. Губко, Е. В. Проскура] / Костюк Г. С. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.

Тарасова Е.В.
Криворожский национальный университет

СОСТАВЛЯЮЩИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННОГО СПЕЦИАЛИСТА

Аннотация
Представлен теоретический обзор составляющих компонентов психологической готовности к профессиональной мобильности современного специалиста, а именно обосновано понятие «профессиональное мышление», указаны психолого-педагогические условия и перспективы развития профессионального мышления у студентов.
Ключевые слова: профессиональная мобильность, психологическая готовность, профессиональное мышление.

Tarasova O.V.
Kryvyi Rih National University

PSYCHOLOGICAL READINESS COMPOUNDS TO PROFESSIONAL MOBILITY OF MODERN SPECIALIST

Summary
It is introduced a theoretical overview of psychological readiness compounds to professional mobility of modern specialist, the concept of «professional thinking» is explained and psychological and pedagogical basic concepts and perspectives of professional thinking development are determined.
Keywords: professional mobility, psychological readiness, professional thinking.

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 331.105.316

МІЖСЕКТОРНЕ СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В УПРАВЛІННІ ЗАКЛАДАМИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА

Мещан І.В.
Запорізька обласна державна адміністрації,
Класичний приватний університет

Соціальне партнерство розглядається як соціальна практика, як взаємодія його основних суб'єктів управління закладами соціального обслуговування на регіональному рівні: органів управління соціальним захистом, локальних громадських організацій, комерційних структур і територіальної громади. В соціологічній моделі представлено три аспекти соціального партнерства як соціальної практики: інституціональний, аспект організаційної взаємодії і ціннісно-нормативний аспект, які відображають структурно-функціональні особливості соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування на регіональному рівні. Визначено основні напрямки підвищення ефективності соціального партнерства як соціальної практики.

Ключові слова: соціальне обслуговування, заклад соціального обслуговування, соціальне партнерство, соціальна практика.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими, докорінними змінами у всіх основних сферах громадського життя. Ці зміни зумовлюють гостру необхідність гармонізації інтересів різних соціальних груп, суспільства в цілому і владних структур цивілізованим неконфліктним шляхом, що забезпечує можливості для формування і розвитку громадянського суспільства. Таким шляхом є, насамперед, утвердження суспільних відносин партнерського типу. Сучасні перетворення в соціально-політичній сфері українського суспільства вимагають якісно нових підходів в управлінні соціальними процесами і соціальною політикою. Особливого значення набуває застосування механізму соціального партнерства в управлінні системою соціального захисту і соціального обслуговування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальне обслуговування населення як інституціоналізована форма надання соціальних послуг в сучасній соціологічній науці розглядається різними науковцями і практиками соціальної роботи, серед яких можна виділити: С. Григор'єва, Л. Гуслякову, І. Малофєєва, В. Нефьодова, П. Павленка, А. Панова, Л. Потолову, Н. Ремньову, Г. Романова, Л. Топчія, М. Фірсова, О. Холостову та інших. Особливої уваги в науковій літературі присвячено проблемі діяльності мережі соціальних служб і закладів соціального обслуговування. Так, загальні проблеми формування та розвитку закладів соціального обслуговування у різний час досліджували та вирішували багато українських вчених, а саме: О. Безпалько, О. Іванова, І. Звєрєва, Н. Кабаченко, Л. Клос, Г. Коваль, О. Мартенко, О. Мартякова, І. Мигович, Н. Микитенко, Т. Семигіна, І. Стеблянко, С. Харченко тощо.

Соціальне партнерство як науковий феномен взаємодії є предметом вивчення багатьох зарубіжних та вітчизняних соціологів, політологів і науковців державного управління. Проблеми соціального партнерства розглядають як закордонні дослідники: В. Сімон, Е. Дюркгейм, Л. Ерхард, Р. Дарендорф, Ф. Тейлор, Е. Мейо, так і вітчизняні, які досить активно й плідно працюють у зазначеному напрямку: Н. Балабанова, О. Доронін, І. Дубровський, В. Жуков, Б. Ільченко, А. Колодій, О. Крутій, Б. Кухта, О. Куценко, О. Мірошниченко, Д. Неліпа, Н. Нижник, Л. Пашко, О. Попов, А. Сіленко, В. Скуратівський та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Система соціального обслуговування представлена мережею закладів і установ, які здійснюють соціальні заходи, спрямовані на сприяння, підтримку і соціальні послуги окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності. Очевидно, що ефективність функціонування закладів соціального обслуговування залежить від скоординованої взаємодії усіх суб'єктів управління, яка може відбуватися на основі механізму соціального партнерства.

Мета статті. Головною метою даного дослідження є обґрунтувати соціологічну модель функціонування соціального партнерства як механізму управління закладами соціального обслуговування населення і визначити напрямки підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Соціальне партнерство як наукова категорія характеризується багатоаспектністю, різносторонністю та широтою розуміння й трактування. Соціальне партнерство розуміють у вузькому і широкому сенсі. У вузькому сенсі – це прояв партнерських відносин у соціально-трудовій сфері між працедавцями, об'єднаннями працівників і державними органами. Однією з соціологічних дефініції соціального партнерства в цьому аспекті можна вважати визначення, надане російським вченим В. Міхєєвим: «Соціальне партнерство – це система відносин його основних суб'єктів і інститутів з приводу стану, умов, змісту і форм діяльності різних соціально-професійних груп, спільнот і прошарків» [6, с. 24].

У широкому сенсі – це партнерство соціальних груп; міжсекторна взаємодія між третім сектором (недержавні організації), державою і бізнесом. Ця концепція розглядає як суб'єктів партнерства три основні сектори суспільства – влада, бізнес і некомерційні організації, а як предмет партнерства – весь спектр соціальних проблем. Таким чином, в сучасній соціологічній інтерпретації соціальне партнерство визнача-

© Мещан І.В., 2015

ється як міжсекторне. Так, В. Якимець зазначає: «Міжсекторне соціальне партнерство – це конструктивна взаємодія організацій з двох або трьох секторів (держава, бізнес, некомерційний сектор) при вирішенні соціальних проблем, що забезпечує синергетичний ефект від «складання» різних ресурсів і «корисний» кожній із сторін і населенню» [9, с. 15].

В зарубіжній літературі міжсекторне соціальне партнерство також трактується як співпраця між урядовими організаціями, корпораціями бізнесу і некомерційними організаціями, метою якого є досягнення стійкого розвитку території. Наприклад, М. Уорнер і П. Грінер пропонують наступне визначення міжсекторного соціального партнерства: союз між сторонами, що представляють уряд, бізнес, громадянське суспільство, в якому стратегічно об'єднуються ресурси і здібності кожної із сторін і яке засноване на принципах розділення ризиків, витрат і загальної вигоди [2]. З погляду М. Джоргенсена, міжсекторне соціальне партнерство в даний час просувається як безпрограшна модель високого потенціалу, в якій співпраця між трьома секторами суспільства збільшує можливості вирішення насущних проблем і робить важливий внесок у розвиток громадянського суспільства, а також вигідна іншим партнерам співпраці [10]. Отже, в зарубіжній літературі міжсекторне соціальне партнерство розглядається як нова модель управління, основний акцент в якій зроблений не на змаганні між секторами, а на їх співпраці. Тому його слід розглядати як процес, в ході якого різні суб'єкти суспільства шукають взаємно певного вирішення поставленої мети, яку вони не можуть досягти поодинці.

Як механізм соціального управління соціальне партнерство являє собою систему способів, засобів, завдяки яким здійснюються відповідні завдання і функції. Структура механізму соціально-партнерського управління є багатошаровою. Д. Неліпа визначає наступну структуру системи соціального партнерства, до якої належить інституціональна, регулятивна, функціональна та комунікативні підсистеми [7]. При цьому основоположною в системі соціального партнерства визначається інституціональна підсистема, адже без інституціонального оформлення суб'єктів соціального партнерства як рівноправних партнерів неможливим є сам процес паритетної взаємодії між ними. В сфері соціального обслуговування інституціональний аспект соціального партнерства передбачає створення як організаційних структур і проектів, так і органів управління із залученням представників усіх секторів суспільства.

Аналіз досвіду соціального партнерства в сфері соціального обслуговування населення в розвинутих країнах (соціальних державах різного типу) доводить, що соціальна ефективність надання соціальних послуг залежить від розвитку мережі закладів соціального обслуговування на рівні територіальної громади і від залучення до надання соціальних послуг некомерційного і комерційного секторів суспільства як на рівні управління закладами соціального обслуговування, так і на рівні практичної діяльності. Тому особлива увага приділяється соціальному управлінню закладами соціального обслуговування на регіональному рівні. Ефективним механізмом соціального управління закладами соціального обслуговування на регіональному рівні, на нашу думку, є міжсекторне соціальне партнерство. Соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування треба розглядати з позиції структурно-функціонального підходу. Структурний аспект соціального партнерства пов'язаний із виділенням його основних суб'єктів, а функціональний – аналіз соціального партнерства із функціональними і процесуальними особливостями взаємодії його суб'єктів.

В якості основних суб'єктів соціального партнерства як механізму управління закладами соціального обслуговування на регіональному рівні виступають: органи місцевого самоврядування (вищі рівні управління соціальним захистом населення); заклади соціального обслуговування; локальні громадські організації, які надають соціальні послуги або мають таку можливість; комерційні організації і бізнес-структури, що мають можливість фінансування соціальних програм і проектів в рамках окремих територій. Ефективність їх взаємодії визначає якість і доступність соціальних послуг на рівні територіальної громади, яка є, з одного боку об'єктом соціального обслуговування, а з іншого є суб'єктом управління якістю соціальних послуг, що надають територіальні соціальні служби. Взаємодія суб'єктів соціального партнерства безперечно має соціальний характер як в функціональному, так і в процесуальному аспектах, яку можна розглядати через призму категорії соціальної практики. Отже, соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування ми розглядаємо як соціальну практику.

Теорію соціальних практик в соціології розвивали П. Бурд'є, П. Бергер, Т. Лукман, Л. Вітгенштейн, Г. Гарфінкель, Е. Гіденс, К. Гірц, І. Гофман, Т.Парсонс, А.Шюц та інші. Розглянемо три основні соціологічні теорії, які сприяють концептуалізації поняття соціальних практик в контексті соціального партнерства: структуралістський конструктивізм П. Бурд'є, теорія структурації Е. Гіденса та етнометодологія Г. Гарфінкеля.

Французький соціолог П. Бурд'є розглядав соціальні практики як здатність соціальних суб'єктів перевіряти власні акти поведінки на відповідність уявленням про оточуючу дійсність. Ці практики визначають образ думок і поведінки у відповідності до індикаторів доступного і недоступного, того, що «для нас» і «не для нас», тим самим змушуючи соціальних суб'єктів пристосовуватися до сьогодення і майбутнього. Соціальною практикою можна вважати як доцільні дії індивідів по перетворенню соціального світу, так звичні вчинки, які не потребують пояснення. П. Бурд'є вводить важливу для розуміння соціальних практик категорію габітуса. Він визначає габітус як «систему стійких і переносних диспозицій, структуровані структури, які схильні функціонувати як структури, що структурують, тобто як принципи, що породжують практики і уявлення... [1, с. 102]. Габітус виступає як продукт історії, це надбана система породжуючих схем.

Для Е. Гіденса соціальні практики – це основа і суб'єкта, і соціального об'єкта. Всі соціальні практики, що формують соціальні структури, впоряд-

ковані в просторі і в часі, прив'язані до певного контексту, фону. При цьому соціолог особливо підкреслює, що соціальна практика не створюється соціальними акторами, а лише відтворюються ними. «Згідно нашої теорії, зазначає Е. Гіденс, предметом соціальних наук виступає не досвід індивідуального актора, і не існування якої-небудь форми соцієтальної тотальності, а соціальні практики» [4, с. 40]. Повсякденність переосмислюється Е. Гіденсом через загальноприйнятні практики, тобто дії, які здійснюються у звичний спосіб в ході повсякденної соціальної діяльності.

Основні формальні властивості соціальних практик в розумінні Г. Гарфінкеля – це «можливість пояснити практики, спостерігати і повідомлю вати, їх рефлексивний характер, коли дії, завдяки яким індивіди створюють ситуації організованої повсякденної діяльності і керують ними, ідентичні процедурам, до яких звертаються індивіди, щоб пояснити ці ситуації, а смисл поведінки повинен бути виявлений в самій поведінці» [3, с. 9].

Узагальнюючи основні положення зазначених концепцій, можна визначити соціальну практику як сукупність певних, рутинних, повторних дій індивідів, груп, спільнот в реальному часі і просторі, що забезпечує усталене функціонування соціальних інститутів. Соціальні практики характеризують стійкість, відтворення, масовість, нормативність і мають двояку структуру: з одного боку, вони детермінуються соціальним середовищем, з іншого – впливають на середовище, змінюючи його структуру. Це дозволяє виділити три взаємопов'язані аспекти соціальної практики: інституціональний, аспект соціальної взаємодії і соціокультурний, нормативний аспект.

Отже, соціальне партнерство як механізм управління закладами соціального обслуговування виступає як певна соціальна практика, тому, можна виділити основні аспекти функціонування соціального партнерства як соціальної практики: інституціональний аспект, аспект організаційної взаємодії і ціннісно-нормативний аспект, які відображають функціональні особливості соціального партнерства.

Інституціональний аспект соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування полягає у відтворенні основних форм державно-громадської взаємодії як основи соціального партнерства, які розглянуті у попередньому розділі: соціальне замовлення на надання соціальних послуг, соціальний проект, соціальний діалог, соціальний контроль, соціальний моніторинг.

Аспект організаційної взаємодії відображається структурним підходом до функціонування механізму соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Як визначає М. Туленков, організаційна взаємодія в соціальному управлінні як сукупність процесів і дій відображає змістовну сторону організаційно-управлінських відносин і зв'язків між індивідами і соціальними групами незалежно від сфери і видів їхньої життєдіяльності, а також незалежно від рівня соціальної організації суспільства [8].

Соціальне партнерство представляється як взаємно орієнтований двосторонній або багатобічний суб'єкт-суб'єктний зв'язок, детермінований соціально-статусними і нормативно-ціннісними регулянтами. Саме соціальне партнерство, його прояв як реального феномена соціальної системи, суть результат, продукт взаємодії культурних зразків: цінностей, норм, мотивацій. Виходячи з цього, соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування детерміноване певними ціннісно-нормативними системами, які визначаються з одного боку, закріпленими на рівні нормативно-правової бази регуляції соціального партнерства, з іншого – на культурних ціннісних зразках соціальної взаємодії, прийнятих в суспільстві.

Соціальне партнерство, насамперед, передбачає соціальну взаємодію його суб'єктів, тому насамперед потрібно звернути увагу на удосконалення їх взаємодії і інституціональному, організаційному і ціннісно-нормативному аспектах. Взаємодія передбачає наявність таких атрибутів, як статуси або позиції, які займають суб'єкти взаємодії, а також нормативно-предписані зразки поведінки. З цієї точки зору соціальне партнерство представляється як взаємно орієнтований суб'єкт-суб'єктний зв'язок, що детермінований соціально-статусними і нормативно-ціннісними чинниками. Виходячи з цього, для визначення пріоритетних напрямків удосконалення реалізації механізму соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування як соціальної практики визначимо його атрибутивні компоненти, застосовуючи підхід російського вченого С. Іванова [5]:

– соціальні суб'єкти соціального партнерства, що приймають участь в соціальному управлінні;

– міжсуб'єктні зв'язки, які виступають відображенням культурних зразків, інтересів і потреб соціальних суб'єктів;

– інфраструктура взаємодії як комплекс умов, механізмів і процедур взаємодії.

Загальна структурно-композиційна схема реалізації атрибутивних компонент соціального

Таблиця 1

Структура соціального партнерства як соціальної практики в сфері управління закладами соціального обслуговування

Аспекти соціального партнерства як соціальної практики	Атрибутивні компоненти соціального партнерства як взаємодії соціальних суб'єктів		
	Соціальні суб'єкти	Міжсуб'єктні зв'язки	Інфраструктура взаємодії
Інституціональний аспект	Внутрішня консолідація соціальних партнерів	Формування соціальних інститутів	Легітимізація соціальних інститутів
Аспект організаційної взаємодії	Досягнення внутрішньої впорядкованості	Формування організаційної структури	Встановлення організаційно-управлінських відносин
Ціннісно-нормативний аспект	Формування систем цінностей соціальних суб'єктів	Нормативно-ціннісна регуляція	Інтеграція ціннісного простору

Розроблено автором

партнерства як соціальної практики (взаємодії соціальних суб'єктів) в сфері управління закладами соціального обслуговування представлена в таблиці 1.

Отже, можна виділити наступні можливі напрямки підвищення ефективності функціонування механізму соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування як соціальної практики:

– в інституціональному аспекті: нормативно-правове закріплення основних форм соціального партнерства (соціальне замовлення, соціальний проект, соціальний діалог, соціальний контроль, соціальний моніторинг); забезпечення прозорості процедур інституціонального оформлення соціального партнерства;

– в аспекті організаційної взаємодії: налагодження консенсус-орієнтованої взаємодії суб'єктів соціального партнерства; регламентація процесів керівництва і підпорядкування, координація дій соціальних суб'єктів відносно підвищення якості надання соціальних послуг, залучення до управління представників територіальної громади;

– в нормативно-ціннісному аспекті: удосконалення нормативно-правової бази соціального партнерства в сфері управління закладами соціального обслуговування; формування ціннісного простору соціального партнерства на основі принципів солідарності, субсидіарності і справедливості.

Висновки і пропозиції. Соціологічна модель соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування заснована на теоретичному осмисленні поняття соціальної взаємодії. Взаємодія суб'єктів соціального партнерства має соціальний характер як в функціональному, так і в процесуальному аспектах, яку можна розглядати через призму категорії соціальної практики. Інституціональний аспект соціального партнерства як соціальної практики в управлінні закладами соціального обслуговування полягає у відтворенні основних форм державно-громадської взаємодії як основи соціального партнерства. Аспект організаційної взаємодії відображається структурним підходом до функціонування механізму соціального партнерства в управлінні закладами соціального обслуговування. Соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування детерміноване певними ціннісно-нормативними системами, які визначаються з одного боку, закріпленими на рівні нормативно-правової бази регуляції соціального партнерства, з іншого – на культурних ціннісних зразках соціальної взаємодії, прийнятих в суспільстві. На основі виділених аспектів соціального партнерства як соціальної практики визначено основні напрямки підвищення його ефективності.

Список літератури:

1. Бурдье П. Практический смысл / [пер. с фр. А. Т. Бикбова, К. Д. Вознесенской, С. Н. Зенкина, Н. А. Шматко] / Бурдье П. – СПб.: Алетейя, 2001. – 562 с.
2. Галлямов Р. Р. Отечественные и зарубежные определения понятия «межсекторное социальное партнерство»: сравнительный анализ основных подходов / Р. Р. Галлямов, Г. Д. Горбунова // Вестник ВЭГУ. – 2013. – № 1(63). – С. 26-32.
3. Гарфинкель Г. Исследования по этнометодологии / Гарфинкель Г. – СПб.: Питер, 2007. – 335 с.
4. Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структурации / Гидденс Э. – М.: Академический проект, 2005. – 528 с.
5. Иванов С. А. Социальное партнерство как феномен цивилизации / С. А. Иванов // Социальное партнерство. – 2006. – № 5. – С. 8–13.
6. Михеев В. А. Основы социального партнерства: теория и политика [Учеб. для вузов] / В. А. Михеев. – М.: Экзамен, 2001. – 448 с.
7. Неліпа Д. В. Особливості інституціоналізації соціального партнерства (політологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Д. Неліпа. – К., 2005. – 23 с.
8. Туленков М. В. Теорія організаційної взаємодії: Підручник / М. В. Туленков. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011. – 456 с.
9. Якимец В. Н. Межсекторное социальное партнерство: основы, теория, принципы, механизмы / В. Н. Якимец. – М: Эудиториал УРСС, 2004. – 384 с.
10. Jorgensen M. Evaluating cross-sectoral partnerships / M. Jorgensen // Working paper presented at the conference «Public-private partnerships in the post WSSD context». – Copenhangen Business School, 2006. – P. 354-365.

Мещан И.В.
Запорожская областная государственная администрация,
Классический приватный университет

МЕЖСЕКТОРНОЕ СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО В УПРАВЛЕНИИ УЧРЕЖДЕНИЙ СОЦИАЛЬНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРАКТИКА

Аннотация
Социальное партнерство рассматривается как социальная практика, как взаимодействие его основных субъектов управления учреждениями социального обслуживания на региональном уровне органов управления социальной защитой, локальных общественных организаций, коммерческих структур и территориальной общины. В социологической модели представлено три аспекта социального партнерства как социальной практики: институциональный, аспект организационного взаимодействия и ценностно-нормативный аспект, отражающие структурно-функциональные особенности социального партнерства в управлении учреждениями социального обслуживания на региональном уровне. Определены основные направления повышения эффективности социального партнерства как социальной практики.
Ключевые слова: социальное обслуживание, заведение социального обслуживания, социальное партнерство, социальная практика.

Meschan I.V.
Zaporizhzhya Regional State Administration,
Classic Private University

CROSS-SECTORAL SOCIAL PARTNERSHIP IN THE MANAGEMENT OF SOCIAL SERVICE INSTITUTIONS AS SOCIAL PRACTICE

Summary
Social partnership is seen as a social practice, as its main business interaction management institutions of social services at the regional level, the social protection authorities, local NGOs, businesses and the local community. In sociological models presented three aspects of social partnership as a social practice: institutional, organizational aspect of interaction and value-normative dimension, reflecting the structural and functional features of social partnership in the management of social service institutions at regional level. The main directions of improving the efficiency of social partnership as a social practice.
Keywords: social services, social service institution, social partnership, social practice.

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 327.7

ПОЛІТИКА РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО АГРЕСІЇ РОСІЇ В УКРАЇНІ

Михалюк Н.Ю.
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті висвітлено основні положення політики Ради Європи щодо підтримки України у питанні російської агресії. Виявлено підтримку України у питанні анексії Криму, розвитку сепаратистських настроїв та бойових дій у Донецькій та Луганській областях. Розглянуто основні заяви та декларації Ради Європи, країн-членів організації. Проаналізовано міжнародні наслідки дій Російської Федерації. Зосереджено увагу на спільних діях України та РЄ щодо єдиної реакції світової спільноти на недопустиму політику РФ.
Ключові слова: політика Ради Європи, агресія Росії, анексія, війна, ПАРЄ, КМРЄ, України.

Постановка наукової проблеми. Необґрунтована та неочікувана агресія Російської Федерації проти України вимагає консолідації світового співтовариства задля вироблення спільного плану дій щодо єдиної реакції на таку ділльність. Адже України є безпосереднім сусідом Європейського Союзу межуючи з 4 країнами, що означає прямі загрози для Європи. Активним гравцем у підтримці та допомозі Україні у сфері міжнародного засудження та створення необхідного законодавчого поля щодо агресії РФ є Рада Європи, яка із перших днів висловлює своє незадоволення діями РФ, засуджує їх та усіми силами намагається підтримати Україну. Використано усі органи впливу РЄ, такі як ПАРЄ, КМРЄ, Європейський суд з прав людини, які одноголосно засудили активну агресію Російської федерації.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням аналізу та дослідження проблеми російської агресії приділяється значна увага як в Україні, так і за кордоном. Активно даним питанням займаються міжнародні організації, наприклад РЄ, ООН, експерти та експертні групи при таких організаціях, науковці, громадські діячи. На нашу думку, значний вклад у аналітичну діяльність здійснили вітчизняні науковці В. Василенко, В. Горбуліна, О. Литвиненко, С. Пірожков та закордонні експерти Б. Бузан, П. Вільямс, А. Колінз, Р. Розенкранц, К. Боровий.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження активної фази та наслідків агресії Російської Федерації проти України. Для досягнення поставленої мети поставлено наступні завдання: дослідити основні етапи агресії Російської Федерації, проаналізувати реакцію Ради Європи та діяльність щодо підтримки України.

Виклад основного матеріалу. Події 2014 року в Україні стали переломним моментом у практично всіх сферах співпраці Європи, України, Росії та інших країн світового співтовариства. Причиною цього стала неправомірна, агресивна політика Кремля щодо анексії частини території України, зокрема Криму, та ініціація сепаратистських рухів на сході держави, створення та підтримка бойовиків. Діяльність Росії не обмежується лише деклараціями та заявами. Вона проявляється також у відкритому забезпеченні бойовиків ресурсами через «гуманітарні конвої», активній військовій діяльності кадрових офіцерів та строкових солдат безпосередньо у сутичках, навчаннях місцевих жителів та ін. Самостійно протистояти російській військовій машині Україна не може через неефективну роботу армійського керівництва протягом усіх років незалежності, через неочікуваність таких дій з боку агресивного сусіда та через значно меншу військову міць, яка проявляється у значно меншому кількісному та якісному складу збройних сил.

Необхідною є підтримка партнерів та союзників Україні на світовій арені, які розуміють неприпустимість таких дій Росії та вбачають потенційні загрози від такої діяльності для власних інтересів. Активну міжнародну, політичну та дипломатичну підтримку Україні надає Рада Європи.

Під час позачергового засідання Комітету міністрів РЄ, яке відбулось 26 лютого 2014 р., було обговорено політичну ситуацію в Україні та розглянуто можливості допомоги, яку може надати РЄ в цьому контексті. Висловлюючи свою солідарність з Україною, Комітет міністрів наголосив на важливості підтримки зусиль задля досягнення політичного врегулювання в країні. Уряди 47 країн-членів Організації закликали до мирного врегулювання та наголосили на повній повазі принципу територіальної цілісності, єдності та незалежності України [1]. Того ж дня, депутати ПАРЄ висловили свою солідарність з Україною та її народом і підкреслили важливість збереження зусиль «по досягненню політичного рішення в країні в умовах демократії» [2].

В. о. Міністра закордонних справ України А. Дещиця, обговорюючи актуальні питання внутрішньополітичної ситуації в Україні та співробітництва України з РЄ з метою врегулювання ситуації з Генеральним секретарем РЄ Т. Ягландом 2 березня 2014 р., наголосив на важливості недопущення порушення територіальної цілісності та суверенітету України, зокрема, «з огляду на військову присутність одного з членів Організації на території нашої держави» [3]. А. Дещиця окремо привернув увагу Генерального секретаря РЄ до ухвалення 2 березня 2014 р. ВРУ двох постанов. Так у постанові ВРУ «Про Заяву Верховної Ради України» наголошується, що Україна «є суверенна, незалежна держава, з цілісною, недоторканою територією, а будь-яке військове втручання у внутрішні справи держави є неприпустимим». Тому, Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України, на територію якої поширюється дія Конституції України та законів України, а неприпустимість територіальних претензій до України закріплена та гарантована Будапештським меморандумом 1994 року, Договором про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997 р. Дотримуючись принципів європейської демократії

© Михалюк Н.Ю., 2015

«Україна гарантує захист основоположних прав і свобод усіх громадян, які проживають на території України, в тому числі права на вільне використання мови, свободу віросповідання та світогляду» [4]. У постанові ВРУ «Про Звернення Верховної Ради України до парламентів держав-гарантів безпеки України та міжнародних організацій» чітко формулюється позиція України про характер українсько-російських відносин. У зв'язку з військовими діями РФ проти України ВРУ звернулася до парламентів держав-сторін Будапештського меморандуму та міжнародних організацій, зокрема і РЄ, із закликом направити спеціальні моніторингові місії з метою ознайомлення з реальним станом справ в Україні: «Верховна Рада України запрошує ООН, ОБСЄ, Раду Європи, Європейський Союз, НАТО, СНД та інші зацікавлені міжнародні структури організувати виїзні засідання своїх органів в Україні» і таким чином продемонструвати солідарність з Українським народом та захистити суверенітет і територіальну цілісність України, адже «потурання військовим діям проти України може мати непоправні наслідки для всього світового миропорядку» [5].

Про те, що процес анексії Криму від самого початку перебував в полі зору Комітету Міністрів РЄ стало рішення, вироблене під час триденних діскусій 14 березня 2014 р., яким КМРЄ підтверджує відданість національних урядів держав-членів РЄ засадам сучасного міжнародного права, закріпленим у Статуті ООН та РЄ та наголошувала на імперативності дотримання територіальної цілісності та політичної незалежності України, гарантованої цими основоположними актами. У цьому зв'язку КМ закликав всі сторони конфлікту утримуватись від кроків, які б порушували ці принципи. Цим рішенням РЄ також привітала ініціативу Генерального секретаря внести питання про легітимність референдуму в АР Крим на розгляд Венеціанської комісії [6]. Цей авторитетний орган Ради Європи неодноразово давав оцінку положенням Конституції України, в тому числі тим, що визначають статус та повноваження АР Крим, а також процедуру проведення референдумів в Україні. Водночас, уже на момент ухвалення рішення РЄ розуміла, що намір самопроголошеної влади АР Крим провести 16 березня 2014 р. загальнокримський референдум всупереч вимог Конституції України викликає серйозну стурбованість держав-членів РЄ.

Чітко сформульована позиція РЄ була особливо важливою для України на тлі заяв МЗС РФ щодо Криму, оскільки РФ, так само, як і Україна є членом цієї міжнародної організації. Так, МЗС РФ виступило з вимогою визнати право Криму самостійно визначити свою долю, що українською стороною розуміється як ніщо інше «аніж черговою спробою підігнати хитке правове підґрунтя під здійснення акту агресії проти України відповідно до визначень Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14.12.1974 р.» [7].

Референдум про статус Криму відбувся 16 березня 2014 р., 17 березня парламент Криму офіційно проголосив про його незалежність і звернувся до РФ із заявкою на вступ до її складу, того ж дня Президент РФ видав Указ про визнання Республіки Крим як суверенної і незалежної держави, а 18 березня Росія підписала із самопроголошеними керівниками Криму договір про приєднання Республіки Крим і м. Севастополь до РФ на правах окремих суб'єктів. Наголосимо, що визнання відбулось всупереч висновкам Венеціанської комісії і з повним ігноруванням позиції КМРЄ, який висловлював «глибоке занепокоєння» з цього приводу [8]. ВР АРК, ухваливши постанову, порушила конституційний принцип територіальної цілісності України та вийшла за межі своїх повноважень, встановлених чинним законодавством України.

Низка подій, пов'язаних з проведенням російського референдуму в АРК потребувала реакції міжнародної спільноти, насамперед оцінок дії РФ як члена РЄ. Упродовж 19-20 березня 2014 р. на 1195 засіданні КМРЄ з урахуванням нових обставин розглянув ситуацію, яка склалася навколо військової окупації Росією АРК, та за підсумками тривалої і напруженої дискусії прийняв рішення. Під час дискусії, особливу увагу викликав виступ Постійного представника України в РЄ М. Точицького, який анексію АРК охарактеризував як «тяжкий міжнародний злочин, який тягне за собою міжнародно-правову відповідальність держави-агресора та кримінально-правову відповідальність фізичних осіб, причетних до його скоєння» [9].

Виступ представника України в РЄ став важливим змістовним елементом процесу формування політичного рішення РЄ стосовно анексії Криму. У своєму рішенні національні делегації держав-членів РЄ висловили свою солідарність з українською державою та народом України. Вони наголосили на необхідності вирішення існуючої кризової ситуації виключно мирними засобами, поважаючи територіальну цілісність, суверенітет і незалежність України та ґрунтуючись на фундаментальних принципах міжнародного права. КМРЄ засудив факт проведення 16 березня в Автономній Республіці Крим місцевого референдуму, який суперечив законодавству України [10]. Як наголошувалось в ході засідання, підставою для засудження стало рішення Конституційного суду України від 14 березня 2014 р., яким Суд визнав постанову ВР АРК «Про проведення загальнокримського референдуму» неконституційною і відповідно нечинною. Очікуючи остаточного висновку Венеціанської комісії щодо легітимності референдуму в Криму, який буде затверджено 21-22 березня 2014 р., Комітет міністрів уже на даному етапі дав чіткий політичний сигнал про його невідповідність європейським демократичним нормам і принципам [11].

Держави-члени Ради Європи висловили жаль з приводу рішення Президента Росії В. Путіна підписати договір про включення АР Крим та міста Севастополь до складу Російської Федерації. У цьому контексті вони твердо нагадали про обов'язок всіх держав-членів, включаючи РФ, дотримуватись зобов'язань, що випливають із положень Статуту РЄ та інших договірних інструментів цієї міжнародної організації. Як відомо, до таких зобов'язань належать повага до територіальної цілісності одне одного та вирішення спорів мирними засобами. У рішенні була відзначена важливість тимчасових забезпечувальних заходів, застосованих Європейським судом з прав людини на підставі міждержавного позову,

який Україна подала проти РФ. Комітет міністрів закликав обидві сторони конфлікту невідкладно забезпечити дотримання припису Страсбурзького суду [12]. Враховуючи надзвичайну актуальність тих подій, що відбуваються в Україні як у регіональному, так і у глобальному вимірі, національні делегації домовились повернутись до їх обговорення на черговому засіданні Комітету міністрів Ради Європи.

Невдовзі, Венеціанська комісія РЄ на своєму 98 пленарному засіданні (21-22 березня 2014 р.) прийняла висновок щодо можливості організації та проведення ВР АРК референдум про вхід до складу РФ або відновлення Конституції Криму 1992 р. У своєму висновку Венеціанська комісія чітко вказала, що Конституція України, як і інші конституції держав-членів РЄ, передбачає неподільність країни та не дозволяє проведення будь-якого місцевого референдуму про відділення від України, що виходить зі статей 1, 2, 73 та 157 Конституції України. Ці положення в поєднанні з главою Х Конституції вказують, що ця заборона поширюється також на АРК, а Конституція Криму не дозволяє ВР АРК призначати такого роду референдум. Відповідно до Конституції України припустимим є лише проведення консультативного референдуму щодо збільшення автономії. Крім того, «обставини в Криму не дозволяли провести референдум у відповідності з європейськими демократичними стандартами», оскільки «будь-якому референдуму про статус території повинні передувати серйозні переговори між усіма зацікавленими сторонами. Такі переговори не відбулися» [13]. Така позиція Венеціанської комісії могла б виступити більш вагомим політичним інструментом впливу на РФ в разі, якщо б вона була офіційно оприлюднена до моменту проведення РФ протиправного референдуму в АРК.

У розвиток своєї політичної позиції, КМРЄ 3 квітня 2014 р. розглянув ситуацію в Україні в контексті військової агресії зі сторони РФ та за підсумками насиченої дискусії прийняв рішення. КМРЄ ще раз чітко заявив про незаконний характер референдуму, який відбувся в АРК і м. Севастополі 16 березня 2014 р., та протиправність анексії РФ цієї частини території України, які не можуть бути підставою для будь-якої зміни статусу АРК і м. Севастополь та їх державно-правової приналежності [14]. Цей документ містив чіткий політичний сигнал для Росії про те, у міжнародних відносинах не можна переходити межу, позначену сучасним міжнародним правом, оскільки за нею лежить шлях до самоізоляції та маргіналізації будь-якої країни, шлях за межі співдружності цивілізованих держав. Рішення КМРЄ ще раз нагадало усім державам-членам про необхідність неухильного дотримання зобов'язань у сфері захисту прав людини, встановлених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., та закликало причетні сторони невідкладно забезпечити дотримання припису Європейського суду з прав людини, виданого Страсбурзьким судом в рамках судового провадження за позовом «Україна проти Російської Федерації» (це був перший позов проти Росії, поданий 13 березня 2014 р., який стосувався анексії Криму та участі РФ у конфлікті на Донбасі) [15]. Цей припис встановлює обов'язок як України, так і Росії утриматись від вжиття будь-яких заходів, зокрема воєнних дій, в результаті яких можуть бути порушені права цивільного населення, включаючи створення ризику для їх життя та здоров'я. Така вимога Суду, підтримана КМРЄ, набула особливої актуальності у світлі останніх фактів насильства та порушення прав української і кримсько-татарської громад Криму. Загалом, враховуючи надзвичайну актуальність «українського питання», національні делегації домовились здійснювати пильне спостереження за розвитком ситуації в Україні та відновити його обговорення на черговому засіданні Комітету міністрів Ради Європи [16].

ПАРЄ на сесії, що відбулася 7-11 квітня 2014 р., була повністю присвячена кризі в Україні та військовій агресії Росії проти неї. Особливо важливим було те, що комітет ПАРЄ вирішив винести на голосування пропозицію про тимчасове позбавлення РФ права голосу, хоча парламентарі висували пропозиції про припинення повноважень російської делегації. Делегація українського парламенту в ПАРЄ, де представлені різні політичні сили, порівняно з попередніми сесіями була згуртована в намаганні донести до інших парламентарів факт безпрецедентної агресії Росії проти України. Її позиція базувалася на тому, що сьогодні першочерговим завданням є демонстрація єдності у протистоянні російській інтервенції. Важливим моментом засідань сесії ПАРЄ було те, що делегати Грузії та Великої Британії зазначили, що РЄ запізнюється в реагуванні на виклики безпеці країн-членів Організації. Більше того, нинішня криза, пов'язана з інтервенцією Росії в Україну, стала можливою, зокрема, тому що у 2008 р. під час грузинсько-російського конфлікту Європа діяла за принципом laissez-faire, і залишила Росію безкарною [17].

Проблема військової агресії Росії та територіальної цілісності України стала й центральною темою візиту в Україну Голови КМРЄ, Віцепрем'єр-міністра, Міністр закордонних справ Бельгії Д. Рейндерса, який підтвердив відданість територіальній цілісності та суверенітету України, а також вказав на важливість дотримання режиму припинення вогню на Сході України, що розглядається як продовження виконання Мінських домовленостей [18]. Окремо проблема територіальної цілісності України розглядалася Конгресом місцевих та регіональних влад Ради Європи, який 25 березня на своїй 26 сесії провів дебати щодо а ситуації в Україні та напади на її територіальну цілісність. Підсумком дебатів стало ухвалення Декларації Конгресу в якій було відкинуто легітимність референдуму у АРК. Представники муніципальних та регіональних органів всієї Європи наголосили, що референдум 16 березня 2014 р. не лише не відповідав національному та міжнародному законодавству, але був проведений без дотримання мінімальних демократичних гарантій, які мають дотримуватись при будь-якому голосуванню.

РЄ двічі позиціонувала своє ставлення до гуманітарної катастрофи в Україні. У червні 2014 р. Комітет ПАРЄ з питань міграції, біженців та переміщених осіб ухвалив Декларацію щодо гуманітарної ситуації в Україні у якій висловив занепокоєння щодо наслідків триваючого конфлікту для гуманітарної ситуації в Україні. Комітет

ПАРЄ наголосив, що переміщення значної кількості українського населення як з Криму, так і з південно-східних регіонів України має значний вплив на гуманітарну ситуацію країни в цілому. Згідно зі статистичними даними Верховного комісара ООН з питань біженців станом на середину червня загальна кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні досягло майже 46 тисяч, включаючи більше 11,5 тисяч переважно кримських татар, які залишили Крим після анексії Росією, та близько 8 тисяч жителів південно-східних регіонів [19]. Справжні цифри значно вищі, оскільки більшість з цих переміщених осіб не реєструються, покладаючись натомість на сприяння родичів або друзів. Населення України зазвичай демонструє зразкову гостинність щодо внутрішньо переміщених осіб, тоді як здатність держави захистити їх потерпає від недоліків та обмежень, тому в Україні існує «нагальна потреба у кращому скоординованому вирішенні на центральному рівні, зокрема у встановленні гармонізованих правил для реєстрації та сприяння внутрішньо переміщеним особам по всій країні» [20].

Вдруге, гуманітарна ситуація в Україні в умовах російської агресії стала предметом спеціальної політики РЄ у 2015 р. Спеціальною резолюцією ця міжнародна організація висловила стурбованість щодо триваючої нестабільної ситуації на деяких територіях Донецької та Луганської областей України та триваючим порушенням угоди з припинення вогню, підписаної 5 вересня у Мінську. «Особливе занепокоєння викликає пряме втручання Російської Федерації у виникнення та погіршення ситуації у цих регіонах України. Ситуація з усіма людьми, які страждають в ході цього конфлікту, включаючи внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців, як і тих людей, що живуть на територіях, контрольованих проросійськими незаконними військовими формуваннями, особливо турбує» [21].

ПАРЄ схвально оцінила дії ВРУ щодо ухвалення 20 жовтня 2014 р. Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [22] і пов'язаного з ним законодавства з питань оподаткування та гуманітарної допомоги, напрацьованому у співпраці з Європейською комісією за демократію через право (Венеціанська Комісія). Водночас ПАРЄ «із задоволенням відзначає низку позитивних кроків, зроблених російськими органами влади у відповідь на збільшення потоку українських біженців після початку військових дій в південно-східній частині України, зокрема, прийняття рішень, що встановлюють спрощений порядок надання тимчасового притулку та дозволів на роботу для громадян України, що прибувають «за масових та термінових обставин» [23].

В умовах зростаючої кількості людей, які вважаються зниклими без вісти з обох сторін військового конфлікту в Україні, ПАРЄ закликала всі сторони конфлікту повною мірою дотримуватися і виконувати положення щодо припинення вогню, передбачених Мінськими угодами від 5 та 19 вересня 2014 р., та утримуватися від застосування сили і насильства, особливо щодо цивільних осіб та цивільної інфраструктури; вжити заходів для ефективного захисту майна, залишеного ВПО, з метою забезпечення реституції такого майна у майбутньому; забезпечити безперешкодне постачання української та міжнародної гуманітарної допомоги людям на територіях, непідконтрольних уряду, та вжити всіх заходів, спрямованих на упередження блокування гуманітарної допомоги. Окремо ПАРЄ закликала відповідні органи української влади повністю дотримуватися міжнародних стандартів, визначених в Керівних принципах 1998 р. щодо питань внутрішньо переміщених осіб. Російські органи влади ПАРЄ закликала утримуватися від дестабілізації України та фінансування військової підтримки незаконним озброєним угрупуванням та використовувати їхній вплив на них, щоб вони повністю дотримувались та впроваджувати положення Мінських угод та гарантувати безпеку і дотримання прав всіх людей, які живуть в дефакто незаконно контрольованому Російською Федерацією Криму та забезпечити повне дотримання всіх обов'язків держави-окупанта у відповідності до міжнародного гуманітарного права та забезпечити невідкладний та безперешкодний доступ міжнародних моніторингових місій з прав людини до Кримського півострова.

Висновки і пропозиції. Загалом, КМРЄ з початку російської агресії ухвалив більше 10 рішень щодо ситуації в та навколо України, у якому підтвердив незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України у межах міжнародно визнаних кордонів. Проте, попри злагоджені дипломатичні зусилля в Женевському, Нормандському та інших форматах, Росія не виконує своїх зобов'язань щодо дотримання загальновизнаних норм міжнародного права та вже досягнутих домовленостей: Крим залишається окупованим, а вимоги демократичної спільноти щодо припинення агресії, постачання зброї, техніки та живої сили терористам ігноруються Кремлем. Добрі наміри залишати двері відкритими для діалогу з керівництвом РФ лише провокують нові криваві терористичні акти в Україні.

Оскільки Російська Федерація досі здійснює свою агресію, то питання світової координації зусиль щодо припинення таких дій досі залишається відкритим. Вважаємо необхідним зосередити увагу на проблемах та перспективах із врегулювання конфлікту, виробленню підходів для подальшої деескалації та мирному закінченню бойових дій.

Список літератури:

1. Комітет Міністрів Ради Європи висловив солідарність з Україною та наголосив на повній повазі принципу територіальної цілісності, єдності та незалежності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/18432-komitet-ministriv-radi-jevropi-visloviv-solidarnisty-z-ukrajinoju-ta-nagolosiv-na-vazhlivosti-vinajdennya-politichnogo-rishennya-dlya-vihodu-z-krizi
2. Situation in Ukraine. 1192bis meeting – 26 February 2014 Item 1.2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc. jsp?Ref=CM/Del/Dec(2014)1192bis/1.2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864

3. В.о. Міністра закордонних справ України Андрій Дещиця провів телефонну розмову з Генеральним секретарем Ради Європи Торбйорном Ягландом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/18809-vo-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-andrij-deshhicya-proviv-telefonnu-rozmovu-z-generalynim-sekretarem-radi-jevropi-torbyornom-jaglandom
4. Про Заяву Верховної Ради України. Постанова ВРУ від 2 березня 2014 р. № 844-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 12. – Ст. 212.
5. Про Звернення Верховної Ради України до парламентів держав-гарантів безпеки України та міжнародних організацій. Постанова ВРУ від 2 березня 2014 р. № 845-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 12. – Ст. 213.
6. Комітет Міністрів Ради Європи висловив занепокоєння у зв'язку із наміром АР Крим провести міцевий референдум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/19520-komitet-ministriv-radi-jevropi-visloviv-zanepokojennya-u-zvjazku-iz-namirom-provesti-micevij-referendum-v-ar-krim
7. Реакція МЗС України на заяву МЗС РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/19869-reakcija-mzs-ukrajini-na-zajavu-mzs-rf
8. Оцінка аргументації Російської Федерації щодо приєднання Автономної республіки Крим. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/articles/1751/.
9. Резюме виступу Постійного представника України в Раді Європи Миколи Точицького на 1195-у засіданні КМРЄ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.mfa.gov.ua/ua/about-mission/head/speeches/2178-rezyume-vistupu-postijnogo-predstavnika-ukrajini-v-radi-jevropi-mikoli-tochicykogo-na-1195-u-zasidanni-kmre
10. Situation in Ukraine. 1195th meeting – 19 and 20 March 2014. Item 1.7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc. jsp?Ref=CM/Del/Dec(2014)1195/1.7&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864
11. Комітет Міністрів Ради Європи засудив проведення референдуму в АР Крим, вказавши на його незаконністі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/20287-komitet-ministriv-radi-jevropi-zasudiv-provedennya-referendumu-v-ar-krim-vkazavshi-na-jogo-nezakonnisty
12. Situation in Ukraine. 1195th meeting – 19 and 20 March 2014. Item 1.7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc. jsp?Ref=CM/Del/Dec(2014)1195/1.7&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864
13. Opinion on «Whether the decision taken by the supreme council of the autonomous Republic of Crimea in Ukraine to organize a referendum on becoming a constituent territory of the Russian Federation or restoring Crimea's 1992 constitution is compatible with constitutional principles» adopted by the Venice Commission at its 98th Plenary Session (Venice, 21-22 March 2014) on the basis of comments by Mr Peter PACZOLAY (Honorary President, Hungary) Ms Hanna SUCHOCKA (Member, Poland) Mr Evgeni TANCHEV (Member, Bulgaria) Mr Kaarlo TUORI (Member, Finland) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2014)002-e
14. Situation in Ukraine. 1196th meeting – 2-3 April 2014. Item 1.8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc. jsp?Ref=CM/Del/Dec(2014)1196/1.8&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864
15. Прес-реліз щодо розгляду Євровпейським судом з справ людини справи «Україна проти Російської Федерації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kirgizia.mfa.gov.ua/ua/press-center/comments/736-pres-reliz-shhodo-rozglyadu-jevrovpejsykim-sudom-z-sprav-lyudini-spravi-ukrajina-proti-rosijsykoji-federaciji
16. Situation in Ukraine. 1196th meeting – 2-3 April 2014. Item 1.8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wcd.coe.int/ViewDoc. jsp?Ref=CM/Del/Dec(2014)1196/1.8&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864
17. Квітнева сесія Парламентської Асамблеї Ради Європи: різке засудження анексії Криму та призупинення права голосу делегації Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1116
18. Голова Комітету міністрів Ради Європи підтвердив відданість територіальній цілісності та суверенітету України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/31247-golova-komitetu-ministriv-radi-jevropi-pidtverdiv-viddanisty-teritorialynij-cilisnosti-ta-suverenitetu-ukrajini
19. Кількість вимушених переселенців в Україні досягла 46 тисяч – ООН [24.06.2014] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unian.ua/politics/932474-kilkist-vimushenih-pereselentsiv-v-ukrajini-dosyagla-46-tisyach-oon.html
20. Декларація Комітету ПАРЄ з питань міграції, біженців та переміщених осіб ухвалив щодо гуманітарної ситуації в Україні. Страсбург, 24 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1970_decl_(24-06-14).htm
21. Гуманітарна ситуація: українські біженці і переміщені особи. Парламентська асамблея Ради Європи. Резолюція 2028 (2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2004_rez_2028(2015).htm
22. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. № 1. – Ст. 1.
23. Гуманітарна ситуація: українські біженці і переміщені особи. Парламентська асамблея Ради Європи. Резолюція 2028 (2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/2004_rez_2028(2015).htm

Михалюк Н.Ю.
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

ПОЛИТИКА СОВЕТА ЕВРОПЫ ОТНОСИТЕЛЬНО АГРЕССИИ РОССИИ В УКРАИНЕ

Аннотация
В статье отображены основные положения политики Совета Европы по поддержке Украины в вопросе российской агрессии. Выявлено поддержку Украины в вопросе аннексии Крыма, развития сепаратистских настроений и боевых действий в Донецкой и Луганской областях. Рассмотрены основные заявления и декларации Совета Европы, стран-членов организации. Проанализированы международные последствия действий Российской Федерации. Сосредоточено внимание на общих действиях Украины и СЕ по реализации единой реакции мирового сообщества на недопустимую политику РФ.
Ключевые слова: политика Совета Европы, агрессия России, аннексия, война, ПАСЕ, КМСЕ, Украина.

Mykhaliuk N.J.
Lesya Ukrainka East-European National University

THE POLICY OF THE COUNCIL OF EUROPE ON RUSSIAN AGGRESSION IN UKRAINE

Summary
The article provides the main activities of the policy of the Council of Europe to support Ukraine on Russian aggression. The paper revealed support of Ukraine on Crimea annexation, development of separatist feelings and warfare in Donetsk and Lugansk regions. The article reviewed key statements and declarations and of the Council of Europe and state-members. It is analyzed the international consequences of actions of the Russian Federation. Author focused attention on joint actions of Ukraine and the Council of Europe on a uniform reaction of the international community to unacceptable policy of Russian Federation.
Keywords: politics of the Council of Europe, RF aggression, annexation, war, PACOE, CMCOE, Ukraine.

УДК 32.019.52

СТАН ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Почта А.М., Лапка В.С., Маскевич О.Л.
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Розглянуто теоретичні основи формування політичної свідомості громадян. Визначено особливості формування політичної свідомості, фактори впливу на її розвиток в Україні. Висвітлено основні проблеми, що відбуваються в свідомості мас на сучасному етапі. Проаналізовані особливості формування нової системи цінностей та пріоритетів у свідомості громадян. Висвітлено сучасний стан свідомості українців, проблеми та напрями подальшого розвитку.
Ключові слова: політична свідомість, політична культура, політична психологія, менталітет, віра, політична активність, політична криза.

Постановка проблеми. Політична свідомість характеризує всю сукупність духовних утворень, що визначають здатність людини існувати у політичній сфері, взаємодіяти з органами управління, нести відповідальність за реалізацію прав і свобод. Сучасній політичній свідомості України притаманний низький ступінь довіри населення до державних інститутів влади, включаючи судову гілку влади, ігнорування законних способів розв'язання конфліктів, переважання емоційних регуляторів у політичній діяльності. За таких умов необхідним є компетентний аналіз та постійний моніторинг як політичної свідомості суспільства загалом, так і окремих його верств та громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою формування політичної свідомості, а також розвитку політичної культури за радянських часів займалися відомі дослідники, серед яких перш за все слід назвати М. Михальченка, П. Сергієнка, О. Уледова та ін. Розпад Радянського Союзу, проголошення незалежності України активізує дослідницький інтерес до зазначеної проблеми. У світ виходять роботи В. Воловика, В. Воронкової, М. Жулинського, В. Кременя, М. Люзняк та ін., що прямо або опосередковано торкаються проблеми політичної свідомості. Різним її аспектам присвячені дисертаційні праці філософського напряму (Л. Данилюк, В. Додонова,) політологічного (Д. Арабаджиєв, І. Жда-

© Почта А.М., Лапка В.С., Маскевич О.Л., 2015

нов, С. Матвієнків, Ю. Руденко), психологічного (М. Дідух, Р. Карковська) та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Постійні зміни в соціально-політичній сфері країни викликають дезорієнтацію громадян та значні метаморфози в їх свідомості, які вимагають подальшого вивчення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз проблеми формування політичної свідомості особистості та політичної культури громадян України в сучасних політичних реаліях.

Дана мета реалізується в наступних завданнях:

– сформулювати актуальність вивчення проблем формування політичної свідомості в сучасному суспільстві;

– розкрити сутність політичної свідомості;

– відобразити вплив на політичну свідомість чинників різної природи, що свідчать про метаморфози політичної свідомості в умовах політичної кризи;

– розкрити стан політичної свідомості як суспільства в цілому, так і окремих класів, верств, груп;

– зробити відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу. Зміст політичної свідомості гостро відчувається в детермінованості до національних інтересів, які в певних історичних умовах мають властивість домінувати в реальному житті. В той же час політична свідомість не є пасивне відображення політичного буття. Політична свідомість здатна випереджати практику, прогнозувати розвиток суспільно-політичних процесів. Отже, вона здатна справляти значний вплив на політичне життя, на динаміку політичної культури суспільства. Крім того, від рівня політичної свідомості багато в чому залежить політична поведінка, характер політичної діяльності, як окремих людей, так і їх суспільно-політичних об'єднань [5, с. 510].

Російський аналітик Е. Шестопал дає таке визначення політичної свідомості: «сприйняття суб'єктом тієї частини реальності, котра пов'язана з політикою, з питаннями влади і підпорядкування, державою та її інститутами». Подібної позиції дотримується вітчизняний політолог В. Бебик, однак, трактує її значно ширше: «політична свідомість є сукупністю раціональних і емоціонально-чутливих, теоретичних і емпіричних, ціннісних і нормативних, свідомих і підсвідомих уявлень суб'єктів політики щодо подій, явищ і тенденцій, пов'язаних з питаннями політичної влади». Політична свідомість розуміється як складна сукупність ментальних явищ, у яких проявляється індивідуальне й колективне сприйняття політики учасниками політичних процесів [1, с. 136].

Поняття «політична свідомість» тісно співвідноситься з поняттям «політичної людини» Арістотеля. Великий мислитель був переконаний, що поведінка людини формується суспільством, у процесі реагування на його традиції, мораль, інституції. «Людиною політичною» стає індивід, якщо він вступає у відносини з владою, її інституціями. Політична свідомість є властивістю діяльності в політичній сфері і в її виходах на громадянську, неполітичну сферу.

Політична свідомість знаходить своє чітке вираження в політичних переконаннях. Відомий фахівець Р. Лейн у роботі «Політична людина» виводить вісім елементів усередині основних переконань: переконання індивідуальної ідентичності; уявлення про інших; уявлення про владу й авторитет; потреби, мотиви, цінності; етичні проблеми; способи пояснення явищ і подій; розуміння структури політичної інтерпретації; поняття і використання знань. Переконання дає змогу швидше виробити власну позицію, зіставити своє бачення політики з іншими учасниками політичного процесу [5, с. 511].

Отже, політична свідомість – система теоретичних і повсякденних знань, оцінок, настроїв і почуттів, за допомогою яких відбувається усвідомлення політичної сфери соціальними суб'єктами – індивідами, групами, класами, спільнотами [4, с. 87]. Політична свідомість формується тоді, коли особистість усвідомлює свою групову належність та ідентичність, неможливість реалізації інтересів без участі в певних відносинах з політичною владою, а також громадянський статус суб'єкта, наділеного правами, свободами, можливостями впливати на владу.

Структурно політична свідомість включає як статичні (цінності і загальні орієнтації), так і динамічні (масовий настрій, громадська думка) компоненти. У конкретному виразі це, по-перше, рівень очікувань людей і оцінка ними своїх можливостей впливати на політичну систему в цілях реалізації наявних очікувань; по-друге, соціально-політичні цінності, що лежать в основі ідеологічного вибору (наприклад, справедливість, рівність, стабільність, порядок і т.д.); по-третє, швидкозмінні думки і настрої, пов'язані з оцінками поточного становища, уряду, лідерів, конкретних політичних акцій. Масова політична свідомість визначає тип і рівень політичної культури суспільства що обумовлює найтиповіші, масові варіанти політичної поведінки [7, с. 316].

Глибина розвитку компонентів політичної свідомості соціального суб'єкта визначає рівень його політичної освіченості та зрілість політичної культури в цілому. Звичайно, політичні знання, уявлення – відносні, як і людські знання взагалі. Нерідко вони мають різний ступінь адекватності реальному стану речей, оскільки ґрунтуються не лише на об'єктивних фактах, а й на домислах, неперевіреній інформації, необґрунтованих, упереджених теоріях тощо. Це зумовлює і незрілість політичної культури в суспільстві, необхідність її підвищення та збагачення [4, с. 90].

Формування політичної свідомості відбувається в процесі політичного життя, є історично і соціально зумовленим продуктом політично життєдіяльності людей, їх політичної творчості, який відбиває процес опанування суспільством, націями, класами, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин, а також розвиток їх власної сутності і значною мірою залежить від характеру, темпу, змісту процесу політичної соціалізації особи [6, с. 56].

До чинників, які впливають на формування політичної свідомості сучасного українського суспільства, належать: специфічні риси національного характеру та менталітету (ментальності). Менталітет – єдність свідомості, інтелекту та розуму, система психічного життя і світогляду людей, що входять до складу конкретної нації (етносу). Вони суттєво впливають на особливості

шляху власного історичного політичного розвитку спільності, на формування політичних інститутів і цінностей.

Разом з тим соціально-політичні «накопичення» історичної пам'яті (видатні постаті, події, символи, міфи тощо), безумовно, теж є чинниками, які формують політичну свідомість сьогодення; особливості процесу трансформації в пострадянських країнах, зокрема в Україні, істотно впливають на формування політичної свідомості суспільства, зумовлюють її суперечливий характер [8, с. 20].

Для політичної свідомості притаманні певні функції, які вона виконує в суспільстві як соціальній системі. Слід зауважити, що серед останніх дослідниками найчастіше виокремлюються такі функції, як: пізнавальна, цілеспрямовуюча, регулятивна, ідеологічна, комунікативна, інтегративна, прогностична, аксіологічна тощо.

Зазначені функції більш доречно розглядати у якості додаткових, таких, що доповнюють основні. Основними ж функціями політичної свідомості, відповідно до двох провідних напрямів функціонального спрямування суспільної свідомості, слід вважати, з однієї сторони, функцію відображення політичного буття, а, з іншої, функцію активної зворотної дії політичної свідомості на політичне буття. Поряд із цим до основних функцій політичної свідомості слід віднести й ту, що узагальнює специфіку даної форми суспільної свідомості, а саме: функцію формування держави, її творення й розбудови (функцію державотворення) [7, с. 317].

Рівень політичної активності особистості безпосередньо залежить від рівня її політичної свідомості.

Протягом місяців передвиборчої кампанії українців щодня намагаються загітувати десятки тисяч кандидатів до місцевих рад. Тонни агітаційних матеріалів – буклетів, брошур, листівок, календарів, газет – роздаються величезними тиражами на вулицях українських міст. Дороги щільно увішані політичною рекламою – кожен 2-й борд та сітілайт агітує за того чи іншого кандидата, партію. З екранів телевізорів, з радіоприймачів та інтернет-сайтів в режимі нон-стоп ллється прихована та неприхована політична реклама. Все заради однієї миті – дня голосування, коли виборець має прийти на дільницю та віддати свій голос тому чи іншому кандидату або партії. В умовах жорсткої інформаційної та психологічної боротьби за виборця, переможе той, хто зможе нав'язати свою «картину світу», свою оригінальну концепцію реальності.

А що відбувається, коли свідомий громадянин байдужіє до самого інституту виборів? Як правило – першим дзвіночком є низька явка виборців у день голосування [4, с. 95].

По Україні явка на місцевих виборах у 2015 році склала 46,5%, що на 2,2% менше за середню явку на місцевих виборах у 2010 році. Спостерігачі зауважили, що суттєво вища явка фіксувалася лише тоді, коли вибори до органів місцевого самоврядування збігалися в часі з парламентськими виборами. Це 75,6% – у 1994 році, 70,8% – у 1998 році, 69,3% – у 2002 році, 67,6% – у 2006 році. ЦВК повідомляє, що найвищою була явка виборців у Тернопільській (56,50%) та Львівській областях (56,31%). Більше 50% виборців прийшли на голосування в Івано-Франківській, Волинській, Хмельницькій, Рівненській та Вінницькій областях. Найнижчою була явка виборців на Донеччині (31,65%) та Луганщині (35,27%).

Низьку явку політичні експерти та опоненти влади пояснюють недосконалим виборчим законом, розчаруванням та апатією виборців, а також наголошують на низькій довірі виборців до влади. На тлі розчарування темпами та якістю проведення реформ в країні, українці починають розчаровуватися у своїх ще вчорашніх політичних кумирах [3].

За останніми соціологічними даними, 65% населення розчаровані змінами в Україні після «Революції Гідності». Зокрема, більшість опитаних оцінили сучасну політичну ситуацію в Україні як катастрофічну та неконтрольовану (55,3%) і лише 3% охарактеризували як стабільну.

Крім того, майже 48% респондентів очікують зміни життя на гірше.

Опитувані також зазначили, що найбільше побоюються подальшого поширення війни на всю територію України (87,8%), втратити близьку людину на війні (58,5%) та зростання цін та інфляції (33,4%).

Неоднозначним питанням для українців є шлях виходу України з ситуації, що склалася на Донбасі. 46,9% респондентів зазначили, що найоптимальнішими входом з ситуації є лише жорстокі військові дії до повного знищення терористів. Разом з тим 46,3% опитаних вважають, що головне зберегти мир – тому важливо вести перемовини і спробувати вирішити конфлікт мирним шляхом [6, с. 56].

Крім того, більшість українців (62,7%) вважають, що найкращим варіантом побудови держави є розвиток місцевого самоврядування та надання більше прав громадам, в тому числі права розпоряджатися фінансами, до централізації влади та посилення владної вертикалі схильні лише 37,3% українців. Спостерігається різке розчарування громадян України в державі як інституті влади. Так, у 2015 році найбільше українці сподіваються на себе (72,3%), на близьких (29,2) і лише на третьому місці і зі значним відривом – на державу (15,8%) [2, с. 207].

Висновки та пропозиції. Політична свідомість, постаючи як одна із основних форм суспільної свідомості, яка складається із певної сукупності ідеальних форм, що охоплюють і відображають політичне буття, суб'єктивних образів державного устою, системи державної влади, напрямку розвитку держави, які формуються у суспільстві на відповідному етапі його історичного розвитку шляхом накопичення, збереження й перетворення інформації про них, має певний державотворчий.

Умовою формування політичної культури людей є їхня включеність у політичний процес, взаємодія з політичною реальністю. Сучасний стан українського суспільства характеризується низьким ступенем політичної активності, що є наслідком цілої низки соціально-психологічних проблем. Політична поведінка обмежується у кращому разі помірно активною політичною участю у життя країни, що на даний момент характеризується низькою явкою на виборах. У передвиборчий

період відбувається значне інформаційне перенавантаження, яке спричиняє відторгнення, несприйняття політичних процесів. Але все ж таки найбільш важливим важелем впливу влади на суспільство є проведення конкретних реформ, як в економіці так і в соціальній сфері.

Список літератури:

1. Головуха С. Теоретико методологічні засади вивчення феномену політичної культури / С. Головуха // Людина і політика. – Київ, 2013. – № 4. – С. 135-141.
2. Вашкевич В. Ціннісно-світоглядні настанови молоді в сучасних умовах. Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр]. – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2013. – Вип. 73. – С. 205-209.
3. Вибори в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://electioninfo.org.ua/?i=1251
4. Дембрицька Н. І. Когнітивні аспекти політичної свідомості нового покоління / Н. І. Дрембрицька // Соціальна психологія. – 2014. – № 1. – С. 87-99.
5. Кавка Д. П. Політична свідомість / Д. П. Кавка // Політологічний енциклопедичний словник / [упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К.: Ґенеза, 2004. – С. 510-511.
6. Стан суспільної свідомості в Україні після падіння режиму Януковича / Інформаційний бюлетень – Березень – 2014 / [За ред. М. М. Слюсаревського; упоряд. Л. П. Черниш]. – К., 2014. – 56 с.
7. Мельник В. В. Формування морально-світоглядних і культурних засад національної самосвідомості українського народу / В. В. Мельник // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.] – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР». – 2011. – Вип. 58(3). – С. 315-326.
8. Штука І. А. Політична культура в контексті модернізації політичної системи України [Текст]: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / Штука Ірина Анатоліївна; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2013. – 20 с.

Почта А.Н., Лапка В.С., Маскевич Е.Л.
Винницкий торгово-економический институт
Киевского национального торгово-экономического университета

СОСТОЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация
Рассмотрены теоретические основы формирования политического сознания граждан. Определены особенности формирования политического сознания, факторы влияния на ее развитие в Украине. Освещены основные проблемы, происходящие в сознании масс на современном этапе. Проанализированы особенности формирования новой системы ценностей и приоритетов в сознании граждан. Отражено современное состояние сознания украинцев, проблемы и направления дальнейшего развития.
Ключевые слова: политическое сознание, политическая культура, политическая психология, менталитет, политическая активность, политический кризис.

Pochta A.M., Lapka V.S., Maskevich O.L.
Vinnitsa Institute of Trade and Economic
of Kiev National University of Trade and Economics

THE STATE OF THE POLITICAL CONSCIOUSNESS OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Summary
Theoretical bases of formation of political consciousness of citizens. The features of forming of political consciousness, the factors influencing its development in Ukraine. The main problem occurring in the minds of the masses at the present stage. The article analyses the peculiarities of formation of new system of values and priorities in the minds of citizens. Reflects the state of consciousness of Ukrainians, the problems and directions of further development.
Keywords: political consciousness, political culture, political psychology, mentality, political activity, political crisis.

УДК 316.353

СУЩНОСТЬ И ФОРМЫ РЕАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ

Тарханова Н.А., Тимошко Г.В.
Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

Исследована сущность социально-политических интересов, изложены уровни межличностных взаимосвязей, выражающие различные виды интересов, проанализированы возможности обеспечения социально-политических интересов, разработаны показатели для измерения уровня реализации социально-политических интересов с использованием интегрального коэффициента для измерения этого процесса.
Ключевые слова: интересы, потребности, демократия, социально-политические интересы, общественные организации, общественные движения.

Постановка проблемы. Социально-политические потребности и интересы привлекают растущее внимание современной науки. Они постоянно находятся в поле зрения эмпирико-количественных исследований, изучающих социально-политические интересы разных стран. Ученые свидетельствуют: демократизация общества сопровождается ростом социально-политических потребностей и интересов населения, что, однако, автоматически не гарантирует устойчивости политэкономической системы. Ранее реализация социально-политических интересов граждан, в основном, ограничивалась актом участия избирателей в выборах. В западной науке на протяжении четырех десятилетий ведется дискуссия об уровне «оптимального участия» населения в социально-политической жизни. В настоящее время научные исследования этой проблемы направлены на то, чтобы в первую очередь выделить разные формы реализации социально-политических интересов населения и выработать критерии измерения этого важного процесса.

Анализ последних исследований и публикаций. Головина М.И. в своем обзоре [1, с. 31]указывает, что в научно-теоретических исследованиях изучение такого явления как интерес ведется длительное время, однако следует отметить, что до настоящего времени отсутствует единое определение. В своем исследовании категории интереса В.В. Болгова подчеркивает ее базовую основу для многих наук и определяет в общем виде «как позицию и линию поведения социального субъекта в конкретной системе общественных отношений, отражающую уровень осознания им характера и объема средств и методов, которые дают возможность должным образом реализовать существующие потребности» [2, с. 162]. Интерес является одним из основных факторов, мотивирующих любой вид социальной и политической деятельности. С помощью понятия «интерес», по мнению М. В. Ильина, «концептуализируется универсальная основа любой целенаправленной деятельности, политического по природе функционального императива целедостижения». Интересы служат источником, мотивом, побуждающим к определенным целенаправленным действиям, например, к участию в выборах, организации и проведению митинга, работе политических институтов, захвату (удержанию) власти и др.

Анализ работ М.В. Ильина, В.П. Грибанова, В.Г. Голубцова, Л.А. Морозовой, П.А. Оль, Р.А. Ромашова, В.В. Субочева, Ю.А. Тихомирова, А.Г. Тищенко, К.Ю. Тотьева, Е.Г. Шукшиной позволили «увидеть категорию интереса как целостное, сложное явление, имеющее то столкновение, то слияние в различных формах своего проявления: общественного государственного и частного, при этом не меняющееся по сути» [1, с. 32].

Работы авторов, рассматривавших социально-политические интересы на основании радикальных и либеральных теоретических позиций их восприятия и выражения рассмотрены в обзоре Фадеева К.В. [3] Это, прежде всего, труды Л.И. Абалкина, В.А. Баришполеца, Д.В. Баришполеца, Р.А. Белоусова, П. Бурдье, И.А. Гобозова, А.И. Демидова, В.В. Ильина, М.В. Ильина, Д. Истона, А. Маклина, В.Л. Манилова, В.И. Павлюченко, А.С. Панарина и других.

Проведенное К.В. Фадеевым исследование показывает, что интерес вообще, и социально-политический интерес в частности, играют определяющую роль в структуре общественных отношений. Выступая в качестве «инструментальной ценности», социально-политический интерес обуславливает взаимодействие между людьми, Выработка стратегии достижения поставленной цели посредством связи активно действующих субъектов группы или нескольких групп, объединяемых общими интересами – осевой стержень процесса формирования и реализации социально-политических интересов. Их направленность обуславливается возрастающей, по мере взаимопроникновения, доминантой позитивных или негативных тенденций в условиях планирования решений определённых социально-политических задач. Данное теоретическое положение выступает в качестве балансирующей основы для противоречивых точек зрения теоретиков радикализма и либерализма [3].

Социально-политические интересы являются предметом исследования различных наук: политологии, социологии, социально-политической психологии, политэкономии и других. Социально-политические интересы – это объективно обусловленные мотивы деятельности социальных субъектов (отдельных людей, социально-политических общностей), связанных с осознанием ими собственных социально-политических потребностей и уяснения условий и средств их удовлетворения. Социально-политические интересы – это осознанные социально политические потребности, форма их проявления. Социально-политические интересы и потребности выражают взаимоотношения и взаимосвязи человека и общества, они являются движущей силой функционирования и развития общества. Потребности и интересы граждан раз-

© Тарханова Н.А., Тимошко Г.В., 2015

нообразны и неравнозначны, что порождает определенную соподчиненность сфер общества.

Первый уровень межличностных взаимосвязей обеспечивает базовые, первичные потребности людей в пище, одежде, жилье и т.д. Эти потребности, являясь формой проявления экономических интересов, реализуются через профессиональные объединения, потребительские ассоциации, частные предприятия и т.д.

Второй уровень межличностных взаимосвязей реализует комплекс социокультурных отношений. Основными институтами этого уровня являются семья, церковь, школа, ВУЗы, творческие союзы, спортивные общества и т.д. Эти отношения связаны с социальными потребностями и интересами.

Третий уровень межличностных взаимосвязей составляют потребности в политическом участии, они, являясь формой проявления политических интересов, реализуются с помощью политических партий, групп давлений, общественных движений: правозащитных, волонтерских, молодежных, антивоенных и т.д. [4].

Масштаб и направленность социально-политических интересов зависят от достаточно сложной системы факторов. Социально-политические интересы проявляются в неодинаковой мере и формах у разных людей и в разных социальных, исторических и культурных условиях. Во многих странах систематически проводятся опросы, цель которых – выявить уровень социально-политических интересов граждан страны. Как показывают социологические исследования, «интенсивность» социально-политических интересов зависит от общей социально-политической ситуации в стране, от уровня развития политической системы, уровня развития демократии, свободы, уровня развития гражданского общества, от социально- экономического положения людей, а также от их личностных характеристик.

Выделение не решенных ранее частей общей проблемы. Жизнедеятельность человека, включенная в сложную систему социальных связей, зависит от существующей системы общественных отношений, процессов и событий, развертывающихся в обществе, от политики государства, от социально-политической действительности. Общественно-политическая жизнь во многих своих параметрах развертывается на уровнях, далеких от непосредственно осознаваемых интересов и понимания большинства членов общества. В этих условиях интересы, имеющие отношение к политике и общественному устройству, служат необходимым средством включения массы людей в общественно-политическую жизнь.

В настоящее время в отечественной и зарубежной науке отсутствует общепринятая методика для определения уровня реализации социально-политических интересов граждан.

Цель статьи. Цель исследования – определить условия формирования и формы реализации социально-политических интересов, разработать критерии измерения уровня реализации социально-политических интересов.

Изложение основного материала. Оценку уровня реализации социально-политических интересов граждан целесообразно осуществлять в несколько этапов.

Первый этап – определение основных форм реализации социально-политических интересов.

Второй этап – разработка системы показателей для определения уровня реализации социально-политических интересов.

Третий этап – сбор и обработка информации. По каждой из составляющих форм реализации социально-политических интересов производится расчет среднего значения соответствующего показателя путем простой средней арифметической за последние годы:

$$\overline{X} = \frac{\sum_{i=1}^{n} X_i}{n}$$

где X_i – индивидуальное значение показателя; n – количество лет.

Четвертый этап – проводится интегральная оценка условий формирования и уровня реализации социально-политических интересов. Осуществляется качественный анализ показателей, характеризующих условия формирования и уровень реализации социально-политических интересов.

Каждый гражданин через участие в выборах, референдумах и через другие формы непосредственной демократии, а также через органы государственной власти и органы местного самоуправления, которые граждане выбирают, реализуют свои социально-политические интересы.

Для оценки уровня реализации социально-политических интересов граждан в процессе выборов можно использовать показатель «Количество проголосовавших избирателей, %». Однако, как показывает опыт, большинство избирателей плохо представляют себе возможную политику различных партий или кандидатов, своеобразие их платформы по сравнению с соперниками, что свидетельствует о недостаточной политической культуре и политической социализации граждан.

Социально-политические интересы граждан реализуются прежде всего через институты гражданского общества, основополагающим элементом которого выступает личность, наделенная правами и свободами, гарантом осуществления которых выступает государство. Гражданское общество представляет собой систему самостоятельных и независимых от государства общественных отношений и институтов, создающих условия для самореализации личности, реализации интересов и потребностей. Эти интересы выражаются и осуществляются через такие институты гражданского общества как общественные организации, общественные движения, научные, профессиональные, творческие объединения, союзы, ассоциации. Общественные организации, через которые осуществляется реализация социально-политических интересов, предназначены для удовлетворения и защиты экономических, социальных, политических и других интересов. Их создание еще не приобрело в Украине массового характера, не разработан механизм правового обеспечения вопроса взаимодействия общественных организаций с государственной властью, функции и права неправительственных общественных организаций разработаны нечетко. Необходимо формировать новые подходы к сотрудничеству общественного и государственного секторов, что даст возможность значительно расширить масштаб и направленность

социально-политических интересов. Развитие современных коммуникативных и информационных технологий (так называемая электронная демократия) создает благоприятные условия для формирования и реализации социально-политических интересов. Электронные коммуникативные технологии определяют природу сообщества не сами по себе а только будучи опосредованы субъектами с различными социально-политическими интересами

В Украине большинство населения не включено в активную социально-политическую деятельность, в первую очередь из-за отсутствия необходимых законодательных актов. Закон о местном самоуправлении не в полной мере соответствуют Европейской хартии местного самоуправления. Для улучшения деятельности органов местного самоуправления необходима реализация конституционного принципа о размежевании государственных, региональных и муниципальных финансов. Необходимо изменить ситуацию, когда деньги в виде налогов сначала передаются из регионов в центр, а потом снова возвращаются в эти же регионы в виде дотаций, трансфертов и других форм.

Для оценки возможностей обеспечения социально-политических интересов целесообразно использовать следующие показатели: уровень демократии в обществе ($У_д$), уровень свободы ($У_с$), уровень независимости средств массовой информации, включая телевидение, в том числе общественное, печатные издания, интернет ($У_н$), уровень развития гражданского общества ($У_г$), уровень развития партийной системы ($У_н$), уровень развития общественных организаций ($У_о$) и уровень развития общественных движений ($У_в$).

Расчет интегрального показателя для оценки возможностей обеспечения социально − политических интересов производится по формуле:

$$К_ф = \sqrt[n]{У_д \times У_с \times У_н \times У_г \times У_п \times У_о \times У_в}$$

Для оценки уровня реализации социально-политических интересов можно воспользоваться

Таблица 1

Система индикаторов для оценки условий формирования и уровня реализации социально-политических интересов

Составляющие	Индексы	Показатели
Показатели условий формирования (возможности обеспечения) социально-политических интересов		
Демократия	Индекс демократии	Уровень демократии в обществе ($У_д$) − агрегированный показатель, определяется путем экспертных оценок, в баллах
Свобода	Индекс свободы	Уровень свободы ($У_с$) − агрегированный показатель, определяется путем экспертных оценок, в баллах
Средства массовой информации (телевидение, в т. ч. общественное, печатные издания, интернет)	Индекс независимости СМИ	Уровень независимости ($У_н$) − агрегированный показатель, определяется путем экспертных оценок, в баллах
Гражданское общество	Индекс уровня развития гражданского общества	Уровень развития гражданского общества ($У_г$) − агрегированный показатель, определяется путем экспертных оценок, в баллах
Партийная система	Индекс уровня развития партийной системы	Уровень развития партийной системы, ед. ($У_п$) − количество политических партий
Общественные организации	Индекс уровня развития общественных организаций	Уровень развития общественных организаций, ед. ($У_о$) − количество общественных организаций
Общественные движения	Индекс уровня развития общественных движений	Уровень развития общественных движений, ед. ($У_в$) − количество общественных движений
Уровень реализации социально-политических интересов		
Выборная система	Индекс участия в выборах	Количество проголосовавших избирателей на выборах, % ($К_и$)
Референдумы	Индекс участия в референдумах	Количество пришедших граждан на референдумы, % ($К_р$)
Партийная система	Индекс политической социализации граждан	Количество членов партий на 10000 взрослого населения, чел. ($К_п$)
	Индекс политической социализации молодежи	Количество кандидатов в члены партий (молодежное крыло) на 10000 молодежи, чел. ($К_{п.м}$)
	Индекс политической активности	Количество активно работающих в партиях, % ($К_а$)
Общественные организации	Индекс общественной активности	Количество работающих в общественных организациях на 10000 населения, чел. ($К_о$)
Общественные движения	Индекс общественной активности	Количество участвующих в общественных движениях на 10000 населения, чел. ($К_д$), в том числе: 1. Количество волонтеров, на 10000 населения, чел. ($К_в$) 2. Количество правозащитников, на 1000 населения, чел. ($К_з$)
СМИ (включая интернет)	Индекс независимости СМИ	Количество общественных корреспондентов на 10000 населения, чел. ($К_к$)

следующими показателями: количество проголосовавших избирателей на выборах, % ($К_и$), количество пришедших граждан на референдумы, % ($К_р$), количество членов партий на 10000 взрослого населения, чел. ($К_п$), количество кандидатов в члены партий (молодежное крыло) на 10000 молодежи, чел. ($К_{п.м}$), количество активно работающих в партиях, % ($К_а$), количество работающих в общественных организациях на 10000 населения, чел. ($К_о$), количество участвующих в общественных движениях на 10000 населения, чел. ($К_д$), количество общественных корреспондентов на 10000 населения, чел. ($К_к$).

Расчет интегрального коэффициента для оценки уровня реализации социально-политических интересов производится по аналогичной формуле:

$$К_р = \sqrt[n]{К_и \times К_р \times К_п \times К_{п.м} \times К_а \times К_о \times К_д \times К_к}$$

В таблице 1 приведена система индикаторов для оценки условий формирования и уровня реализации социально-политических интересов.

При расчетах значения показателей пересчитываются также в индексы для сопоставления по странам и составления рейтинга.

Выводы и предложения. Отношения между государством и обществом развиваются на основе мнимого конституционализма: хотя в Украине созданы и функционируют институты парламентской демократии, граждане лишены реальной возможности реализовать собственные социально-политические интересы как на национальном, так и на областном, и местном уровнях. Не создана институциональная структура для полноценного формирования и реализации социально-политических интересов людей. Для повышения уровня реализации социально-политических интересов необходимо создание инфраструктуры в виде общественного телевидения, независимых средств массовой информации, общественно-политических организаций и движений, независимых союзов, ассоциаций и объединений, выражающих самые различные интересы во всех сферах общественной и частной жизни граждан.

Список литературы:

1. Головина М. И. К вопросу об интересе / М. И. Головина // Вопросы экономики и права – 2010 – № 12 – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://ecsocman.hse.ru/data/2011/06/26/1267355719/Pages%20from%20ecsn_201012-7.pdf
2. Болгова В. В. Основы публичного права / В. В. Болгова // Самара – Самарское отделение Литфонла России – 2009 – С. 162.
3. Фадеев К. В. Особенности формирования и реализации политических интересов промышленных корпораций в современной России / К. В. Фадеев // Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.dissercat.com/content/osobennosti-formirovaniya-i-realizatsii-politicheskikh-interesov-promyshlennykh-korporatsii-#ixzz3pmOPQGaV
4. Алексеев С. С. Теория государства и права / С. С. Алексеев// [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.e-reading.club/chapter.php/1566/46/Alekseev_-_Teoriya_gosudarstva_i_prava.html

Тарханова Н.О., Тимошко Г.В.
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

СУТНІСТЬ І ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Анотація
Досліджена сутність соціально-політичних інтересів, викладені рівні міжособистісних взаємозв'язків, що виражають різні види інтересів, проаналізовані можливості забезпечення соціально-політичних інтересів, розроблені показники для виміру рівня реалізації соціально-політичних інтересів з використанням інтегрального коефіцієнта для виміру цього процесу.
Ключові слова: інтереси, потреби, демократія, соціально-політичні інтереси, громадські організації, суспільні рухи.

Tarkhanova N.A., Tymoshko G.V.
Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture

ESSENCE AND FORMS OF REALIZATION OF SOCIO-POLITICAL INTERESTS

Summary
The essence of socio-political interests, levels of interpersonal relationships reflecting the different types of interests were described, the possible socio-political interests were analyzed, indicators to measure the level of implementation of socio-political interests with integral coefficient to measure the process have developed. The problems of realization of socio-political interests of the citizens were identified.
Keywords: interests, needs, democracy, socio-political interests, civil society organizations, social movements.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ТА СПОРТ

УДК 796.011.1

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ У ГРУПАХ ТЕНІСУ У ВНЗ НЕСПОРТИВНОГО ПРОФІЛЮ

Бурлака І.В., Лукачина А.В.
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

Досліджено особливості мотивації студентів до занять в групах тенісу. Використано адаптований опитувальник SMS-28. Проаналізовано результати дослідження для категорій внутрішньої та зовнішньої мотивації, а також амотивації. Наведено порівняння отриманих результатів з даними, отриманими іншими дослідниками. Виділено область подальших досліджень.
Ключові слова: теніс, зовнішня мотивація, внутрішня мотивація, амотивація, змагальність, емоційна стійкість.

Постановка проблеми. Рівень завантаженості студентів у рамках їх основних академічних курсів в університеті з кожним роком зростає. Вимоги сучасного професійного середовища до фахівців також постійно підвищуються. Якісне освоєння навчальної програми з фахових дисциплін вимагає від студентів інтенсивного вивчення великого об'єму матеріалів і майже не залишає часу на фізичну активність, яка є необхідною передумовою здорового способу життя. Крім того, сучасне соціальне середовище дає не так багато зразків, які могли б мотивувати молодь до активних занять спортом. Від нестачі фізичної активності страждає здоров'я, втрачається час, сприятливий для набуття здорової звички до занять спортом. Питання мотивації студентів до занять фізичними вправами або спортом є актуальним, і це підтверджується в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, присвячених цій темі [3, 6, 7, 8, 9].

Спостереження за рівнем загальнофізичної підготовки студентів-тенісистів, їх фізичною витривалістю та активністю на заняттях, наштовхнули на думку дослідити їх мотивацію до занять з фізичного виховання у групах тенісу та виявити ті ключові мотиваційні моменти, які б дозволили вдосконалити методи викладання та використовувати такі прийоми педагогічного та виховного впливу, які зроблять заняття з фізичного виховання в групах тенісу максимально ефективними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В рамках підготовки проведення даного дослідження було проаналізовано низку існуючих методик, які застосовуються дослідниками в різних країнах світу для вивчення поставленої проблеми [1]. Було проаналізовано кілька різних методик вивчення спортивної мотивації, серед яких було окремо виділено методику SMS-28 (SMS – Sport Motivation Scale, шкала спортивної мотивації), представлену у роботі Люка Пельтьє та ін. [4]. З 1995 року (року публікації), вона використовувалася для дослідження мотивації у спорті і фізкультурі багатьма науковцями у різних країнах.

Шкала вимірювання мотивації SMS-28 базується на 28 запитаннях, що визначають внутрішню мотивацію (12 запитань), зовнішню мотивацію (12 запитань) та амотивацію (4 запитання). Люк Пельтьє зі співавторами на протязі кількох років вдосконалювали цю методику і у 2013 році опублікували нову роботу, де представили нову версію шкали, SMS-II [5].

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення мотивації студентів досліджуваної групи до занять з фізичного виховання (теніс) та аналіз отриманої інформації для її використання при вдосконаленні навчальних програм.

Методи дослідження. Було використано метод опитування за методикою SMS-28 [4, 5] з доповненням стандартизованого опитувальника додатковими блоками запитань. Анкетування здійснювалося за допомогою самозаповнюваного паперового опитувальника, який складався з трьох блоків:

- Блок А. SMS-28 (внутрішня мотивація 12 запитань; зовнішня мотивація 12 запитань; амотивація 4 запитання). Шкала Лайкерта.
- Блок В. Три запитання, націлених на виявлення загального відношення до занять з фізвиховання і, зокрема, тенісу
- Демографічний блок – стать, вік, освіта (рік навчання, факультет)

Для аналізу отриманих даних було використано методи дескриптивної статистики, при цьому використовувалася програма обробки статистичних даних SPSS Statistics (Statistical Package for the Social Sciences). Для побудови графіків використовувалася програма MS Excel.

Питання використання математичних методів в психології завжди викликало дискусії [2]. Існують як прихильники правомірності їх застосування, так і противники такого підходу. Автори поділяють думку Р. Остапенко [2] про те, що найважливішим при цьому є адекватність вибраного математичного апарату тому явищу, яке вивчається (у даному випадку об'єктом дослідження є мотивація до занять з фізичного виховання). Керуючися цими міркуваннями, а також вивчивши досвід інших науковців у подібних дослідженнях [4], для аналізу було вибрано прості методи дескриптивної статистики.

Результати дослідження. Опитування проводилося в останній заліковий тиждень семестру (останній тиждень грудня 2014 року).

Загальна кількість опитаних склала 96 чоловік, з них 60 – чоловіки, 36 – жінки.

В опитуванні взяли участь студенти кількох груп з тенісу. За отриманими даними, в цих групах навчаються студенти 18 факультетів університету: ФЕЛ – 21 студент, ІПСА – 14, ПБФ – 12, ФІОТ –10, ФЛ – 8, ВПІ – 6, ІЕЕ – 4, ФПМ – 3, ФБТ – 3, по 2 студенти з факультетів ХТФ, ФТІ, ФСП, ФММ, ТЕФ та ІТС, по 1 з ФЕА, ФАКС та ММІ.

© Бурлака І.В., Лукачина А.В., 2015

Розподіл за віком: основні вікові групи 17 і 18 років – 30 і 41 респондентів відповідно. 19 років – 19 респондентів, 20 років – 4, 16 років – 1, 22 роки – 1.

Розподіл за роком навчання: 52 студенти 1 курсу і 44 студенти 2 курсу.

Потрібно зазначити, що для студентів перших двох курсів університету заняття з фізичного виховання є обов'язковою, заліковою дисципліною. Тобто, незалежно від свого відношення до фізкультури чи спорту, наявності чи відсутності будь-якої мотивації, студенти повинні відвідувати заняття з фізвиховання. При цьому ефективність цих занять, безумовно, залежить і від того, чи мають студенти ще якусь мотивацію (крім необхідності отримати залік), чи вони просто вимушені приділяти певний час фізичній активності, в даному випадку відвідуючи заняття в групах тенісу.

Запитання блоку В опитувальника були націлені на вивчення загального відношення студентів до спортивних занять. Частотний розподіл відповідей на запитання В1 *«Якби фізвиховання не було обов'язковим предметом, Ви б займалися яким-небудь спортом?»* представлено на рис. 1.

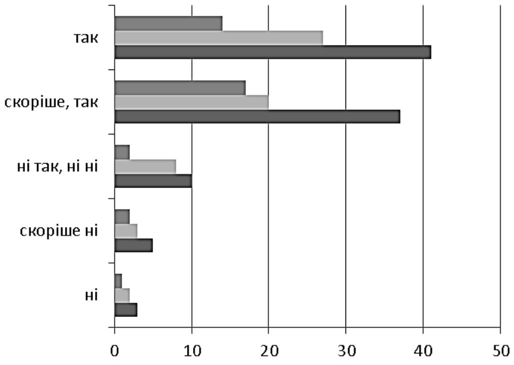

Рис. 1. Частотний розподіл відповідей на запитання В1: «Якби фізвиховання не було обов'язковим предметом, Ви б займалися яким-небудь спортом?»

Подібний результат отримано і у відповідях на запитання В2 *«Якби фізвиховання не було обов'язковим предметом, Ви б займалися тенісом?»* (рис. 2), але при цьому спостерігається збільшення частоти невизначеності у відповіді, тобто, «ні так, ні ні» (10/20 відповідно для В1 і В2), і деякого зменшення частоти впевнених відповідей «так» (41/26 відповідно для В1 і В2).

Загалом, сумарна частота ствердних відповідей («так», «скоріше, так») на вказані два запитання В1 і В2, висока: 81% для «спорту взагалі» і 67% для «тенісу». Це могло б сприйматися як позитивний результат, який свідчить про усвідомлення групою опитаних студентів важливості фізичної активності, але не забуваймо, що це запитання про наміри. Наскільки сильною є мотивація, можна визначити тільки в дослідженні студентів, скажімо, третього чи ще старших курсів, для яких заняття з фізвиховання не є заліковими. Велика кількість студентів, які дійсно продовжують займатися яким-небудь спортом (зокрема, тенісом) після того, як зникає необхідність отримання заліку, була б найкращим показником стійкості мотивації.

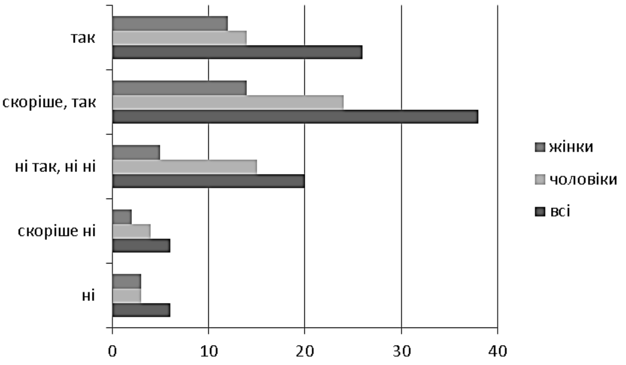

Рис. 2. Частотний розподіл відповідей на запитання В2: «Якби фізвиховання не було обов'язковим предметом, Ви б займалися тенісом?»

Блок А опитувальника, який представляє собою адаптований до тенісу опитувальник SMS-28 [4, 5], складався з 28 тестових тверджень, які було представлено у рандомізованому порядку, але при цьому кожне з тверджень відносилося до якоїсь із наступних трьох категорій:

- Внутрішня мотивація

4 твердження – «відчуття емоційного збудження» (1, 13, 18, 25)

4 твердження – «пізнання» (2, 4, 23, 27)

4 твердження – «досягнення, самовдосконалення» (8, 12, 15, 20)

- Зовнішня мотивація

4 твердження – «ідентифікація, приналежність» (7, 11, 17, 24)

4 твердження – «сприйняття відношення інших» (9, 14, 21, 26)

4 твердження – «зовнішнє регулювання» (6, 10, 16, 22)

- Амотивація

4 твердження (3, 5, 19, 28)

Оцінка відношення респондентів до тверджень здійснювалася за 5-бальною шкалою Лайкерта: «ні», «скоріше, ні», «ні так, ні ні», «скоріше, так», «так».

Аналіз внутрішньої мотивації. Перш за все, відмітимо, що проведення аналізу відмінностей мотивації в залежності від статі респондентів не є метою даної статті, але для демонстрації можливих розбіжностей за цим показником, як приклад, такий аналіз було зроблено для твердження 1 блоку А опитувальника. Результати представлені в табл. 1.

З наведених в табл. 1 даних видно, що хоча серед чоловіків частота абсолютної згоди з твердженням «Я отримую задоволення від активного способу життя» значно вища (56,7% «так»), ніж тих, хто більш обережний в оцінці (33,3% «скоріше, так»), але сума відповідей «так» і «скоріше,так» по цій змінній вища у жінок (94,4%), ніж у чоловіків (90,0%). Цікаво, що оцінюючи твердження цього блоку, ніхто з респондентів не дав відповіді «ні» чи навіть «скоріше, ні», що свідчить про високий рівень мотивації за змінною V2. Аналіз даних дослідження з метою вивчення розбіжностей мотивації в залежності від статі респондентів і врахування значущості розбіжностей, може бути темою окремого дослідження.

Частотний розподіл відношення студентів до тверджень SMS-28 опитувальника, що стосують-

ся внутрішньої мотивації, представлений графіками Рис. 3, 4 і 5.

Таблиця 1

Оцінка рівня внутрішньої мотивації «Відчуття емоційного збудження», твердження 1 опитувальника) в залежності від статі респондентів

«Я отримую задоволення від активного способу життя», змінна V2		Розподіл частот відповідей			Сумарна частота розподілу відповідей «так» і «скоріше, так»
		ні так, ні ні	скоріше, так	так	
V1	жінки	5.6%	41.7%	52.8%	94.4%
	чоловіки	10.0%	33.3%	56.7%	90.0%

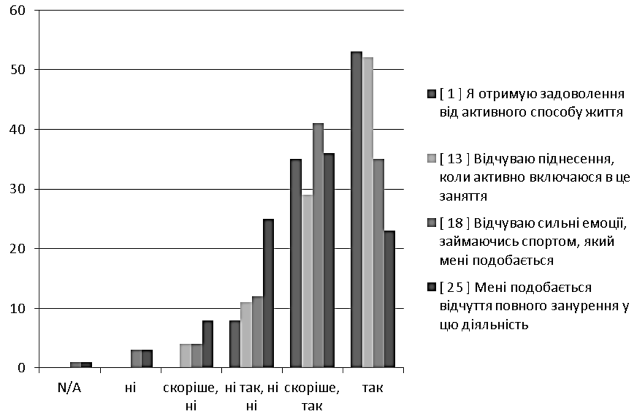

Рис. 3. Оцінка внутрішньої мотивації студентів за категорією «відчуття емоційного збудження»

При порівнянні оцінок внутрішньої мотивації за категорією «відчуття емоційного збудження» (Рис. 3) варто звернути увагу на показник непевності («ні так, ні ні») у відношенні опитаних до тверджень 1, 13, 18 і 25. У той час як твердження 1, 13 і 18 не викликали сумнівів і показали високий рівень мотивації з невеликою кількістю тих, хто не міг визначитися, чверть опитаних не змогли визначитися зі своїм відношенням до твердження 25 («Мені подобається відчуття повного занурення у цю діяльність»). Крім того, й сумарний результат згоди з цим твердженням («так» і «скоріше так») нижчий, ніж у решті тверджень цієї категорії.

Рис. 4. Оцінка внутрішньої мотивації студентів за категорією «пізнання»

Оцінки, що стосуються категорії «пізнання» (Рис. 4), не показали суттєвих розбіжностей в залежності від формулювання твердження.

Цікавим є результат, отриманий в оцінці внутрішньої мотивації «досягнення, самовдосконалення» (Рис. 5). Оцінки двох тверджень, 12 і 15, аналогічні за розподілом відповідей, при цьому рівень мотивації дуже високий: сума «так» і «скоріше, так» для тверджень 12 і 15 становить 82 і 90 відповідно. Це свідчення високого рівня мотивації студентів до самовдосконалення.

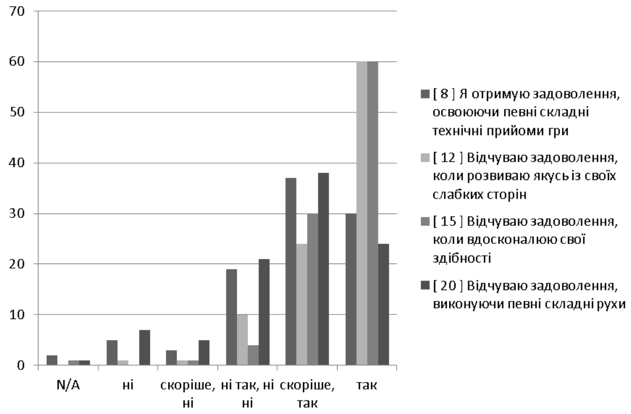

Рис. 5. Оцінка внутрішньої мотивації студентів за категорією «досягнення, самовдосконалення»

Аналіз зовнішньої мотивації. Оцінка відношення студентів до тверджень SMS-28 опитувальника, що відносяться до зовнішньої мотивації, представлена на графіках Рис. 6, 7 і 8.

Для порівняння важливості для досліджуваної групи студентів внутрішньої та зовнішньої мотивації по кожній категорії мотивації (окремо для зовнішньої та внутрішньої) визначено кількість респондентів, для яких мотивація цієї категорії виявилась не менш важлива за мотивації інших категорій. Тобто кількість відповідей «так» та «скоріше так» для твердження категорії кількісно переважає або дорівнює кількості відповідей «так» та «скоріше так» інших категорії цього виду (Рис. 9).

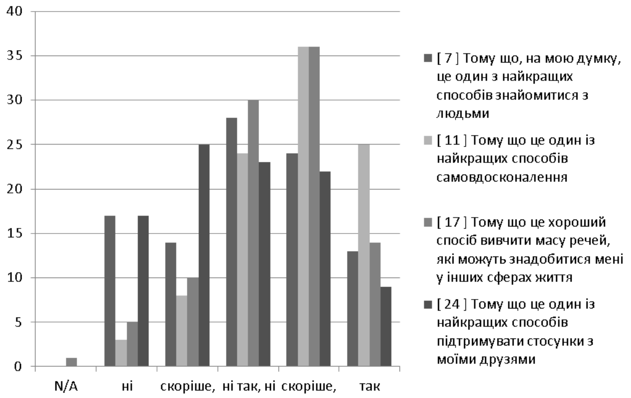

Рис. 6. Оцінка зовнішньої мотивації студентів за категорією «ідентифікація, приналежність»

Виходячи з отриманих показників, можна стверджувати, що в досліджуваній групі студентів внутрішня мотивація є сильнішою, ніж зовнішня.

Аналіз амотивації. Вивчення амотивації є важливим з точки зору розуміння того, чи є

якісь фактори, які заважають студентам вдосконалюватися у цьому виді спорту, чи задовольняє їх власний прогрес в освоєнні гри, чи відповідає їх очікуванням.

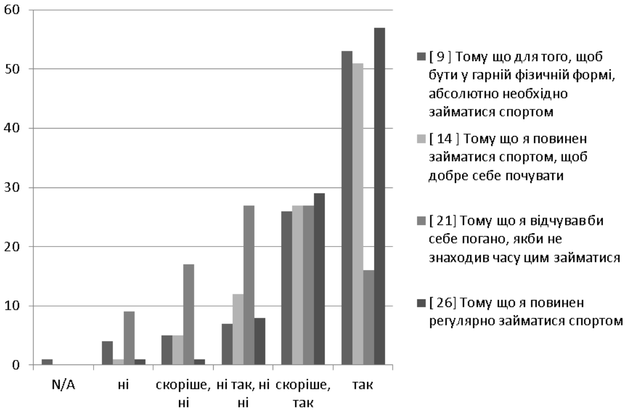

Рис. 7. Оцінка зовнішньої мотивації студентів за категорією «сприйняття відношення інших»

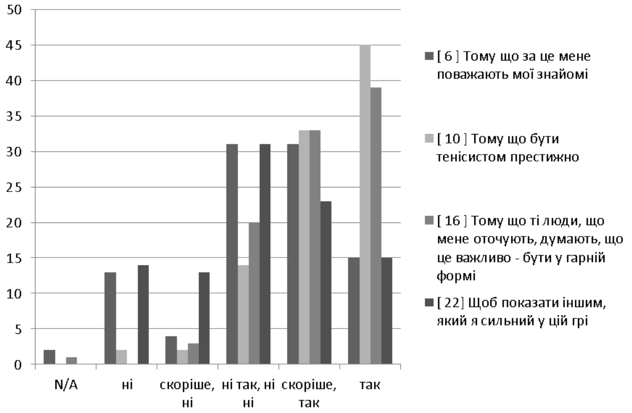

Рис. 8. Оцінка зовнішньої мотивації студентів за категорією «зовнішнє регулювання»

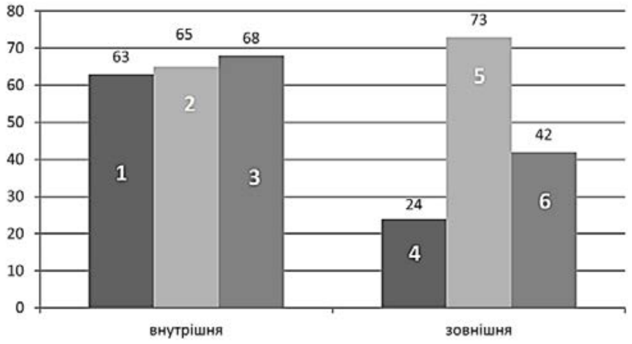

Рис. 9. Порівняння показників внутрішньої та зовнішньої мотивації

1 – відчуття емоційного збудження (1, 13, 18, 25); 2 – пізнання (2, 4, 23, 27); 3 – досягнення, самовдосконалення (8, 12, 15, 20); 4 – ідентифікація, приналежність (7, 11, 17, 24); 5 – сприйняття відношення інших (9, 14, 21, 26); 6 – зовнішнє регулювання (6, 10, 16, 22)

Блок тверджень амотивації не деталізує, які саме фактори впливають на амотивацію (ними можуть бути, наприклад, складність програми, методи навчання, умови проведення занять, відношення викладачів тощо). Твердження виявляють – чи існують в даному випадку амотиваційні фактори.

Результати аналізу, наведені на Рис. 10, свідчать, що абсолютна більшість студентів налаштована позитивно, що видно з високої частоти відповідей «ні» і «скоріше, ні». Але частка «розчарованих», хоч і невелика, але є, і це привід для більш детального дослідження факторів, що впливають на рівень амотивації.

Крім блоку з оцінки амотивації, в опитувальник було включено запитання про очікування студентів щодо перспектив їх рівня гри в теніс В3 *«Як Ви думаєте, який рівень гри у Вас буде через 2 роки занять?»*. Отримані результати підтверджують дані, отримані в оцінках амотивації в SMS-28 блоці опитувальника (блоці А) і свідчать про позитивну оцінку студентами перспектив навчання грі в теніс у групах (Рис. 11).

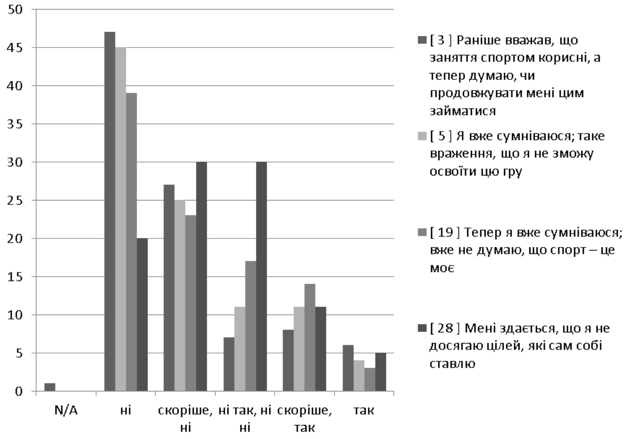

Рис. 10. Оцінка амотивації

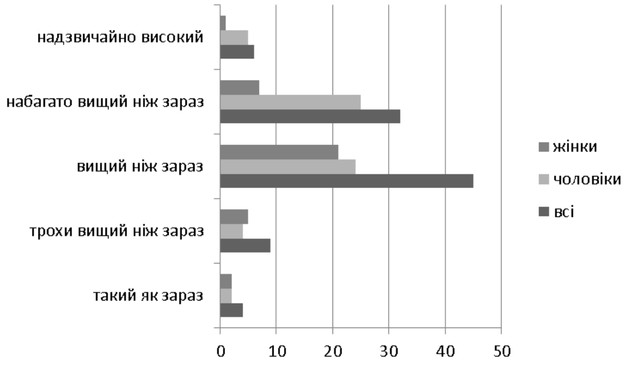

Рис. 11. Оцінка студентами перспектив покращення рівня гри в теніс

Висновки. Результати аналізу даних дослідження дозволяють стверджувати, що рівень мотивації студентів опитаної групи до занять з фізвиховання в цілому високий, причому чинники внутрішньої мотивації є для них більш вагомими, ніж зовнішньої. Спостерігається досить низький рівень амотивації, що підтверджується також оптимістичною проекційною оцінкою студентами рівня їх досягнень в тенісі в кінці дворічного терміну занять в групах тенісу.

На відміну від результатів, отриманих в дослідженнях Креспо і Рейда, які згідно з отриманими ними даними відносили до основних мотивів до занять тенісом бажання студентів мати нових друзів та набути популярності [6], для тенісистів досліджуваної групи ці мотиваційні фактори не

можна віднести до групи основних. Бажання доводити іншим свою силу і вправність у грі також виявилося, скоріше, другорядним.

Отримані результати дають можливість зробити висновок про те, що при плануванні занять з фізвиховання ефективним може бути використання видів активності, де буде задіяно саме внутрішню мотивацію. Це означає постійне освоєння нових технічних прийомів гри, вивчення особливостей тактики гри та психології змагання («пізання»). Необхідно створювати умови для реалізації студентами потреб у вдосконаленні своїх вмінь та відчуття своїх досягнень («самовдосконалення»). І, безумовно, потрібно створювати на заняттях атмосферу, яка б сприяла задіянню такої важливої складової внутрішньої мотивації, як «емоційне збудження».

Що стосується зовнішньої мотивації, то хоча дані свідчать про те, що для досліджуваної групи студентів вона є дещо слабшою за внутрішню, але це не означає нехтування прийомами, які активують чинники зовнішньої мотивації, бо серед є і такі, які виявилися важливими. Наприклад, твердження категорії «сприйняття відношення інших», взяті окремо, виявились важливими для найбільшої кількості респондентів, що свідчить про високий рівень мотивації саме за цією категорією (Рис. 9).

Перспектива подальших досліджень. Для поглибленого вивчення мотивації до фізичної активності і занять спортом у студентської молоді було б доцільно провести дослідження вибірки студентів-тенісистів, які відвідували залікові заняття з тенісу, коли навчалися на 1 і 2 курсі університету, а зараз є студентами-старшокурсниками. При цьому доцільно було б у дизайні вибірки зберегти таку ж кількість опитаних і пропорцію розподілу за статтю та факультетами, що характеризують групу опитаних у даному дослідженні. Детального дослідження та аналізу потребують також можливі розбіжності у мотивації в залежності від статі. Такий загальний аналіз можна зробити, використовуючи дані, отримані в даному дослідженні. Це може дати додатковий матеріал для коригування планів занять. Крім того, виявлений досить низький рівень мотивації, пов'язаної з бажанням доводити іншим свою силу у грі (твердження 22, Рис. 8), наводить на думку про, можливо, необхідне посилення виховання рис змагальності та емоційної стійкості, які знадобляться для успішної роботи у конкретному професійному середовищі, де студенти працюватимуть після закінчення університету [9].

Список літератури:

1. Лукачина А. В. Стислий огляд методик визначення мотивації до занять фізичною культурою та спортом у студентської молоді / А. В. Лукачина // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2014. – Вип. 118(3). – С. 174–176.
2. Остапенко Р. И. Математические основы психологии / Остапенко Р. И. // Учебно-методическое пособие. Воронеж. ВГПУ – 2010. – С. 76.
3. Халімовська Т. С. Мотивація студентів до здорового способу життя в умовах використання особистісно-орієнтованого підходу в процесі фізичного виховання / Т. С. Халімовська, В. Г. Лосик, Н. Ф. Соломко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2013. – № 5(58). – С. 204-208.
4. Adeyemo Kehinde. Influence of Demographic Variables on Students' Choice of Sports Activities in Lagos State / Kehinde Adeyemo, Gbenga Ajibola // Journal of Research & Method in Education. – 2014. – Vol. 4. – № 1. – P. 26-29.
5. Pelletier Luc G. Toward a New Measure of Intrinsic Motivation, Extrinsic Motivation, and Amotivation in Sports: The Sport Motivation Scale (SMS) / Luc G. Pelletier, Kim M. Tuson, Michelle S. Fortier, Robert J. Vallerand, Nathalie M. Brikre, Marc R. Blais // Journal of Sport & Exercise Psychology. – 1995 – Vol. 17 – P. 35-53.
6. Pelletier Luc G. Validation of the revised sport motivation scale (SMS-II) / Luc G. Pelletier, Meredith A. Rocchi, Robert J. Vallerand, Edward L. Deci, Richard M. Ryan // Psychology of Sport and Exercise – 2013 – Vol. 14 – P. 329-341.
7. Crespo Miguel. Motivation in Tennis / Miguel Crespo, Machar M. Reid // British Journal of Sports Medicine. – 2007. – Vol. 41. – № 11. – P. 769-772.
8. Reiss Steven. Multifaceted Nature of Intrinsic Motivation / Steven Reiss // Review of General Psychology. – 2004. – Vol. 8. – № 3. – P. 179-193.
9. Ntoumanis Nikos. A self-determination approach to the understanding of motivation in physical education / Nikos Ntoumanis // British Journal of Educational Psychology. – 2001. – Vol. 71. – Issue 2. – P. 225-242.
10. Бурлака І. В. Про важливість деяких аспектів фізичного виховання студентів для їх майбутньої адаптації до умов роботи в конкурентному середовищі / І. В. Бурлака // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2014. – Вип. 118(3). – С. 39–41.

Бурлака И.В., Лукачина А.В.
Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ К ЗАНЯТИЯМ В ГРУППАХ ТЕННИСА В ВУЗАХ НЕСПОРТИВНОГО ПРОФИЛЯ

Аннотация
Исследованы особенности мотивации студентов к занятиям в группах тенниса. Использован адаптированный опросник SMS-28. Проанализированы результаты исследования для категорий внутренней и внешней мотивации, а также амотивации. Приведено сравнение полученных результатов с данными, полученными другими исследователями. Определена область дальнейших исследований.

Ключевые слова: теннис, внешняя мотивация, внутренняя мотивация, амотивация, соревновательность, емоциональная стойкость.

Burlaka I.V., Lukachyna A.V.
National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»

ON SPECIFIC FEATURES OF STUDENTS' MOTIVATION FOR TENNIS LESSONS IN UNIVERSITIES OF NON-ATHLETIC PROFILE

Summary
The specific features of motivation of students for tennis lessons were investigated. The SMS-28 questionnaire was adapted for the research. Analysis of the intrinsic and extrinsic motivation, as well as amotivation was made. The data obtained in the research was compared with that of other researchers. The area of further investigations was defined.
Keywords: tennis, extrinsic motivation, intrinsic motivation, amotivation, competitiveness, emotional stability.

УДК 37.013

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДО СТУДЕНТІВ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПОСТАВИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Ібрагімов Е.Ю.
Буковинський державний медичний університет

У зв'язку із погіршенням стану здоров'я студентів, зокрема порушеннями постави виникає гостра проблема у підборі методів фізичної реабілітації. Здійснюється аналіз та пропонуються варіанти розробок програм з використання методів фізичної реабілітації, спрямованих на профілактику порушення постави у студентів. Характеризуються комплексні інноваційні методики корекції порушень постави. Особливо наголошується на важливості здійснення реабілітаційного процесу на ранніх етапах корекції опорно-рухового апарату.
Ключові слова: фізична реабілітація, опорно-руховий апарат, студенти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За статистичними даними вчених Європи у понад 95%, а в Україні та країнах СНД – майже у 98% дітей виявляється подібна патологія. Саме ці функціональні порушення хребта вважають одними з найбільш складних вад опорно-рухового апарату людини. При порушенні постави відмічаються порушення не тільки функцій опорно-рухового апарату, але і виникнення та розвиток негативних зрушень у функціонуванні внутрішніх органів, серцево-судинної, дихальної систем, що первинно обумовлено процесом патологічного викривлення хребта.

Виникнення змін правильної постави слід вважати багатофакторним процесом з точки зору біомеханіки – результатом взаємодії впливів, які порушують вертикальне положення хребта і пристосувальні реакції, спрямовані на підтримання вертикальної пози, а уміння кваліфіковано коригувати хід її протікання є важливою проблемою консервативного лікування насамперед засобами фізичної культури і спорту в період росту та формування скелету дитини. У вітчизняній системі заходів профілактики, лікування і реабілітації молоді традиційно переважають такі засоби лікувальної фізичної культури (ЛФК), гімнастичні комплекси вправ лікувальної і коригуючої спрямованості, фізичні вправи у водному середовищу і елементи способів плавання, корекції положенням і використання ортопедичних фіксуючих корсетів, використання масажу і фізіотерапевтичних процедур, які на сьогодні стають все менш дієвими у порівнянні з більш перспективними методиками [4, с. 351].

Особливої актуальності потреба подальшого вивчення і обґрунтування ефективності методик фізичної реабілітації, що використовуються у контексті розв'язання конкретних практичних завдань дослідження:

– здійснити теоретичний аналіз та розробити програму з використанням методів фізичної реабілітації, спрямовану на профілактику порушення постави у студентів;

– практично апробувати та дослідити ефективність запропонованої програми (з використання ДЕНАС-терапії, гіперкапнії, кінезотерапії на профілакторі Євмінова) при здійсненні фізичної реабілітації молоді з функціональними порушеннями постави в процесі позааудиторної діяльності у ВНЗ.

Проблема функціональних порушень постави молоді виникає у зв'язку із змінами діяльності внутрішніх органів, серцево-судинної системи, дихальної системи. У сучасній теорії і практиці фізичної реабілітації представлена значна кількість думок і підходів щодо визначення і добору найбільш ефективних засобів профілактики, лікування і реабілітації осіб з вадами опорно-рухового апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми

© Ібрагімов Е.Ю., 2015

та на які опирається автор. Профілактика і відновлювальна корекція порушень опорно-рухового апарату методами фізичної реабілітації розглянуто у працях Мурзи В. П., Мухіна В. М. Проблема сколіозу у дітей дошкільного віку стала предметом дослідження Макарової І. В., Казьміна А. М., Кона І. І., Бєлєнького В. Є., Левенця В. М.

Роль теорії функціональних систем у фізичній реабілітації подано у праці Зінов`єва О. [1, с. 11]. Фізіологію, асиметрію, фронтальні порушення постави, сколіоз і сколіотична хвороба стало метою дослідження Ішала В. Дослідження впливу елементів дихальної гімнастики на стан серцево-судинної системи у дівчат віком 7-9 років зі сколіозом 1-го ступеня розглянуто у праці Луценко Л. Г. [3, с. 11].

Ефективність залежності здоров'я студентської молоді і шляхи його формування в системі освіти стало предметом дослідження Раєвського Р. Т., Канішевського С. М. Попичко А. Ф., Лапко В. Г. [2, с. 5].

Разом з тим дослідження свідчать, що традиційні методи фізичної реабілітації, засновані на концепції корисності рухової активності не сприяють належною мірою зміцненню і відновленню здоров'я студентів. Таким чином недостатня дослідженість проблеми впровадження в програми фізичної реабілітації комплексних інноваційних методик корекції порушень постави зумовлює актуальність даної теми.

Метою статті є ефективність використання методів фізичної реабілітації молоді з функціональними порушеннями постави в контексті навчання у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Запропонована програма фізичної реабілітації роботи з молоддю з порушенням постави включала застосування наступних методик:

1. Електронейроадаптивна стимуляція біологічно активних зон універсального впливу.
2. Оцінка адаптивного потенціалу системи кровообігу за методом Р. Баєвського.
3. Кінезотерапія на профілакторі Євмінова.
4. Гіперкапнічне тренування дихальної системи.
5. Оцінка функціонального стану організму.
6. Оцінки сили м'язової системи.

Було розроблено і запропоновано комплекс вправ з елементами мобілізації, асиметричної коригуючої гімнастики, деторсійні вправи. Слід наголосити, що свідомо було обрано для оцінки функціонального стану найважливіших систем організму (дихальної, серцево-судинної) прості, широкодоступні і, в той же час високоінформативні тестові дослідження, передбачаючи можливість їх подальшого широкого впровадження в практику навчально-реабілітаційних закладів після апробації і підтвердження позитивних характеристик. Особливий інтерес представляє рівень забезпечення організму киснем.

Численними дослідженнями встановлено, що низький рівень CO_2 в крові супроводжується підвищенням тонусу гладкої мускулатури судинної стінки, бронхів та інших органів, погіршенням відщеплення кисню від сполуки з гемоглобіном та засвоєння його клітинами [5, с. 33].

Тому результатом гіпокапнії, яка підтримується протягом тривалого часу є звуження кровоносних судин, особливо на рівні прекапілярів і капілярів, і зниження кровопостачання життєважливих органів, це, як правило, супроводжується наявністю хронічних захворювань, які нерідко перебігають скрито (латентно). При помірно зниженій концентрації CO_2 в крові вже є ризик розвитку захворювань серцево-судинної системи і супроводжуються розладами викликаними постійно діючими стресовими впливами та хронічною гіподинамією, які призводять до порушень кровопостачання життєво важливих органів і кисневому голодуванню тканин., що позбавляє можливості виконувати достатні фізичні навантаження при функціональних порушеннях постави.

Обстежено 100 студентів першого курсу медичного факультету віком від 17 до 21 року і проводилося впродовж 2014-2015 навчального року.

Обстеження являло собою комплексне дослідження, яке складало деталізацію компонентів способу життя, суб'єктивних ознак тих чи інших захворювань, антропометрію, медичне обстеження та фізіологічні дослідження, що включали динамометрію, оцінку адаптивного потенціалу системи кровообігу за методом Р. Баєвського, рівня фізичного стану за відносним показником максимального споживання кисню з використанням методу стенаргометрії, психометрію за методом тесту Рейтана та визначення скритих тригерних зон в ділянках хребта за допомогою апарата ДЕНАС.

Важливими компонентами особистісного потенціалу студентів виявились дані про статикодинамічну функцію хребта та функціональний стан життєво важливих органів. В процесі опитування встановлено, що більшість студентів (95,6%) відчували біль в грудному чи поперековому відділі хребта, пов'язаний з рухами, тривалим сидінням чи підняттям непомірної ваги.

Сколіоз грудного чи поперекового відділу хребта на початкових стадіях розвитку (І-ІІ ступінь) мав місце в 82,6% випадків, ознаки остеохондрозу хребта виявлені майже у всіх обстежених осіб. Частота уражень хребта збігалась з загальновідомими даними про поширеність цього захворювання у молоді і навіть перевищила їх. Підвищений рівень захворюваності на остеохондроз у обстежених студентів пояснюється виявленням латентних (замаскованих) тригерних зон за допомогою електронейроадаптивної стимуляції апаратом ДЕНАС в дозованому режимі.

Рівень фізичного стану в межах норми констатовано у 35 (55%), у 15 (17%) виявилось помірне порушення, і у 4 (5%) студентів значне порушення.

Найбільш низьким виявився рівень фізичного стану, оскільки високі його показники було виявлено лише у 24 (27,3%) студентів, в цілому середній і низький рівень фізичного стану констатовано у 68 (75,5%) студентів, що поряд з незадовільним способом життя (гіподинамія, шкідливі звички, нераціональне харчування та ін.) могло значно посилювати згубний вплив на стан здоров'я, психологічний статус та успішність навчання. Відслідковано також зниження адаптивного потенціалу системи кровообігу, що свідчить про можливе приховане порушення кровообігу у зв'язку з недостатнім постачанням кисню до клітин серця. Цією причиною, певною мірою, могло пояснюватись зниження концентрації уваги та

чутливості нервових закінчень шкіри (відповідно в 79,5% і 81,8% випадків).

При відсутності можливості щоденного забезпечення достатнього фізичного навантаження, необхідні тренування дихального центру на більш повільне дихання, що і забезпечить нормальний рівень вуглекислоти в крові.

Для цього використовують повітряні суміші, збагачені CO_2. Саме на цьому принципі створені сучасні технології боротьби з гіпокапнією, які базуються на фундаментальних дослідженнях академіка Н. А. Агаджаняна. Одним із простих пристроїв призначених для боротьби з гіпокапнією є комплекс «САМОЗДРАВ», який ще називають тренажер фізкультурний імітатор (гіперкапнікатор) [2, с. 13].

Тривале використання гіперкапнікатора поступово адаптує дихальний центр до більш високої концентрації CO_2, нормалізує хвилинний об'єм дихання і рівень вуглекислоти в крові. В результаті знижується тонус кровоносних судин, покращується кровопостачання. Доведено: тренування гіперкапнікатором протягом 20 хвилин викликає такі ж обмінні процеси в організмі як ходьба 10 км дистанцією. Використовуємо гіперкапнікатор в комплексній фізичній реабілітації студентів зі зниженим рівнем CO_2 в крові.

В комплексі з гіперкапнічною терапією було застосовано унікальний метод корекції порушених механізмів саморегуляції – динамічну електронейроадаптивну терапію – ДЕНАС [3, с. 8]. Апарат генерує імпульси, які мають фізіологічну основу за своїми характеристиками є нейроподібними, тобто такими, які виникають в тканинах організму при їх нормальному функціонуванні. Апарат сприймає із шкіри людини інформацію про процеси, які перебігають в організмі. Якщо вони порушені, то в апарат поступають ненормальні електричні імпульси, які переробляються в «електричному мозку» і повертаються організму через шкіру у вигляді регулюючих електричних імпульсів малої потужності. Ці імпульси сприймаються нервовою системою людини і стимулюють її до використання власних внутрішніх резервів організму для приведення його в норму. Наявність біологічного зворотнього зв'язку «Апарат – уражений орган» є основним принципом дії електро-нейроадаптивної терапії. Електроінформаційні імпульси ДЕНАСа мають діагностичну і лікувальну складову. В пам'ять ДЕНАСа закладена норма стану органів і тканин, а про всі відхилення він сповіщає нервову систему.

Якщо процеси в організмі нормалізуються, апарат автоматично відключається. В результаті використання методу при функціональних порушеннях постави досягається протизапальний, протинабряковий, судинно регулюючий ефект, майже в 100% випадків забезпечується знеболююча дія.

З урахуванням виявлених змін з боку хребта та з метою профілактики функціональних порушень при його латентному перебігу, ми включаємо в комплексну реабілітаційну програму включається також кінезотерапію з використанням профілактора Євмінова. Для лікування функціональних порушень постави давно використовують кінезотерапію на нахиленій площині з метою розвантаження сегментів хребта під впливом власної ваги тіла. Останнім часом, завдяки розробці оригінального пристрою – профілактора Євмінова, інтерес до методу самовитягнення хребта значно зріс [5, с. 23].

Ізометричні напруження м'язів спини (випрямлювач спини, великий і малий поперекові і квадратний поперековий м'яз) та м'язів черевного пресу з подальшим їх розслабленням (постізометрична релаксація) мобілізуючи впливають на руховий апарат хребта, сприяють швидкому відновленню порушених функцій.

Слід відзначити, що лікувальна фізична культура проводилася у формі: лікувальної гімнастики. Лікувальна гімнастика проводиться після затухання гострих явищ. Застосовуються дихальні і статичні вправи, що охоплюють усі групи м'язів, починаючи з простих і закінчуючи складними, від периферії де центру, від малих до великих суглобів, від малих навантажень до великих, від малої амплітуди рухів в суглобах до великої. Використовують лікувальну гімнастику з вихідного положення лежачи на спині, боці, животі, сидячи на стільці і тільки наприкінці курсу лікування – стоячи.

Вправи повинні виконуватися повільно, без напруження та різких рухів до появи втоми або до помірного болю. Виконання вправ необхідно розпочинати в помірному темпі з малим числом повторень, надалі кількість рухів має збільшуватися. Водночас необхідні паузи для відпочинку, не слід допускати втоми м'язів та болі в хребті, особливо в шийному та поперековому відділах.

Таким чином, формуючи загальні висновки по дослідженні можемо резюмувати, що на основі теоретичного аналізу літературних джерел можна вважати найбільш обґрунтованим і доцільним використання комплексних методів фізичної реабілітації для студентів з функціональними порушеннями постави в позааудиторній роботі, ефективність використання методів фізичної реабілітації молоді з функціональними порушеннями постави в контексті навчання у вищому навчальному закладі доведена; практична апробація комплексної програми фізичної реабілітації при порушеннях постави дала наступні результати:

1. Виконання комплексів фізичних вправ, спрямованих на самомобілізацію блокованих сегментів хребта та вправ на самовитягнення хребта і укріплення м'язового корсету на профілакторі Євмінова сприяє відновленню порушеної статико-динамічної функції хребта та профілактиці правильної постави.

2. Практичний інтерес представляє методика нейроадаптивної стимуляції нейроподібними імпульсами за допомогою приладу «ДЕНАС» перед початком чи в процесі навчання студентів з метою швидкого відновлення функцій нейрорецепторного апарату та переадаптації механізмів саморегуляції на більш високий рівень функціонування з нормалізаціями функціональних порушень постави;

3. Як супутня методика при функціональних порушення постави є використання гіперкапнікапнічного тренування дихання з метою підвищення концентрації вуглекислоти, переадаптації дихального центру на більш повільне дихання з підвищеними рівнем CO_2 в крові. Це сприяє по-

краценню кровопостачання клітин, кисневого живлення тканин та відновленню функцій життєво важливих органів, що дозволяє дозувати фізичні навантаження та стимулювати рухову активність і цим самим тренувати діяльність серцево-судинної системи, що сприяє відновленню функціональних порушень постави [1, с. 12].

Наведений комплекс заходів фізичної реабілітації після короткотривалих тренувальних занять може бути з успіхом використаний не лише в умовах вищого навчального закладу чи реабілітаційного центру, але і в дитячому дошкільному закладі, в школі і навіть в домашніх умовах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Узагальнення даних попереднього наукового та практичного досвіду дає можливість подальшого вивчення й обґрунтування питання застосування методів фізичної реабілітації при порушеннях постави в контексті навчального процесу у ВНЗ (як складова позааудиторної діяльності). Особливо важливо здійснення реабілітаційного процесу на ранніх етапах корекції опорно-рухового апарату. Цей процес особливо важливий паралельно з навчальним процесом в межах позааудиторної діяльності.

Список літератури:

1. Бойчук Т. В. Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців фізичної реабілітації / Т. В. Бойчук, О. С. Левандовский // Науково-практична конференція «Фізична та фізіотерапевтична реабілітація. Реабілітаційні СПА-технології», 29-30 квітня 2009 р. – м. Севастополь. Матеріали конф. – С. 11-12.
2. Зінов'єв О. Роль теорії функціональних систем у фізичній реабілітації // Зінов'єв О.Молода спортивна наука України: Зб. наук. пр. з галузі фізичної культури і спорту. – Вип. 7: У 3-х т. – Львів: НВФ «Українські технології», 2003. – Т. 1. – С. 338-342.
3. Кукса В. О. Професійна підготовка фахівців з фізичної реабілітації у ВНЗ / Автореф.дис. канд. ...пед.наук. – К., 2002 – 20 с.
4. Раевский Р. Т., Канишевский С. М., Попичко А. Ф., Лапко, В. Г. Здоровье студенческой молодежи и пути его формирования в системе образования // Раевский Р. Т., Канишевский С. М., Попичко А. Ф., Лапко В. Г. Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 351-357.
5. Чернышев В. В., Малахов В. В., Власов А. А., Рубцова О. И., Иванова Н. Н. Руководство по динамической электронейро-стимулирующей терапии апаратами / Чернышев В. В., Малахов В. В., Власов А. А., Рубцова О. И., Иванова Н. Н. – ДЕНАС. 2-е изд., перераб. и доп. – Екатеринбург. 2002. – 248 с.

Ибрагимов Е.Ю.
Буковинский государственный медицинский университет

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ ФИЗИЧЕСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ К СТУДЕНТАМ С ФУНКЦИОНАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ ОСАНКИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Аннотация
В связи с ухудшением состояния здоровья студентов, в том числе нарушениями осанки возникает острая проблема в подборе методов физической реабилитации. Осуществляется анализ и предлагаются варианты разработок программ по использованию методов физической реабилитации, направленных на профилактику нарушения осанки у студентов. Характеризуются комплексные инновационные методики коррекции нарушений осанки. Особенно подчеркивается важность осуществления реабилитационного процесса на ранних этапах коррекции опорно-двигательного аппарата.
Ключевые слова: физическая реабилитация, опорно-двигательный аппарат, студенты.

Ibragimov E.Y.
Bukovyna State Medical University

METHODS OF PHYSICAL REHABILITATION FOR STUDENTS FUNCTIONAL POSTURE DURING TRAINING IN UNIVERSITIES

Summary
Due to the deteriorating health of students, including posture there is an urgent problem in the selection of physical rehabilitation methods. The analysis and proposes options for development programs on the use of physical rehabilitation methods for prevention posture in students. Characterized integrated innovative methods of correction of posture. Particularly stresses the importance of the implementation of the rehabilitation process in the early stages of correction of the musculoskeletal system.
Keywords: physical rehabilitation, musculoskeletal system, students.

УДК 796.011.3

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Чубатенко С.Ю.
Буковинський державного медичного університету

Самостійні заняття фізичною культурою та спортом допомагають вирішити проблеми із малою рухливістю, сприяють більш активному засвоєнню навчальної програми та складанню контрольних нормативів. Організація самостійних занять студентів передбачає підвищення рівня теоретичних та практичних знань. Доводиться вплив самостійної роботи на розвиток моральних якостей, працьовитості і самодисциплінованості. Мотивація до навчально-пізнавальної діяльності студентів активізується в процесі самостійного виконання фізичних вправ.

Ключові слова: фізичні вправи, самостійна робота, самовдосконалення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Обов'язкові заняття з фізичного виховання не завжди спроможні поповнити дефіцит рухової активності студентів, забезпечити відновлення їх розумової працездатності, запобігти захворюванням, що розвиваються на фоні хронічної втоми.

Розв'язанню цього завдання сприяють самостійні заняття студентів фізичними вправами протягом тижня. Самостійні заняття фізичною культурою та спортом допомагають ліквідувати недоліки їх рухової діяльності, сприяють більш активному засвоєнню навчальної програми та складанню контрольних нормативів. Ці заняття дають можливість оволодіти низкою нових рухових умінь і навичок, які не передбачені програмою з фізичного виховання, розширити діапазон рухових дій, підвищити спортивну майстерність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми та на які опирається автор. Зазначимо, що питання технології підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами розглянуто в роботах В. Ареф'єва, Боляха Євгеніуша, О. Бубела, Л. Волокова, Л. Волкова, Г. Іванова, В. Щербини та ін. [1, с. 5]. Питання формування потреб фізичного вдосконалення в студентів вищих педагогічних навчальних закладів досліджено в дисертаційних роботах, зокрема С. Бубка й О. Куц [4, с. 8]. При цьому аналіз літературних джерел і дисертаційних досліджень свідчить про те, що проблема технології підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами не була предметом спеціального вивчення. Її актуальність, недостатня розробка, вимоги практики й обумовили вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність технології підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Характерною рисою сучасної епохи є наявні в ній складні політичні, соціально-економічні, екологічні та інші проблеми, які негативно впливають на здоров'я людини. До причин негативного впливу на фізичний стан учені відносять гіподинамію (недостатню рухливість), надлишкову вагу, шкідливі звички (паління, уживання алкогольних напоїв), нераціональний режим роботи й відпочинку та ін. У багатьох дослідженнях називають ті основні фактори, які сприяють збереженню здоров'я людини: особиста гігієна, фізична підготовка, рухова активність, стиль життя (праця, помешкання, харчування й ін.), медицина (якість лікування, профілактика хвороб). Із них деякі потребують великих матеріальних витрат. Тому раціональний шлях вирішення проблеми полягає в приведенні в дію механізмів актуалізації активності людини, спрямованої на оздоровлення організму засобами фізичної культури. У зв'язку з цим стає актуальною проблема підготовки студентів до самостійних занять фізичною культурою.

Основою для вирішення поставленого завдання є Закон України »Про фізичну культуру і спорт«, Державна програма розвитку фізичної культури, »Концепція фізичного виховання в системі освіти України«, затверджена Колегією Міністерства освіти України, та Національна доктрина розвитку освіти, яка є основним керівним документом для практичної діяльності всіх організацій, структур і осіб, котрі організують та здійснюють процес фізичного виховання. У ній визначено, що пріоритетне завдання системи освіти – це виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я й здоров'я оточуючих як найвищої індивідуальної та суспільної цінності.

Державні документи про фізичну культуру в системі освіти, наукові дослідження з цих питань створюють основу для принципово нових підходів до фізичного виховання молоді [2, с. 2]. Однак традиційні форми фізкультурно-оздоровчої й спортивно-масової роботи не забезпечують розв'язання поставлених завдань, оскільки викладання фізичної культури у вищих навчальних закладах орієнтоване, насамперед, на навчання студентів рухливих умінь і навичок на заняттях, а не на стимулювання студентів до самостійних занять, що давало б їм у разі потреби змогу забезпечувати свою працездатність, саморегуляцію, удосконалювати творчу самореалізацію, емоційно-вольову стійкість.

За цих умов доцільно використовувати такі підходи, засоби впливу на студентів, котрі б відповідали гуманістичному принципу – «спонукати», а не «примушувати», підвищували інтерес до

© Чубатенко С.Ю., 2015

діяльності, на яку їх орієнтує педагог, забезпечували перебудову мотиваційної сфери студентів, формувати позитивну спрямованість на самостійну оздоровчу діяльність, що значною мірою залежить від умінь педагога готувати студентів до самостійних занять фізичною культурою.

Організація самостійних занять студентів передбачає підвищення рівня теоретичних знань щодо фізичної культури й спорту; підготовку до виконання нормативів із програми фізичного виховання, професійну підготовленість, удосконалення рухових умінь та навичок, що були засвоєні на обов'язкових заняттях. Під час проведення самостійних занять підвищується не тільки рівень фізичної підготовленості студентів, але й розвиваються такі моральні якості, як працьовитість і самодисциплінованість тощо. До основних форм самостійних занять відносять ранкову гігієнічну гімнастику; фізичні вправи протягом дня; самостійні заняття фізичними вправами в місцях проживання студентів.

Дотримуючись поступовості у формуванні вмінь самостійно займатися фізичними вправами, педагог повинен звернути увагу на низку моментів:

1. Пропонувати вправи для самостійного виконання можна лише після того, як вони засвоєні на занятті в присутності педагога [3, с. 6]. До свідомості студентів потрібно довести, що досягти помітних результатів вони можуть лише за умови тривалих і наполегливих тренувань. Підтримати інтерес до виконання вправ допоможе постановка проміжних завдань. Важливо поступово за допомогою різноманітних стимулюючих прийомів переводити студентів з орієнтації на результат до орієнтації на процес діяльності, прищеплювати їм потребу займатися не тільки задля досягнення конкретної мети, а й для задоволення.

2. Щоб самостійно виконувати вправи з метою вдосконалення або розвитку фізичних якостей, студент повинен уміти контролювати власні дії та оцінювати правильність їх виконання. Як навчити цього студентів? На занятті широко використовуйте прийоми самоконтролю. Не поспішайте самі оцінити правильність виконання, – доцільно залучати до цього студентів, використовувати предметні орієнтири, орієнтири-стимули. Далі необхідно привчити студентів до оцінювання виконання вправ товаришами, указуючи на помилки. Так закладаються основи вмінь оцінювати й контролювати дії як у тих, хто виконує, так і в тих, хто оцінює.

Корисно запропонувати студентам на основі аналізу та порівняння власних м'язових відчуттів визначити різницю в ефективності впливу конкретної фізичної вправи (під час зміни варіантів її виконання). Наприклад, згинання й розгинання рук в упорі лежачи за постановки рук у різних спробах на різну відстань, із різним положенням кисті, із розміщенням ніг на різну висоту, різним кутом згинання в кулькових суглобах.

На конкретних прикладах показуйте студентам, що порушення ними вимог до техніки вправи фактично анулює ефект її виконання. Потрібно навчити всіх студентів оцінювати результати своєї самостійної роботи шляхом зіставлення досягнутого результату й запропонованого завдання. Низька оцінка діяльності повинна націлити студента та педагога на пошук причин невдачі й унесення коректив у подальшу роботу.

3. Центральним моментом навчання самостійно займатися фізичними вправами слід уважати набуття вмінь і навичок в організації та методиці самостійної діяльності. Для цього студентів залучають до раціонального розміщення приладів, роздавання та збору інвентарю й т. д. У процесі заняття педагог коментує доцільність запропонованого порядку виконання вправ, способів організації студентів. Далі вони залучаються до самостійного добору вправ. Уже з перших занять педагоги дають кожному завдання: підібрати оптимальну для себе вагу обтяження для силової підготовки. Час від часу ці завдання повторюються, виходячи з нового рівня розвитку сили студента.

Далі студенти визначають оптимальну кількість повторень вправи, темп рухів, довжину відрізків, тривалість виконання завдань.

4. На початку кожного навчального року перевіряється вміння студентів визначати й оцінювати показники пульсу, а також інших прийомів самоконтролю. Самоконтроль – це систематичні самостійні спостереження за зміною стану свого здоров'я, фізичного розвитку та функціональної готовності організму в процесі занять фізичними вправами. Дані самоконтролю використовуються студентами й педагогом із метою регулювання тренувальних навантажень, а також об'єктивного оцінювання змін фізичного розвитку студента [1, с. 16].

Дані самоконтролю поділяються на суб'єктивні (самопочуття, сон, апетит, працездатність, бажання займатися фізичними вправами, болі та ін.) й об'єктивні (зміст тренування, вага, ріст, ЖЄЛ, динамометрія, ЧСС тощо). Студенти можуть вести щоденник самоконтролю. Різні варіанти таких щоденників наводяться в навчально-методичній літературі й періодичній пресі. Дані самоконтролю дають змогу оцінити ефективність самостійної роботи та, за необхідності, внести в неї відповідні корективи.

Основними механізмами педагогічного керівництва процесом підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами є:

1) розуміння студентами необхідності систематичних занять фізичними вправами. Наскрізна лінія педагогічного керівництва при цьому полягає в спонуканні студентів до рекреативної фізичної культури;

2) рефлексивний самоаналіз студентом показників фізичного стану, потенційних можливостей для досягнення найкращого результату. У навчально-виховному процесі увагу акцентують на розвитку інтересу студентів до своєї особистості, концентрації на самоаналізі й особливостях самооцінки;

3) подолання психологічних перешкод засобами творчої діяльності. Урахування цього механізму полягає у створенні атмосфери творчої співпраці, стимулюванні викладачем взаємопідтримки.

Розроблена модель характеризується наявністю зворотного зв'язку від викладача до особистості студента, який функціонує за допомогою передбаченої діагностики. Остання виявляє динаміку та рівень розвитку провідних функціональних систем і фізичних якостей організму, готовність до самовиховання, адекватність самооцінок і їх трансформацію в процесі педагогічного впливу [4, с. 115].

Основним фактором моделі є показники успішності процесу формування в студентів потреби у фізичному вдосконаленні, а саме наявність позитивної динаміки в оцінці рівня розвитку функціональних систем і фізичних якостей організму студентської молоді.

Проблема формування й розвитку інтересу до самостійного виконання фізичних вправ досить складна. Неможливо виділити окремий мотив або сформувати його незалежно від інших. Залучення якомога більшої кількості потреб підвищує загальний рівень мотивації діяльності. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів – складне структурне утворення, що має таке значення:

1) виступає фактором формування й розвитку особистості;

2) здійснює загальний стимулюючий вплив на процес мислення, стає джерелом інтелектуальної активності;

3) мобілізує творчі сили на пошук і рішення пізнавальних завдань, позитивно впливає на якість знань, їх глибину та систематизацію, прагнення до самостійної роботи;

4) має діагностичне значення, слугує показником розвитку багатьох важливих якостей особистості: цілеспрямованості, усвідомленості, широти та стійкості пізнавальних інтересів [3, с. 8].

Розвиток і трансформація мотивів навчальної діяльності студентів обумовлюється всією системою навчально-виховної роботи вищої школи. Проблему розумової активності студентів у процесі навчання провідні психологи й педагоги досліджують із погляду суспільної та особистої значимості. Виникненню зацікавленості до занять фізичними вправами також сприяють емоційне проведення всіх форм занять у вищій школі, оснащення й естетичне оформлення матеріально-спортивної бази, максимальна активізація діяльності студентів за рахунок використання в навчальному процесі нетрадиційних форм організації занять: проведення ділових та рольових ігор, вирішення проблемних ситуацій, виконання творчих самостійних робіт. У процесі активної взаємодії відбувається перебудова мотиваційної структури окремих студентів.

Установлено, що найпоширенішими засобами стимулювання інтересу до активності студентів у процесі фізичного виховання є різні форми заохочень. Вони полягають у позитивній оцінці навчальної діяльності та поведінки студентів і спрямовані на те, щоб викликати в усіх бажання до подальших досягнень, активності та зацікавленості у вивченні предмета. Виховання інтересу залежить також від атмосфери, яка склалася в колективі викладачів вищого навчального закладу.

Створювати таку атмосферу зобов'язані керівники ВНЗ і факультетів. Особистий приклад викладача кожного фаху, передусім, відіграє вирішальну роль.

Система позанавчальних заходів із фізичного виховання та спорту студентської молоді відіграє важливу роль у формуванні інтересу до самостійних занять фізичними вправами. На фізкультурних заходах доцільно проводити змагання за програмою вузівської спартакіади. Програма спартакіади повинна передбачати найбільш видовищні змагання, які відрізняються високим рівнем спортивної боротьби, простотою й доступністю в оцінці результатів та великим інтересом для студентської молоді. Найпоширенішими ігровими видами у вузівській спартакіаді є міні-футбол, настільний теніс, волейбол, баскетбол.

Перспективне планування самостійних занять здійснюється студентами під керівництвом викладача з метою визначення послідовності розв'язання завдань оволодіння технікою різноманітних фізичних вправ і підвищення рівня функціональної підготовленості студентів. Документи планування розроблюють на підставі програми з фізичного виховання для студентів вищих навчальних закладів [2, с. 17].

Перспективне планування самостійних занять доцільно розробляти на весь період навчання, тобто на п'ять років. Залежно від стану здоров'я, медичної групи, вихідного рівня фізичної й спортивно-технічної підготовленості студенти планують досягнення результатів у процесі навчання.

Планування самостійних занять фізичними вправами спрямовано на досягнення єдиної мети, що полягає в зміцненні здоров'я, підтримці високого рівня фізичної та розумової працездатності. Під час планування й проведення багаторічних занять за основу необхідно брати річний тренувальний цикл.

Студентам у плануванні й проведенні самостійних занять необхідно враховувати, що в період підготовки та складання іспитів їх інтенсивність й обсяг доцільно дещо зменшувати.

Багаторічне перспективне планування повинно передбачати збільшення обсягу, інтенсивності та загального тренувального навантаження порівняно з минулим навчальним роком. Розробку й корекцію планів перспективного та річного, а також на період, етап і мікроцикл тренувальних занять необхідно здійснювати з урахуванням індивідуальних особливостей студентів та динаміки показників стану здоров'я, фізичної й спортивної підготовленості. Індивідуальні комплекси фізичних вправ, підібрані для виконання в домашніх умовах, повинні викликати в студентів особистий інтерес і позитивні емоції, комплексно впливати на рухові функції. Суттєвим та дієвим каналом зв'язку самостійної роботи й роботи на практичних заняттях із фізичного виховання, що допомагає об'єднати їх у єдиний навчально-виховний процес, є перевірка виконаних запланованих тренувальних завдань [1, с. 74].

Вона можлива лише за умови планування й обліку певних результатів, до яких прагнуть студент і викладач у спільній праці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. В основі технології підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами лежить взаємозв'язок усіх компонентів навчального процесу за дотримання визначеної мети, завдань, принципів, методів, засобів, форм та етапів навчання.

Технологія підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами передбачає ієрархічну послідовність основних етапів: виховання позитивного ставлення й інтересу студентів до занять фізичними вправами, формування системи науково-практичних і спеціальних знань, необхідних для самостійних занять фізичними вправами, формування відповідних умінь і навичок, залучення студентів до система-

тичних занять фізичними вправами. Основними механізмами педагогічного керівництва процесом підготовки студентів до самостійних занять фізичними вправами є розуміння студентами необхідності систематичних занять фізичними вправами; рефлексивний самоаналіз студентом показників фізичного стану, потенційних можливостей для досягнення найкращого результату; подолання психологічних перешкод засобами творчої діяльності.

Список літератури:

1. Іванова Г. Є. Валеологічні основи фізкультурно-оздоровчої роботи серед студентів у вищих технічних закладах освіти: навч. посіб. / Г. Є. Іванова; Волин. держ. техн. ун-т. – Луцьк: [б. в.], 1999. – 80 с.
2. Щербина В. Г. Композиційні вправи як засіб управління розвитком творчих здібностей студентів художньо-графічного факультету: навч.- метод. посіб. / В. Г. Щербина; Криворізький держ. пед. ін-т. – Кривий Ріг: [б. в.], 1998. – 90 с.: ілюстр.
3. Бубка С. Н. Формування індивідуальних здібностей студентів у процесі фізичного виховання: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.07 / С. Н. Бубка; Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2001. – 18 с.
4. Куц А. С. Организационно-методические основы физкультурно-оздоровительной работы со школьниками, проживающими в условиях повышенной радиоактивности: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / А. С. Куц; Винницкий гос. пед. ин-т. – Киев, 1997. – 400 с.

Чубатенко С.Ю.
Буковинский государственный медицинский университет

ТЕХНОЛОГИЯ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К САМОСТОЯТЕЛЬНЫМ ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКИМИ УПРАЖНЕНИЯМИ

Аннотация
Самостоятельные занятия физической культурой и спортом помогают решить проблемы с малой подвижностью, способствуют более активному усвоению учебной программы и составлению контрольных нормативов. Организация самостоятельных занятий студентов предусматривает повышение уровня теоретических и практических знаний. Приходится влияние самостоятельной работы на развитие нравственных качеств, трудолюбия и самодисциплинованости. Мотивация к учебно-познавательной деятельности студентов активизируется в процессе самостоятельного выполнения физических упражнений.
Ключевые слова: физические упражнения, самостоятельная работа, самосовершенствования.

Chubatenko S.Y.
Bukovyna State Medical University

TECHNOLOGY TRAINING STUDENTS TO EXERCISE INDEPENDENT

Summary
Independent physical education and sport to help solve problems with low mobility, promote more active learning program and the compilation of control standards. The organization provides self-study students improve theoretical and practical knowledge. We have an independent effect on the development of moral character, hard work and samodystsyplinovanosti. Motivation for teaching and learning of students active in the independent exercise.
Keywords: exercise, independent work, self-improvement.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 331.21

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Бабенко А.Г., Дікалова Н.О.
Університет митної справи та фінансів

У роботі розглянуто важливість та значення системи соціальної відповідальності на підприємствах, визначено теоретичні основи даної системи, а також актуальні способи вдосконалення даної системи. Предметом дослідження є система формування та впровадження соціально-відповідального підходу в управлінні діяльністю підприємством. Метою дослідження було обґрунтування теоретико-методологічних засад і визначення практичних рекомендацій щодо розробки механізму формування корпоративної соціальної відповідальності та його впровадження в управління підприємством. При написанні статті було використано зокрема поєднання загальнонаукових та практичних методів дослідження. Крім того, застосовано сукупність методів системного аналізу, методи аналізу та синтезу економічної інформації, що дає змогу об'єктивно і всебічно розглянути актуальність даної теми, а також зробити певні узагальнення. З метою вивчення видів та методів вдосконалення системи соціальної відповідальності на вітчизняних підприємствах, нами було розроблено структурну схему диференціації видів соціальної мотивації персоналу в залежності від зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на працівників. Таким чином поставлені завдання вирішені, основна мета досягнута.

Ключові слова: соціальна відповідальність, корпоративна соціальна відповідальність, соціальна політика, соціальні проблеми.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Процеси трансформації економіки України в ринкову призвели до відходу від практики державного патерналізму, що знайшло своє відображення у зміні розуміння ролі підприємства як суспільного інституту, формування нового підходу до оцінки ефективності та його результативної діяльності. Поряд із економічними чинниками все більшу роль у забезпеченні конкурентоздатності, досягненні високої продуктивності та прибутковості виробництва починають відігравати соціально-відповідальні функції підприємства, включення до його компетенції питань підтримки природоохоронних заходів, розробки та реалізації програм розвитку профтехучилищ, медичних пунктів, дитячих садків, оздоровниць та інших закладів соціальної інфраструктури підприємства, формування систем соціального, освітнього та психологічного забезпечення працівників, впровадження принципів етичної поведінки у відносинах з постачальниками та споживачами. Подібна трансформація суспільних цінностей та пріоритетів вимагає внесення змін до діючої практики управління підприємствами, забезпечення інтеграції принципів, методів та інструментів соціальної відповідальності у діяльність підприємств.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Вагомий вклад у становлення, розвиток та дослідження регіональних особливостей соціально-відповідального підходу до ведення виробничої діяльності внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: І. Акімова, Ю. Благов, Т. Бредгард, П. Друкер, Ф. Євдокімов, А. Керолл, Ф. Котлер, С. Літовченко, М. Мескон, Дж. Мун, Г. Назаров, І. Петрова, Ю. Саєнко, О. Філіпченко, П. Яницький та інші.

Мета статті полягає у обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і визначення практичних рекомендацій щодо розробки механізму формування корпоративної соціальної відповідальності та його впровадження в управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Істотні зміни у взаємовідносинах між державою, громадськими інституціями та приватними компаніями простежуються в усьому світі. Поряд із економічними чинниками все більшу роль у забезпеченні конкурентоспроможності, досягненні високої продуктивності та прибутковості виробництва починають відігравати неекономічні показники роботи підприємства – рівень соціального забезпечення працівників, розробка та реалізація програм підтримки інтернатів, лікарень та шкіл, запровадження на підприємстві механізму контролю якості, впровадження екологічно безпечних та енергозберігаючих технологій тощо. Особливо помітні зміни відбулися у приватному секторі, який переходить до більш поглиблених стратегічних форм взаємодії як з державою, так і з громадськістю [1]. Поняття соціальна корпоративна відповідальність бізнесу в повній мірі уособлює цю взаємодію.

Відомі світові компанії вже протягом багатьох років вважають, що надійними партнерами можуть бути тільки ті, які використовують етичні підходи до громади в цілому і до своїх співробітників зокрема. Тому міжнародні експертні організації, асоціації бізнесу, аудиторські фірми наразі активно розробляють стандарти у складанні та верифікації соціальної звітності компаній. Ці звіти повинні доповнювати фінансову інформацію і дозволяти мати чітке уявлення про сталість і довгостроковість перспективного розвитку бізнесу. Ціла серія корпоративних скандалів, які останні кілька років відбувалися в багатьох провідних корпораціях світу, змусила керівництво замислитися над необхідністю екстрених заходів як щодо підвищення корпоративної репутації загалом, так і щодо поліпшення іміджу окремих брендів.

В науковій літературі існує чотири основні підходи до концепції корпоративної соціальної відповідальності [9]:

1) економічний підхід, згідно з яким підприємство виступає інструментом для створення багатства, а вся його соціальна діяльність спрямована на досягнення економічного результату;

2) політичний підхід, який базується на тому, що підприємства здатні певним чином впливати

© Бабенко А.Г., Дікалова Н.О., 2015

на суспільство, через що вони повинні відповідально використовувати цю здатність. При цьому під соціальною силою розуміють здатність впливати на результати важливих суспільних процесів з метою вирішення суспільних проблем незалежно від політичних інститутів;

3) соціальний підхід, згідно якого підприємство має зосереджувати свою діяльність на визначенні соціальних вимог суспільства та відповіді на них, сприяючи тим самим посиленню своїх позицій;

4) етичний підхід, головною особливістю якого є те, що в основі лежить ідея морально-етичного обов'язку бізнесу та окремих менеджерів перед суспільством.

Сучасні вимоги до соціальної відповідальності обумовлюють необхідність інтегрування соціальної політики та корпоративної стратегії, розглядаючи витрати коштів на соціальні потреби як форму стратегічного інвестування. Важливо підкреслити, що в умовах глобалізації сам факт соціально відповідального ведення бізнесу є важливим чинником інвестиційної привабливості підприємства. Попри те, що реалізація програм соціальної відповідальності об'єктивно спричиняє значне зростання витрат підприємства, в довгостроковому періоді вони компенсуються зростанням доходу від покращення гудвілу компанії та підвищення інвестиційної привабливості, що в підсумку створює умови для зростання конкурентоспроможності.

Соціальна відповідальність бізнесу носить багаторівневий характер:

1) Базовий рівень припускає виконання договірних зобов'язань: своєчасна оплата податків, виплата заробітної плати, по можливості – надання нових робочих місць (розширення робочого штату).

2) Другий рівень припускає забезпечення працівників адекватними умовами не тільки роботи, але й життя: підвищення рівня кваліфікації працівників, профілактичне лікування, будівництво житла, розвиток соціальної сфери. Такий тип відповідальності доцільно назвати «корпоративною відповідальністю».

3) Третій, вищий рівень відповідальності передбачає благодійну діяльність.

Незважаючи на те, що соціальна відповідальність бізнесу (СВБ) набула значної обізнаності серед українських компаній, і не дивлячись на те, що обов'язки за впровадження системи СВБ сьогодні в основному покладаються на державу, суспільство та підприємства, існують причини, які стають на заваді її розвитку (рис. 1).

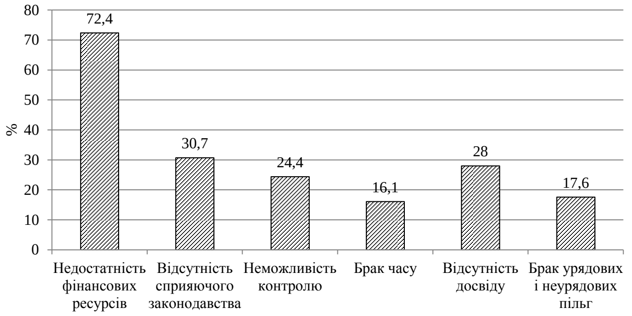

Рис. 1. Проблеми впровадження СВБ в Україні

Джерело: на основі даних [4]

Основними з них є: порушення принципу максимізації прибутку в короткотерміновій перспективі; необхідність створення та утримання окремих структурних підрозділів по СВБ; нездатність або неможливість визначити економічний ефект від соціальних програм; трудомісткість складання соціальних звітів. В Україні до таких перешкод додаються: низький рівень соціальної відповідальності держави; відсутність відповідної підтримки з боку держави у вигляді податкових пільг, різноманітних фінансових заохочень та роз'яснювальної роботи; нерозвиненість інститутів громадян, які в змозі значно впливати на лінію поведінки підприємств; недостатній досвід та кваліфікація працівників бізнесових установ у вирішенні соціальних проблем; відсутність відповідного законодавства та стандартів соціальної звітності, адаптованих до українських умов, менталітету, рівня розвитку виробництва; політична нестабільність та невпевненість бізнесменів у завтрашньому дні [4].

Виходячи з даних діаграми, найпоширенішими проблемами впровадження СВБ на вітчизняних фірмах є недостатність коштів та відсутність сприяючого законодавства, але можливо найголовнішою причиною недостатнього розвитку СВБ в Україні є помилкове розуміння самої її сутності.

Показниками соціальної відповідальності серед українських компаній переважно розуміють надання благодійної допомоги, розвиток власного персоналу, чесне ведення бізнесу, дотримання і захист прав людини.

Найменше асоціюють із соціальною відповідальністю впровадження принципів і практик підзвітності, прозорості й етичної поведінки, здійснення екологічних проектів та участь у регіональних програмах розвитку (рис. 2).

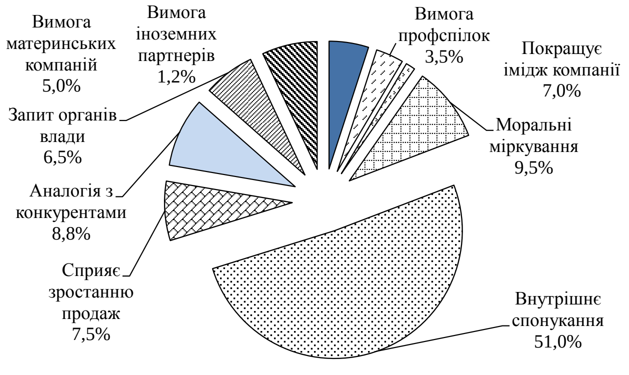

Рис. 2. Чинники, що спонукають компаніїї здійснювати соціально відповідальні заходи

Джерело: на основі даних [4]

Згідно з діаграмою можна визначити основні чинники, що спонукають компанію здійснювати соціально відповідальні заходи, то найвпливовішими з них будуть моральні міркування компанії. Отже, завдяки недостатньому рівню чинників, які збагачують прибуток компанії та підвищують її продажі, підприємства не знаходять у соціальній відповідальності ніяких переваг та альтернатив її впровадження на підприємстві. Тобто на перешкоді розвитку СВБ постає відсутність соціальної відповідальності, як складової частини стратегії українських компаній, відсутність соціальних ініціатив бізнесу.

Варто врахувати, що різні регіони України мають різний промислово-виробничий комплекс, відповідно специфіка кожного регіону вимагатиме врахування особливостей структури галузевої спецификації. Зосередження промислових гігантів на сході, які входять до основних вітчизняних фінансово-промислових груп, безпосередньо впливатиме на рівень розвитку соціальної відповідальності в цих регіонах. Водночас у західних регіонах, здебільшого, розвинута сфера торгівлі та аграрного ринку та наявність «тіньових» схем у роботі торгівельних підприємств матиме негативний характер відносно концепції соціальної відповідальності [5].

Але незважаючи на всі перешкоди розвитку СВБ у нашій країні, можна назвати активних учасників Глобального договору ООН щодо СВБ в Україні: «Славутич» Carlsberg Group, Харківський соціально-економічний інститут, Хюндай Моторз Україна, Nemiroff Холдінг, ПАТ «Оболонь», ПАТ «МТС», ПАТ «Київстар Джі.Єс. Ем.», ПАТ «Сандора», ПАТ «Макдональдз Юкрейн», Група Компаній «Фокстрот», ПАТ «Мери Кей (Україна) Лімітед», Кока-Кола Беверджейс Україна, ПАТ «НІССАН Мотор Україна» та ін.

Виходячи з проведеного аналізу, можна зробити висновок, що, не дивлячись на велику кількість проблем, пов'язаних з розвитком СВБ в Україні, все більше підприємств починають вкладати соціальні інвестиції у вирішення найбільш гострих та важких соціальних проблем, характерних різним сферам життя. Одним з основних принципів упровадження СВБ на українських підприємствах є поліпшення стану персоналу, підвищення соціальної захищеності співробітників. Соціальна відповідальність підприємства та організації, що орієнтована на персонал, має проявлятися не тільки в справедливій винагороді персоналу у вигляді заробітної платні й умов праці, але і й низці інших заходів, які спрямовані на формування його лояльності: матеріальне стимулювання; зворотній зв'язок; нематеріальне стимулювання, що є відчуттям відданості і позитивного настрою персоналу відносно підприємства.

Коли ж йдеться про відношення співробітників до працедавця, лояльність виражається в бажанні працювати ефективно, прагненні відповідати принципам підприємства, активно сприяти досягненню його цілей. До соціально відповідальних підприємств, прибуток повертається у підвищенні ефективності праці персоналу, збільшенні вартості підприємства, зростанні лояльності споживачів, зміцненні конкурентних переваг та ін. Висвітлюючи соціальну діяльність публічно, підприємства одержують віддачу, через формування позитивного інформаційного простору через ЗМІ, інформаційно-довідкові мережі. Приєднання підприємств до соціально відповідальних у подальшому сприятиме розвитку вітчизняного бізнесу, підвищенню їх конкурентоспроможності не тільки на національному, а й на міжнародному рівнях.

На сьогодні серед науковців і практиків не існує єдності думок з приводу визначення сутності КСВ, ані її форм, напрямів, стадій. Немає одностайної думки і з приводу вигідності введення соціально відповідальних заходів для бізнесу. Більшість схиляється до висновку, що хоча соціальні програми підприємств не мають направленості на отримання прибутку, правильна їх реалізація може дати додаткові переваги для бізнесу. Проблематика соціальної відповідальності підприємства є надзвичайно актуальною у зв'язку з євроінтеграційними процесами, що відбуваються в Україні, збільшенням прозорості українських кордонів для іноземних капіталів та виходом українського виробника на зовнішні ринки.

Ефективне функціонування механізму формування корпоративної соціальної відповідальності підприємства потребує координованої роботи різних структурних одиниць, формування органу, який відповідатиме за реалізацію основних функцій управління в межах розробленого механізму. На нашу думу, існують три шляхи розв'язання даного питання:

– створення окремої структурної одиниці (відділу), що спеціалізуватиметься на діяльності у сфері корпоративної соціальної відповідальності, недолік – зростання витрат, пов'язаних з розширення штату працівників, складність підбору працівників, пов'язана з комплексністю та складністю напрямів корпоративної соціальної відповідальності підприємства, невизначеність повноважень та підпорядкованості;

– розширення повноважень вже існуючого відділу, надання додаткових обов'язків, недолік – зростання навантаження на працівників, що може призвести до погіршення їх роботи, неможливість забезпечення комплексності напрямів корпоративної соціальної відповідальності;

– формування єдиного колегіального органу, до складу якого входять представники різних відділів, діяльність яких пов'язана із основними напрямами корпоративної соціальної відповідальності, та спеціалісти з даної сфери, що володіють необхідними знаннями.

На нашу думку, подібний підхід до управління дозволяє подолати вищезазначені недоліки, оскільки дає можливість:

– об'єднати економічну, маркетингову, науково-дослідну, технічну, юридичну, кадрову та соціальну служби підприємства у процесі запровадження корпоративної соціальної відповідальності на підприємстві;

– розв'язати проблему підпорядкованості;

– створити умови для уникнення протидії з боку окремих керівників.

Завдяки цьому, стає можливим успішне запровадження механізму формування корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах, що дозволить реалізувати набуті конкурентні переваги та забезпечить досягнення певних результатів, які умовно можна поділити на короткострокові та довгострокові.

Список літератури:

1. Антошко Т. Р. Основи впровадження корпоративної соціальної відповідальності на промислових підприємствах України // Інноваційна економіка. – 2011. – № 12. – С. 297-299.
2. Барабанник Л. Б. Концепція корпоративної соціальної відповідальності бізнесу та її становлення в Україні / Л. Б. Барабанник, О. В. Вознюк // Вісник Дніпропетровської державної академії: Економічні науки. – 2010. – № 1. – С. 5–11.
3. Баюра Д. Корпоративна соціальна відповідальність в системі корпоративного управління / Д. Баюра // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 1. – С. 21–25.
4. Грицина Л. А. Механізм формування корпоративної соціальної відповідальності в управлінні підприємством [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Грицина Леся Анатоліївна; Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2013. – 20 с.
5. Зінченко А. Г., Саприкіна М. А. Соціальна відповідальність в Україні: Погляди різних стейколдерів. Регіональний аспект / А. Г. Зінченко, М. А. Саприкіна. – К. – 2013. – № 5. – С. 55–56.
6. Корчевна Л. Аналіз розвитку систем управління соціально відповідального підприємства та проблеми її упровадження в Україні / Л. Корчевна, В. Новіков, В. Домницька, В. Жогло // Системи управління. – 2012. – № 3. – С. 50–53.
7. Маліновська О. Я. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні: етапи становлення / О. Я. Маліновська // Наук. вісник НТЛУ України. – 2012. – Випуск 18.6. – С. 200-204.
8. Петрушенко Ю.М. Міжнародні тенденції соціалізації діяльності підприємств / Ю. М. Петрушенко, Т. І. Іванова, О. В. Дудкін // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 3, т. 2. – С. 268-275.
9. Полякова О. М. Особливості формування і розвитку соціальної відповідальності підприємств в Україні / О. М. Полякова, П. Ю. Кас // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – Вип. 32. – С. 284-289.
10. Тарасенко І. О. Оцінка соціальної відповідальності бізнесу в управлінні сталим розвитком підприємства / І. О. Тарасенко // Маркетинг в Україні. – 2009. – № 5. – С. 54–60.

Бабенко А.Г., Дикалова Н.А.
Университет таможенного дела и финансов

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Аннотация
В работе рассмотрена важность и значение системы социальной ответственности на предприятиях, определены теоретические основы данной системы, а также актуальные способы совершенствования данной системы. Предметом исследования является система формирования и внедрения социально-ответственного подхода в управлении деятельностью предприятием. Целью исследования было обоснование теоретико-методологических основ и определение практических рекомендаций по разработке механизма формирования корпоративной социальной ответственности и его внедрения в управление предприятием. При написании статьи было использовано в частности сочетание общенаучных и практических методов исследования. Кроме того, применена совокупность методов системного анализа, методы анализа и синтеза экономической информации, что позволяет объективно и всесторонне рассмотреть актуальность данной темы, а также сделать определенные обобщения. С целью изучения видов и методов совершенствования системы социальной ответственности на отечественных предприятиях, нами было разработано структурную схему дифференциации видов социальной мотивации персонала в зависимости от внешних и внутренних факторов влияния на работников. Таким образом поставленные задачи решены, основная цель достигнута.

Ключевые слова: социальная ответственность, корпоративная социальная ответственность, социальная политика, социальные проблемы.

Babenko A.H., Dikalova N.O.
University of Customs and Finance

THE FORMATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY AT THE COMPANY

Summary
The paper discusses the importance and the value system of social responsibility in enterprises, determined the theoretical basis of this system, as well as topical ways of improving this system. The subject of research is the system of formation and implementation of socially responsible approach in the management of the enterprise. The aim of the study was to study theoretical and methodological bases and practical recommendations for the development of the mechanism of formation of corporate social responsibility and its implementation in enterprise management. When the article is used in particular a combination of scientific and practical research methods. In addition, applied set of methods of system analysis, methods of analysis and synthesis of economic information that allows you to objectively and comprehensively to consider the relevance of this topic, as well as to make some generalizations. To study types and methods of improving the system of social responsibility in domestic enterprises, we have developed a structural scheme of the differentiation of social motivation, depending on external and internal factors impact on employees. Thus tasks are solved, the main goal is achieved.

Keywords: social responsibility, corporate social responsibility, social policy, social problems.

УДК 379.823:316.77:79.07(477)

ТИПОЛОГІЯ РОЗВАЖАЛЬНИХ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ ПРОГРАМ

Бардаков Я.В., Тяпкіна Н.І.
Запорізький національний університет

У статті розглянуті та проаналізовані різні типології сучасних українських телевізійних програм розважального характеру. Розкрито особливості функціонування різних форматів в українському телепросторі. Проаналізовано структуру та наповнення розважальних програм на українському телебаченні. Подані типології розважального жанру різних вітчизняних та зарубіжних дослідників. Висвітлена сутність та основне завдання розважального телебачення.

Ключові слова: телевізійна програма, жанр, фомат, розважальний жанр, інфотеймент, українське телебачення, типологія.

Постановка проблеми. У теорії соціальних комунікацій останнім часом з'являється все більше розвідок, присвячених розважальним телевізійним передачам. Проте здебільшого в них даються морально-етична, функціональна чи соціокультурна характеристики цього різновиду розважальних передач. На жаль, таксономізації цього явища приділено недостатньо уваги. Це можна пояснити інтенсивністю розвитку цього напрямку, а отже, появою нових і нових різновидів, розмиванням меж у міжвидовому діапазоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літературних джерел показав, що дослідженням розважальних програм, як окремого жанру телевізійної та радіожурналістки, займалися як українські, так і зарубіжні вчені: С. Акінфієв, Н. Вакурова, В. Гоян, В. Здоровега, В. Лизанчук, Т. Шальман та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вчені дають різні класифікації програм розважального жанру, проте структурно-тематичні трансформації, пов'язані зі змінами розмаху предмета зображення та підбору зображальних засобів, дають підстави повернутися до переосмислення питання таксономізації аналізованого явища.

Мета статті. Мета нашого дослідження зумовлена необхідністю вивчення особливостей розважальних вітчизняних телевізійних програм, виокремлення чинників, що зумовлюють ефективність їх функціонування в українському телевізійному просторі та здійснення їх таксономізації.

Відповідно до мети було поставлено такі завдання: вивчити стан розроблення досліджуваної проблеми в науці, передусім у теорії соціальних комунікацій та теорії журналістики; здійснити групування розважальних телевізійних програм за різними ознаками; визначити чинники успішного функціонування українських розважальних телепрограм.

Мета і завдання дослідження зумовлюють комплексний підхід до обрання методів дослідження. Головними з них є: 1) діалектичний метод як загальний метод наукового пізнання; 2) загальнонауковий метод (аналіз, синтез, абстрагування узагальнення, наукова індукція, дедукція, класифікація); 3) методи теоретичного дослідження (формалізація, аксіоматичний метод, статистичні методи, гіпотетико-дедуктивний метод) та ін.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи жанрову природу розважальності телепрограм, журналістикознавці стверджують, що вона багатоаспектна. Слово «жанр» запозичене в українську мову з французької, де вживається у двох значеннях: «рід» і «вид». Це створило певну плутанину в жанрологічній термінологічній системі, де утворилося відразу кілька понятійних рядів для позначення одних і тих самих явищ. Професор В. Й. Здоровега слушно зазначає, що слово «жанр» неоднозначне. Поширене у східнослов'янських мовах, воно не вживається, скажімо, у польській. Підсловом «вид» (gatunek) у поляків прийнято розуміти і рід і вид літературного твору [7]. Досліджуючи дефініцію «жанр» у теорії журналістики і масових комунікацій, ми зустріли різні тлумачення, а саме, «жанр – це сукупність прийомів; стиль, манер» [3, с. 364].

Жанр це зміст, що «відшукав» найбільш зручну форму для свого втілення. Жанр – це змістовно-формальна єдність [4; 7]. В. Лизанчук, досліджуючи жанри радіожурналістики, дійшов до висновку, що жанр – це форма пізнання і відображення [8, с. 4]. Професор В. Карпенко зазначає у своїх працях, що поділ журналістських матеріалів на жанри є умовним, теоретичного характеру [9].

Як зазначає Д. Дзюба, важливим моментом під час дослідження є розмежування класичного поняття «жанр» і сучасної категорії «формат». Це різні поняття, які дуже часто ототожнюють, проте формулюючи стисло, скажемо так: жанр більше відповідає за зміст медіа-тексту, а формат – за структурну форму [6].

Формат вживають у значенні «форма», «структура», він визначає внутрішні стандарти організації контенту, технологію його виробництва і навіть ринкові інструменти. Тобто в ньому підкреслюється формальна сторона, до того ж неодмінно закріплена в певних параметрах, які зазвичай деталізовані в продакшн-біблії, що її отримує набувач прав на певний формат програми. Формат може характеризивути не лише окрему передачу, але й програмну політику каналу, куди вписані ті чи інші змістовно-формальні одиниці мовлення, відповідні даному формату (наприклад, кожний музичний канал має свій формат музичного мовлення). Формат закріплює за собою певні адресні та стильові ознаки, формулюючи сукупність власних типологічних характеристик [6].

Комерціалізація телеканалів спровокувала конкуренцію між собою та боротьбу з аудиторію. Зазначимо, що тривалість розважальних телеві-

© Бардаков Я.В., Тяпкіна Н.І., 2015

зійних програм зазнала змін у бік збільшення. Складаючи сітку мовлення на українському телебаченні до уваги бралося співвідношення часу трансляції та інтереси глядацької аудиторії. Відповідно до цього з'явилися програми ранкові, денні, вечірні, тобто класифікували їх за часом виходу в ефір. Результат дослідження показав, що розважальні програми на українському телебаченні можна класифікувати за віком глядацької аудиторії: молодіжна (підлітки й молодь до 35 років) та старші (за 35 років). Ці розважальні програми відрізняються між собою стилем, манерами ведучих, мовою подання інформації (наприклад, у молодіжних програмах вживається багато сленгу). Більш старша глядацька аудиторія полюбляє родинне шоу, наприклад «Міняю жінку». Це українська адаптація британського реаліті-шоу Wife Swap. Програма вперше вийшла в ефірі 8 березня 2010 року. Це поєднання реаліті-шоу й документального кіно. Цей проект став справжнім проривом в реаліті-світі українського телебачення. Тут немає жодних підставних артистів, декорацій, заготовок, жодного моделювання ситуації. За умовами формату – дві сім'ї міняються на тиждень дружинами (мамами). Які саме родини будуть мінятися дружинами, визначають творці програми. Здебільшого для обміну обирають контрастні сім'ї: з різним соціальним станом, світоглядом, різним способом життя, поглядами на виховання дітей, харчування, відпочинок тощо. Проаналізувавши зміст телепрограм, можна виділити спільні ознаки-характеристики, які їх об'єднують у єдиний жанр – розважальні:

1 Легкість змісту сценарію на сприйняття глядачем.

2. Дух змагання, співпереживання, залучення глядача до участі (смс-голосування, дзвінки у студію, участь у конкурсах тощо).

3. Задоволення глядача від перегляду, релаксація фізичних сил.

4. Видовищність програми.

5. Креативність способу реалізації змісту програми.

6. Інноваційність, несхожість між собою в організації проведення.

7. Індивідуальні особливості ведучого, його популярність й відомість.

Популярність програм пояснюють соціальні потреби населення. Розважальність у телепрограмах представлена такими ементами: азартом змагань, розвагами, релаксуючим змістом, ескейпізмом (відволікання від реальності), тимчасовим перевтіленням (вживанням в образ), розкриттям таємниць із життя зірок (сенсаціями), задоволенням, комфортом.

Ці шоу є здебільшого адаптаціями форматів, що вже мали успіх за кордоном. Наприклад: «Голос країни» («1+1») – адаптація голландського формату «The Voice of Holland», «Битва екстрасенсів» – формат британського шоу «Psychic Challenge» тощо. Проте в цій групі є шоу власного виробництва: «Чотири весілля» («1+1»), «MaftdaH's» («Інтер»).

Досить потужно на українських телеканалах були представлені так звані програми-хроніки, програми-щоденники, мета яких – показ реального життя героя. С. Акінфієв пропонує виділяти такі різновиди цих реаліті:

1) в яких камера знімає життя зірки (наприклад, шоу-бізнесу);

2) в яких камера знімає життя відомої людини, яка змінила професію;

3) знімання прихованою камерою чи хоум-відео [1].

У телевізійному просторі України представлена лише третя із виділених медіадослідником група. Це програми-розіграші – «Голі та смішні» («ICTV»), «Бабуні&Дідуні» («ТЕТ»), гумористичні програми-відеоролики – «Вухо Лапо Хвіст» («СТБ»), «Люди, коні, кролики та домашні ролики» («ICTV»), «Шалене відео по-українськи» («2+2») тощо.

Натомість на українському ТБ були презентовані такі нові види реаліті-хронік, що доповнюють групи, виділені дослідником: 1) в яких камера знімає життя невідомих людей, що змінили професію, соціальний статус, роль: «Тиждень без жінок» («1+1»), «Діти напрокат» («1+1»), «Хата на тата» («СТБ»), «Здрастуйте, я ваша мама» («Новий канал») тощо; 2) в яких героям допомагають розібратися фахівці: «Суперняня» («1+1»), «Кохана, ми вбиваємо дітей» («СТБ»). В основному в цій групі представлені так звані соціальні реаліті-шоу; 3) в яких учасники проекту (різні за соціальним статусом) знімають на камеру своє буденне життя, основна мета – розповідь про своє життя без купюр: «Зняти все» («1+1»).

Серед програм-хронік найбільша кількість таких, що належать до програм власного виробництва (серед інших груп реаліті). Наприклад: «Здрастуйте, я ваша мама», «Діти напрокат», «Міняю жінку». Проте потужно представлені шоу, що є адаптованими версіями закордонних реаліті: «Тиждень без жінок» – проект, адаптований за форматом Бі-бі-сі «The Week The Women Went»; «Зняти все» – українська версія успішного однойменного ізраїльського проекту «Connected» тощо.

Відповідно до класифікації, запропонованої Є. Гуцалом [5], на українському ТБ найбільше представлено програми, в основу яких покладено принцип документального знімання – документальне спостереження за життям героїв: «Тиждень без жінок» («1+1»), «Хата на тата» («СТБ»), «Здрастуйте, я ваша мама» («Новий канал»), «Батьки та діти» («Новий канал»), «Суперняня» («1+1») тощо. В основному, як бачимо, це програми-хроніки.

Меншу кількість у порівнянні з попередньою групою становлять програми, які знімалися в студії та поза нею (фрагментарна жива камера в студійній програмі): «Битва екстрасенсів» («СТБ»), «Кохана, ми вбиваємо дітей» («СТБ») тощо.

Важливою концептуальною особливістю є ще й тематична складова. Зважаючи на тематичну спрямованість програм цього типу, на сучасному етапі їх функціонування можемо виділити такі різновиди:

– кулінарні: «Пекельнакухня» («1+1»), «МастерШеф» («СТБ»);

– музичні: «Фабрика зірок» («Новий канал»), «Голос країни» («1+1»), «Х-фактор» («СТБ») тощо;

– танцювальні: «MaftdaH's» («Інтер»), «Танцюють всі» («СТБ») тощо;

– шоу краси (інтелекту, фізичної досконалості): «Краса по-українськи» («1+1»), «Королева балу» («ТЕТ») тощо;

– шоу талантів (а також надприродних здібностей): «Україна має талант» («СТБ»), «Битва екстрасенсів» («СТБ») тощо;

– шоу весільних баталій: «Чотири весілля» («1+1»), «Весільні битви» («СТБ»);

– соціальні: «Суперняня» («1+1»), «Кохана, ми вбиваємо дітей» («СТБ») тощо;

– психологічні (змін, перевтілень): «Оголена красуня» («Україна»), «Лялечка» («ТЕТ») тощо;

– дейтинг-шоу: «Холостячки» («1+1»), «Холостяк («СТБ»), «Хто хоче заміж за мого сина?» («Україна») тощо.

Контент-аналіз довів, що за тематичною спрямованістю ці типологічні групи представлені на українському ТБ майже ідентично. Але все ж таки перевага надається дейтинг-шоу.

Висновки і пропозиції. Розважальне телебачення сьогодні заполонило ефір, воно має стабільно високі рейтинги та утримує інтерес глядацької аудиторії. Більше того, навіть громадсько-політичні та інформаційні програми вводять у свою структуру елементи розважальності («інфотеймент»). Цей формат привніс зміни в ефірне наповнення каналів, вплинув на щільність сітки мовлення. Сьогодні є молодіжні, жіночі, дитячі, чоловічі, зріловікові українські розважальні телевізійні програми. Саме вони являють собою обличчя ефірного мовлення будь-якого каналу.

Типологію розважальних програм можна відстежити за такими критеріями: рейтингові показники програми; довготривалість проекту в ефірі; охоплення різнопланової глядацької аудиторії; емоційний вплив на глядацьку аудиторію; видовищність розважальної програми; залучення глядача до участі (смс-голосування, дзвінки у студію, участь у конкурсах тощо); рівень професіоналізму команди, що створювала телепродукт, а також тематичне наповнення, чи предмет зображення. Групи розважальних програм поділяються також за компонентом документалістики. За нашими спостереженнями, таксонімізація розважальних програм створює відкриту структуру, що пояснюється складністю аналізованого явища.

Список літератури:

1. Акинфиев С. Н. Жанровая структура российского развлекательного телевидения: автореф. дис. кан. филол. н.: спец. 10.01.10 [Электронный ресурс] / С.Н. Акинфиев. – Режим доступа: http://www.mediagram.ru/netcat_files/108/110.
2. Вакурова Н. Типология жанров экранной продукции / Н. Вакурова, Л. Московкин. – М.: Институт современного искусства, 1997. – 384 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укл. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – С. 384.
4. Гоян В. В. Типові та жанрові особливості інформаційної телепрограми: посіб. для студ. Ін-ту жураналістики / Віта Володимирівна Гоян. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2001. – 53 с.
5. Гуцал Е. А. Реалити-шоу: некоторые аспекты типологии [Електронний ресурс] / Е. А. Гуцал. – Режим доступу: http://proceed-ings.usu. ru/?base=mag
6. Дзюба Д. Ю. Жанровий аспект сучасного телевізійного контенту: збірник матеріалів «Українська професійна та етнічна культура: нові ракурси дослідження, інтеграція у світовий цивілізаційний процес». – Київ, 2012. – С. 167-173.
7. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: підручник / Володимир Йосипович Здоровега. – Львів: ПАІС, 2004. – 268 с.
8. Лизанчук В. Жанри радіожурналістики // Телевізійна й радіожурналістика. – 2005. – Вип. 6. – С. 3-15.
9. Карпенко В. О. Журналістика: основи професіональної комунікації: Навчальний посібник / В. Карпенко. – К.: Нора прінт, 2002. – 348 с.
10. Різун В.В. Теорія масової комунікації: Підручник. Для студентів галузі «журналістика та інформація» / В. Різун. – К.: ВЦ «Просвіта», 2008. – 260 с.
11. Шальман Т. М. Жанрові діалогічні форми сучасного українського телебачення: Автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.08 / Тетяна Михайлівна Шальман. – К., 2006. – 212 с.

Бардаков Я.В., Тяпкина Н.И.
Запорожский национальный университет

ТИПОЛОГИЯ РАЗВЛЕКАТЕЛЬНЫХ ТЕЛЕВИЗИОННЫХ ПРОГРАММ

Анотация
В статье рассмотрены и проанализированы различные типологии современных украинских телевизионных программ развлекательного характера. Раскрыты особенности функционирования различных форматов в украинском телеэфире. Проанализирована структура и наполнение развлекательных программ на украинском телевидении. Представлены типологии развлекательного жанра различных отечественных и зарубежных исследователей. Показана суть и основная задача развлекательного телевидения.

Ключевые слова: телевизионная программа, жанр, формат, развлекательный жанр, инфотеймент, украинское телевидение, типология.

Bardakov Y.V., Tyapkina N.I.
Zaporizhzhya National University

THE TYPOLOGY OF ENTERTAINMENT TV PROGRAMS

Summury
The article describes and analyzes the various typologies of contemporary Ukrainian entertaining TV programs. The features of the functioning of various formats in the Ukrainian television. The structure and content of entertainment programs on Ukrainian television. Presented the typologies of entertainment genre different native and foreign researchers. We highlighted the essence and the main task of entertainment TV.
Keywords: television program, genre, format, entertainment, infotainment, Ukrainian TV, typology.

УДК 82-92:811.161.2

МОВНА ГРА ЯК ПРОЯВ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ТЕНДЕНЦІЇ У ЖУРНАЛІСТСЬКОМУ ТЕКСТІ

Гершун Г.О.
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті досліджено прийоми мовної гри у контексті парадигми постмодернізму на матеріалах електронних версій видань «День», «2000» та»Сегодня». Здійснена аналітична робота дозволила виділити та класифікувати основні види мовних ігор у журналістських творах, що притаманні саме постмодерністському напряму: специфічні метафори, прийоми словотворення, інтертекстуальність, каламбури. Були визначені їх головні функції та особливості вживання. Зазначені прийоми перетворюють журналістський текст на різновид гіперреальності. Такий матеріал існує незалежно від дійсності, адже він наповнений вже не фактами, а їх трактуваннями,про які повідомляє реципієнту іронічна оцінка або знижений тон. Цим дослідженням ми підтверджуємо наявність ознак постмодерністської течії у сфері ЗМІ.
Ключові слова: постмодернізм, мовна гра, інтертекстуальність, іронія, комічний ефект.

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного суспільства разом із модернізацією технічної складової, що спровокувала пришвидшення потоків інформації, вимагають від українських ЗМІ організації форми та змістового наповнення матеріалів, пошуку нових засобів впливу на аудиторію. Постмодерністська течія, що поступово розповсюджується з мистецького поля до інших сфер суспільного життя, якнайкраще відповідає сучасним потребам мас-медіа. Оскільки останні несуть у собі функцію формування громадської думки, то важливо дослідити механізми постмодернізму, що діють у цій системі та практичний аспект їх використання. У статті ми досліджуємо явище мовної гри у ЗМІ з точки зору нової парадигми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості вживання мовної гри вивчають у декількох аспектах: розмовному, художньому, рекламному та мас-медійному. Нас цікавить останній, дослідженню якого присвятили свої праці С. Ільясова, Л. Лісоченко та О. Лісоченко. Із активним розвитком інтернет-ЗМІ зростає цікавість до зазначеного феномену саме в електронному тексті. Розрозробкою цієї теми займаються науковці І. Горошко, Т. Колокольцева, О. Косенко, Н. Третяк, О. Халіман, Б. Шарифуллін та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Мовна гра у текстах ЗМІ розглядається як прийом, запозичений із художньої літератури, а не як продукт сучасності та нових тенденцій у мас-медіа. У поданій статті мовна гра вивчається як самостійний феномен – продукт функціонування постмодернізму у сфері масових комунікацій.

Метою статті є визначення, класифікація та характеристика постмодерністських прийомів мовної гри, що використовуються в журналістських матеріалах українських ЗМІ (на прикладі електронних версій видань «День», «2000» та «Сьогодні»).

Виклад основного матеріалу. На сьогодні існує кілька підходів до визначення поняття мовної гри. Дослідниця Т. Грідіна визначає її ключовий аспект як розуміння умовності мовленнєвих прийомів, розрахованих на розпізнання реципієнтом ігрового коду спілкування, який можна виділити лише спираючись на мовний стереотип, а вже руйнування котрого і спричиняє парадокс сприйняття відповідної тактики гри. Вона завжди націлена на використання лінгвістичних прийомів, що підкреслюють парадокс між стандартною формою та значенням знаку і новою асоціативною обробкою мовленнєвого знання [1].

Доволі розповсюдженою є точка зору В. Саннікова: мовна гра – це певна «неправильність», що усвідомлюється адресантом та використовується навмисне. Обов'язковою умовою є адекватна реакція з боку реципієнта [2, с. 496]. В. Шаховський вважає її відхиленням від певних правил, що,

© Гершун Г.О., 2015

тим не менш, залишається у рамках норми та базується на «креативній компетенції комунікантів у певному емотивному дискурсі» [3, с. 367].

Спільними для цих підходів можна назвати дві основні системотворчі ознаки мовної гри: навмисна анормативність та комічний ефект. Цілеспрямоване порушення мовних норм задля досягнення певного ефекту і відрізняє прийом гри від мовної помилки. Головний критерій – компетенція адресанта. Анормативність може проявлятися як на рівні окремих мовних одиниць, так і мовних кліше та стійких моделей текстотворення. Таким чином, мовну гру можна визначити як явище усвідомленого порушення мовних норм та мовленнєво-текстових стандартів, що супроводжується виникненням комічних конотацій та спрямоване на досягнення певного комунікативного ефекту.

Слід пам'ятати про важливість дискурсивного контексту для функціонування цього прийому, адже саме дискурс встановлює норми і правила творення та сприйняття тексту, визначає ступінь і напрям ігрової інтерпретації дійсності. Текст, що обіграє у межах визначеного дискурсу певний фрагмент фактологічної інформації, сприяє тим самим її комунікативному «підсиленню» [4].

Таким чином, до прийомів гри можна віднести все, що тою чи іншою мірою порушує зазначені стандарти – від окремих замін нейтрально-офіційних термінів та номінацій їх розмовними відповідниками, до метаморфоз фактологічної інформації. Обов'язковою для реалізації мовної гри є умова адекватного сприйняття з боку реципієнта.

У результаті залучення адресата до процесу розуміння мови ми отримуємо нове знання, що пов'язує одним з видів логічних відносин текст, який бачимо та чуємо, з підтекстом, котрий не бачимо та не чуємо [5].

Щодо ієрархії функцій мовної гри, то переважає підхід, що склався у руслі досліджень художньої літератури. Провідною залишається естетична функція, що витікає, на думку С. Сметаніної, з установки на новизну форми, зміщення акценту з того, про що говорять, на те, як про це говорять [6, с. 178]. Інколи цю функцію визначають як розважальну (В. Санніков) [2, с. 9]. Для мас-медійного аспекту важливими є функції оцінки та маніпуляції, на яких наголошують Л. Амірі, С. Ільясова [7] та В. Шаховський [3].

Дослідниця Н. Клушина пропонує таке розуміння мовної гри, що найповніше відображує специфіку цього явища у ЗМІ. Вона говорить про неї як про могутній механізм оцінки, що керує свідомістю суспільства [8]. Іронію Н. Клушина розглядає як спосіб інтерпретації дійсності, що має інтенціональний характер, таким чином, ми можемо говорити про функцію впливу у мас-медіа. Саме її можна вважати системотворчою для мовної гри у сучасних ЗМІ, адже їх дискурс спрямований на перетворення дійсної інформації під певним кутом зору. Функція впливу у журналістських матеріалах може виражатися шляхом створення комічного ефекту, адже він розширює смислове наповнення тексту таким чином, що комічне перетворюється на специфічний прийом аргументації.

Інтертекстуальність, що у постмодернізмі виступає самостійним прийомом і є одною з основних засад існування напряму, у мас-медійному тексті може бути розглянутою як специфічний прийом мовної гри. Р. Барт у своїй праці «Смерть автора» доходить висновку, що текст являє собою не лінійний ланцюг зі слів, а багатовимірний простір, де поєднуються та сперечаються одне з одним різноманітні види текстотворення, жоден з яких не є першоджерелом, адже текст створено з цитат, що відсилають до багатьох культурних джерел. У цьому розумінні текст є інтертекстом, інші тексти присутні у ньому на різних рівнях у формах [9, с. 428]. Ю. Лотман також говорить про обов'язковий зв'язок будь-якого тексту з іншими, про їх діалог, або навіть полілог. Текст не може існувати сам по собі, він має бути включений до певного контексту. Сприйняття тексту, що відірваний від «позатекстового фону», неможливо, адже ми проектуємо текст на фон сучасних уявлень, по відношенню до яких він стає твором [10, с. 184].

Інтертекст породжує двопланність (або навіть багатопланність), що у свою чергу сприяє поетизації тексту, створює натяк, підтекст, посилює іронічність, саркастичність, гротеск або трагічність, створює ієрархію змісту; до повсякденної фрази додає політичні, етичні або філософські конотації.

Мовна гра у постмодерністській парадигмі характеризується іронічністю, приниженням змісту, зверхністю викладу. Її прийоми у ЗМІ поділяються на чотири групи. Першу складають «свіжі» метафори, що використовуються замість стертих, руйнування сталих висловів. Найяскравіше вони представлені у заголовках, характерним для стилю яких є спрямованість на зовнішній ефект: *Ультраправые клоуны* (гіпербола використовується задля надання нової негативної конотації: асоціації з неонацистськими угрупуваннями, іменнику «клоун» викликає контраст); *«Ярош» головного мозга* (прізвище політичного діяча використовується для позначення хвороби, що викликає у реципієнта негативне сприйняття); *Месседжи для младенцев* – заголовок не містить інформації щодо змісту матеріалу, автор виніс сюди яскраву метафору, що у контексті статті має сатиричне забарвлення:*...вот такая демократия в действии, зато с веселыми картинками и понятными даже младенцам месседжами.*

Це приклад типової для літературного постмодернізму ситуації гри. Під виглядом такого заголовку автор пропонує реципієнту певний код та надає можливість його розшифрувати і знайти ключ у тексті.

Мовна гра з паронімами є також поширеною у заголовках сучасних ЗМІ: *Воспитание муралли; Не нано бояться* (підзаголовок статті про нанотехнології в сучасній медицині); *Цыплята гопака* (назва матеріалу про вітчизняний ринок птахівництва).

До прийомів другої групи відносимо творення специфічних оказіоналізмів. Поширеність оказіоналізмів у постмодерністських текстах пов'язана із тим, що використання процесу словотворення надає журналісту можливість влучно, різко та гостро зобразити певне явище, надати йому іронічного, сатиричного, чи просто негативного змісту без використання додаткових та часто обтяжливих синтаксичних конструкцій: *кремленоиды* – характеристика має виражене негативне забарвлення. Загальнопо-

ширеними у сучасних ЗМІ стали оказіоналізми, пов'язані із протестами у Києві та АТО на сході України: *ленинопад, Путин-ТВ, тітушки, майданутые, путлер.*

Оперування прецедентними текстами, залучення алюзій та порівнянь, що використовуються задля створення у реципієнта додаткових асоціацій, ефекту нашарування змістів, та задля формування у читача іронічного, несерйозного або негативного ставлення до означуваної проблеми, об'єкта чи явища належать до третьої групи. Оскільки постмодернізм сприймає реальність як сукупність текстів, то ми можемо говорити про явище інтертекстуальності у текстах ЗМІ навіть тоді, коли автор апелює не власне до прецедентного тексту, а до резонансних подій чи явищ, що були зафіксовані журналістами та відклалися у свідомості аудиторії. Отже, алюзія може відсилати як до літературних та історичних, так і до фактів сучасності: *работать некоей «коллективной визиткой Яроша»* – посилання на події сучасності, що мали резонанс у суспільстві; *клуб легитимных правителей* – аналогія із спільнотою Анонімних алкоголіків; *загибель богів* – інтертекстуальна відсилка до назви опери Р. Вагнера у заголовку матеріалу про українських олігархів використана для створення іронії та патетичної інтонації, форма прецедентного тексту наповнилася новим змістом.

Розповсюдженим прийомом у ЗМІ є навмисне використання прецедентних текстів та висловів, де переносне значення настільки закріпилося у свідомості носіїв мови, що витіснило пряме. В результаті десемантизації читач переживає так званий ефект невиправданого очікування: *Не в тот корень зрит наша Рада* – видозмінене прислів'я, що трактується в іронічному аспекті (бачити «не ту істину») – перший шар змісту; другий стає зрозумілим із тексту статті, де критично розцінений законопроект «Про права корінних народів України». Іменник «корінь» у назві набуває додаткового змісту, іронія перетворюється на багатошарову. *Цену не сложат* – заголовок матеріалу про контроль за формуванням комунальних тарифів, де замість очікуваного переносного – переоцінювати себе – вислів має трактуватися у буквальному значенні.

Інтертекстуальність постмодерністського тексту будується не лише на алюзивності. Розповсюдженим у ЗМІ є цитування. Проте інтертекстуальною грою є не звичайне цитування, що виконує ілюстративну або аргументативну функцію, а таке, що створює діалог між авторським та прецедентним текстом. Реципієнт у процесі сприйняття взаємодіє із текстом, утворюючи полілог.

Четверту групу складають каламбури, що є традиційним прийомом мовної гри, проте відноситься до постмодерністських тому, що саме у парадигмі цього напряму каламбури з публіцистичних та художніх текстів перейшли до аналітичних та інформаційних. Через це виникають іронічні конотації, які руйнують власне природу зазначених жанрів: *або НАТО, або АТО* – гра вибудовується на співзвучності абревіатур, що, на думку автора статті, позначають взаємовиключні поняття; *набагато легше боротися з «колорадською» проблемою на картопляних ланах, ніж на вулицях колись мирного Луганська* – через каламбур, що побудований на багатозначності прикметника виникає комічний ефект.

Висновки і пропозиції. Журналістський матеріал на рівні змісту та форми повинен відображати динаміку дійсності й відповідати потребам сучасної аудиторії. На сьогодні текст створюється в просторі соціально-політичних, науково-теоретичних, філософських і культурно-естетичних засад постмодерністського світогляду.

Іронічність викладу породжує несерйозність сприйняття читачем матеріалу, що, в свою чергу, сприяє формуванню у нього поверхневої або навіть викривленої картини дійсності. Це підсилюється акцентуванням уваги аудиторії на незначних, другорядних деталях, формуванням викривленої ієрархії сприйняття інформації та можливістю так званої випадкової пріоритетності. Постмодерністські прийоми перетворюють журналістський текст на різновид гіперреальності. Такий матеріал існує незалежно від дійсності, адже він наповнений вже не фактами, а їх трактуваннями,про які повідомляє реципієнту іронічна оцінка або знижений тон. Вплив на читача через прийоми мовної гри та інтертекстуальності здійснюється на рівні «підказки»: автор надає матеріалу певне забарвлення, що налаштовує реципієнта на певне передбачуване сприйняття тексту. Завдяки залученню зазначених прийомів збільшується кількість можливих інтерпретацій. Трансформація текстів відбувається за рахунок наповнення форми новим деструктурованим змістом.

Отже, сам читач, як і автор, стає виробником смислів, залучаючись до гри-інтерпретації. В той же час зазначена «гра» відбувається за правилами автора, адже він спрямовує реципієнта у потрібному напрямку, використовуючи постмодерністські прийоми у якості ненав'язливої підказки. За допомогою зазначених прийомів, що створюють комічність та ефект нашарування змістів, у матеріалах ЗМІ відбувається руйнування структури інформаційних та аналітичних жанрів, своєрідна інтеграція їх із публіцистичними та художніми, що є властивим для постмодернізму.

Список літератури:

1. Гридина Т. А. Художественный текст как поле языковой игры. [Электронный ресурс] / Т. А. Гридина. – Режим доступа: http://cyberleninka.ru/article/n/hudozhestvennyy-tekst-kak-pole-yazykovoy-igry.html – Дата доступа: 16.04.2015.
2. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры: монография / В. З. Санников. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.
3. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций: монография / В. И. Шаховский. – М.: Гнозис, 2008. – 414 с.
4. Дроняева Т. Информационный подстиль. [Электронный ресурс] / Т. Дроняева. – Режим доступа: http://evartist.narod.ru/text12/15.htm#з_24/. – Дата доступа: 04.04.2015.

5. Лисоченко Л. В. Языковая игра на газетной полосе (в свете металингвистики и теории коммуникации). [Электронный ресурс] / Л. В. Лисоченко, О. В. Лисоченко. – Режим доступа: http://teneta.rinet.ru/rus/le/lisochenko_jaee.htm – Дата доступа: 16.04.2015.
6. Сметанина С. И. Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века): монография / С. И. Сметанина. – СПб.: Издательство Михайлова В. А., 2002. – 383 с.
7. Ильясова С. В. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы: монография / С. В. Ильясова, Л. П. Амири. – М.: Флинта, 2009 – 296 с.
8. Клушина Н. И. Общие особенности публицистического стиля. [Электронный ресурс] / Н. И. Клушина. – Режим доступа: http://evartist.narod.ru/text12/15.htm#з_03 – Дата доступа: 16.04.2015.
9. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
10. Лотман Ю. М. Об искусстве / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство-СПБ, 1997. – 704 с.
11. Современное зарубежное литературоведение. Энциклопедический справочник: справочник / под. ред. И. П. Ильина, Е. А. Цургановой. – М.: Интрада, 1996. – 317 с.

Гершун А.А.
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

ЯЗЫКОВАЯ ИГРА КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ПОСТМОДЕРНИСТСКОЙ ТЕНДЕНЦИИ В ЖУРНАЛИСТСКОМ ТЕКСТЕ

Аннотация
В статье рассмотрены приемы языковой игры в контексте парадигмы постмодернизма на материалах электронных версий изданий «День», «2000» и «Сегодня». Проведенная аналитическая работа позволила выделить и классифицировать основные виды языковых игр в журналистских произведениях, характерные для постмодернистского направления: специфические метафоры, приемы словообразования, интертекстуальность, каламбуры. Были определены их основные функции и особенности употребления. Эти приемы превращают журналистский текст в разновидность гиперреальности. Такой материал существует независимо от реальности, ведь он наполнен уже не фактами, а их трактовками, о которых сообщает реципиенту ироническая оценка или сниженный тон. Этим исследованием мы подтверждаем наличие признаков постмодернизма в сфере СМИ.
Ключевые слова: постмодернизм, языковая игра, интертекстуальность, ирония, комический эффект.

Gershun G.O.
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

LANGUAGE GAME AS F FEATURE OF POSTMODERNISM IN JOURNALIST`S TEXT

Summary
Language game (in electronic versions of newspapers «Day», «2000» and «Segodnya») as a part of postmodern phenomena is researched in this article. We have analyzed modern texts, separated and classified the main types of language games in journalists` texts and it`s general functions. They turn journalists` materials into a kind of hyperreality. Such texts exist independently, because they are full of interpretations, but not facts. These interpretations reveal themselves with help of irony. With this research, we prove the presence of postmodern course in the sphere of mass media.
Keywords: postmodern, language game, intertextuality, irony, comical effect.

УДК 316.77:659.1–057.875

СПЕЦИФІКА РЕКЛАМНОЇ КОМУНІКАЦІЇ АГЕНЦІЇ «PR MAFIA»

Закарлюка М.П.
Запорізький національний університет

У статті осмислено актуальність створення та дослідження студентської рекламної агенції при університетах за напрямом підготовки «Реклама та зв'язки із громадськістю». На основі цього подається аналіз роботи студентської агенції «PR Mafia», висвітлюються окремі елементи фірмового стилю, структура, позиціонування та послуги, що подаються. Особливу увагу звернено на ефективність та перспективи роботи агенції. Осмислюються перспективи для подальшого розвитку студентської агенції «PR Mafia».
Ключові слова: студентська рекламна агенція, корпоративна легенда, позиціонування, організаційна структура, портфоліо, «PR Mafia».

Постановка проблеми. Рекламний бізнес на сьогодні є одним із перспективних напрямів економічної діяльності: комерційні, громадські та політичні організації потребують кваліфікованої рекламної підтримки. З огляду на це дедалі більша кількість українських вишів готує фахівців із реклами та зв'язків із громадськістю. Актуальним постає питання практичного застосування здобутих студентами знань із фаху, причому не лише в рамках виробничої практики, а й в межах навчального процесу. Таку можливість надає модель студентської рекламної агенції, під якою ми розуміємо творче об'єднання студентів напряму підготовки «Реклама та зв'язки із громадськістю».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рекламні агенції є предметом наукових студій і в Україні, і за її межами. На це вказують праці С. Девіса [6], Ф. Котлера та Н. Лі [7], Б. Обритько [8], Є. Ромата [11], Дж. Траута [15] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак функціонування студентської рекламної агенції вимагає дослідження та пошуку наукових підходів щодо осмислення цього феномену.

Головною **метою статті** є аналіз специфіки рекламної комунікації творчого об'єднання студентів «PR Mafia», яка діє на базі Запорізького національного університету.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві реклама залишається найпопулярнішим засобом збільшення продажів, а вибір рекламної агенції – найактуальнішим питанням для більшості керівників комерційних підприємств. Рекламна агенція – це незалежна компанія, що спеціалізується на виконанні рекламних функцій: проведенні рекламних кампаній, у тому числі підготовці рекламних звернень, виробництві рекламоносіїв, розміщенні рекламних звернень і т.п. [11, с. 411-412]. Співпраця із рекламною агенцією дає змогу рекламодавцю оперативно вирішувати питання, що постають перед ним, економити час і гроші. Звернення до професіоналів забезпечує системний підхід до рекламної діяльності, що значно підвищує її ефективність. Найчастіше в літературі рекламні агенції поділяють на два типи: агенції з повним циклом послуг та спеціалізовані. У рекламному бізнесі агенція повного циклу – це організація, що виконує чотири основні функції: управління рахунком, творчі послуги, планування і придбання площі й часу в ЗМІ плюс дослідження [9, с. 138]. Вони можуть включати й інші структури, що надають специфічні послуги з BTL або sales promotion.

Спеціалізовані рекламні агенції виконують окремі функції на певних аудиторіях (наприклад, національних меншинах або молоді) або в певних галузях (наприклад, охорона здоров'я, комп'ютери, сільське господарство або бізнес-комунікація) [17, с. 139].

Рекламні агенції мають лінійну, пірамідальну і змішану організаційні структури. Виходячи з досвіду зарубіжних рекламних агенцій можна виокремити в структурі такі групи працівників: творчу групу; групу з дослідження засобів масової інформації та ринків збуту; групу менеджменту, а також адміністративну групу [8, с. 21]. Типова схема професійної організації рекламних агенцій (за Є. Роматом): відділ роботи з клієнтами; відділ стратегічного планування; творчий, або креативний відділ; відділ розміщення реклами (медіабаїнг і медіапланування); BTL-відділ; фінансова частина; інші відділи – в залежності від специфіки агентства [11, с. 416].

Творче об'єднання «PR Mafia» утворено у листопаді 2014 р. студентами напряму підготовки «Реклама та зв'язки із громадськістю» і позиціонує себе як рекламна агенція, місією якої є просування у суспільстві гуманістичних принципів, утвердження позитивних норм та ідеалів, а також популяризація позитивних моделей поведінки серед різних цільових груп громадськості м. Запоріжжя. «PR Mafia» відноситься до спеціалізованих із лінійною структурою. Для студентських творчих спільнот актуальною є тенденція до суміщення функціональних обов'язків працівників рекламної галузі. Наявність структури й розподіл обов'язків між співробітниками дозволяє вчасно і якісно виконувати замовлення, вдало поєднувати навчання із практичною діяльністю.

Обґрунтування фірмових констант агенції «PR Mafia». Фірмовий слоган – «Інші часи – інші замовлення». Це гасло повністю відповідає назві та сприяє її запам'ятовуванню, а в подальшому забезпечить упізнаваність агенції серед інших. Цьому сприяє також просування студентської рекламної агенції у соціальних мережах. На сьогодні у мережі ВКонтакте створено сторінку [12], де розміщуються посилання на роботи, фото-звіти та інша інформація про агенцію. Фірмова легенда розроблена на основі назви агенції та її організаційної структури: «Місто засинає, прокидається PR Mafia. Don Mafia – керує твор-

© Закарлюка М.П., 2015

чим угрупованням. Mafia – координує роботу та контролює якість виконання замовлень. Night Queen – поки всі сплять, вона формує клієнтську базу. She-riff – встановлює довірчі відносини з замовниками. Doc – оперує інструментами дизайну». Висновком корпоративної легенди є фраза: «Або Ви замовляєте, або замовляють Вас!:)».

У сучасному суспільстві позиціонування рекламних агенцій набуває великого значення. Збільшення конкуренції спонукає агенції прагнути виділитися на рекламному ринку, а використання однакових технологій приводить до необхідності розвитку нематеріальних компонентів у рекламному обслуговуванні клієнтів. Позиціонування забезпечує відмінність від конкурентів, покращує відносини з клієнтами та підвищує цінність агенції в очах співробітників. Дж. Траут і Е. Райс зазначали, що стратегія позиціонування рекламної агенції повинна будуватися не більше, ніж на одній-трьох конкурентних перевагах, тому що у цільової аудиторії не буде цілісного й однозначного образу агенції [15].

Унікальність представленої моделі творчої агенції, насамперед, полягає у тому, що це – студентське об'єднання. Творче об'єднання не має попередників на регіональному ринку. Окрім того, на сучасному етапі діяльності – це некомерційна організація, що працює передусім для некомерційних замовників (університетські підрозділи, громадські організації, волонтерські об'єднання тощо). Враховуючи специфіку діяльності та характер послуг, агенція не має конкурентів у сфері соціальної реклами та PR-діяльності на регіональному рівні.

Студентська агенція спеціалізується на:

– плануванні та реалізації комплексних соціальних рекламних кампаній;

– розробці фірмового стилю та окремих видів рекламної продукції соціального та комерційного змісту;

– організації PR-подій;

– створенні матеріалів для ЗМІ.

Із листопада 2014 р. по березень 2015 р. команда «PR Mafia» взяла участь у кількох професійних заходах. Зокрема, в Українському студентському фестивалі реклами (листопад, 2014 р.), для нього було розроблено відео «Let me take a #shelfie», що увійшло в повноцінну рекламну кампанію для студентської організації «Припечатанные» (творче об'єднання студентів-видавців ЗНУ, які пропагують читання і культурний розвиток). Ця кампанія посіла на фестивалі друге місце [2].

У грудні 2014 р. команда взяла участь у міському конкурсі соціальної реклами, де здобула 1 місце в номінації «Відеореклама» з роботою «Не руйнуйте щасливе дитинство» [3]. У березні 2015 р. команда «PR Mafia» пройшла до фіналу фестивалю соціальної реклами «Molodiya festival« з роботою «Європа єдина – щаслива родина» [1], а також здобула спеціальну відзнаку в перегонах за найбільшу кількість переглядів на YouTube [10].

Агенція активно співпрацює з громадськими організаціями «Еко-життя» і «Роза Мира», надаючи рекламно-інформаційну підтримку екологічним ініціативам місцевого рівня. Працівники «PR Mafia» сприяють просуванню та підтримці їхніх соціальних проектів. У межах цієї співпраці було створено соціальний рекламний ролик для промоції екоторбинок під слоганом «Придбай екоторбинку – не дай шансу іншим!» [4]. Також у рамках співпраці з Еко-клубом колегіуму № 98 був проведений тренінг із соціальної реклами для школярів та учасників клубу. «PR Mafia» активно співпрацює із студентськими організаціями та Студентською радою ЗНУ. Зокрема працівники «PR Mafia» входять до інформаційного сектору Студентської ради університету. Також є активними учасниками в організації Днів відкритих дверей ЗНУ. Для студентської організації «Припечатанные» було знято ролик «Таємний друг: Новорічний Переполох» [5]. Відеоробота була використана в якості промо-ролику для університетської гри «Таємний друг».

Діяльність рекламної агенції висвітлюється у статтях, які публікуються на інтернет-сайтах і порталах [13-14, 16]. Перемоги на конкурсах та фестивалях, а також формування клієнтської бази грають позитивну роль у формуванні іміджу творчого студентського об'єднання.

За півроку діяльності агенція «PR Mafia», що представлена творчим об'єднанням студентів факультету журналістики напряму підготовки «Реклама та зв'язки із громадськістю», напрацювала своє стартове портфоліо: участь у професійних фестивалях (Український студентський фестиваль реклами – друге місце; Запорізький конкурс соціальної реклами – перше місце в номінації «Відеореклама»; фестиваль соціальної реклами «Molodiya festival» – спеціальна відзнака в перегонах за найбільшу кількість переглядів на YouTube) і налагодити співпрацю з громадськими організаціями м. Запоріжжя («Еко-життя», «Роза Мира»).

Висновки і пропозиції. Особливий інтерес становить створення студентських рекламних агенцій (творчих спільнот) за напрямом підготовки «Реклама та зв'язки із громадськістю». Результати аналізу ефективності роботи творчого об'єднання «PR Mafia» свідчать про те, що студенти з першого курсу починають використовувати свої знання, вміння та навички з фахових дисциплін («Вступ до спеціальності», «Теорія реклами», «Практика реклами», «Студійний практикум», «Комп'ютерно-технічні засоби в рекламі та PR») на практиці. Створення подібних агенцій – це гарний стимул для формування творчого портфоліо, налагодження контактів із потенційними замовниками, навчання працювати у команді та пізнання нюансів практичної діяльності. Студіювання специфіки функціонування студентських творчих спільнот, що спеціалізуються на рекламній та PR-діяльності є актуальним і потребує подальшого вивчення. Зокрема важливими є питання щодо можливості налагодження співпраці зі Спілкою рекламістів України, Всеукраїнською рекламною коаліцією, Біржею соціальної реклами, а також налагодження зв'язків із представниками місцевого й регіонального рекламно-комунікаційного бізнесу з метою їх залучення до розробки й виробництва соціальної реклами в м. Запоріжжя.

Список літератури:

1. Відео «Європа єдина – щаслива родина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=-fEQ__PHZoo
2. Відео «Let me take a #shelfie» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=G0Lm_pLz7Ko
3. Відео «Не руйнуйте щасливе дитинство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=ah7jDdHndEg
4. Відео «Придбай еко-торбинку – не дай шансу іншим!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=I9mwYkH5ELY
5. Відео «Таємний друг: Новорічний Переполох» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=vLCbEhaaocI
6. Дэвис С. Управление активами торговой марки / С. Дэвис. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
7. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Ф. Котлер, Н. Лі; пер. з англ. – К.: Стандарт, 2005. – 302 с.
8. Обритько Б. Реклама і рекламна діяльність / Б. Обритько. – К.: МАУП, 2002. – 240 с.
9. Прокопьева А. Рекламные агентства: виды, функции, структура. Обзор крупнейших рекламных агентств мира / А. Прокопьева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vestnik-rzi.ru/2014/04/1707
10. Результати голосування за найбільшу кількість переглядів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk.com/molodiya_com_ua?w=wall-38972988_909%2Fall
11. Ромат Е. Реклама. Стандарт третьего поколения / Е. Ромат, Д. Сендеров. – СПб.: Питер, 2013. – 512 с.
12. Сторінка «PR Mafia» у соціальній мережі ВКонтакті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk.com/pr__mafia
13. Студенти ЗНУ стали фіналістами фестивалю соціальної реклами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://porogy.zp.ua/2015/03/studenti-znu-stali-finalistami-festivalyu-socialnoї-reklami/
14. Студенти-рекламісти відкрили школярам секрети соціальної реклами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sites.znu.edu.ua/news_details.php?news_id=17966&lang=ukr&news_code=studenti-reklamisti-vidkrili-shkolyaram-sekreti-sotsialnoyi-reklami
15. Траут Дж. Позиционирование. Битва за узнаваемость / Дж. Траут, Е. Райс; [пер. с англ. С. Жильцова]. – СПб.: Питер, 2004. – 256 с.
16. У ЗНУ відбувся день відкритих дверей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journ-znu.in.ua/index.php/novini/79-u-znu-vidbuvsya-den-vidkritikh-dverej
17. Уэллс У. Реклама: принципы и практика: Пер. с англ. / У. Уэллс, Дж. Бернет, С. Мориарти. – СПб.: Питер, 1999. – 736 с.

Закарлюка М.П.
Запорожский национальный университет

СПЕЦИФИКА РЕКЛАМНОЙ КОММУНИКАЦИИ АГЕНТСТВА «PR MAFIA»

Аннотация
В статье осмыслена актуальность создания и исследования студенческого рекламного агентства при университетах по направлению подготовки «Реклама и связи с общественностью». На основе этого проанализирована работа студенческого объединения «PR Mafia», освещаются отдельные элементы фирменного стиля, структура, позиционирование и предоставляемые услуги. Особое внимание акцентировано на эффективности и перспективах работы объединения. Осмысливаются перспективы для дальнейшего развития студенческого объединения «PR Mafia».
Ключевые слова: студенческое рекламное объединение, корпоративная легенда, позиционирование, организационная структура, портфолио, «PR Mafia».

Zakarlyuka M.P.
Zaporizhzhya National University

ADVERTISING COMMUNICATION PECULIARITIES OF «PR MAFIA» AGENCY

Summary
The paper under discussion covers the area of creation and research of student's advertising agency at universities in the «advertising and public relations» direction. Based on foresaid, an analysis of the work of the «PR Mafia» student agency is done, some of the elements of the company's style, structure, positioning and services provided are highlighted. Particular attention is paid to efficiency and perspectives of the agency's work. Prospects for further development of student's agency «PR Mafia» are comprehended.
Keywords: student advertising agency, corporation legend, positioning, organization structure, portfolio, «PR Mafia».

УДК 007:304:070

ПРОБЛЕМА ЧОРНОБИЛЯ У ПУБЛІЦИСТИЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Кузьмич-Походенко А.С.
Львівський національний університет імені Івана Франка

Проаналізовано публіцистичні виступи Ліни Костенко на тему Чорнобильської трагедії. Окрім екологічного, виокремлено політичний, культурологічний, національний та інформаційний виміри катастрофи на ЧАЕС. Зауважено, що Ліна Костенко розглядає аварію на Чорнобильській АЕС як проблему гуманітарного значення. Письменниця наголошує на тому, що проблема Чорнобиля в Україні невирішена. А це негативно впливає на розвиток України як демократичної європейської держави.
Ключові слова: Чорнобиль, публіцистика Ліни Костенко, екологічна катастрофа, гуманітарна трагедія.

Постановка проблеми. Чорнобильська трагедія 1986 року – одна з провідних тем творчості Ліни Костенко. У поезіях, публіцистичних виступах, прозі письменниця не оминає увагою цю катастрофу і, що головне, її наслідки. Публічно Ліна Костенко висловлюється на цю трагічну тематику у доповідях «Чорнобиль в дозах історичної свідомості» (м. Львів, 1993 р.) і «Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф» (м. Чернівці, 2002 р.), розкриваючи багатоаспектність наслідків аварії на ЧАЕС, розглядаючи їх крізь призму гуманітарного трактування – як крах не тільки екології, а й певною мірою мислення, розуміння, сприйняття цієї катастрофи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові публікації про Чорнобильську аварію, вплив її наслідків на глобальну екосистему закономірно висвітлено у фахових виданнях із екологічних наук. Але ця насамперед екологічна проблема осмислюється не тільки цифрами і статистичними даними. Вона є однією з чільних проблематик публіцистики Ліни Костенко.

Творчість Ліни Костенко аналізували: Б. Антоненко-Давидович, В. Базилевський, І. Бокий, С. Єрмоленко, В. Панченко, В. Брюховецький, Г. Клочек, Д. Дроздовський, Г. Кошарська, С. Барабаш, М. Жулинський, Т. Салига, В. Мартинов, О. Башкирова, О. Ковалевський, Г. Жуковська, О. Таран, Н. Кириленко, І. Дзюба, Л. Тарнашинська, О. Галич, Ю. Кучеренко, Ю. Бідзіля та ін. Попри це, публіцистичні виступи Ліни Костенко на тему Чорнобильської трагедії не вивчено.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В інформаційному просторі України часів незалежності (1993 і 2002 рр.) Ліна Костенко наголосила на гуманітарній багатовимірності цього трагічного явища XX століття, що досі актуально для розвитку України як демократичної держави, становлення у ній громадянського суспільства, водночас з огляду на наближення 30 річниці з часу виникнення аварії на ЧАЕС. На думку Т. Гундорової, «треба визнати, що Чорнобиль перетворюється сьогодні з реальної історичної події на символічну... Взагалі, Чорнобиль у той чи інший спосіб заторкував уявлення про існування в сучасності і потребував її нових філософських, культурних і політичних переформулювань» [1]. Однак проблема Чорнобильської трагедії, висвітлена у публіцистиці Ліни Костенко як не тільки екологічна, досі не розкрита.

Мета статті. Головною метою публікації є аналіз публіцистичних виступів Ліни Костенко на тему Чорнобильської трагедії, виокремлення політичного, культурологічного, національного та інформаційного аспектів цієї катастрофи.

Виклад основного матеріалу. У публічних виступах «Чорнобиль в дозах історичної свідомості» і «Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф» Ліна Костенко наголошує на тому, що Чорнобильська аварія давно переросла масштаби суто екологічного лиха. Її наслідки поширилися чи не на усю гуманітарну сферу життєдіяльності українського народу, поступово змінювалося сприйняття Чорнобильської трагедії українським соціумом.

Публіцистичні тексти української авторки на тему Чорнобиля досі актуальні. Але Чорнобильська катастрофа охоплює й інші проблеми, пов'язані насамперед із духовним аспектом людської життєдіяльності. На думку Ліни Костенко, «нам нав'язали схему розуміння ситуації, і ми вже звично сприймаємо Чорнобиль лише в його атомно-енергетичному контексті. А у нього ж є інший, свій питомий контекст. Історичний, звичаєвий, культурний, природничий, мистецький. Наша дозована свідомість і досі ще не осягла – що втрачає людина, що втрачає народ, що втрачає ціле людство з втратою такого Чорнобиля. Ми знаємо про Атлантиду, Трою і Помпей, – а що ж ми знаємо про свій же Чорнобиль?» [2].

Окрім екологічного, трагедія на ЧАЕС містить інші аспекти: *політичний, культурологічний, національний, інформаційний* – у контексті проблеми, яка сягає за межі екологічної катастрофи, перетворюючись у гуманітарну. Вибух на ЧАЕС у минулому столітті найперше тривожив через невтішні наслідки для екології України і світової спільноти зокрема. Це стало важливою екопроблемою, наслідки якої сягають сучасності. Адже, приміром, демографічна криза в Україні, на думку дослідників, спричинена ядерною трагедією 1986 року.

У публічних виступах Ліна Костенко озвучує екологічну катастрофу як один із найперших наслідків вибуху на ЧАЕС. Це один із кількох вимірів означеної трагедії для українського суспільства, який свого часу старанно замовчувався, а за незалежності Української держави так і не набув ґрунтовного вирішення. «Хімія, радіація, брухт, склади невивезених боєприпасів, промислові викиди, ядерні відходи, потенційна небезпека застарілих зношених технологій, терикони сміття, постійно замовчувані джерела інтоксикацій, як це сталося в Чернівцях, і в Болеславці, і десь там у степах, над річкою Коноплянкою, що впадає в Дніпро, в яке й без того впадає мертва Прип'ять і всілякі занечищені стоки й притоки» [3].

© Кузьмич-Походенко А.С., 2015

Справді, трагедія у Чорнобилі найперше завдала екологічної шкоди. Її масштаби оцінюють екологи, демографи, фізики, хіміки. Ліна Костенко у публіцистичних текстах вирізняє екологічну катастрофу минулого століття як засадничу, на основі якої виникли інші, і більшою мірою наголошує на гуманітарній кризі українського суспільства як результаті аварії на ЧАЕС. «Всі якось звикли, що це глобальна техногенна катастрофа. Але це також антропогенна катастрофа – людина, ось хто чинник цієї катастрофи і її жертва. І знову – чинник. Бо висновків з цієї трагедії не зроблено, Україна й надалі не гарантована від подібних катастроф» [3].

Найперші запитання, які виникають у цьому контексті, – чому ця катастрофа сталася? Чим керувалося тогочасне керівництво, ухвалюючи рішення про її зведення? Які наслідки цього нищівного явища для перспективи розвитку України як незалежної держави? Зважаючи на ці запитання, можна констатувати, що трагедія на ЧАЕС, окрім екологічного, містить і політичний компонент.

Насамперед йдеться про внутрішню й зовнішню державну політику колишнього Радянського Союзу, адже рішення про будівництво атомної електростанції майже в центрі тодішньої УРСР не можна вважати непродуманим. Навпаки. Ті, хто давав вказівку зводити ЧАЕС, мабуть, були добре обізнані із ризиками і наслідками, які могли настати у результаті помилки чи неполадок у функціонуванні такого стратегічного об'єкта. Також не можна оминути увагою ретельне приховування владною верхівкою Союзу архівних документів, де відображалися дані, які стосувалися трагедії на ЧАЕС.

Дослідниця Чорнобильської трагедії Наталія Солошенко зазначає: «Тривалий час переважна частина документів з «чорнобильської» проблематики була недоступною для істориків, широкого загалу науковців. Лише після здобуття Україною державного суверенітету та прийняття в січні 1994 року Закону «Про державну таємницю», який заборонив засекречувати будь-які відомості про стан навколишнього середовища й екологічні катастрофи…» [4]. Порівнюючи масштаби української аварії на електростанції та японської «Фукусіма-1», Н. Солошенко також акцентує на політичних рішеннях керівників Радянського Союзу навіть у ліквідації наслідків Чорнобильської трагедії: «Аварія на Чорнобильській АЕС була набагато жахливішою. Проте радянська влада замовчувала інформацію про ступінь небезпеки, людей вчасно не вивезли із зараженої зони, евакуація відбувалася повільно. Дітям не заборонили вживати радіоактивне молоко, через що багато хто зазнав опромінення. У підсумку в нашій державі зафіксовано тисячі випадків захворювання щитовидної залози» [4].

Ліна Костенко вбачає політичний аспект Чорнобильської трагедії не тільки у тому, як влинула політика замовчування колишнього Радянського Союзу на фізичне здоров'я українців, а й підкреслює вплив аварії на ЧАЕС на становлення України як незалежної держави. Оголосивши її зоною лиха, уряд колишнього Радянського Союзу сприяв формуванню в українців комплеку жертви, неповноцінності, немочі. Така радянська політика, на думку Ліни Костенко, досі знаходить свій відгомін у житті сучасного українського суспільства: «…Україна занедбана. Занедбана фізично і морально, у всіх компонентах свого економічного, екологічного та духовного буття. Занедбана настільки, що вона вже з жертви перетворюється на чинник своїх власних катастроф…» [3].

Отже, політичний аспект трагедії на ЧАЕС містить невтішні для України наслідки, які, на жаль сягають сьогодення. На думку Ліни Костенко, Україна «…з її нестабільними урядами, з перманентно нефункціональним парламентом, з печерними уявленнями про демократію, з корупцією, з диким ринком, з буксуючими реформами, з мільйонами заробітчан, що полишили батьківщину…» [3] страждає від майже тридцять років тому нав'язаного їй радянською владою комплексу жертви, який досі неподолано.

Водночас Чорнобильська катастрофа містить не одну гуманітарну проблему, зокрема культурологічну.

Культурологічний вимір трагедії на ЧАЕС Ліна Костенко окреслює через поняття зони відчуження. Поетеса наголошує на звуженості значення такого терміна, а також його смисловій неправильності. Вона вважає, що «зона відчуження – це ж не просто радіоактивно забруднена територія. Це чорна діра, яка поглинула цілий етнос, його ономастику, мову, історію, звичаї, промисли і мистецтво, призвела до непоправних деформацій віками сформованої етнопсихології…» [3].

На забутій чорнобильській території залишилися культурні надбання представників етнічних українців, які жили там із покоління в покоління. Та найперше – у зоні відчуження досі мешкають (небагато, але залишилися) місцеві жителі – носії самобутньої поліської етнотрадиції, яку ніхто достатньою мірою не вивчає, не намагається уберегти чи перейняти. Попри статус відчуженої території, у Чорнобилі і неподалік занепадає частина української культури. Жодне маркування територіальних меж не здатне зруйнувати багатолітню традицію представників народу, які на них мешкають. Забуття, неувага, ігнорування культурних цінностей – ось те, що у силі спричинити їх руйнування.

Ліна Костенко застерігає від такого злощасного сценарію культурологічного забуття, адже в історії України було чимало подій, які увібрали знищення виявів української культурної традиції: «зона розповзається, як гангрена, відчужує все нові й нові території. А разом з ними відмирає цілий духовний материк унікальної етнокультури. Вже й так втрачено безліч сіл і поселень, не вивчених і не описаних, що пішли під Київське море, і під військові полігони, і просто відійшли у вічність, знелюднені голодомором, війнами і репресіями» [3]. Культурна занедбаність відчужених територій може перетворитися на культурологічну кризу українського суспільства. Бо, втративши, змарнувавши частину самобутньої народної традиції, можна з часом прогайнувати значно більшу і вагому складову національного колориту.

У публічному виступі «Чорнобиль в дозах історичної свідомості» українська поетеса зауважає

жує: «Від нас одірвали такий клапоть України, а ми згодилися, змирилися, що ж поробиш, радіація. Чиєюсь директивою, ще імперським вольовим рішенням від нас по живому одпанахали шмат нашої батьківщини, оголосили його «зоной отчуждения» – «отчуждение» України від України, від нас, від світу – і ми, приголомшені такою катастрофою, прийняли цей вирок чиновників від енергетики, відомчих можновладців, навіть не піддавши його гуманітарній діагностиці і правовій експертизі» [2]. Суспільна інертність у питанні збереження культурної спадщини відчуженої частини Полісся може спричинити більш глибинні культурологічні наслідки для соціуму загалом.

У публіцистичних виступах Ліни Костенко «Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф» і «Чорнобиль в дозах історичної свідомості» культурологічний аспект Чорнобильської аварії висвітлюється серед низки інших елементів цієї масштабної руйнації, а саме – національного, тісно переплетеного із культурологічним.

Національний вимір Чорнобильської трагедії охоплює внутрішньодержавну і міждержавну складові.

Так, внутрішньодержавне питання Чорнобильської катастрофи охоплює проблему відчуження частини представників української нації. Чорнобиль – територія, на якій проживають чи не найбільш сповнені патріотизму до своєї землі громадяни. Вони не покинули її попри загрозу смерті від нищівної кількості радіоактивного випромінювання. Але чомусь їх вважають «самовільно заселеними» – тих, які не вважали за потрібне покидати край, де народилися й виросли.

Цей аспект чорнобильської проблеми Ліна Костенко порушує у публічних виступах доволі гостро: «Українознавство було завжди сильне народознавством. То як же так сталося, що народознавці не знають, що у нас, в незалежній Україні, є категорія людей абсолютно безправних, позбавлених будь-якого статусу? Що ж це за народознавство, яке досі не опротестувало, що корінний народ обізваний «самоселами» на власній землі?» [2]. Внутрішньодержавна політика щодо мешканців Чорнобильської зони як мінімум несправедлива, як максимум – принизлива: ігнорують інтереси частини представників української нації. «То як же можна допустити, щоб цих людей ось уже стільки років обзивали «самоселами»?! Вони живуть на своїй, хоч і отруєній, землі. Їм дуже тяжко. Вони потребують не тільки гуманітарної допомоги, вони потребують гуманітарного підходу до своїх проблем» [2].

Ліна Костенко ще більш ніж десять років тому у публічному виступі у м. Львові закликала і представників української еліти, і журналістів, і дослідників-експедиторів Чорнобильської території, і органи влади сприяти тому, аби частину української нації, яка проживає на забрудненій території – поліщуків – реанімувати у національному контексті – надати їм статус, якого заслуговують. Українська поетеса заявляла: «Прошу взяти на себе високу ініціативу оголосити цей регіон України зоною національної трагедії, неприпустимо, щоб це була тільки «зона отчуждения», «зона радиоактивного загрязнения», зона хіп-хоп, а в недалекій перспективі – криміногенна зона... Треба надати їй гідний моральний статус» [2]. Та, на жаль, заклики Ліни Костенко досі нереалізовані.

Міждержавна складова національного виміру Чорнобильської катастрофи виявляється у тому, що інші держави розглядають Україну не тільки жертвою аварії на ЧАЕС. Серед представників інших держав наявне стереотипне мислення про Україну: «одним із таких стереотипів є хронічне потрактування України як жертви, континуативно в історії і до сьогодні залежної від чиєсь злої волі, відтак іманентно нездатної якось переломити ситуацію навіть уже у своїй незалежній державі і, нарешті, стати в ряд достойних і вільних країн» [3].

Окрім того, інші держави вбачають в Україні обсяжну фінансову проблему, пов'язану з неузгодженим питанням усунення наслідків аварії на ЧАЕС, що спричиняє в ній чимало інших проблем державного значення. Ліна Костенко заявляє: «...Чорнобиль залишається пострахом світу. Недіюча атомна станція з її «саркофагом» поглинає астрономічні кошти, прирікаючи Україну на становище постійної прохачки кредитів. А цими кредитами керівництво нашої незалежної держави глобалізує катастрофу залежності. І хоч у нас багато говорять про ліквідацію наслідків аварії, а тепер вже й про мінімізацію, – наслідки ті більше максималізуються, приростаючи безліччю соціальних, енергетичних і фінансових проблем» [3].

Отож, національний вимір Чорнобильської трагедії виник через неврегулювання внутрішньодержавних проблем, які стосуються, зокрема, надання жителям Чорнобильської території морального статусу, ігнорування їхніх інтересів, і міждержавних, пов'язаних із убачанням в Україні жертви трагедії на ЧАЕС, попри це – країни, яка не зреалізувала себе на світовій арені як політично й економічно стабільна, адже досі потребує значних інвестицій для боротьби з наслідками вибуху на ЧАЕС.

Вибух радіації у Чорнобилі супроводжувався, як відомо, упродовж тривалого періоду жорсткою інформаційною блокадою. Тогочасна влада робила усе можливе задля того, аби про реальні масштаби і наслідки трагедії дізналося якомога вужче коло осіб. Інформаційна політика замовчування здійснювалася у СРСР завжди – про реальність важливих суспільно-політичних подій було годі дізнатися, особливо про вибух на ЧАЕС. Можливо, за вчасного широкого інформування громадськості про те, що трапилося 26 квітня 1986 року, жертв цієї трагедії було б менше, а її масштаби – вужчі. В. В'ятрович у статті «Історія з грифом «Секретно»: Post-Чорнобиль: спершу інформація, а радіація потім» зазначає, що «протягом усього часу ліквідації наслідків аварії влада намагалася жорстко контролювати будь-яку інформацію про неї. Звісно, під благородним прикриттям боротьби з поширенням паніки. Проте через тижні і місяці після вибуху людей вбивала не паніка, а відсутність елементарних відомостей, які могли попередити багато нещасть» [5].

Ліна Костенко зазначає про *інформаційний* аспект аварії на ЧАЕС у публічному виступі в Чернівцях, констатуючи, що чільну роль у запобіганні наслідкам вибуху у Чорнобилі мали би виконати ЗМІ, але, на жаль, це було винятко-

во партійне явище. Водночас і за незалежності України, вважає Ліна Костенко, «тут могла зарадити чітка державна інформаційна політика, але вона так часто була дезінформаційною, і витворила за ці роки такі механізми маніпуляції суспільною свідомістю, що втратила будь-яку довіру. До того ж значна частина інформаційного простору України опинилася у приватних руках, а ті руки різні, і деякі з них залюбки пустили б її під укіс. Все це призвело до інформаційної катастрофи – як в самій Україні, так і в її екстраполяціях на світ» [3]. Незалежні та якісні ЗМІ – ознака вільного громадянського суспільства. 1986 року сподіватися на це було годі.

Єдиним «просвітком» у висвітленні Чорнобильської аварії у ЗМІ Ліна Костенко вважає «чорнобильських» журналістів. На її думку, це єдині представники ЗМІ, які заслуговують вважатися феноменом, адже їхня професійна діяльність із документування масштабів і наслідків аварії на ЧАЕС – безцінна: «І чи не час уже звернути увагу на феномен чорнобильської журналістики...? Це ж цілком новий тип журналістів, фоторепортерів, літописців Зони, буквально атомних камікадзе, з яких багато хто вже пішов з життя, зробивши велику справу, навіки зафіксувавши зникому правду тих днів» [3]. Однак феномен «чорнобильської» журналістики так і не набув актуальності у наукових колах, його, попри подвижницьку діяльність «атомних камікадзе», досі не досліджено у журналістикознавстві.

Висновки і пропозиції. Отже, проаналізувавши публіцистичні виступи Ліни Костенко «Чорнобиль в дозах історичної свідомості» і «Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф», можемо зробити висновок про те, що поетеса розглядає трагедію на ЧАЕС, окрім екологічного, у таких ракурсах: політичному, культурологічному, національному, інформаційному. Аварія на Чорнобильській АЕС, вважає Ліна Костенко, має трагічні гуманітарні наслідки, яким достатньою мірою не запобігли, та, що найгірше, їх ігнорують на державному рівні.

Перспективним убачаємо аналіз проблеми Чорнобиля у романі-міксі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого».

Список літератури:

1. Гундорова Т. Пост-Чорнобиль: катастрофізм як нова національна ідея / Тамара Гундорова // Українська правда. – 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://life.pravda.com.ua/columns/2012/04/26/101231/
2. Костенко Л. Чорнобиль в дозах історичної свідомості: доповідь на ІІ Міжнародному конгресі україністів у Львові / Ліна Костенко // Вісник Чорнобиля. – 1993. – № 70. – С. 1–4.
3. Костенко Л. Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф / Ліна Костенко // День. – 25 квітн. – 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.day.kiev.ua/uk/article/akciya-dnya/ukrayina-yak-zhertva-i-chinnik-globalizaciyi-katastrof
4. Солошенко Н. Чорнобильська проблема в міжнародному вимірі / Наталія Солошенко // Віче. – № 7. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/2497/
5. В'ятрович В. Історія з грифом «Секретно»: Post-Чорнобиль: спершу інформація, а радіація потім / Володимир В'ятрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tsn.ua/analitika/istoriya-z-grifom-sekretno-post-chornobil-spershu-informaciya-a-radiaciya-potim.html

Кузьмич-Походенко А.С.
Львовский национальний университет имени Ивана Франко

ПРОБЛЕМА ЧЕРНОБЫЛЯ В ПУБЛИЦИСТИКЕ ЛИНЫ КОСТЕНКО

Аннотация
Проанализированы публицистические выступления Лины Костенко на тему Чернобыльской трагедии. Кроме экологического, выделены политический, культурологический, национальный и информационный аспекты катастрофы на ЧАЭС. Замечено, что Лина Костенко рассматривает аварию на Чернобыльской АЭС как проблему гуманитарного значения. Писательница отмечает, что проблема Чернобыля в Украине нерешенная. А это негативно влияет на развитие Украины как демократического европейского государства.

Ключевые слова: Чернобыль, публицистика Лины Костенко, экологическая катастрофа, гуманитарная трагедия.

Kuzmych-Pokhodenko A.S.
Lviv National University by Ivan Franko

PROBLEM OF CHORNOBYL IN LINA KOSTENKO'S PUBLICISM

Summary
The publicist speech of Lina Kostenko on the Chernobyl tragedy are analyzed. In addition to environmental the political, cultural, national and informative aspects of the Chernobyl are selected. Notes that Lina Kostenko considers the Chernobyl accident as a problem of humanitarian values. The writer accents that the problem of Chernobyl in Ukraine is unresolved. This negative impact on Ukraine as a democratic European state.

Keywords: Chernobyl, Lina Kostenko's publicism, ecological disaster, the humanitarian tragedy.

УДК 316.77:379.823-063.81(477)

МОЛОДІЖНЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Тернова А.І., Ніколаєвська Л.В.
Запорізький національний університет

У статті розглянуті питання становлення молодіжного телебачення в Україні. Проаналізовані особливості сучасного стану програм такого плану в ефірі вітчизняного телепростору. Досліджені основні аспекти (тематика, мета, мова, структура) формату рейтингових телепрограм для молодіжної аудиторії. Запропоновані деякі аспекти щодо наповнення такого типу телеконтенту якісним матеріалом.
Ключові слова: молодіжне телебачення, телеконтент, тематика, проблематика, програмна політика.

Постановка проблеми. В суспільстві, що трансформується, роль засобів масової інформації значно посилюється, оскільки саме в такі періоди зростає потреба громадян точніше та об'єктивніше оцінювати суспільні явища і події. Сучасні мас-медіа значною мірою нівелюють соціокультурне становлення окремої особистості, орієнтуючи її на масове споживання створюваних стереотипів, що підриває основу індивідуальності. Масове «споживання» інформації найбільш характерне для молодіжної аудиторії. Тому питання взаємодії цього середовища і ЗМІ набуває особливої гостроти. Зауважимо, що ця проблема ще не стала об'єктом належної уваги дослідників. Відтак виникає необхідність створення інтегративної концепції масової комунікації.

Донедавна суспільство розглядало молодь як об'єкт соціального впливу своїх виховних чи ідеологічно-пропагандистських інститутів, вважаючи, що юнаки та дівчата повинні лише ретельно виконувати рішення, які ухвалюються «нагорі». Тому від молоді очікували виявів ініціативи в суворо регламентованих формах, активності – в межах окреслених завдань, ентузіазму – в чітко визначеному просоціальному спрямуванні. Зміни в структурі українського інформаційного простору, що безпосередньо позначилися на розвитку молодіжного телебачення, – це відображення становлення суспільства, яке прагне, з одного боку – належно виховати нове покоління громадян із демократичною системою мислення, а з іншого – не має дієвих механізмів для реалізації поставленої мети та залучення молоді до відповідної роботи.

Для молодіжних телепередач типовим є те, що всі вони, по-перше, існують в єдиній системі українських засобів масової інформації, визначаються особливою методикою подачі матеріалу в ефірі, активним пошуком щодо втіленням нових комунікативних ідей на обласних телеканалах. По-друге, загальнонаціональні телеканали не приділяють належної уваги до виготовлення матеріалів на молодіжну тематику.

Таким чином, **актуальність** теми полягає в тому, що український телеринок зіштовхнувся з проблемою нестачі молодіжних телепрограм (особливо освітніх). Тому важливо з'ясувати основні проблемні моменти такого стану, накреслити якісно нові шляхи подолання цієї проблеми у майбутньому.

Тематична проблематика наявних молодіжних телепрограм – малодосліджена тема у вітчизняному журналістикознавстві. Якщо й здійснювався аналіз такого контенту, то лише як окремої – нечисельної – частини телепродукту загалом. Питанням сучасного стану тележурналістики присвячена низка праць з теорії журналістики (В. Гоян, Є. Прохоров, І. Михайлин, В. Різун, В. Цвік). Дослідження телепрограм для молодіжної аудиторії проведене переважно з урахуванням загальних концепцій, типологічних характеристик та регіонального стану телемовлення у наукових працях Н. Темех, М. Томак, О. Піскун і інших.

Метою цієї роботи є вивчення контенту, особливостей подачі в ефір молодіжних програм (чи програм на молодіжну тематику) на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні засоби масової комунікації набувають планетарного характеру, звертаються до багатомільйонної аудиторії, створюють новий тип культури – аудіовізуальний. Телебачення є одним із таких засобів масової комунікації.

Традиційно, молодіжне телебачення – «це аудіовізуальний продукт, що має тематику, цікаву для даного прошарку суспільства, будується на його інтересах та має на меті розважати або підвищувати освітній рівень молоді» [1, с. 92].

Законодавство України визначає, що молодь – це громадяни віком від 14 до 35 років [2].

На думку Н. Темех, серцевиною молодіжного законодавства України є загальне молодіжне законодавство, тобто законодавство, що безпосередньо торкається питань молоді в цілому. Державна молодіжна політика, зокрема духовне виховання молоді – це складна система соціальних, психолого-педагогічних, морально-культурологічних масових, колективних, групових, індивідуальних впливів, у якій важливе місце займають ЗМІ, передусім телебачення [11, с. 45].

Особливістю молодіжного телевізійного продукту є поєднання його легкої розважальної форми з інформаційно-освітнім спрямуванням. Причому, останнє у ефірі для молоді має бути ненав'язливим і не має «пахнути дидактизмом» – інакше передача не знайде своєї аудиторії.

Якщо здійснити екскурс у минуле, то ми зрідка ідентифікуємо програми суто для молоді. Лише 1948 р. на українському телебаченні почала виходити в ефір перша програма молодіжної студії «Гарт», яка згодом «переросла» у відеоканал. Одним із засновників «Гарту» став талановитий журналіст Вадим Бойко, який на перших демократичних виборах до Верховної Ради пере-

© Тернова А.І., Ніколаєвська Л.В., 2015

міг у своєму окрузі й став наймолодшим депутатом українського парламенту. Тривалий час молодіжним відеоканалом керував Віктор Павлюк. Український «Гарт» був творчим попередником відомої у 80-х минулого століття широкому загалу телепрограми «Взгляд». Ця справді молодіжна структура «дала» вітчизняному телепростору низку відомих у мас-медіа особистостей: Олександр Ткаченко, Василь Яцура, Ігор Слісаренко, Анатолій Яковець, Ганна Безлюдна та інші.

Зазначимо, що на перших телевізійних конкурсах незалежної України такої номінації як «Молодіжна програма» не існувало. На той час головний телеканал України (УТ–1) працював лише над створенням телеконтенту для дитячої аудиторії і транслював його у вечірньому ефірі. Такий стан речей простежується й щодо Першого всеукраїнського конкурсу «Золота ера» 1997 року. На якому були представлені різні номінації (такі як: «Дитяча програма», «Гумористична програма», «Музична програма», «Програма новин» та ін.). Власне «Молодіжна номінація», як бачимо, у цьому конкурсі відсутня. І на сьогодні, через прогалину у виробництві програм такого плану, власне молодіжний контент (освітній, пізнавальний, художній ..., окрім розважального) не представлений у подібних конкурсах.

Що ж розуміється під поняттям «молодіжна програма»? У наукових розвідках – це «екранна продукція, розрахована на юнацьку і підліткову аудиторію [4, с. 277]. До таких програм зараховуть «Світлофор», «Еврика», «Проект Перфект» та деякі скетч-шоу на «Новому» каналі «Дорослі як діти», «Вже котрий день», «Про що говорять тварини». Як «молодіжна» позиціонуються «УТ-1» на Першому Національному, «Дурнев+1» та «Богиня шопинга» на ТЕТ, Інтер – це «Любовь с первого взгляда» та «Моя Профешн», «Старт-up show» на М1. Зазначимо, що на регіональних телеканалах різної форми власності – дещо «краща» ситуація. Скажімо, на кожному із запорізьких телеканалів постійно транслюється по кілька програм: наприклад TV-5 – «Планшет», «Социальная сеть», «Квартивник», «Play-OFF»; Алекс – «Ночной чат», «Fashion club»; ЗОДТРК – «Життя в квадраті», «Знак запитання», «Я й це» тощо.

Часом помилково визначають програму як молодіжну лише тому, що її ведучий – молода за віком особа. Отже, пропонуємо такі основні критерії визначення телепрограми як молодіжної, у яких пріоритетом є орієнтація на цільову аудиторію – до 35 років.

Перший аспект – тематика. Якщо в програмі розповідається про суто музичні новини чи про вечірки зірок шоу-бізнесу, то це ще не означає, що її можна вважати як молодіжну. Ці новини можуть захоплювати і 60-річну людину. Те ж саме стосується і програм на кшталт «Навколо світу» з Дмитром Комаровим. Помилково визначати її як суто молодіжну, адже вона є цікавою для найрізноманітніших вікових категорій. Це не молодіжна, а розважальна програма, хоча і рейтинг її глядацької аудиторії очолює саме молодь. Тому мають порушуватися теми, що цікавлять молодь і є відповідними до динаміки життя цієї аудиторії: психологія міжособистісних стосунків, ведення здорового способу життя, освіта і робота, відпочинок, патріотичне виховання тощо.

Другий – мета. Це доводиться конкретною метою того чи іншого телепродукту, який визначається критерієм «молодіжності» певної програми.

Третій аспект – мова програми. У наведених вище прикладах у переважній більшості не простежуємо культуру мовлення, яка так необхідна сучасній українській молоді. Виклад інформації має бути зрозумілим і прийнятним для цієї аудиторії. У вже згадуваних та й інших програмах такого типу не те, що сленг чи просторіччя трапляються, навіть вульгаризми присутні. Наприклад, Сергій Притула дуже різкий у спілкуванні із співведучою програми «Хто зверху». А ці шоу зорієнтовані в основному на молодь. На думку І. Стегнія «емоційне забарвлення текстів відіграє далеко не останню роль у молодіжній журналістиці» [8, с. 107], проте воно не завжди виправдане.

Отже, як бачимо, не має на вітчизняному телеефірі програми, яка би сповна відповідала цим критеріям. І хоча ці програми мають спрямування на молодіжну глядацьку аудиторію, вони все-таки – для широких верств населення.

Г. Новікова продовжує наполягати, що чим складнішою є гібридна структура формату тієї чи іншої програми – тим більш вірогідним є успіх цього телевізійного продукту у глядачів. Адже гібридний формат може зацікавити різні вікові і соціальні прошарки аудиторії, даючи в результаті високий рейтинг програми [5, с. 61]. Тому більшість телеканалів, ефірну інформацію подає у максимально зрозумілій та спринятливій для якомога більших верств населення формі. Тому події роз'яснюються, інтерпретуються, за глядача робляться висновки, йому нав'язують порядок денний – про що знати, а про що ні. Телебачення має задовольняти масового глядача. Отже, воно має орієнтуватися на його потреби. А потреби бувають різними: земними й високими, матеріальними й духовними.

Структуру потреб людини відомі дослідники репрезентують у вигляді піраміди: в її основі лежать фізіологічні потреби в їжі, сні тощо, над ними надбудовуються більш високі потреби безпеки, любові, поваги, розуміння, а ще вище – потреби в досконалості, красі, правді, самореалізації. Звісно, щоб вижити, людина має передусім задовольнити потреби нижчого рівня, а вже потім – вищого. Перші притаманні всім, інші – багатьом, проте не всім. Щоб вплинути на поведінку людини, необхідно задовольнити такі її потреби, які б дали незаперечний ефект, тому телебачення експлуатує насамперед базові потреби людини. Телебачення здійснює специфічний вид комунікації, а саме: опосередкований технічними засобами. Такий вид комунікації витісняє безпосереднє живе спілкування між людьми.

Часто в уявленні власників каналів інтереси молодіжної аудиторії обмежуються телесеріалами, фільмами жахів, музичною та розважальною продукцією, яка є ще й доволі неякісною. Тому і виникає необхідність у створенні відповідного молодіжного продукту.

Отже, аудіовізуальний продукт студентських телеканалів найбільш наближений до реальних запитів молодіжної аудиторії. У нашому суспільстві існує думка, що молодь пасивна, не хоче брати участі в суспільно-політичному житті. Але молодь – це майбутнє країни, тому необхідно за-

безпечити їй необхідний шлях до розвитку та самореалізації.

На сучасному етапі розвитку телебачення має безліч засобів для створення якісного аудіовізуального продукту та привернення уваги молодого глядача. Але, на відміну від приватних телеканалів, які розраховують отримати прибуток від телетрансляцій, державні телеканали (не зважаючи на недостатнє фінансування) «шукають» засоби для забезпечення молоді не тільки розважальною інформацією, а й «не рейтинговою», на думку рекламодавців, навчальною, науковою, просвітницькою, науково-популярно інформацію. Це дає змогу підвищити якісний рівень аудіовізуального продукту, що випускається такими каналами.

На нашу думку, яскравим прикладом такої політики став проект «Телеакадемія». Це спільний телевізійний проект провідних відомих вузів, у яких здійснюється підготовка фахівців із соціальних комунікацій. Провідні виші Києва 19 травня 2010 р. уклали угоду (меморандум) [10] про співпрацю із національною телекомпанією в особі Генерального директора Є. Бенкендорфа. Серед переліку офіційних партнерів такі: Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка в особі ректора Л.В. Губерського, Київський національний університет культури і мистецтв в особі ректора М.М. Поплавського, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова в особі ректора В.П. Андрющенка, Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого в особі ректора О.І. Безгіна, Інститут екранних мистецтв ім. Івана Миколайчука в особі ректора В.Г. Горпенка.

До команди київських ВУЗів також увійшли Національний авіаційний університет, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Сумський державний університет та Шкільні відеостудії кількох міст і містечок (докладніше можна дізнатися на офіційній веб-сторінці сайту загальнонаціонального телеканалу).

Задля духовного виховання підростаючого покоління, утвердження європейських стандартів молодіжного телевізійного мовлення, пропагування новітньої філософії національної освіти, підтримки молодих талантів України, популяризації вітчизняної молодіжної телевізійної творчості в Європі партнери домовилися спільно готувати, організовувати та надавати можливість ефірної реалізації телевізійним проектам, які виготовляються спільно (українські професіонали та талановита студентська молодь). Таким чином, в ефірі Першого Національного в рамках цього проекту почали транслюватися аматорські роботи студентів, у яких порушуються нагальні молодіжні питання, присвячені актуальним проблемам сучасного життя, а також новітні напрацювання в галузі теле- і кіномистецтва.

Підготовка, організація та ефірна реалізація на високому технологічному рівні, ясна річ, сприяють всебічному розвитку молодих професіоналів та набуттю ними практичних навичок. Разом з тим, як зазначено у Меморандумі [10], на базі Першого Національного створена також Телевізійна академія задля підвищення професійного рівня студентської молоді, забезпечення кадрового ресурсу компанії та передачі наступникам піввікового досвіду вітчизняного телевізійного мовлення. Єдиний «недолік» цієї досить успішної співпраці – нічний ефір, далеко за північ. Напевно, це підтверджує нерейтинговість програм такого плану, аби розміщувати їх у програмній сітці бізнес-часу, або ж свідчить про деяку недовіру й побоювання керівництва каналу щодо «непередбачуваних» моментів в ефірі. Адже, як зазначає Марія Томак: «Говорячи про молодіжне телебачення, дуже складно не вдатися до моралізаторства. Розтлумачувати і без того всім зрозумілий вплив програм на кшталт «Дом-2» на несформовану психіку немає потреби. Він зрозумілий усім. Як і те, що молодіжне телебачення повинно бути принципово іншим. У будь-якому випадку, телебачення повинно нести освітню функцію. Я вважаю, що основна функція телебачення – виховна. І щоб цей процес виховання краще сприймався молоддю, його треба поєднувати з розвагами». І прикладом таких шоу, як вважає Марія Томак, є проекти каналу «Тоніс» – «Екстре Мікс» та «Диваки». Ведучий останньої, Олександр Гордус, наголосив у інтерв'ю, що основна причина відсутності програм для молоді – неплатоспроможність цієї частини аудиторії [12, с. 11–13].

Висновки та пропозиції. Молодіжна аудиторія серед іншої глядацької вирізняється своєю динамічністю, мінливістю. Це прямо пов'язане з пошуками себе, свого місця й призначення в житті, самореалізації. Насамперед, молодь прагне самостійності, тому так часто з легкістю відкидає загальноприйняті авторитети чи певні стандарти. Це стосується й телебачення, тому що цей засіб масової інформації має великий вплив на суспільство. Численні, розраховані на свого глядача передачі, стають значущими в процесі соціалізації, відкидають чи адаптують до суспільного життя нові моделі поведінки.

Специфіка молодіжного телеконтенту на вітчизняних каналах визначає не просто вік глядача, а й особливості сприйняття життя, які вирізняють молодь поміж інших вікових категорій. Постає потреба в залученні необхідних форм і методів підготовки й подання інформації в ефір, які максимально задовольнять потреби цієї категорії глядачів і сприятимуть її культурному, інтелектуальному, естетичному розвитку й патріотичному вихованню. Разом із тим, під час виробництва молодіжного телеконтенту варто враховувати всі кращі набутки різних періодів становлення телебачення як в Україні, так і за кордоном. Це допоможе вийти на новий рівень концептуальної стратегії щодо заповнення ніші якісних молодіжних програм вітчизняняного телепростіру. Також треба вивчати і використовувати результати соціологічних досліджень, узагальнювати практичний досвід. Корисні, на наш погляд, відповідні аудиторні дослідження, аналіз журналістських матеріалів, вивчення професійних орієнтацій з точки зору того, як у них відбиваються типологічні характеристики органу комунікації, під впливом фактору яких вони формуються.

Отже, саме такий підхід призведе до позитивних змін у цьому секторі телевізійного простору. Адже у цілому молодіжні програми – це

обов'язковий складник програмної політики загальнонаціональних каналів, і він має втілюватися у повному об'ємі і якнайефективніше. Одним із пріоритетних завдань телеканалу – є створення якісного телевізійного ефірного контенту для молоді, який буде не тільки розважати, а й виховувати, навчати, формувати загальнолюдські цінності. Перші кроки для цього вже зроблені.

Список літератури:

1. Егоров В. Терминологический словарь телевидения. Основные понятия и комментарии / В. Егоров. – М.: ИПК работников телевидения и радиовещания ФСТР, 1997. – 92 с.
2. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rada.gov.ua
3. Кошак К. Стан і тенденції розвитку молодіжних програм на українському телебаченні / К. О. Кошак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/242752.html
4. Мащенко І. Енциклопедія елекронних мас-медіа: у 2 т. – Том другий: Термінологічний словник основних понять і виразів: телебачення, радомовлення, кіно, відео, аудіо / І. Г. Мащенко. – Запоріжжя: Дике поле, 2006. – 512 с.
5. Новикова А. Гибридность как определяющий признак телевизионнного формата / А. Новикова // Вестник Московского университета. Серия 10: журналистика. – 2010. – № 6. – С. 56–65.
6. Піскун О. Проблема висвітлення молодіжної тематики регіональними мас-медіа (на матеріалі Миколаївського реґіону) / О. Піскун // Проблема висвітлення молодіжної тематики регіональними мас-медіа (на матеріалі Миколаївського реґіону) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journlib. univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1429
7. Путівник ретельного журналіста. – К.: ТОВ «Київська типографія» – 2007. – 176 с.
8. Стегній І. Молодіжна регіональна журналістика: спроби подолання провінційності форми і змісту / І. Стегній // Наукові записки інституту журналістики КНУ ім. Шевченка. – Т. 32. – 2008. – С. 140–142.
9. Телевізійні серіали: психологія сприймання // Українська журналістика: історія і сучасність / Вісник Львів. ун-ту. Серія Журналістика. – Вип. 20. – Львів: Світ, 1997. – С. 47–49.
10. Телеакадемія: Меморандум про співпрацю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://1112996.internet-indigo.net/pages/view/memorandum_pro_ spvpratcyu
11. Темех Н. Телебачення як засіб державної політики України щодо вироблення у молоді духовних потреб / Н. Темех // Телевізійна і радіожурналістика [зб. наук.-метод. праць] – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – Вип. 6. – С. 44–47.
12. Томак М. «Приток рухливих мізків» / М. Томак // День. – 2007. – С. 11–13.
13. Федорів В. Випуск теленовин: головні інструменти верстки / В. Федорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua /index.php?act=article&article=1259
14. Цвик В. Молодежное телевиденье / В. Л. Цвик // Телевизионная журналистика. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – С. 391–423.

Терновая А.И., Николаевская Л.В.
Запорожский национальный университет

МОЛОДЕЖНОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ В УКРАИНЕ: СТАНОВЛЕНИЕ И СПЕЦИФИКА РАЗВИТИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Аннотация
В статье рассмотрены вопросы формирования молодежного телевидения в Украине. Проанализировано текущее состояние программ такого рода в эфире национального телепространства. Исследованы основные аспекты (тематика, цель, язык, структура) формата рейтинговых телепрограмм для молодежной аудитории. Предложено некоторые действия по наполнению такого рода телеконтента качественным материалом.
Ключевые слова: молодежное ТВ, телеконтент, тематика, проблематика, программная политика.

Ternova A.I., Nikolaevskaya L.V.
Zaporizhzhya State University

YOUTH TV IN UKRAINE: FORMATION AND SPECIFICITY OF DEVELOPMENT AT THE PRESENT STAGE

Summary
The questions of forming the youth television in Ukraine are considered in the article. The current status of the programs such as in the national space is analyzed. The basic aspects (a subject, purpose, language, structure) of the format of ratings telecasts are investigational for the youth audience. Some operations were offered under a filling, such as telecontent by the high-quality material.
Keywords: youth TV, TV content, topics, issues, software policy.

УДК 023:005.336

НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЯКОСТІ В БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Шемаєва Г.В., Ткаченко Т.П.
Харківська державна академія культури

Характеризується соціокомунікаційна модель впровадження системи менеджменту якості в бібліотеки України, яка ґрунтується на оцінюванні: техніко-технологічних процесів, функціонально-змістовної діяльності, кадрово-професійного складу бібліотеки. Визначаються напрями впровадження системи менеджменту якості в бібліотеки, орієнтовані на задоволення потреб користувачів бібліотеки; ефективне використання сучасних комунікаційних каналів, методів та засобів. До основних напрямів віднесено: ефективне управління бібліотекою на основі маркетингу; створення корпоративної культури; розробка нормативних документів; встановлення тісного зворотного зв'язку із користувачами та іншими соціально-комунікаційними структурами суспільства; організація та проведення конкурсів якості бібліотечної діяльності.
Ключові слова: бібліотека, система менеджменту якості, соціокомунікаційна модель, сталий розвиток.

Постановка проблеми. Розгортання бібліотечно-інформаційного виробництва, розвиток інформаційного сервісу, багатозначність і багатоваріантність діяльності сучасних бібліотек в системі соціальних комунікацій актуалізують проблеми якості бібліотечних продуктів та послуг. Від якості усіх аспектів бібліотечної діяльності залежить укріплення позицій бібліотек у суспільстві, їх сталий розвиток. Тому актуальним завданням сьогодення є впровадження в бібліотеках системи менеджменту якості, яка створить умови для піднесення професійної діяльності на новий рівень. Це узгоджується з темою науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури: інноваційні стратегії розвитку».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання якості бібліотечної діяльності є предметом підвищеної уваги сучасних дослідників. Зокрема у працях українських дослідників В. М. Горового, Т. Гранчак, І. О. Давидової, О. М. Кобєлєва, Л. Г. Петрової [5-9] обґрунтовується інноваційної політика розвитку якості бібліотечної діяльності як потужний важіль, за допомогою якого бібліотеки можуть інтегруватися до світового ринку інформаційних ресурсів і послуг з конкурентоспроможними інформаційними продуктами і послугами. Підходи до визначення ефективності різних видів бібліотечної діяльності на основі поєднання кількісних та якісних показників й управління якістю в бібліотеках висвітлено провідними фахівцями О. М. Василенко, В. А. Вергуновим, О. Б. Виноградовою, Г. Саприкіним [1, 3, 4, 10]. Розробленню концептуальних засад ефективного використання соціологічних методів як інформаційно-комунікаційної складової системи менеджменту якості бібліотечних послуг присвячене перше дисертаційне дослідження в Україні В. Ю. Вахнован [2]. Проте всього комплексу впровадження системи менеджменту якості в бібліотечну діяльності вони не розкривають.

Виділення невирішених частин проблеми. Відсутність комплексної програми реалізації системи менеджменту якості, адаптованої до специфіки українських бібліотек потребує визначення напрямів її впровадження, що сприятиме формуванню якісного соціально-комунікаційного середовища конкретної бібліотеки.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування основних напрямів впровадження системи менеджменту якості, що спрямовуються на забезпечення сталого розвитку бібліотеки як соціально-комунікаційної структури.

Викладення основного матеріалу. Ідея сталого розвитку сьогодні визнається як основна модель майбутньої цивілізації. Під поняттям сталого розвитку бібліотеки розуміється таке її функціонування, коли одночасно забезпечуються релевантне задоволення зростаючих потреб користувачів; раціональне й високоефективне використання інформаційно-бібліотечних ресурсів; створення сприятливих умов праці для персоналу; формування комфортного середовища для комунікацій; збереження, відтворення і поширення культурних та наукових здобутків суспільства.

Впровадженню системи менеджменту якості в бібліотечну діяльність як засобу сталого розвитку сприятиме соціокомунікаційна модель, яка ґрунтується на оцінюванні: техніко-технологічних процесів, орієнтованих на формування інформаційно-ресурсної бази бібліотек і систему бібліотечного обслуговування користувачів на засадах поєднання традиційних та новітніх форм, методів, каналів комунікації; функціонально-змістовної діяльності, пов'язаної із розширенням змістовного діапазону бібліотеки як інформаційного, соціокультурного, комунікаційного центру; кадрово-професійного складу бібліотеки, від якого залежать стан бібліотечної установи, її здатність завдяки внутрішній організації протистояти зовнішнім загрозам. Особливість соціокомунікаційної моделі впровадження системи менеджменту якості полягає в тому, що вона поєднує філософію, політику, стратегії, цілі бібліотечної установи та спрямована на: забезпечення постійного підвищення якості виконання кожної операції всіх бібліотечних процесів з урахуванням впливів зовнішнього середовища та особливостей діяльності кожної бібліотеки; ефективне застосування сучасних комунікаційних каналів, методів та засобів; оцінку ефективності зворотного зв'язку з користувачами, партнерами й іншими суб'єктами комунікації.

Впровадження системи менеджменту якості на основі зазначеної соціокомунікаційної моделі має декілька напрямів.

© Шемаєва Г.В., Ткаченко Т.П., 2015

По-перше, важливим напрямом забезпечення якості бібліотечної діяльності є управління бібліотекою на основі маркетингу, що дозволяє бібліотеці створити ефективно діючу систему інформаційно-бібліотечних послуг для задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки, яка постійно розвивається. Бібліотечний маркетинг впливає на інноваційну діяльність бібліотеки, вивчає потреби бібліотеки в інноваціях, розробляє інноваційні стратегії, а інноваційна діяльність найбільше впливає на результати діяльності всієї бібліотеки і є однією з умов упровадження системи менеджменту якості в діяльність бібліотеки. Інновація системи менеджменту якості – це створення якісно нових інформаційних продуктів та послуг, упровадження нових прогресивних технологій, розробка бізнес-планів, модифікація структури і діяльності бібліотеки у зв'язку з мінливістю умов діяльності та ін. Успішна маркетингова діяльність надає можливості бібліотеці підвищити ефективність діяльності, збільшити інформаційні ресурси бібліотеки, розширити асортимент послуг, реалізувати творчий потенціал персоналу бібліотеки.

По-друге, важливим напрямом впровадження системи менеджменту якості в бібліотеки є створення корпоративної культури. Корпоративна культура – це система цінностей і переконань, що поділяються всім персоналом, колективна свідомість і менталітет організації. Значення корпоративної культури для будь-якої організації визначається різними обставинами. Зокрема, вона надає співробітникам організаційної ідентичності, визначає внутрішнє уявлення про організацію, її головні цінності, є джерелом стабільності. Корпоративна культура визначає взаємини персоналу між собою, з користувачами, керівництвом, посередниками, постачальниками тощо, формує відданість організації, мотивує персонал на продуктивну працю, яка впливає на ефективність діяльності бібліотеки в цілому. Головні принципи корпоративної культури допомагають новим співробітникам швидко адаптуватися і долучитися до активної діяльності, правильно визначати основні види діяльності, визначати пріоритети та найважливіші процеси.

По-третє, обов'язковим напрямом реалізації соціокомунікаційної моделі системи менеджменту якості бібліотеки є розробка нормативних документів, необхідних для виконання всіх бібліотечних процесів; упровадження стандартів якості обслуговування. У стандартах якості обслуговування характеризується послуга або інформаційний продукт, який надається бібліотекою, та його сервісна складова. В першу чергу, управління якістю обслуговування полягає в регламентуванні діяльності персоналу бібліотеки в процесі інформаційного обслуговування. Стандарти якості обслуговування – це обов'язкові правила для співробітників бібліотеки з обслуговування користувачів, вони визначають поведінку співробітників бібліотеки в різних ситуаціях: під час обслуговування користувачів в читальному залі й абонементі, бесіди з боржниками бібліотеки, форму звернення співробітника бібліотеки до користувача при надані послуг. Важливими є зовнішній вигляд бібліотечного працівника, посмішка та ін. Для визначення відповідності інформаційно-бібліотечних послуг вимогам користувачів визначаються ті, які потребують поліпшення. Виявлені відхилення від документованих процедур усуваються.

Важливого значення в цьому аспекті набуває впровадження стандартів функціональної якості обслуговування користувачів бібліотеки, що передбачає розробку кваліфікаційних вимог і посадових обов'язків працівників бібліотеки, розробку нормативної документації та нормування праці персоналу бібліотеки.

Упровадження стандартів функціональної якості слід розпочинати з розробки посадових інструкцій працівників бібліотеки відповідно до специфіки їх діяльності й особливостей роботи бібліотеки в умовах упровадження системи менеджменту якості. Кваліфікаційні вимоги та посадові обов'язки розробляються згідно з особливостями роботи кожного структурного підрозділу бібліотеки і дозволяють забезпечити обґрунтований та раціональний розподіл і організацію праці, правильний підбір, розміщення й використання кадрів, єдність під час визначення посадових обов'язків, закріплення норм відповідальності, прийняття правильних рішень у процесі проведення атестації співробітників бібліотеки. Схему розробки й упровадження посадових інструкцій можна подати в такий спосіб: кваліфікаційні вимоги → нормативний опис обов'язків по кожній посаді → посадова інструкція.

Успіх розробки й упровадження системи менеджменту якості здебільшого залежить від того, наскільки система забезпечена нормативними документами. Опис основних технологічних процесів є нормативним документом, який закріплює норми відповідальності кожного працівника структурного підрозділу, надає можливості визначити технологічні процеси, описати та проаналізувати їх для визначення сфер удосконалення; здійснюється в кожному структурному підрозділі бібліотеки на основі положення, посад та обов'язків працівників структурного підрозділу бібліотеки; зазначаються мета виконання процесу; послідовність виконання робіт із зазначенням результатів; виконавці, вимоги до їх кваліфікації, термін виконання; порядок взаємодії між підрозділами і виконавцями; вимоги до ресурсів, необхідних для виконання робіт; контроль за виконанням; критерії оцінки виконання процесів. Кількість документованих процедур, об'єм кожної з них, оформлення визначаються радою якості бібліотеки на основі положень стандарту. Кожна документована процедура відображає складність використовуваних засобів, напрям діяльності структурного підрозділу та бібліотеки загалом. Нормування праці за основними технологічними процесами надає можливості скласти науково обґрунтований план роботи бібліотеки та її структурних підрозділів, визначити необхідний штат структурних підрозділів відповідно до обсягу роботи, оцінити роботу структурного підрозділу бібліотеки та його співробітників, правильно використовувати бібліотечні ресурси, виявити нераціональні витрати робочого часу, на що звертають увагу дослідники [12].

По-четверте, одним із найважливіших напрямів реалізації визначеної концептуальної моделі системи менеджменту якості є мотивація персо-

налу бібліотеки з використанням матеріальних, моральних та соціальних аспектів стимулювання. Мотиваційні можливості розкриваються перед працівниками через систему навчання. Навчання – складова системи мотивації. Навчання має стати нормою життя персоналу, обов'язковим елементом діяльності бібліотеки. Щоб відповідати вимогам системи менеджменту якості, співробітники бібліотеки повинні мати можливості персонально та професійно розвиватися, навчатися і самостійно здобувати знання з метою постійного підвищення рівня освіти та компетентності, розвивати здібності до інноваційної діяльності. Навчений персонал ототожнює свої цілі з цілями організації, прагне поліпшення іміджу бібліотеки, отримує задоволення від роботи.

По-п'яте, не менш важливим напрямом упровадження системи менеджменту якості бібліотеки є вхідний та вихідний контроль якості інформаційно-бібліотечних продуктів та послуг. Вхідний контроль якості передбачає розробку системи взаємодії з постачальниками продуктів і послуг в бібліотеку; встановлення зворотного зв'язку за результатами контролю; здійснення оцінки якості постачань; проведення рейтингу постачальників. Вихідний контроль якості послуг, що надаються бібліотекою, забезпечує зворотний зв'язок з користувачами. Опитування користувачів бібліотеки, анкетування та застосування інших сучасних методів для проведення аналізу їх задоволення бібліотечними послугами сприяють встановленню якості послуг, які бібліотека надає користувачам.

Орієнтація на інтереси користувача – один з основних напрямів системи менеджменту якості. Це означає, що в бібліотеці значну увагу слід приділяти отриманню достовірної інформації стосовно реальних потреб її користувачів. Пріоритетним завданням залишається системне вивчення інформаційних потреб і запитів користувачів бібліотек, тенденцій зміни їх контингенту, складу. Важливо зауважити, що вивчення споживачів має спрямовуватися на дослідження інформаційних потреб окремих регіонів, певних професійних груп, а також їх вимог та очікувань. Розширена інформація про потреби та запити користувачів, ступінь їх задоволення діяльністю бібліотеки стають провідним напрямом досліджень у структурних підрозділах бібліотеки під час упровадження системи менеджменту якості в роботу бібліотеки.

Для сталого розвитку бібліотек важливе значення має створення якісного комунікаційного середовища для взаємовідносин зі споживачами інформації, які ґрунтуються на довірі користувачів і здатності бібліотеки оперативно та якісно задовольняти інформаційні потреби членів суспільства. При цьому якість соціально-комунікаційної взаємодії залежить не лише від якості інформаційно-бібліотечних продуктів та послуг, але й від ефективності контактів бібліотеки з іншими суб'єктами комунікації, їх інтенсивності, доступності комунікаційних каналів та засобів, рівня компетентності персоналу бібліотек, інтеграції бібліотечної установи до комунікаційної мережі.

Ще одним напрямом упровадження системи менеджменту якості є організація та проведення конкурсів якості бібліотечної діяльності, розробка бібліотечних програм руху за якість. Слід зазначити, що означений напрям набув поширення в зарубіжній бібліотечній практиці [13], проте українськими бібліотеками не використовується, незважаючи на деякий досвід у напрямі впровадження системи менеджменту якості [11]. Безперечно, проведення порівняння якості під час конкурсів дозволить бібліотекам об'єктивніше оцінити власні результати. Крім того, користувачі, партнери, керівництво та фінансові органи мають знати про результати вимірювання якості бібліотечної діяльності, а також про заходи стосовно усунення недоліків та підвищення рівня управління якістю. Це зумовлює необхідність створення інформаційного ресурсу для відображення показників якості бібліотек різних типів і видів, що сприятиме реалізації системи менеджменту якості в українських бібліотеках. Інформаційний ресурс дозволить збирати, зберігати та надавати дані щодо впровадження в бібліотеках України системи менеджменту якості, поширювати результати оцінювання якості як з різних аспектів діяльності бібліотеки, так й в цілому якості бібліотечної системи. Створення такого ресурсу дозволить відображати пропозиції від бібліотечних фахівців та їх користувачів у напрямі вдосконалення та підвищення якості бібліотечних продуктів та послуг.

Зазначені напрями доповнюють один одного і складають підґрунтя реалізації системи менеджменту якості в бібліотеках України.

Висновки і пропозиції. До основних напрямів впровадження системи менеджменту якості в бібліотечну діяльність на основі комунікаційної моделі віднесено: ефективне управління бібліотекою на основі маркетингу; створення корпоративної культури; розробка нормативних документів, необхідних для виконання всіх бібліотечних процесів; упровадження стандартів якості обслуговування; мотивація персоналу бібліотеки; встановлення тісного зворотного зв'язку із користувачами, іншими соціально-комунікаційними структурами суспільства; організація та проведення конкурсів якості бібліотечної діяльності, розробка бібліотечних програм руху за якість. Їх узагальнення дозволяє визначити найпоширенішими орієнтацію на задоволення потреб користувачів бібліотеки і досягнення довгострокового успіху завдяки підвищенню якості бібліотечних процесів.

Подальшого дослідження потребує вивчення комунікаційної взаємодії бібліотек з партнерами та користувачами як умови забезпечення та вдосконалення якості бібліотечної діяльності.

Список літератури:

1. Василенко О. Н. Вопросы социальной эффективности библиотечно-информационной деятельности: проблемы формирования сбалансированной системы показателей библиотечной статистики / О. Н. Василенко – [Эл. ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua

2. Вахнован В. Ю. Соціологічні дослідження як комунікаційний складник системи менеджменту якості бібліотечних послуг: автореф. дис. ...канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.03 / В. Ю. Вахнован / Харк. держ. акад. культури. – Х., 2011. – 20 с.
3. Вергунов В. А. Критерії ефективності роботи сільськогосподарських бібліотек: наук.-метод. вид. / В. А. Вергунов, В. В. Дерлеменко, Н. В. Лопатіна, І. Р. Будько, М. Є. Літвенко; Наук.-метод. центр аграр. освіти, Держ. наук. с. -г. б-ка. – К.: Аграр. наука, 2008. – 92 с.
4. Виноградова Е. Оценка качества деятельности библиотеки: системный подход к определению критериев / Е. Виноградова // Бібл. форум України. – 2005. – № 4. – С. 23-25.
5. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації і розвиток бібліотечної діяльності / В. М. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2009. – Вип. 23. – С. 7-25.
6. Гранчак Т. Ефективність використання інформації у забезпеченні сталого розвитку / Т. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2008. – Вип. 21. – С. 271-279.
7. Давидова І. О. Методологічні засади формування інноваційного механізму управління бібліотекою як провідною соціально-комунікаційною установою суспільства / І. О. Давидова // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. – Х., 2007. – Вип. 21. – С. 113-119.
8. Кобєлєв О. М. Діагностика результатів діяльності бібліотек / О. М. Кобєлєв // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 20. – С. 80-85.
9. Петрова Л. Г. Бібліотека в умовах соціально-економічних змін: монографія / Л. Г. Петрова. – К., 2003. – 301 с.
10. Сапрыкин Г. Показатели эффективности работы библиотеки: сравнительный анализ / Г. Сапрыкин // Бібліотечний форум України. – 2005. – № 2. – С. 5-7.
11. Ткаченко Т. П. Упровадження системи управління якістю в бібліотеках України / Т. П. Ткаченко // Вісн. Харків. держ. акад. культури: зб. наук. пр. – Х., 2014. – Вип. 43. – С. 157–165.
12. Устинова О. Ю. Менеджмент качества и деятельность библиотек / О. Ю. Устинова, Т. В. Кузнецова // Библиосфера. – 2010. – № 2. – С. 77-78.
13. Юркевич Я. Б. За место под солнцем: о механизмах обратной связи / Я. Б. Юркевич // Библиотечное дело. – 2009. – № 16. – С. 18-19.

Шемаева А.В., Ткаченко Т.П.
Харьковская государственная академия культуры

НАПРАВЛЕНИЯ ВНЕДРЕНИЯ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА В БИБЛИОТЕКИ УКРАИНЫ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация
Характеризуется социокоммуникационная модель внедрения системы менеджмента качества в библиотеки Украины, которая основывается на оценке: технико-технологических процессов, функционально-содержательной деятельности, кадрово-профессионального состава библиотеки. Определяются направления внедрения системы менеджмента качества в библиотеки, ориентированные на удовлетворение потребностей пользователей библиотеки; эффективное использование современных коммуникационных каналов, методов и средств. К основным направлениям отнесены: эффективное управление библиотекой на основе маркетинга; создание корпоративной культуры; разработка нормативных документов; установление тесной обратной связи с пользователями и другими социально-коммуникационными структурами общества; организация и проведение конкурсов качества библиотечной деятельности.
Ключевые слова: библиотека, система менеджмента качества, социокоммуникационная модель, устойчивое развитие.

Shemaeva H.V., Tkachenko T.P.
Kharkiv State Academy of Culture

AREAS OF IMPLEMENTATION OF QUALITY MANAGEMENT IN LIBRARIES OF UKRAINE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary
Communication model of implementation of quality management system in libraries Ukraine is characterized. Model is based on the assessment of the technical and technological processes, functional and meaningful activities, and professional staff of the library. The areas of implementation quality management system in the library focused on the needs of library users; effective use of modern communication channels, methods and tools. The main directions include: effective management of library-based marketing; a corporate culture; development of regulatory documents; staff motivation; feedback with users and other social and communication structures of society; organizing and conducting competitions quality of library activities.
Keyworlds: library, quality management system, communication model, sustainable development.

УДК 316.776.23

ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ

Щербаков Р.М.
Київський національний університет культури і мистецтва

В статті розкрито сутність поняття цільова аудиторія та її взаємозв'язок з формуванням позитивного іміджу підприємств сфери громадського харчування. Охарактеризовано підходи до визначення цільової аудиторії, які важливі для розуміння її особливостей і характеристик. Доведено значення позитивного іміджу компанії для стійкого та довгострокового ділового успіху підприємства громадського харчування
Ключові слова: цільова аудиторія, імідж, імідж підприємства, підприємства громадського харчування, сфера громадського харчування

Вступ. Зміна технологій переробки продуктів харчування, засобів доставки продукції та сировини, інтенсифікація багатьох виробничих процесів призвела до різкого збільшення кількості підприємств громадського харчування. В той же час, глобалізація ринку та розвиток сучасних інформаційних комунікацій призвели до збільшення компаній, зацікавлених у формуванні власного позитивного іміджу. Створений імідж є реальний управлінський ресурс, що істотною мірою зумовлює успішність економічних і соціальних позицій для підприємств. В умовах потужної конкуренції, імідж підприємства громадського харчування стає ключовим джерелом відмінностей, яким керується споживач при здійсненні купівлі. Це спосіб представлення організації, її цінностей та зобов'язань перед споживачем.

Крім того, сфера громадського харчування є досить особливою соціальною сферою, головна мета якої орієнтація на потреби клієнта. Визнання цільової аудиторії як необхідної ринкової категорії для формування іміджу підприємства допоможе виходу з кризової ситуації, адже сучасна політична та економічна ситуація в Україні ставить перед компаніями питання виживання, контролю над розширенням і збереженням ринкової частки.

Мета статті – проаналізувати значення цільової аудиторії для формування іміджу підприємств громадського харчування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий внесок у дослідження теоретичних і практичних проблем діяльності підприємств громадського харчування в Україні зроблено у працях вітчизняних науковців: Г. П'ятницької, В. Антонової, О. Сватюк, Т. Головачук, Т. Кононенко, Л. Яцун. Питання реформування і розвитку бренду розглядалися зарубіжними та вітчизняними вченими: Д. Аакер, Е. Брукінг, Є. Дихтль, Дж. Еванс, П. Темпорал, К. Лінн, Дж. Майєрс, Д. Шульц, Б. Барнс, Л. Райс, С. Старов, С. Ілляшенко, В. Іноземцев, Т. Лук'янець, А. Уиллер, Н. Моісеєва, С. Мельніченко. Проблеми формування іміджу підприємства розглядаються у працях В. Квартальнова, В. Сизоненко, В. Лозниці, В. Зазикіної, Е. Гоффманна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з заходів нашої країни, направлених на підйом матеріального і культурного рівня громадян, є широкий розвиток і подальше поліпшення громадського харчування в країні. Перш за все, зупинимось на визначені важливих для нашого дослідження понять: громадське харчування, підприємство громадського харчування,сфера громадського харчування.

Громадське харчування – сфера виробничо-торговельної діяльності, в якій виробляють і продають продукцію власного виробництва та закупні товари, як правило, призначені для споживання на місці. Під *підприємством громадського харчування* розуміють заклад (сукупність закладів), який є самостійним суб'єктом господарської діяльності і має права юридичної особи. *Сфера громадського харчування* включає в себе підприємства громадського харчування державної, кооперативної та приватної торгівлі, а також всі форми громадської організації харчування населення в дитячих установах, лікарнях, інтернатах, дитячих будинках, шкільних таборах відпочинку та ін. [3].

До основних типів закладів громадського харчування відносять: ресторани; бари; кафе, кафетерії; їдальні, в тому числі їдальні на підприємствах, у навчальних закладах тощо, закусочні; буфети, магазини кулінарних виробів; фабрики-кухні, фабрики-заготівельні.

Важливою складовою успішного функціонування підприємства громадського харчування є створення його позитивного **іміджу**, тобто питання стратегічного планування діяльності компанії.

Розглянемо думки вчених щодо трактування понять «імідж» та «імідж компанії (організації)», етапах та формах його формування. На думку О. Хортюка, імідж – цілеспрямовано сформований образ (особи, явища, предмета), який відокремлює певні ціннісні характеристики, покликаний емоційно-психологічно впливати на будь-кого з метою популяризації, реклами тощо [10, с. 211–214].

Ю. Падафет вважає, що імідж організації – сукупне сприйняття конкретного підприємства споживачами, діловими партнерами, громадськими організаціями, контактними аудиторіями та персоналом [5, с. 169–174].

Дослідниця Л. Орбан-Лембрик переконана, що імідж – це враження, яке організація та її працівники справляють на людей і яке фіксується в їхній свідомості у формі певних емоційно забарвлених стереотипних уявлень [4].

Ефективне формування іміджу організації, на думку Т. Примак, – це цілеспрямована робота, кероване подання інформації із заздалегідь очі-

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

© Щербаков Р.М., 2015

куваним результатом її впливу. Інформація повинна доводитись до аудиторії усіма каналами маркетингових комунікацій. До основних інструментів маркетингових комунікацій належать: реклама, пропаганда, паблік рілейшнз, директ-маркетинг, стимулювання збуту. Кожна із складових системи має свої особливості, усі вони доповнюють одна одну, створюючи єдиний комплекс [7].

Привабливий імідж фірми може працювати довгі роки і підтримувати підприємство за складних обставин. Тому при формуванні іміджу слід спиратися, в основному, на ті поняття і матеріальні об'єкти, які асоціюються в споживачів із довготривалими цінностями життя.

Великою і необхідною частиною, як вважає Л. Шморгун, є робота над створенням іміджу фірми зі ЗМІ, включаючи Інтернет. Ця робота має бути постійною, уважною і дуже коректною. Вона включає безліч форм викладення інформації, але привабливість створюваного нею іміджу компанії залежить від кваліфікації PR-фахівців, які відповідають за роботу зі ЗМІ [11].

Сильний корпоративний імідж стає необхідною умовою досягнення фірмою стійкого та тривалого ділового успіху. По-перше, він дає ефект придбання організацією визнаної ринкової сили, по-друге, підвищує специфічність та унікальність товарів, захищаючи фірму від конкурентів, зміцнюючи позиції щодо товарів-замінників [9].

Науковець Г. Почепцов виділяє наступні завдання формування іміджу організації:

– підвищення престижу фірми, адже розробка фірмового стилю свідчить про увагу фірми не тільки до питань виробництва;

– підвищення ефективності реклами і різних заходів щодо просування товару. Це полегшує просування на ринок нових товарів та послуг, адже фірмам зі сформованим іміджем просувати товар на ринок значно легше;

– підвищення конкурентоспроможності підприємства, адже в умовах рівного товару конкуренція ведеться на рівні іміджів фірм;

– формування та реформування громадської думки щодо підприємства [6, с. 283]

Слід пам'ятати, що розроблений спеціально імідж організації може не збігатися з іміджем, який складається або вже склався у споживача в різні моменти її роботи. Тому, якщо створений імідж компанії успішно працює, важливо підтримувати його на належному рівні та постійно стежити за зміною запитів споживачів. Цим завданням відповідає і внутрішньо-корпоративний імідж, що розробляється спеціально і підтримується всіма співробітниками компанії. Корпоративний імідж створюється і за допомогою публічних заходів: сумісних святкувань, презентацій, корпоративних зустрічей і виїздів.

Імідж формується на основі об'єктивних характеристик діяльності окремої особистості чи організації. Він може складатися як природним шляхом (результат діяльності організації чи індивіда), так і в результаті цілеспрямованої діяльності із застосуванням спеціальних соціо- і психотехнічних засобів і технологій. Прикладами такої діяльності є передвиборні компанії, реклама товарів, послуг і організацій [11].

Побудова іміджу здійснюється з урахуванням основних принципів маркетингової комунікації з метою зробити підприємство відомим та привабливим. Імідж є найефективнішою формою подання повідомлення, здатною створити у **цільової аудиторії** саме таке сприйняття, яке необхідне для досягнення конкретних цілей.

Під час розробки іміджу підприємства громадського харчування доречно враховувати враховують такі основні **чинники**:

– маркетинговий – виокремлення маркетингових відмінностей об'єкта;

– соціологічний – визначення переваг, до яких схильна аудиторія;

– ситуаційний – визначення контексту, в якому відбувається формування іміджу;

– комунікативний – забезпечення відповідного інформаційного впливу.

Для створення іміджу використовують такі **інструменти** як позиціонування, маніпуляція, міфологізація, емоціоналізація та візуалізація.

Позиціонування – розміщення підприємства у ринковому середовищі, зайняття певної позиції, яка відрізняється від позицій конкурентів.

Маніпуляція – переведення уваги з головного об'єкта на інший.

Міфологізація – створення міфу, в який підсвідомо бажає вірити цільова аудиторія і який практично не підлягає перевірці.

Емоціоналізація – подання емоційно цікавої, різноманітної інформації.

Візуалізація – створення візуальних елементів іміджу. До основних аспектів, що впливають на формування іміджу відносяться: адекватність, оригінальність, пластичність, ясність і конкретність, комплексність [2].

На нашу думку, основними складовими роботи з цільовою аудиторією є визначення етапів роботи з нею, класифікація, критерії відбору та заходи формування позитивного ставлення (рис. 1).

На думку О. Горобчук, основними етапи створення іміджу є:

а) ***визначення цільової аудиторії***, вивчення роду занять, віку і т.д.

б) розробка концепції іміджу. Концепцією іміджу є головні мотиви і цінності, характерні

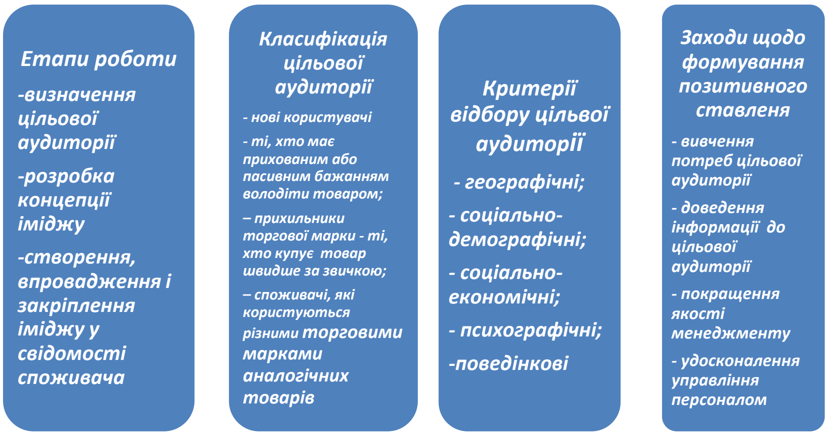

Рис. 1. Основні складові роботи з цільовою аудиторією при формуванні іміджу підприємств сфери громадського харчування

для компанії і її товарів, а також значущі для споживача.

в) створення, впровадження і закріплення іміджу у свідомості споживача [1].

Окрім того, імідж підприємства знаходиться під впливом наступних ринкових категорій:

1. класу товару або послуги, одні товари вмирають, а інші народжуються;

2. іміджу марки відносно інших марок в конкретному класі товару (послуги), його унікальних характеристик (диференціація товару або послуги), які за якістю виконуваних товаром (послугою) функцією і відрізняють його від інших – споріднених товарів (послуг);

3. ***іміджу користувачів марки***, що характерно для товарів (послуг), що мають не лише очевидні відмінності у властивостях

4. імідж організації, яка стоїть за конкретним товарним знаком або знаком обслуговування.

Отже, визначення цільової аудиторії та вплив іміджу користувачів марки є невід'ємною складовою загального іміджу компанії.

Для успішного просування товару та закріплення позитивного іміджу підприємства слід враховувати певні критерії відбору цільової аудиторії. Для складання портрету цільової аудиторії досліджуваних підприємств вважаємо за доцільне скористатись класифікацією Є. Ромата., який пропонує визначати цільову аудиторію за наступними даними:

– географічні;
– соціально-демографічні;
– соціально-економічні;
– психографічні;
– поведінкові [8].

В рамках першого блоку даних – *географічні* – враховується ряд показників. Насамперед мова йде про місце розташування регіону, де поширюється товар і де його може придбати представник цільової групи. Важливим тут виявляється і розуміння про розвиток цього регіону, обсяг народонаселення взагалі і представників цільової групи зокрема. Також важливо знати і інші показники, такі як структура комерційної діяльності, кліматичні умови, юридичні обмеження, розвиненість транспорту, ЗМІ, рекламного ринку і т. д. Географічне сегментування – найбільш простий метод сегментування, але досить важливий.

Соціально-демографічні показники враховують вік, стать, сімейний стан, розмір сім'ї, національність, професію і освіту. Також при складанні портрета споживача слід враховувати національний фактор. Не менш важливий облік характеристик цільового сегменту на основі статевих відмінностей. Також важливо враховувати вікові відмінності, які визначають різну ступінь готовності до купівлі товару. Давно відомо, що з віком споживання і можливості покупців змінюються. Отже, від того, на якій стадії життєвого циклу знаходиться людина, залежить тип товарів, які він купує.

В рамках *соціально-економічних* характеристик споживача розглядаються його зайнятість, рівень доходу, який служить основою купівельної спроможності. При цьому, щоправда, необхідно враховувати, що при одному і тому ж рівні доходу споживачі можуть мати дуже різну споживчу активність. Один буде витрачати всю свою щомісячну заробітну плату протягом того ж самого місяця, а інший – відкладати частину суми на дорогі покупки, а то й на «чорний день». Тому для коригування дуже важливо в портрет споживача враховувати психографічні характеристики.

Психографічний зріз пов'язаний безпосередньо зі стилем життя споживача, його поведінковими звичками, рисами характеру і життєвими позиціями. Крім того, тут доцільно враховувати і спосіб життя, систему цінностей, і домінуючі мотиви поведінки. Багато досліджень показують, що іноді звички споживача, пов'язані з іншими факторами. Наприклад, жителі великих міст частіше, ніж жителі малих, відвідують ресторани і кафе, місця відпочинку і розваг. Психографія класифікує людей по відношенню до життя та їх купівельним звичкам. Представники однієї демографічної групи можуть розрізнятися за психографічними характеристиками. Останні сприяють кращому розумінню аудиторії і дають можливість в рекламі спробувати встановити необхідну емоційну або раціональну зв'язок між товаром та його покупцем.

І нарешті, на основі аналізу всіх перерахованих вище характеристик у портреті споживчого сегмента можуть бути виділені поведінкові характеристики, також важливі для просування будь-якого товару і можливості його рекламування. В рамках домінуючих рис поведінки споживача по відношенню до конкретного товару враховуються: інтенсивність використання товару, досвід його використання, прихильність торговій марці, ступінь лояльності до фірми і бренду, привід для здійснення покупки, важливість покупки, адаптація до продукту, домінуючі мотиви купівлі, частота користування конкретним товаром, здатність відгукнутися на нові товари на ринку.

При аналізі поведінки споживача виділяють кілька головних ракурсів, значущих для подальшого рекламування товару. Насамперед мова йде про ставлення до торгової марки. І в зв'язку з цим можна представити кілька основних груп:

– нові користувачі – ті, хто має прихованим або пасивним бажанням володіти товаром;

– прихильники торгової марки – ті, хто купує товар швидше за звичкою;

– споживачі, які користуються різними торговими марками аналогічних товарів і в певному випадку під впливом якихось чинників (наприклад, економічних) готові придбати іншу марку. Ця обставина часто застосовується в маркетинговій політиці за рахунок тимчасового зниження цін, надання знижок і т.д.

Наступний критерій аналізу поведінки споживачів – категорія лояльності. Будь-який бізнес, який працює на усталеному ринку, рано чи пізно приходить до того, що показник «ціна-якість» перестає відрізнятися від показників конкурентів, і продавці товарів і постачальники послуг починають вишукувати можливості підвищення своєї конкурентоспроможності. Знайти нових, а що ще важливіше, утримати наявних клієнтів – основна мета маркетингу взаємовідносин із споживачами, головний інструмент якого – програми лояльності. Споживачі з абсолютною лояльністю, певним ступенем лояльності, непостійної лояльністю, без певної лояльності або не лояльні до марки потребують різного ступеня уваги і по-різному ре-

агують на рекламу взагалі, так і на різні цільові пропозиції компанії.

Інші критерії поведінкового аналізу при сегментуванні: привід для купівлі, сезонність споживання, статус користувача (колишні, потенційні, нові, регулярні) і ступінь використання товару (низька, середня, висока активність). Крім того, на основі знання про товар необхідно аналізувати і ступінь готовності до купівлі. Наприклад, одні споживачі можуть бути не інформовані про продукт, іншим вже відомо про його існування, треті знають про його споживчі властивості, а деякі проявляють бажання зробити покупку.

Крім того, для формування позитивного ставлення цільової аудиторії, підприємствам громадського харчування слід впроваджувати наступні заходи:

– вивчати потреби цільової аудиторії та пропонувати споживачам цінності та переваги товару чи послуги, які відповідають їх потребам та очікуванням. Наприклад, постійно розширювати спектр послуг, що надаються, використовувати нові технології;.

– доводити інформацію до цільової аудиторії усіма каналами маркетингових комунікацій. Максимально наблизити інформацію до клієнтів;

– проводити заходи, що демонструють соціальну та екологічну відповідальність підприємства;

– покращувати якість менеджменту, який зобов'язаний чітко розуміти корпоративну стратегію та впроваджувати її;

– удосконалювати управління персоналом, що підвищить імідж підприємства як роботодавця.

Висновки. Отже, створення позитивного іміджу підприємств є керованим інструментом впливу на поведінку покупців, а в результаті – і на рівень продажів. Позитивний імідж підвищує конкурентоспроможність підприємства на ринку, привертає споживачів і партнерів, прискорює продажі й збільшує їх об'єм, полегшує доступ організації до ресурсів.

Формування позитивного іміджу компанії та його вплив на цільову аудиторії є необхідною складовою стійкого та довгострокового ділового успіху підприємства громадського харчування. Вдало сформований імідж запам'ятовується і закріплюється у свідомості цільової аудиторії, він є своєрідним сигналом до позитивного сприйняття підприємства і завдяки цьому може подолати такі перешкоди, як недовіра і неувага, характерні для масової свідомості.

Список літератури:

1. Горобчук О. Ю. Імідж підприємства. Електрониий ресурс. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/32_PRNT_2013/Economics/10_148412.doc. htm
2. Костюк Г. В. Формування позитивного іміджу підприємства / Г. В. Костюк, В. В. Сторожук // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 1. – С. 176-181.
3. Кузнєцова Н. М. Основи економіки готельного та ресторанного господарства: навч. посібник. – К.: Ін-т туризму, 1997. – 174 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління: посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 568 с.
5. Падафет Ю. Г. Механізм формування іміджу державної установи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 [Електронний ресурс] / Ю. Г. Падафет; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х., 2005. – 16 с.
6. Почепцов Г. Г. Имиджелогия [Текст] / Г. Г. Подчепцов. – М.: Рефл-бук. 2001. – 704 с.
7. Примак Т. О. Маркетингові комунікації: навч. посіб. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 280 с.
8. Ромат Є. В. Основи реклами: навч. посіб. / Є. В. Ромат. – К.: Студцентр, 2006. – 288 с.
9. Томилова М. Модель имиджа организации // Менеджмент и менеджер. – 2007. – № 9. – С. 26-32.
10. Хортюк О. В. Співвідношення понять «ділова репутація», «гудвіл», «імідж», «престиж», «реноме» / О. В. Хортюк // Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні. – 2010 – № 4. – С. 211–214.
11. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій: Навч. посіб. / Л. Г. Шморгун. – К.: Знання, 2010. – 452 с.

Щербаков Р.Н.
Киевский национальный университет культуры и искусств

ЦЕЛЕВАЯ АУДИТОРИЯ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА ПРЕДПРИЯТИЯ СФЕРЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ

Аннотация
В статье раскрыта сущность понятия целевая аудитория и его взаимосвязь с формированием положительного имиджа предприятий сферы общественного питания. Охарактеризованы подходы к определению целевой аудитории, которые важны для понимания ее особенностей и характеристик. Доказано значение положительного имиджа компании для устойчивого и долгосрочного делового успеха предприятия общественного питания.

Ключевые слова: целевая аудитория, имидж, имидж предприятия, предприятия общественного питания, сфера общественного питания.

Shcherbakov R.M.
Kiev National University of Culture and Art

THE TARGET AUDIENCE AS AN IMAGE MAKING FACTOR OF THE PUBLIC SECTOR CATERING

Summary
The article details the concept of the target audience and its relationship to the positive image formation of public sector catering. It is characterized the approaches to the target audience definition, which are important for the understanding of its features and specifications. It is proved the value of the positive image for a sustainable and long-term business success.
Keywords: target audience, the image, the company image, the public sector catering, sphere of the public sector catering.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 78.01

ТРАГІЗМ МІФОЛОГЕМИ ЗЕМЛІ В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЦІ ЗА ПОЕЗІЯМИ Т. ШЕВЧЕНКА

Казимирів Х.Т.
Інститут мистецтв
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті досліджується динаміка трагічного трактування міфологеми Землі в українській музиці за поезіями Т. Шевченка. Крізь вказану призму аналізуються твори М. Лисенка, С. Людкевича, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, В. Сильвестрова, Є. Станковича, В. Камінського. З'ясовується, що змалювання трагедійної семантики міфологеми Землі, втіленої Кобзарем, отримало в музиці декількавекторну динаміку від лірико-драматичної до ліричної і трагедійної.
Ключові слова: міфологема Землі, мікропарадигма лексеми «земля», кантата, хор, музичне вираження.

Постановка проблеми. Слово Шевченка – той невичерпний струмінь, що живить українську національну культуру, формуючи її філософські стрижні. Аналізуючи втілення міфологеми Землі в українській музиці, виявляються її розмаїті грані у шевченкіані. Оскільки протягом півтора століття істинна думка Кобзаря заборонялася, подавалася у «потрібному» контексті, то дослідження її глибини та сенсів, і що важливо – сприйняття видатними сучасниками і нащадками – лишається актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міфологема Землі у її різних трактуваннях не була предметом спеціальної музикознавчої розвідки, тому при її аналізі спиратимемося на результати філологічного дослідження Н. Калинюк «Лінгвостилістична динаміка образу земля в українській поетичній мові» [4], а також окремі власні напрацювання, зокрема, дане дослідження є логічним продовженням праці «Метафізичний сенс міфологеми Землі у музичній шевченкіані («Прощай, світе, прощай, земле...»)», в якій звертаємося до творів М. Лисенка і В. Сильвестрова.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. *Метою* даного дослідження є виявлення <u>*трагізму*</u> міфологеми Землі, втіленого у лексемах *земля, могила, гори, степ* та ін.

Завдання: крізь призму трагічного відображення міфологеми Землі проаналізувати «знакові» твори української музичної культури; прослідкувати динаміку трагічного трактування міфологеми.

Аналізуючи міфологему Землі у музичній шевченкіані можна помітити, що метафізичний аспект зосереджений у мікропарадигмі «свята земля». За дослідженнями лінгвістів, остання формується на основі таких векторів образних значень як *правда, справедливість*, де виникають зв'язки з асоціатом очищення водою чи вогнем *(сира земля)*, і *мати-Батьківщина (рідна земля)* [4]. Таке поєднання двох наріжних основ життя – води і землі – є джерелом розширення метафізичного трактування міфологеми.

Головний вектор трактування міфологеми у творчості Т. Шевченка знаходиться у *трагічному* контексті гіркої долі України та її народу, де аксіосимволами міфологеми Землі стає могила – сира земля, що упокоює воїнів і борців. Козацька *«висока могила», земля-курган* – символ одвічної духовності, слави і волі: «Могили-гори у Шевченковій поезії, це символи колишньої слави і волі, вони – містерія України! Вони всі круглі, а круг у скитській символіці означав вічність – це неначе земляні печаті відвічних власників – автохтонів України» [2, с. 2; 10, с. 199]. Тому у даному контексті це стане першою сферою, яку розглянемо крізь призму музичного вираження.

«Знаковим» твором у сфері *Земля – висока могила* став вірш «Розрита могила», в якому Кобзар показує могилу як сакральний символ прадавньої мудрості і честі. Цей символ проходить через усю творчість Шевченка.

Яскравими прикладами втілення міфологеми Землі – високої могили у кантатному жанрі є кантата-дума «Чигрине, Чигрине» В. Камінського та кантати «Заповіт» М. Лисенка, С. Людкевича, «Диптих» В. Сильвестрова та ін.

Визначаючи жанр твору як кантата-дума, В. Камінський підкреслив у «Чигрине, Чигрине» національне підґрунтя, образом якого став кобзар, що виголошує думу, і цей український символ втілений у партії соліста. Відтак, твір для кобзаря з академічним камерним оркестром показує природне знаходження української культури у світовому контексті.

Крізь увесь текст кантати-думи проходить міфологема Землі, що відображена різними семантичними гранями, які у цілісності «працюють» на творення сенсу твору.

Висока могила – один із головних сенсів Шевченкового «Заповіту», що постає у панорамі низки символів, що показують різні відтінки у мікропарадигмі міфологеми Земля: *могила, степ широкий, лани широкополі, кручі, і лани і гори.* Прийменник *«на»* у рядках «...поховайте / мене *на* могилі / серед степу широкого...», допомагає створити асоціацію із високими могилами-курганами у степу, на яких хоронили пращурів.

Звертаючись до «Заповіту» у музичній шевченкіані, насамперед, у контексті попередньої думки про високу могилу, згадаємо твір Г. Гладкого. У мелодії, що стала народною, яскраво вирізняються висхідні секстові ходи на словах «поховайте» і «степу», що зображають ефект підвищення, а у цьому випадку – аналогії до згаданої високої могили. Саме на цих інтонаційний стрибках у багатьох варіантах народного та академічного виконання затримується звучання завдяки *fermata*, ці стрибки-підвищення є важливим засобом творення драматургічних кульмінацій.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

© Казимирів Х.Т., 2015

«Заповіт» втілений у багатьох творах академічної музичної культури – М. Лисенка та М. Вербицького, О. Кошиця і К. Стеценка, С. Людкевича, В. Барвінського і Р. Глієра, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського та В. Сильвестрова. У даному контексті звернемося до трьох варіантів музичного відображення поетичного тексту, що стали артефактами української національної культури – творів М. Лисенка, С. Людкевича, В. Сильвестрова.

Першими зверненнями до вірша Т. Шевченка в академічній музичній культурі стали твори М. Лисенка і М. Вербицького. Твір М. Лисенка для тенора з чоловічим хором написаний 1868 року на прохання львівської громади для відзначення роковин поета. Які особливості музичного вираження у творі з огляду на тематику нашого дослідження? Насамперед це риси, що творять ефект висоти і простору: широкий діапазон, акцентування висхідного октавного стрибка між завершенням першої фрази на слові «поховайте» і фразою «мене на могилі», що створює ефект висоти; розспівність мелодії, що творить ефект простору – на словах «...Серед степу широкого / На Вкраїні милій». Особливістю «Заповіту» М. Лисенка є те, що композитор надзвичайно яскраво і по-різному зображає три куплети-епізоди, в яких серед ключових є лексеми мікропарадигми Землі – згадані могила, степ широкий, лани широкополі, кручі, гори.

Кантата «Заповіт» С. Людкевича – масштабне полотно adagio funebre, вокально-симфонічна поема, створена 1934 року з нагоди відзначення 120-ї річниці від дня народження Т. Шевченка та відредагована автором у 1950-х роках. Композитор звертається до засобів пізньоромантичної експресії вираження.

У «Заповіті» С. Людкевича яскраво вирізнена інша лексема, що входить до мікропарадигми Землі. Це степ, широта і ясність якого показані просвітленням колориту і використанням іншої будови мелодії – із широкими стрибками в ямбічному метроритмі – «серед степу широкого/на Вкраїні милій».

Контрастом звучить наступний епізод кантати – «Щоб лани широкополі...», де автор використовує ефект народної пісенності, широку розспівність, світлу дієзну тональну сферу. Емоційне наростання, накопичення сили в інструментальних пасажах-вихорах, оркестрове tutti – все це створює драматичну кульмінацію в хоровому викладі, що продовжується в оркестровому епізоді.

Наступне Poco marciale tumultuoso – новий імітаційний розділ на основі теми «Як понесе з України...». Після нової драматичної кульмінації на повторенні фрази «...в синє море кров ворожу», композитор вводить особливої краси та елегійності епізод Maestoso – соло тенора, в якому Кобзар обіцяє полинути «до самого Бога», коли Україна позбавиться «вражої крові». Після ключового слова «молитися», композитор робить драматургічну паузу, що має у цьому контексті особливий сенс. Саме у такому музичному вираженні, з'являються також світлі лексеми мікропарадигми Землі – «...і лани, і гори...». Це соло символізує духовну квінтесенцію кантати у сенсі божественної віри у загальному контексті драматичної концепції твору.

Ще більший крок у напрямку релігійності в осмисленні «Заповіту» здійснює В. Сильвестров, увівши вірш Т. Шевченка у Диптих з канонічною молитвою Євангелія від Матвія «Отче наш».

В. Сильвестров творить цикл «Псалми на слова Шевченка»: «Реве та стогне Дніпр широкий», «По діброві вітер виє», «Тече вода», «Садок вишневий коло хати», «Все упованіє моє», «У нашім раї на землі», «Думи мої» (2005–2012). Українським національним псалмом є і «Заповіт», де по-своєму втілено семантику різних лексем мікропарадигми, створеної осмисленням міфологеми Землі. Що головного можемо вирізнити у версії В. Сильвестрова? По-перше, це об'єднання «Заповіту» із молитвою «Отче наш». Таким чином, слово Кобзаря набуває особливого сакрального змісту. По-друге – стилістика метафоричної музики, її неймовірна здатність створювати «неземне» звучання.

«Заповіт» В. Сильвестрова найбільше серед творів, що розглядаються у даному контексті – Г. Гладкого, М. Лисенка, С. Людкевича – змальовує ефект простору. Це висота могили, на якій заповів поховати себе Кобзар, і широта степу, де стоїть висока могила.

Інший великий пласт трагічної сфери у трактуванні міфологеми – це *Земля, «кровію полита»*. Сюди ж віднесемо землю-гори, «кургани-гори», що «засіяні горем, / кровію политі». Саме такий сенс, втілений у *кантаті-симфонії «Кавказ» С. Людкевича, хорах «Ой чого ти почорніло» Л. Ревуцького і «За байраком байрак» Б. Лятошинського, Симфонії-диптиху Є.Станковича та ін.*

Дуже тонко підкреслює семантичні відтінки поезії Т. Шевченка С. Людкевич. У кантаті-симфонії «Кавказ» міфологема Землі показана крізь призму лексеми «гори», що входить до мікропарадигми Землі, та деяких інших, що зустрічаються епізодично.

Гори постають у творі у двох семантичних варіантах. Перший – показ гір крізь призму *поєднання трагізму кривавої історії України та хліборобських символів*, характерних для національної ментальності. Він виражений у похмурому колориті теми *«За горами гори, хмарою повиті, / Засіяні горем, кровію политі...»*.

Нагнітання драматизму проявляється, зокрема, і в метафоричних рядках *«...І неситий не виоре / На дні моря поле...»*, де висловлювання також ґрунтується на хліборобській символіці.

Ці ж хліборобські символи використані і в другій частині – протилежній за колоритом та світлою тональною сферою fis-moll, в якій композитор викладає тиху, сумну тему «Не нам на прю», де є рядки:

Нам тілько плакать, плакать, плакать
І хліб насущний замісить
Кровавим потом і сльозами...

Другий семантичний варіант показу лексеми гори – контрастний, що вводиться у фіналі «Борітеся!», звучить особливо просвітлено-патетично на основі теми, котра спочатку викладається унісонно у тенорів і басів: *«І вам слава, сині гори, / Кригою окуті»*.

Фінал характеризується динамічним розвитком і драматургією поступового розгортання. Композитор починає від того ж стану нестійкості, напруження, на якому завершується попере-

дня частина, перериває величну епічну розповідь хору експресивними оркестровими епізодами, що повністю відповідають сенсу ключової фрази «Борітеся – поборете», відзначаються колосальним драматизмом і енергією розгортання» [6, с. 262].

Шевченко протиставляє два стани гір – «засіяні горем, кровію политі» і «кригою окуті» – як дві системи мислення і всього життя, як неволю і волю.

Цей варіант лексеми гори подається в асоціації з «лицарями великими», із прадавнім Прометеєм і його сучасними нащадками. В результаті гори стають символом боротьби, останнім символом свободи: *«…тільки дайте / Свої сині гори / Остатнії... бо вже взяли / І поле і море»*.

У поемі знаходимо й лексему могила. Розрита могила тут є сакральним символом неволі «Живою душею в Украйні витай, / Літай з козаками понад берегами, / Розкриті могили в степу назирай».

Із двох маніфестів поеми – боротьби і релігійності – С. Людкевич обирає перший і зосереджує увагу на сенсі лексеми гори у вказаних двох семантичних варіантах. Останній – гори як символ боротьби і свободи – складають сенс і фіналу з кодою-апофеозом «Борітеся – поборете», й усієї кантати-симфонії. Композитор звершує кантату як масштабне вокально-симфонічне полотно, виконане у продовження традиції Дев'ятої симфонії Л. ван Бетховена із солістами і хором. Разом із тим, кантата-симфонія написана модерною, як на початок XX століття, музичною мовою, із характерним для С. Людкевича пізньоромантичним музичним мисленням.

Яскравим прикладом втілення міфологеми Землі, «кровію политої», є хорові і камерно-вокальні твори на вірші «Ой чого ти почорніло», «За байраком байрак» та інші, які знаходимо у доробку ряду композиторів.

Поезія «Ой чого ти почорніло», покладена на музику, увійшла до творчих доробків М. Лисенка, С. Воробкевича, І. Белзи, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського та інших митців, навіяна фатальною для української історії битвою на річці Стир під Берестечком 1651 року, під час визвольної війни 1648–1654 рр. Стотисячне українське військо під проводом Б. Хмельницького, підтримане татарським військом, вступило у бій з поляками. Зраджені татарами, які взяли у полон гетьмана, українці відступали, і третина війська загинула. Від крові, пролитої загиблими козаками, почорніло «зеленеє поле», яке стало символом усієї України.

У хорі Л. Ревуцького співставляються декілька контрастних епізодів. Перший із них – змалювання похмурого вигляду поля, що розпочинається із синкопи, ніби «спотикання» на полі, усіяному козацькими трупами. Другий епізод – «Круг містечка Берестечка...», який завдяки імітаційності викладу у пожвавленому темпі набуває схвильованого розвитку, тому складається враження, що битва відбувається зараз... Знову повторюється матеріал першого епізоду, де на перший план виходить метафора «почорніло». Наприкінці твору звучить третій контрастний епізод – він співставляється в інтонаційному, регістровому та інших планах особливо світлим, та все ж сумним колоритом, ніби невідворотність, з якою змирилися. Це епізод, що змальовує майбутнє, яке передрікає Кобзар: «будете орати...».

Таким чином, Л. Ревуцький показує весь трагізм в осмисленні міфологеми Землі крізь призму лексеми «почорніло / зеленеє поле», що персоніфікує Україну, яка почорніла від козацької крові.

Другий названий вірш Т. Шевченка «За байраком байрак» входить до циклу «В казематі», написаного під час засудження членів Кирило-Мефодіївського братства у Петербурзі 1847 року. Поряд із окремими просвітленими, трансцендентними настроями, вираженими у поезії «Садок вишневий», у циклі яскраво проступає образ могили, насамперед у поезіях «Чого ти ходиш на могилу?», «Ой три шляхи широкії» та ін.

Музика Б. Лятошинського утворила особливу сферу змалювання трагічного в історії української культури. У творі «За байраком байрак» з П'яти хорів без opus'у композитор створює картину, сповнену особливого трагізму. Б. Лятошинський розгортає свій твір у модерністській стилістиці, сповненій напружених інтонаційних зворотів і їх загостреного гармонічного посилення. Чи не найважливішим засобом створення образності стає тональна нестійкість – звучання «блукає», мов той козак, що встав із могили, і не може знайти собі місця. Кульмінаційними драматургічними моментами стали заключні рядки наступних строф «У могилі заклятій» й «А могила застогнала».

«Лятошинський один із небагатьох, хто збагнув інтелектуальну, філософську сутність Шевченкової поезії і саме на цій інтелектуальній її якості (всупереч нав'язуваної «офіційним» каноном соціальної) зосередив свою увагу. В знаковому полі української культури накреслилась певна парадигматична вісь – Шевченко-Лятошинський, – що дає змогу говорити про співмірність світовідчуття обох митців, а також про небажання інтегруватися одного – в імперську культуру другого – в пролетарську» [9, с. 61-62] – пише дослідниця творчості композитора М. Новакович. Таким чином, саме близькість есхатологічного, трагічного світосприйняття Лятошинського і Шевченка сприяла витворенню низки артефактів, серед яких – «За байраком байрак», «Із-за гаю сонце сходить», «Тече вода в синє море», «Над Дніпровою сагою» та ін.

«Кровію полита» земля – один із ключових символів поезії «З передсвіта до вечора», що змальовує битву на річці Каялі, і яка разом із «Плачем Ярославни» увійшла до Симфонії-диптиху для хору a cappella Є. Станковича. Аналізуючи твір, дослідники вказують на «наявність в образному мисленні творів Київської України-Руси хліборобського кореня» [1, с. 10] і на прояви цієї ментальної риси в умовах війни, яка осмислюється крізь хліборобські традиції, зокрема битви, що трактується як жнива:

Земля чорна копитами
Поорана, поритая;
Костьми земля засіяна,
А кровію политая.
І журба-туга на тім полі
Зійшла для руської землі...

Ключовими в ілюстрації трагічної семантики міфологеми Землі Є. Станковича є змалювання побоїща в епізоді Meno mosso, де героїчні теми

чергуються з темами печалі і журби, проводяться контрапунктично, динамізуються у репризі, де політональністю із тритоновим співвідношенням та вибудованими із тритонів акордами втілюється ефект «мертвого поля». Це максимальне загострення почуття відчаю, і посилене спогляданням землі, «костьми засіяної» і «крові политої». Разом із хором Б. Лятошинського «За байраком байрак», Симфонія-диптих Є. Станковича склала музичні сторінки найгострішого змалювання трагедійності у сприйнятті міфологеми Землі.

Висновки. Таким чином, змалювання трагедійної семантики міфологеми Землі, втіленої Т. Шевченком у лексемах, що входять до цієї мікропарадигми – земля, степ, могила та інших – отримало в музиці декількавекторну динаміку. Від переважаючого лірико-драматичного трактування, що було притаманне для М. Лисенка, С. Людкевича та композиторів полисенкової школи, один із векторів – ліричний – отримав лірико-медитативну кульмінацію у Диптиху для хору a cappella В. Сильвестрова, куди увійшли канонічна молитва «Отче наш» на текст Євангелія від Матвія та «Заповіт» Т. Шевченка. Другий вектор, що відштовхнувся від драматичної складової, привів до найвищого відображення трагізму у хорових творах «Ой чого ти почорніло» Л. Ревуцького і «За байраком байрак» Б. Лятошинського, Симфонії-диптиху Є. Станковича та кантаті-думі «Чигрине-Чигрине» В. Камінського.

Список літератури:

1. Драганчук В. Симфонія-диптих Є. Станковича в національно-ментальному полі «Слова про похід Ігорів» і Шевченкових переспівів, Музикознавчі студії Інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки та Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського: зб. наук. пр. – Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ імені Лесі Українки, 2009. – Вип. 3. – С. 5-17.
2. Дражньовський О. Тарас Шевченко про козацькі могили, Свобода (Нью Йорк). – 1989. – Ч. 47. – 14 березня. – С. 2.
3. Зинькевич Е. Симфонические гиперболы. О музыке Евгения, Ужгород: Лира, 2002. – 208 с.
4. Калинюк Н. В. Лінгвостилістична динаміка образу земля в українській поетичній мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Н. В. Калинюк; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
5. Кияновська Л. І. Франко, С. Людкевич, М. Скорик: три погляли на біблійного Мойсея Вісник Львівського університету. Серія мист-во. – Л., 2006. – С. 79–88. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/web_kultura/Visnyk_Cult-Arts/2006_06/Kyjanovska.pdf
6. Кияновська Л. О. Галицька музична культура XIX–XX століття: навч. посіб. для вищ. навч. закл. – Чернівці: Кн.-XXI, 2007. – 424 с.
7. Козаренко О. В. Феномен української національної музичної мови. Львів: НТШ, 2000. – 286 с.
8. Костюк Н. Поезія Тараса Шевченка в українській музиці: імена і жанри. Студії мистецтвознавчі. – К.: ІМФЕ НАН України, 2008. – № 2(22). – С. 101–110; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/43552/12-Kostyuk.pdf?sequence=1
9. Новакович М. Канон українського музичного модернізму (на прикладі творчості Бориса Лятошинського). – Луцьк: Твердиня, 2012. – 168 с.
10. Трембіцький А. Козацькі могили у творчості Тараса Шевченка. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Збірник наукових праць. – Вип. 21. Ч. 1. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК, 2012. – С. 197–201; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/40525/40 Trembitsky.pdf?sequence=1
11. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 6 т. / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2001. – Т. 1: Поезія 1837–1847 / Перед. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського. – 784 с.; Т. 2: Поезія 1847–1861. – 784 с.; Т. 3: Драматичні твори. Повісті. – 2003. – 592 с.; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://izbornyk.org.ua/shevchenko/shev.htm
12. ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ. Зустрічі з Валентином Сильвестровим / Уклад. Алла Вайсбанд, Костянтин Сігов. – К.: Дух і літера, 2013. – 404 с.

Казимирив Х.Т.
Институт искусств
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

ТРАГИЗМ МИФОЛОГЕМЫ ЗЕМЛИ В УКРАИНСКОЙ МУЗЫКЕ ПО ПОЭЗИЯМ Т. ШЕВЧЕНКО

Аннотация
В статье исследуется динамика трагической трактовки мифологемы Земли в украинской музыке по стихам Т. Шевченко. Сквозь указанную призму анализируются произведения Н. Лысенко, С. Людкевича, Л. Ревуцкого, Б. Лятошинского, В. Сильвестрова, Е. Станковича, В. Каминского. Выясняется, что изображения трагедийной семантики мифологемы Земли, воплощенной Кобзарем, получило в музыке нескольковекторную динамику от лирико-драматической к лирической и трагедийной.
Ключевые слова: мифологема Земли, микропарадигма лексемы «земля», кантата, хор, музыкальное выражение.

Kazymyriv K.T.
Institute of Arts
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE TRAGIC OF EARTH MYTHOLOGEME IN UKRAINIAN MUSIC BY T. SHEVCHENKO'S POETRY

Summary
The dynamics of tragic interpretation of Earth mythologeme in Ukrainian music by T. Shevchenko's poetry is studied in the article. The works by M. Lysenko, S. Lyudkevych, L. Revutskyi, B. Liatoshynskyi, V. Silvestrov, Y. Stankovych, V. Kaminskyi are analyzed through specified topic. It turns out that the depiction of tragic Earth mythologeme semantics, it embodied by poet, was in music a several vectors of dynamics from lyric-dramatic to the lyrical and tragic.
Keywords: Earth mythologeme, microparadigm of «land» token, cantatas, choir, musical expression.

УДК 130.2:791.43/.45:128

ТЕМАТИЧЕСКИЕ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФИЛЬМОВ X МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛЯ АМАТОРСКОГО КИНО «КИНОКИММЕРИЯ»

Лебедева Н.А.
Международная кадровая академия,
Евразийская академия телевидения и радио

Исследованы особенности новых, современных, украинских киноработ-победителей Международного фестиваля аматорского кино «Кинокиммерия-2015» в контексте взаимодействия с коммунальным предприятием «Киновидеопрокат». Доказано культурно-философское значение отечественных работ в сквозь призму тематических и художественных особенностей аматорского кино.
Ключевые слова: аматорское, киноискусство, культура, фестиваль, международный, тематический, художественный, особенности, кинокиммерия.

Постановка проблемы. По мнению современных украинских культурологов И. И. Тюрменко, О. Д. Горбулы [10; 11], самой характерной чертой массовой культуры есть её коммерческий характер. Отечественные учёные также отмечают экспансию американской массовой культуры. По мнению автора настоящей статьи, в Украине создаются довольно хорошие и качественные образцы современной культуры, достойные широкого распространения в противовес заимствованию и подражанию.

Анализ последних публикаций и исследований. Развитию кино в Украине посвящено огромное количество научной литературы. Для автора данной научной статьи очень ценными являются исследования С. Д. Безклубенко [1], О. В. Брюховецкой [2], Л. И. Брюховецкой [3; 4], А. Д. Дорошенко [5], Е. А. Попова [13], Р. В. Росляка [14; 15; 16]. Поскольку киноискусство составляет неотъемлемую часть культуры, рассмотрение развития данного вида искусства не теряет своей актуальности.

Достойные украинские киноработы, как правило, демонстрируются в рамках международных фестивалей, сталкиваясь с проблемами кинопроката на родине по причине сложной социально-экономической ситуации, что не мешает им завоёвывать высокое признание на международном уровне.

Выделение нерешённых ранее частей общей проблемы. Всё чаще зритель сталкивается с предложением его вниманию культурного продукта массовой культуры западного образца. Украинские учёные отмечают, что философия и модернистские приёмы не принимаются массой, поэтому спросом пользуется в основном реализм. Однако, умение манипулировать «человеческими инстинктами, доцивилизационными реакциями и импульсами, среди которых эрос, страх, агрессивность» [10, с. 328] способны вызвать опасение за будущее народа, носителя собственного культурного наследия. В подобном ключе, поддержка национального продукта, создаваемого не с целью массовости культуры, представляет собой огромную ценность для сбережения лучших традиций. Кинопрокат в подобном ключе выступает тем самым необходимым средством распространения культурной самобытности нашего народа и передачи всего самого лучшего, что ему характерно, и коммунальные предприятия «Киновидеопроката» выполняют эту благородную функцию. Закрытие данных предприятий, как следствие социально-экономических трудностей, представляет собой национальную трагедию для отечественного киноискусства, ибо производимые в Украине достойные образцы искусства кино негде будет показывать.

© Лебедева Н.А., 2015

Цель статьи – рассмотреть тематические и художественные особенности фильмов юбилейного X Международного кинофестиваля аматорского кино «Кинокиммерия» в контексте важности продвижения украинского продукта на территории Украины при содействии коммунальных предприятий «Киновидеопрокат».

Изложение основного материала исследования. Вот уже в десятый раз на базе коммунального предприятия «Киновидеопрокат» Херсонского областного совета и общественной организации «Фестиваль Кинокиммерия» с 28 сентября по 2 октября 2015 года состоялся международный кинофестиваль «Кинокиммерия». «Целью фестиваля является возрождение киноаматорства в Украине, налаживание культурных связей с зарубежными киноаматорами, сгруппирование талантливой и инициативной молодёжи, для которой киноискусство – способ творческого воплощения своей жизненной позиции» [9, с. 2].

На суд жюри было представлено 170 фильмов не только из Украины, но также из Беларуси, Болгарии, Казахстана, Нидерландов, России, Сербии, Эстонии, Германии и Франции [9].

Победителем в номинации «Лучший фильм, созданный аматорскими коллективами» стал фильм «Чужие близкие» (16:37) Сергея Анашкина из г. Южный Одесской области. Кинолента не просто отражает окружающую действительность, но и побуждает зрителя задуматься над психологическими и социальными проблемами нашего современного общества, над противостоянием добра и зла. При чём, поднятые вопросы характерны не только для нашей страны, они существуют на всём земном шаре в той или иной степени. Одесская коммунальная квартира, тяжёлый быт, который можно найти и заграницей показаны в максимальной мере реалистично. Парень, проснувшийся после бурно проведённой ночи, испытывающий сильное похмелье слышит грубые упрёки со стороны самого своего близкого человека – матери. «Двери учись закрывать, полночи он шлялся, спит до обеда!» – в сердцах выкрикивает немолодая женщина вслед выходящему из комнаты парню. Сцена на кухне, крик друг на друга, использование жаргона показывают нам, что грубость – это обычный стиль общения между матерью и сыном:

– Где ты шлялся всю ночь? Я с кем разговариваю?

– Лазил, просто лазил!

– Ты что таракан, что ты лазишь? Я должна знать, где ты лазишь! Я тебе говорила, что ты обязан мне говорить – где ты! Я обязана знать! Сволочь такая!

– Дай пожрать!

– Жри!

Кульминационным моментом сцены на кухне является удар, которым мать пытается утихомирить уже взрослого сына. Итак, перед нами проблема насилия в семье, поскольку ярко показан укоренившийся за много лет стиль общения. Из разговора зрителю понятно, что отец семейства умер и скандалы в этой семье были всегда, всегда было и рукоприкладство. Осуждать женщину тоже не получается, потому что она работает с шестнадцати лет, одна воспитывает своих сыновей и главной своей задачей видит только одно – накормить. Свою боль, злобу, обиду, она срывает на сыновьях, не задумываясь о том, что счастье заключается лишь в том, что у неё есть дети. И соседка, образ которой великолепно воплотила известная украинская актриса Наталья Бузько, пытается «открыть глаза» этой женщине на счастье фразой: «У кого-то детей вообще нет, а ты на них кричишь и кричишь, такие мальчики хорошие…».

Следующая сюжетная линия – это взаимоотношения братьев. Старший брат Виктор любит младшего Никиту, но выразить это не может. В картине мира Виктора есть агрессия, рукоприкладство и грубость. Только сила – главный критерий, по которому он оценивает людей. Слова младшего брата о том, что мальчик не может ударить человека, злят его и одновременно ставят в тупик. Старший брат хочет переделать младшего. Но на всякую силу всегда найдётся сила ещё большая, что ярко показано в кульминации всего фильма, а не отдельных сцен. Агрессия может породить только агрессию – к такому заключению подводят зрителя создатели ленты. Таким образом, авторы фильма расширяют палитру значений кинопроизведения до общечеловеческого и философского толкования. Развязка фильма тоже не оставляет зрителя равнодушным: с одной стороны она ожидаема, с другой неожиданна. Сюжетная линия держит зрителя в напряжении, заставляя переживать, сочувствовать, радоваться и любить. Любовь – вот что необходимо всем, что способно победить любые социальные трудности и конфликты. И понимание этого приходить к зрителю в процессе сопереживания героям фильма, которых великолепно воплотили Ирина Токарчук (мама), Наталья Бузько (соседка), Валерий Швец (мужчина), Александр Бойко (Виктор), Максим Бевзюк (Никита).

Гран-при фестиваля по праву присуждено двадцатиминутному фильму Антона Яковенко «Дурман».

Интересно, что галюциногенность дурмана метафорически заключена в композиционно-изобразительном построении фильма. Некая загадочность присутствует с самого начала и выражается музыкально. Парень, приятной внешности медленно и спокойным тоном рассказывает о том, что хотел убежать от реальности, добавить в жизнь что-то, ради чего хотелось бы существовать. Так появилась идея написать книгу. Но за этим стояла другая проблема: о чём писать, если нечем поделиться с людьми. Поиск идеи стал главным вопросом для героя ленты. Как только нужная идея рождается в голове у парня – раздаётся стук в дверь. Это пришёл его брат с просьбой о помощи – оплатить карточный долг. Встреча с кредитором приносит неожиданный результат: главный герой Олег загорается азартом афёр кредитора Влада, с целью их воплощения на страницах книги. Интрига нарастает с каждой минутой, приводя зрителя к совершенно непрогнозируемой развязке. Человеческие отношения, сила денег, наивность и простота творческой личности – вот неполный перечень проблем, способных заставить зрителя размышлять и делать выводы о добре и зле, о силе и слабости. Фильм интересен, понятен широкому кругу зрителей разного возраста. Авторы

достаточно серьёзно поработали и над композицией кинокадров, и над музыкальным сопровождением, и, конечно же, мастерским воплощением образов на экране. С последней задачей отлично справились Арсений Угорчук, Владислав Чигирик, Антон Яковенко, Кристиан Волощенко, Александр Швец и Денис Кулик.

Первое место юбилейного X Международного кинофестиваля аматорского кино «Кинокиммерия» награждён мультипликационный фильм Днепропетровского областного детско-юношеского киноцентра «Веснянка» «Следы на песке» авторов Александры Матяш и Полины Корнюшенко, руководителя Светланы Кольцовой. Данная работа выполнена в технике песочной анимации, хронометраж – 02:01. «Философское осмысление человеческой жизни, восприятие Бога человеком, человеческая неблагодарность – вот некоторые проблемы, которые не оставляют равнодушным зрителя. Хотя по времени работа короткая, эмоциональное впечатление она оказывает колоссальное. Человеческие лица, создаваемые из песка, поражают своей мимикой, а образ Бога – добротой и смирением. Драматургия подчёркивается удивительно талантливым и душевным исполнением песни «Следы на песке» автора и исполнителя Светланы Копыловой. Данная киноработа достойна самого широкого распространения в сети кинотеатров и на телевидении, поскольку очень профессиональна и способна научить хорошему, доброму, вечному» [12, с. 127].

Вторую премию получил фильм под названием «Выстрел» Андрея Богуна студии «Летающий цветок», хронометражем 09:37, производства 2014 года, Херсонская область. Как отмечено в статье «Философское осмысление проблем человека в культурном контексте современного православного кино» [12]: «В нём находим глубокое философское осмысление внутреннего конфликта человека, вернувшегося с войны. В праве ли вообще один человек лишать жизни другого? И как потом жить с подобного рода душевным грузом? Фильм соответствует всем драматургическим канонам. Практически в каждом кадре наблюдается высокая художественность. Например, сцена возвращения главного героя с войны. Зритель наблюдает её в зашторенное окно деревенского дома, где из-за простенькой занавески пробивается свет горящей свечи. Неясные объятия, но как человечно – он вернулся домой, к жене и детям… Нарастание конфликта мастерски передано ритмичным чередованием кадров с крупными планами стоп главного героя и человека, которого он убил. Каждый кадр буквально «кричит» зрителю о душевной боли, о неспособности главного героя спокойно жить с тяжким грехом в душе. Но в фильме «красной нитью» проходит ещё одна актуальная тема – братоубийственная война. Понимая весь ужас ситуации, внутренний конфликт героя становится ещё более трагичным. Следует также отметить талантливую игру Евгения Андронова, Антонины Буйнестрович, Ивана Богуна, Марины Богун и Максима Богуна» [12, с. 127]. Известный украинский композитор, народный артист Украины, лауреат премии им. Н. Лысенка, лауреат Государственной премии Украины им. А. Довженко, член национального союза композиторов и кинематографистов Украины Владимир Гурба, оценивавший музыкальное мастерство представленных киноработ, отметил, что в фильме «Выстрел» музыка образцовая. «Чувствуется ментальность народа, наблюдается единение музыки и зрительного ряда», – отметил Владимир Гурба на обсуждении киноработ в рамках пресс-конференции проведённой 29 сентября 2015 года в ККЗ «Юбилейный».

«Фильм Игоря Воронина студента Киевского Национального Университета театра, кино и телевидения им. И. К. Карпенко-Карого при содействии главного режиссёра детско-юношеской киношколы «Кинокиммерия» (г. Херсон), заслуженного работника культуры Украины, члена Союза кинематографистов Украины Виктора Николаевича Быкодира получил самую высокую оценку среди зрителей. «Фильм снят с соблюдением классических норм кинематографического искусства, продолжая традицию Дзиги Вертова. Здесь мы не найдём слов, лишь изобразительно-выразительные средства заставляют зрителя философствовать о настоящем искусстве и массовой культуре» [12, с. 127]. Образно раскрыта проблема фильма – ступени, ведущие вниз к массовой культуре, характерной чертой которой «иногда стаёт вульгарность – банальные истины, примитивные чувства и идеи, красиво упакованные и рассчитанные на неприхотливый вкус» [11, с. 326]. Фильм условно можно разделить на две части. В первой с применением разных ракурсов съёмки, и обилия крупных планов мастерски показан путь в массовость, в мир попкорна и пепси-колы, во время просмотра очередного современного шедевра компьютерной графики. Вторая часть фильма – духовный подъём, выраженный ступенями ведущими вверх, ведущими к настоящему искусству, которое создавалось огромными усилиями. Дедушка показывает внучке настоящее доброе кино, малышка смеётся искренне и от души, наблюдая за Чарли Чаплином. Слеза главного героя заставляет зрителя вспомнить о том, что ведь у нашего народа есть так много наилучших культурных образцов, нам совершенно чуждо заимствование и подражание далеко не лучшим западным фильмам. И победы отечественных работ на международном уровне служат тому ярким примером.

Высоко художественный и очень профессиональный фильм совместного производства Украины и Армении, компании «АРО-фильм», авторы Андраник Давтян и Роман Волчак по праву завоевал Первую премию, в номинации «Лучший некоммерческий фильм, созданный профессионалами». «Здесь нет текста потому, что он не нужен. Киноработа посвящена трагической странице истории армянского народа – 100-летию геноцида армян в Османской империи. Потрясающей красотой наполнен изобразительный ряд. Это горные пейзажи, птица, парящая над морем, бескрайние просторы над которыми возвышаются армянские церкви. Во всём присутствует ослепительный белый цвет в начале картины: белизна стен дома, где живут люди, их белые одежды и белое молоко создают ощущение невиновности и чистоты. Трагедия показана очень художественно и символично, резким движением холодного оружия разрезан гранат на белой скатерти, его красный сок говорит зрителю о кро-

вопролитии. Кульминационны кадры пожарища, в котором возникает изображение человеческого лица… Вечная память жертвам выражена кадрами, где молодые люди, стоя с зажжёнными свечами, образуют трагическую цифру» [12, с. 128].

Хотелось бы отметить такие фильмы как «Окно», «Тонкие нити», «Кинопробы», «Фотография», «-2+2», «Улыбнитесь», «На Ивана Купала», «Избранный», «Мой многонациональный родной край!», «Чумочка».

Фильм «Тонкие нити» Сергея Анашкина поднимает вечную проблему человечества: «Простить или нет?» На вопрос, ставший сложнейшим для взрослых людей, может ответить чистое детское сердце. Именно душевная чистота ребёнка может простить и пожалеть, что становиться примером для подражания окружающих. Трогательная, в то же время, запутанная и неожиданная история встречи бабушки и внука заставляет зрителя сочувствовать, даже плакать. Трогательны кадры, в которых внук обнимает бабушку, вытирает её слёзы, прощая ошибки её молодости по отношению к его матери.

Лента «Кинопробы» Романа Волчака раскрывает проблему бездетности и сиротства. За сдержанностью и грубостью главного героя картины скрывается страх и неуверенность, боль осознания того, что у него нет своего ребёнка. Режиссер киностудии, добившийся успехов на профессиональном поприще тяжело переживает просьбу жены – усыновить малыша из детского дома. Кинопробы в Доме ребёнка становятся спасением и выходом для мужчины из сложившейся душевной трагедии. Фильм заставляет переосмыслить отношение к жизни, как бытию.

«Фотография» Романа Волчака и Андраника Давтяна раскрывает актуальную для нашей страны, а в данный момент и для других стран, проблему трагедии беженцев: проблему сиротства и принятия обществом людей, которые были вынуждены искать убежище от войны.

По мнению автора данной статьи, короткая лента «-2+2» Юлии Хамутовской, Максима Богуна и Андрея Богуна – футуристическая работа. Хотя это детская игра, но проблема добра и зла всё же прослеживается здесь. Брат и сестрёнка могут драться между собой, но когда чувствуют постороннюю опасность – брат загораживает собой сестру. Средствами компьютерной графики авторы фильма Юлия Хамутовская, Максим Богун, Андрей Богун в игровой форме привлекают внимание детей. Владимир Войтенко, член жюри, киновед, руководитель известных украинских кино и теле проектов в рамках обсуждения киноработ на заключительной пресс-конференции фестиваля отметил, что фильм создан понятным для современной молодёжи языком, оператор, словно живёт в мире, который разворачивается перед зрителем.

Рассказывая в игровой форме историю отношений молодой пары, фильм «Улыбнитесь» Александра Елагина, Виктора Бикодира раскрывает более глубокую проблему – восприятие процесса жизни как такового, и отношение к нему людей разного возраста. Попытка автора соединить документальное кино с игровым увенчалась успехом, поскольку лента оставляет глубокое впечатление в душе зрителя, заставляя задать вопрос самому себе: «А как я отношусь к жизни? Что испытываю я просто от того, что живу, дышу, хожу, танцую?» Очень удачно выбраны и ритмично поставлены кадры. Весь фильм наполнен добротой, хотя и имеются постановочные кадры, где показаны агрессивные взаимоотношения молодых парней. Кто-то вполне может узнать себя, увидеть со стороны и задуматься…

Если говорить о фильме «Окно» Александра Елагина и Виктора Бикодира, то увидим попытку показать человеческие ошибки в добродушной непринуждённой форме для того, чтоб исправить их. «Развивая себя и свой дух прежде всего, мы, люди, способны собственным примером изменять мир вокруг себя на лучшее» [9, с. 14]. «Не судите – да не судимы будете…» – главная идея одноминутного фильма.

Всем известен праздник – Иван Купала. Много фильмов снято о нём, но традиции украинского поэтического кино находим в работе Алексея Голубкова и Артёма Голубкова студии «Киммерия» г. Херсон. Народные сказания повествуют о том, что на Ивана Купала цветы разговаривают. Главной героине фильма кажется, что они ещё и поют. Красота цветов, снятых крупными планами с разных ракурсов действительно передаёт настроение девушки. Украинские пейзажи показаны неповторимым зрительным рядом, ритм которого подчёркнут красотой девушек, собирающих травы. Рассказы о лесовиках, которые не пускают молодых людей в лес, чтоб никто не нашёл цветущий папоротник, вносит загадочность в сюжет. Сбережение народных традиций – основная тема фильма. В наш стремительно развивающийся век очень важно сохранить то, что является характерной чертой нашего народа. К тому же красота, воспетая в фильме пробуждает скрытую в нас генную память, восхищение своей родиной. Приходит понимание того, что никакие технологические достижения не могут заменить красот и мудрости, почитаемых веками. Очень грамотно композиционно построен каждый кадр фильма. Наблюдаются ходы в глубину, симметрия и соответствие законам перспективы. Сочетание красоты и профессионализма – характерная черта киноленты. Использование музыки известнейшего украинского композитора Николая Лысенка гармонично сочетается со зрительным рядом. Девичью непосредственность и чистоту воплотили на экране Любовь Байда, Татьяна Визница, Ирина Бутник, Марина Молодых. Фильм способен достойно представить Украину на лучших зарубежных и отечественных кинофестивалях.

Стремление передать красоту окружающего мира в данный промежуток времени, то есть запечатлеть миг, так можно охарактеризовать аматорскую работу «Прелюдия хорошему настроению» Валерия Куляса студии Алексея Голубкова. Фильм фиксирует картины природы, заставляя зрителя погрузиться в глубины собственной души и, расслабившись, почувствовать счастье от самого бытия на прекрасной планете Земля.

«История любви» Александра Елагина, Виктора Бикодира (г. Херсон) посвящена братьям нашим меньшим. Шуточная постановка взаимоотношений кошечки и собачки пользуется огромной зрительской любовью. Ну как можно не

восхищаться этими мохнатыми и добрыми созданиями, да ещё, когда такой сложный любовный сюжет и непредвиденная развязка!

Коллективная работа «Чумочка» телестудии «Ракурс» из г. Верхнеднепровска Днепропетровской области раскрывает душевные переживания мальчика, которого воспитывает бабушка. В работе присутствует юмор, но это, скорее, смех сквозь слёзы. Реалистичное изображение бабушки, которая не успела в молодости «наиграться» дочерью. Гипертрофированные чувства она буквально выливает на внука, подавляя его личность. То находит у внука несуществующие болезни, то оскорбляет его во время выполнения школьных уроков, то ругает маму, которой запрещает видится с сыном лишь потому, что мама вышла замуж второй раз. Сердце мальчика ждёт маму. Тоска ребёнка выражается бережным отношением к фотографии с её изображением, к её вещам. Социально-нравственная проблема, отображённая в данной картине, находит отклик как у детей, так и у взрослых.

Работа ДЮТАС «Жайвир-фильм» из Кировограда не только раскрывает проблему человеческих взаимоотношений, но и воскрешает историю нашей страны. Отгремела Вторая Мировая война. «Щедрыми урожаями колышутся поля… Но жизнь маленьких Гали и Толи, их мамы и бабушки так и остаётся – ожиданием…» Очень интересен образ матери. Это уважаемая в селе врач, которая тем не менее, постоянно кричит на детей и бабушку. У неё было тяжёлое детство, (мы узнаём, что оно прошло в детском доме) поэтому как выразить свою любовь к детям – она просто не знает. Все герои ждут с войны мужа, сына, отца, отказываясь верить в то, что он не сможет к ним вернуться… В фильме также заключена идея прощения всех – через прощение себя…

Киноработа Александра Юдина «Любовь и жажда» – удивительно точное отображение всего, что свойственно человеку. Юмористичность сюжета, тем не менее, заставляет зрителя задать вопросы себе: «Как поступил бы я?» и «Что важнее?» Профессионализм фильма виден во всём, в работе над каждым кадром, в игре актёров, которая не вызывает сомнений в реалистичности изображаемого, в правильно подобранном свете. Фильм просто интересно смотреть. Гармонично сочетание музыкального и зрительного ряда. Традиции французского кино отметили члены жюри на заключительной пресс-конференции фестиваля.

«Икона, которая звучит» Михаила Земба, Светланы Зозули, Александра Земба и монаха Матвея из г. Дубно Ровенской области рассказывает об исцеляющем свойстве колокольного звона. Колокол называли звучащей иконой, потому что он подобен связующему звену между земным и духовным миром. Использование звука колоколов всегда было неким особенным человеческим обращением и призывом Бога, акустическая волна распространяется в форме креста, словно освящает окружающую местность. Колокольный звон действует как генератор исцеляющей энергии. Фильм доказывает это зрителю.

Игровой фильм «Избранный» Алексея Голубкова и Фёдора Ярового – юмористический фильм о жизни современной молодёжи. Шутки бывают разные, к шуткам можно отнестись по-разному. Отличная операторская работа держит внимание зрителя в тонусе: съёмки с разных ракурсов, игра света и цвета в целом создают интересную работу, достойную внимания.

«Мой многонациональный родной край» (13:00) фильм Мисикевич Анны, с. Банилив-Подгорный, Черновецкой области. «В фильме рассказывается о многонациональном населении села Банилова-Подгорного на Буковине, где все жители живут дружно и между ними нет вражды как межнациональной, так и межконфессиальной» [9, с. 18]. Это яркий пример толерантности и уважения друг к другу людей, в жилах которых течёт кровь разных национальностей, но которые с почтениям относятся как к своим корням, так и к окружающим.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В результате просмотра и анализа фильмов-финалистов и победителей юбилейного X Международного кинофестиваля аматорского кино «Кинокиммерия» можно сделать вывод о том, что аматорское кино в Украине вполне способно представить широкому кругу зрителей довольно качественные образцы кинематографического искусства. Такие работы должны быть показаны как альтернатива образцам западной массовой культуры, заполонившим теле и кино экраны. Такие работы нуждаются во внимании искусствоведов, культурологов и педагогов, спонсоров, руководителей и чиновников телевизионных каналов и кинопрокатчиков. Они необходимы для сбережения и развития наилучших традиций отечественного кинематографа, а также способны воспитывать самые лучшие человеческие качества и развивать самые светлые душевные чувства. Фильмы, создаваемые специально для фестивалей и конкурсов Международного уровня способны составить конкуренцию западным образцам, заполонившим эфиры отечественных телевизионных каналов и кинотеатров.

Список литературы:

1. Безклубенко С. Д. Українське кіно: Начерк історії. – К., 2001. – 118 с.
2. Брюховецька О. В. До поняття «візуальної насолоди» у психоаналітичній теорії кіно / О. В. Брюховецька // Магістеріум. Культурологія. – 2005. – Вип. 19. – С. 21-27.
3. Брюховецька Л. І. «Війна культур» чи загроза асиміляції? Українське поетичне кіно як фактор національного самоствердження / Л. І. Брюховецька // Наук. зап. НаУКМА. Сер. Теорія та історія культури. – 2008. – Т. 75. – С. 77-84.
4. Брюховецька Л. Теорія ідей: українське кіно в контексті європейського / Л. Брюховецька // Кінотеатр. – 2009. – № 6 (86). – С. 23-26.
5. Дорошенко А. Д. Влада та Радянське кіномистецтво 20-30-х рр. XX ст.: у пошуках виразності екранних образів / А. Д. Дорошенко // Вісник міжнародного слов'янського університету. Мистецтвознавство. – Харків, 2011. – Т. 14. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VMSU/mystetstvo/2011_2/Dor.pdf

6. Кінокімерія. V Міжнародний фестиваль аматорського кіно: каталог. – Херсон, 2010. – 70 с.
7. Кінокімерія. VI Міжнародний фестиваль аматорського кіно: каталог. – Херсон, 2011. – 57 с.
8. Кінокімерія. IX Міжнародний фестиваль аматорського кіно: каталог. – Херсон, 2014. – 48 с.
9. Кінокімерія. X Міжнародний фестиваль аматорського кіно: каталог. – Херсон, 2015. – 40 с.
10. Культурологія: теорія та історія культури / За ред. І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
11. Культурологія: теорія та історія культури. Вид. 3-тє, перероб. та доп. / За ред. І. І. Тюрменко. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 370 с.
12. Лебедева Н. А. Философское осмысление проблем человека в культурном контексте современного православного кино / Н. А. Лебедева // Молодий вчений. – 2015. – № 6. – С. 126-130.
13. Попов Е. А. Анимация как вид искусства XX века: к проблеме дефиниции понятия и классификации типов / Е. А. Попов // Мир науки, культуры, образования – 2011. – № 1 (26). – С. 12-15.
14. Росляк Р. В. Кінопрокатна політика в Україні 30-х років XX століття / Р. В. Росляк // Вісник ДАКККіМ. – 2012 – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2012_1/31.pdf
15. Росляк Р. В. Націоналізація кінематографа в Україні / Р. В. Росляк // Вісник ДАКККіМ. – 2011 – № 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2011_3/40.pdf
16. Росляк Р. В. Планування та здійснення кінофікації українського села: 30-і роки XX століття / Р. В. Росляк // Вісник ДАКККіМ. – 2011 – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdakk/2011_4/53.pdf

Лебєдєва Н.А.
Міжнародна кадрова академія,
Євразійська академія телебачення і радіо

ТЕМАТИЧНІ Й ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІЛЬМІВ X МІЖНАРОДНОГО КІНОФЕСТИВАЛЮ АМАТОРСЬКОГО КІНО «КІНОКІМЕРІЯ»

Анотація
Досліджено особливості сучасних українських найновіших кіноробіт-переможців Міжнародного фестивалю «Кінокімерія-2015» у контексті взаємодії з комунальним підприємством «Кіновідеопрокат». Доведено культурно-філософське значення вітчизняних робіт скрізь призму тематичних і художніх особливостей аматорського кіно.
Ключові слова: аматорське, кіномистецтво, культура, фестиваль, міжнародний, тематичний, художні, особливості, кінокімерія.

Lebyedyeva N.A.
International Personnel Academy in Kiev,
Eurasian Academy of Television and Radio

THEME AND ARTISTIC FEATURES OF FILMS OF THE X INTERNATIONAL AMATEUR CINEMA FESTIVAL «KINOKIMMERIYA»

Summary
This article is dedicated to the features of the new modern Ukrainian film-winners of the International Amateur Cinema Festival «Kinokimmeriya-2015» in the context of its interaction with the utility «Kinovideoprokat». It is proved Ukrainian cultural and philosophical significance works in the light of their thematic and artistic features.
Keywards: amateur, cinema, culture, festival, international, themed, artistic, especially kinokimmeriya.

НАШІ АВТОРИ

1. **Бабенко Анатолій Григорович** – доктор економічних наук, професор, академік АЕН України, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці Університету митної справи та фінансів
2. **Бардаков Ярослав Владиславович** – студент факультету журналістики Запорізького національного університету
3. **Бардашевська Ярослава Миколаївна** – викладач кафедри хорового диригування Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
4. **Бейчук Ніна Георгіївна** – лікар ревматолог І категорії Чернівецької обласної клінічної лікарні
5. **Бойко Людмила Дем'янівна** – лікар ревматолог вищої категорії Чернівецької обласної клінічної лікарні
6. **Бурлака Ірина Василівна** – старший викладач кафедри фізичного виховання Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»
7. **Вишневська Лоліта Тадеушівна** – лікар ревматолог І категорії Чернівецької обласної клінічної лікарні
8. **Вівсянник Володимир Васильович** – кандидат медичних наук, асистент, Буковинський державний медичний університет
9. **Гавриш Лариса Осипівна** – завідувач ревматологічного відділення, лікар вищої категорії Чернівецької обласної клінічної лікарні
10. **Гершун Ганна Олександрівна** – аспірант Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
11. **Грейда Наталія Богданівна** – кандидат біологічних наук, доцент, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
12. **Гретчин Віталій Михайлович** – лікар ревматолог вищої категорії Чернівецької обласної клінічної лікарні
13. **Гречко Світлана Іванівна** – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри внутрішньої медицини, фізичної реабілітації та спортивної медицини Буковинського державного медичного університету
14. **Гріньова Ольга Михайлівна** – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка
15. **Дікалова Надія Олександрівна** – студентка Університету митної справи та фінансів
16. **Закарлюка Марина Петрівна** – студентка факультету журналістики Запорізького національного університету
17. **Ібрагімов Еміль Юсирович** – викладач кафедри внутрішньої медицини, фізичної реабілітації та спортивної медицини Буковинського державного медичного університету
18. **Казимирів Христина Тарасівна** – викладач кафедри хорового диригування імені В. Їжака Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника
19. **Квецко Ольга Ярославівна** – аспірантка Київської національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, викладач Калуського коледжу культури і мистецтв
20. **Ковальська Гелена Леонідівна** – кандидат архітектури, доцент кафедри дизайну архітектурного середовища Київського національного університету будівництва і архітектури
21. **Козар Марія Флорівна** – завідувач кардіологічним відділенням ОКУ «Обласний госпіталь для ветеранів Вітчизняної війни»
22. **Колоскова Ганна Миколаївна** – кандидат технічних наук, доцент кафедри теоретичної механіки, машинознавства і робототехнічних систем Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковского «Харківський авіаційний інститут»
23. **Костюк Олена Олександрівна** – аспірант, асистент кафедри дизайну архітектурного середовища Київського національного університету будівництва та архітектури
24. **Коханова Олена Петрівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
25. **Кузьмич-Походенко Андріана Степанівна** – аспірантка кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка
26. **Кузьмінова Світлана Володимирівна** – асистент кафедри психології Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковского «Харківський авіаційний інститут»
27. **Лавринюк Володимир Євгенович** – кандидат медичних наук, доцент, клініка «Благомед»
28. **Лапка Вікторія Сергіївна** – студент Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
29. **Лебєдєва Надія Анатоліївна** – доктор філософії в галузі культурології, професор філософії Міжнародної Кадрової Академії, дійсний член Євразійської Академії телебачення і радіо
30. **Лукачина Анатолій Васильович** – старший викладач кафедри фізичного виховання Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»
31. **Маскевич Олена Людвигівна** – старший викладач кафедри філософії та економічної теорії Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

32. **Мещан Ігор Вікторович** – директор Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації, аспірант кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету
33. **Михалюк Назар Юрійович** – аспірант кафедри міжнародної інформації Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
34. **Ніколаєвська Лілія Володимирівна** – магістр факультету журналістики Запорізького національного університету
35. **Орябинська Лілія Петрівна** – студент Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковского «Харківський авіаційний інститут»
36. **Павлюкович Наталія Дмитрівна** – кандидат медичних наук, асистент кафедри внутрішньої медицини, клінічної фармакології та професійних хвороб Буковинського державного медичного університету
37. **Павлюкович Олександр Васильович** – кандидат медичних наук, асистент кафедри судової медицини та медичного правознавства Буковинського державного медичного університету
38. **Первушина Ольга Анатоліївна** – аспірант кафедри хімії і біохімії імені професора О.В. Чечоткіна Харківської державної зооветеринарної академії
39. **Почта Анастасія Миколаївна** – студент Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
40. **Процюк Людмила Олександрівна** – аспірант кафедри внутрішньої медицини № 1 Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова
41. **Русєва Яна Петрівна** – кандидат технічних наук, доцент кафедри екології харчових продуктів і виробництв Одеської національної академії харчових технологій
42. **Сажин Наталія Іванівна** – лікар ревматолог вищої категорії Чернівецької обласної клінічної лікарні
43. **Сергіюк Ірина Миколаївна** – аспірант кафедри архітектури та середовищного дизайну Національного університету водного господарства і природокористування
44. **Сікура Антоніна Олексіївна** – старший викладач, Ужгородський національний університет
45. **Соловйова Олена Віталіївна** – старший викладач кафедри романо-германських мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України
46. **Станіславчук Микола Адамович** – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри внутрішньої медицини № 1 Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова
47. **Стеблянко Олена Андріївна** – асистент кафедри психології Національного аерокосмічного університету імені М.Є. Жуковского «Харківський авіаційний інститут»
48. **Тарасова Олена Володимирівна** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки Криворізького національного університету
49. **Тарханова Ніна Олексіївна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і фінансів Донбаської національної академії будівництва і архітектури
50. **Тернова Алла Іллівна** – доцент кафедри журналістики Запорізького національного університету
51. **Тимошко Галина Володимирівна** – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри історії і філософії Донбаської національної академії будівництва і архітектури
52. **Ткаченко Тетяна Петрівна** – аспірантка кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури
53. **Третяк Юлія Вікторівна** – доктор архітектури, доцент, професор кафедри рисунка і живопису Київського національного університету будівництва і архітектури
54. **Трефаненко Ірина Валентинівна** – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри внутрішньої медицини, клінічної фармакології та професійних хвороб Буковинського державного медичного університету
55. **Тяпкіна Наталія Іванівна** – кандидат філологічних наук, доцент, Запорізький національний університет
56. **Федоренко Ірина Сергіївна** – аспірант кафедри методики викладання іноземних мов й інформаційно-комунікаційних технологій Київського національного лінгвістичного університету
57. **Черненко Галина Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, теорії та методики початкової освіти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди
58. **Чубатенко Сивіль Юсирівна** – викладач кафедри внутрішньої медицини, фізичної реабілітації та спортивної медицини Буковинського державного медичного університету
59. **Шебек Надія Миколаївна** – доктор архітектури, професор, завідувач кафедри містобудування Київського національного університету будівництва та архітектури
60. **Шемаєва Ганна Василівна** – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури
61. **Щербаков Радомир Миколайович** – аспірант Київського національного університету культури та мистецтв

Науковий журнал

«Молодий вчений»

№ 12 (27) грудень, 2015 р.

Частина 4

Щомісячне видання

Коректор: О. Скрипченко

Дизайн: А. Юдашкіна

Комп'ютерна верстка: Н. Ковальчук

Контактна інформація редакції журналу.
Поштова адреса: 73005 Україна, м. Херсон,
а/с 20, Редакція журналу «Молодий вчений»
тел.: +38 (0552) 399 530
info@molodyvcheny.in.ua
www.molodyvcheny.in.ua

Підписано до друку 28.12.2015 р.
Формат 64x90/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 20,93. Тираж 100 прим.
Зам. 1215-37.

ТОВ «Видавничий дім «Гельветика»
73034, Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.